

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ

**СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ
СПРИЯТЛИВИХ УМОВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Матеріали
парламентських слухань
у Верховній Раді України
14 грудня 2011 року*

Київ
Парламентське видавництво
2012

УДК 004.4(477)
ББК 32.973-018.2(4Укр)
С78

Редакційна колегія: **Луцький М. Г.**, (голова редакційної колегії) Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, **Семиноженко В. П.**, (заст. голови редакційної колегії) Голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, акад. НАН України, **Андон П. І.**, директор Інституту програмних систем Національної академії наук України, акад. НАН України, **Андрощук Г. О.**, зав. лабораторією правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, канд. екон. наук, **Бондаренко М. Ф.**, ректор Харківського національного університету радіоелектроніки, д-р техн. наук, проф., **Биков В. Ю.**, директор Інституту інформаційних технологій засобів навчання НАПН України, акад. НАПН України, **Давимука С. А.**, заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, д-р екон. наук, проф., **Жиляєв І. Б.**, член Консультативної ради з питань інформатизації, д-р екон. наук, **Загородній А. Г.**, віце-президент Національної академії наук України, акад. НАН України, **Закусило О. К.**, перший проректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, акад. НАПН України, **Згуровський М. З.**, ректор Національного технічного університету України «КПІ», акад. НАН України, **Кіцмей Т. В.**, президент Асоціації «Інформаційні технології України», **Орлюк О. П.**, директор НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, член-кор. НАПрН України, **Самойлик К. С.**, секретар Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, **Семенов С. В.**, головний консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, канд. фіз.-мат. наук, **Суліма Є. М.**, перший заступник міністра освіти, науки, молоді та спорту України, **Федулова Л. І.**, зав. відділом Інституту економіки та прогнозування НАН України, д-р екон. наук, проф., **Чижевський Б. Г.**, зав. секретаріатом Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, канд. пед. наук, **Шевченко М. М.**, заст. зав. секретаріатом Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, канд. фіз.-мат. наук, **Широков В. А.**, директор Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук, акад. НАН України.

Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення. Науково-практичне видання / Автори-упорядники: Г. О. Андрощук, М. М. Шевченко — К.: Парламентське вид-во, 2012. — 384 с.

ISBN 978-966-611-856-4.

Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 14 грудня 2011 року. інформаційно-аналітичні матеріали, які висвітлюють стан, проблеми та стратегічні перспективи розвитку індустрії програмного забезпечення в Україні, а також зарубіжний досвід у цій сфері.

Для законодавців, працівників центральних і місцевих органів державної влади, підприємців, а також науковців, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться питаннями розвитку індустрії програмного забезпечення в Україні.

УДК 004.4(477)
ББК 32.973-018.2(4Укр)

ISBN 978-966-611-856-4

© Андрощук Г. О., Шевченко М. М., автори-упорядники, 2012.

© Парламентське видавництво, макет, 2012.

Постанова Верховної Ради України
ПРО ПРОВЕДЕННЯ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

№ 3710–VI від 08.09. 2011 року

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст. 589)

Верховна Рада України постановляє:

1. Провести 14 грудня 2011 року в залі пленарних засідань Верховної Ради України парламентські слухання на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення».

2. Кабінету Міністрів України до 14 листопада 2011 року підготувати і подати до Верховної Ради України тиражовані для народних депутатів України необхідні інформаційно-аналітичні матеріали з тематики парламентських слухань.

3. Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти за участю комітетів Верховної Ради України з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва, з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики внести пропозиції щодо рекомендацій парламентських слухань, здійснити необхідні заходи з організаційного та методичного забезпечення їх проведення. 4. Запросити для участі у парламентських слуханнях представників центральних органів виконавчої влади, громадських організацій, суб'єктів діяльності у сфері програмного забезпечення.

5. Національній телекомпанії України та Національній радіокомпанії України за участю Апарату Верховної Ради України забезпечити в установленому порядку пряму трансляцію парламентських слухань на Першому загальнонаціональному каналі Національної телекомпанії України та Першому загальнонаціональному каналі Національної радіокомпанії України.

6. Апарату Верховної Ради України забезпечити фінансування витрат, необхідних для організації і проведення парламентських слухань.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ

Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення

*Сесійна зала Верховної Ради України
14 грудня 2011 року, 15.00 година*

Вступне слово А. І. МАРТИНЮКА, Першого заступника Голови Верховної Ради України.

Добрий день, шановні учасники парламентських слухань! Верховна Рада України своєю постановою прийняла рішення 14 грудня 2011 року провести парламентські слухання, присвячені одній з актуальних проблем розвитку нашого суспільства. Ми маємо обговорити питання створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення.

Кожного, хто нас слухає, особливо тих, хто зібрався в сесійній залі парламенту, напевно, немає необхідності переконувати в перспективності і важливості цієї сфери для розвитку держави, особливо в майбутньому, навіть у недалекому майбутньому. ІТ-технології розвиваються в усьому світі, у тому числі в нашій державі, надзвичайно швидкими темпами і займають дедалі більше місце в економіці держави, впливаючи на інші сфери.

За даними Державної служби статистики України, на сьогодні у сфері інформатизації працюють майже 3200 підприємств, в яких зайнято 215 тисяч осіб, у тому числі 40 тисяч висококваліфікованих спеціалістів, які безпосередньо займаються ІТ-технологіями. Разом з тим у нас є майже 2 тисячі компаній, які працюють у галузі розроблення програмної продукції. Із задоволенням можна констатувати, що ці підприємства, компанії виробляють продукції на суму більше 12 мільярдів гривень на рік, у тому числі продукція на суму 9,5 мільярда гривень спрямовується на експорт. Це також досить гарний показник, що ми таким чином завойовуємо своє місце в європейському світі не тільки сировиною, а й тим, до чого прагне кожна цивілізована, розвинута держава — високо-технологічною, наукоємною продукцією.

Відповідно, зростають інвестиції в цю сферу. Згідно із статистичними даними, якщо у 2010 році порівняно з 2009 роком обсяг інвестицій зріс приблизно на 70 відсотків, то лише за перше півріччя 2011 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року інвестиції зросли більш як у 2,5 разу. Зрозуміло, це свідчить про високу динаміку розвитку ІТ-індустрії.

Щороку зростає обсяг виробництва, а, відповідно, постає проблема кадрів. Кадрове забезпечення, на жаль, не встигає за таким розвитком — це один бік медалі. І другий бік медалі, про що я сьогодні з тривогою прочитав в інтерв'ю відомого спеціаліста в цій сфері, академіка Івана Васильовича Сергієнка, директора Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова, генерального директора Кібернетичного центру Національної академії наук України — за його оцінками, з великої і, здавалося б, достатньої кількості відповідних спеціалістів, яких щороку випускають наші вузи, лише 15–20 відсотків можуть працювати на достатньому рівні. Решту, як кажуть, потрібно «дотягувати», вчити, перевчати, а отже — додатково витрачати кошти. Тобто, йдеться про ефективність тих, хто здобуває вищу освіту.

Ви розумієте, у нас вищі навчальні заклади виникають вже навіть у селах і можуть навчати будь-якій спеціальності, у тому числі у сфері ІТ-технологій. Тому сьогодні ми маємо поговорити про проблеми. Передусім прошу промовців зосередити увагу на тому, що залежить безпосередньо від Верховної Ради України. А Верховна Рада України, я вам нагадаю, є вищим законодавчим органом. Тобто, від Верховної Ради України, від ваших рекомендацій, від того, що ми порадимо, порекомендуємо для парламентаріїв, залежатиме законодавче забезпечення розвитку цієї сфери.

На думку спеціалістів, у законодавчому забезпеченні ІТ-сфери потрібно зробити два кроки: прийняти закон про економічний експеримент і підтримку розвитку індустрії програмного забезпечення та внести відповідні необхідні зміни до Податкового кодексу, щоб простимулювати розвиток цієї перспективної сфери.

У роботі парламентських слухань беруть участь народні депутати, представники органів виконавчої влади, Національної академії наук і галузевих академій наук, провідні вчені, освітяни та фахівці.

Враховуючи те, що індустрія програмного забезпечення в Україні розвивається переважно зусиллями не державних, а приватних компаній, сьогодні тут присутні чимало представників компаній, які займаються ІТ-бізнесом.

У зв'язку з тим, що сьогодні розглядається саме таке питання, на сайті Верховної Ради (я наголошую для тих, хто нас слухає) здійснюється пряма трансляція парламентських слухань в режимі он-лайн. Традиційно також відбувається пряма трансляція на телеканалах «Рада» і «Перший національний».

Усім учасникам парламентських слухань розданий проект рекомендацій, які має прийняти Верховна Рада України за результатами нашої сьогоднішньої розмови, тому я прошу уважно його подивитися, а тих, хто братиме участь в обговоренні, — висловити пропозиції до цих рекомендацій.

У разі якщо хтось не зможе виступити, але має ідеї — будь ласка, ви можете передати їх працівникам секретаріату профільного комітету, які знаходяться справа від мене або зліва від вас у нижній ложі. Звертаюся також до тих, хто не встигне виступити протягом відведеного часу (бо, ще раз наголошую, о 18-ій годині ми закінчимо парламентські слухання). Тексти своїх виступів можете подати до секретаріату. За результатами нашої розмови ми випустимо видання, тож навіть невіголошені виступи будуть включені до матеріалів парламентських слухань.

У зв'язку з тим що в сесійній залі зібралися представники, які дуже добре знають і розуміють, що таке техніка, я вам нагадую, що таймер у нас відраховує час, що залишається до кінця виступу, а регламент виступу — 5 хвилин. За 30 секунд до завершення виступу лунає сигнал, і на шостій секундні шостої хвилини вашого виступу мікрофон буде автоматично вимкнений. Прошу вас не просити мене ще раз його увімкнути. По-перше, той, хто виступає, завжди хоче сказати якомога більше. Отже, я вам рекомендую починати з того, чим ви хотіли б завершити свій виступ, бо завжди на завершення лунають найкращі думки. А по-друге, кожного промовця прошу не забувати, що, крім вас, є ще п'ять десятків людей, які також мають що сказати. Тому, перебираючи час, ви забираєте його в когось іншого.

Таким чином, переходимо до реалізації програми наших парламентських слухань. Спочатку ми заслухаємо доповідь від Кабінету Міністрів України і співдоповідь від профільного комітету. Для доповіді надається 20 хвилин, для співповіді — 15 хвилин. У разі якщо ви матимете запитання до доповідача чи співдоповідача, передайте їх, а наприкінці слухань, коли будемо підбивати підсумки нашої розмови, ми надамо можливість відповісти на запитання.

Отже, запрошую до слова Володимира Петровича Семиноженка, голову Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України. Будь ласка, Володимире Петровичу, 20 хвилин.

Доповідь В. П. СЕМИНОЖЕНКА, Голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України.

Шановні колеги! Наше головне завдання, що міститься в усіх рішеннях, які приймалися свого часу (Національна програма інформатизації, законодавчі акти щодо розвитку інформаційного суспільства), полягає в тому, що у 2015 році ми дійсно повинні мати інформаційне суспільство.

Інформатизація — один з головних стартових майданчиків, фундаментів, з яких ми можемо не тільки рухати вперед економіку і робити її конкурентоспроможною, а й якісно змінювати життя і навіть у цивілізаційному виборі шукати вже інші аспекти щодо наших цінностей.

Проте сьогодні йдеться про більш конкретні завдання. Індустрія програмного забезпечення (про це дуже яскраво і чітко сказав Адам Іванович у вступному слові) за останні десятиліття стала однією з найрентабельніших, якщо говорити про статистику, про економічні показники, і швидко зростаючою галуззю світової економіки завдяки своїм специфічним можливостям. Насамперед це поєднання не надто великих капітальних вкладень, на відміну від інших галузей, та інтелектуальних можливостей. Отож завдяки досить потужній інтелектуальній спадщині, яка дісталася Україні, ми маємо можливість розвивати цю сферу, яку всі вже називають галуззю.

Український ринок програмного забезпечення не тільки характеризується тими показниками, які сьогодні вже називали, це галузь, що має рекордні темпи зростання. Навіть у післякризовий період, у 2009 році, ми мали зростання на рівні 32 відсотки, у 2010 році — 40 відсотків, за перше півріччя 2011 року — зростання більш як 40 відсотків порівняно з 2010 роком. За результатами року очікуємо не менше 40 відсотків зростання. І якби продовжувалася дія законодавчих норм щодо звільнення від ПДВ послуг у сфері інформатизації, я прогножую, що темпи зростання галузі становили б 50 відсотків і більше.

Чому ця галузь приваблива? Якщо говорити про економіку України, яка, на жаль, має недостатньо привабливу структуру щодо високотехнологічних складових, то цей напрям є абсолютно хрестоматійним шостим технологічним укладом. А якщо мати на увазі, що галузь сприяє розвитку інших сфер високотехнологічних послуг, то це і основа для розвитку сьомого технологічного укладу, яким на сьогодні захоплений увесь світ.

В Україні існують всі необхідні передумови для більш повної реалізації потенціалу індустрії програмного забезпечення: традиційно сильна фундаментальна математична база в системі вітчизняної освіти, позитивні результати діяльності українських компаній на міжнародному ринку програмного забезпечення та ІТ-аутсорсингу, фундаментальні наукові досягнення у сфері інформатики, системного аналізу, моделювання та програмування. Ми часто говоримо (і це дійсно не просто слова), що це та цінність, яку ми повинні конвертувати в наші успіхи. Якщо в Україні є школа Глушкова, це означає, що держава має залишатися серед світових лідерів у цьому напрямі.

Я не буду повторювати те, що сказав Адам Іванович, могу лише додати, що, на жаль, на сьогодні ми не маємо чіткого показника обсягу валютної виручки від експорту програмного продукту. Згідно із статистичними даними, це більше 1 мільярда доларів США, але, за різними оцінками, насправді сума значно більша. У цьому, напевно, якраз і полягає головна проблема, яку можна розв'язати у стінах Верховної Ради України, —

потрібно вдосконалити наше законодавство, яке не тільки має дати поштовх для розвитку індустрії програмного продукту, а й легалізувати цю сферу в інтересах держави, в інтересах кожної компанії, що працює в цій галузі, і кожного працівника ІТ-компаній.

І наостанок хочу наголосити. За результатами досліджень компанії Gartner, Україна входить до п'ятірки світових лідерів за обсягом експорту програмних продуктів, поступаючись Індії, Китаю, Росії та випереджаючи Бразилію. На думку незалежних експертів, українська ІТ-сфера лідируватиме в переліку найбільш перспективних галузей економіки протягом найближчого десятиліття, і свідченням цього є парламентські слухання, що фактично окреслюють усі ті завдання, які ми спільно маємо вирішити протягом найближчих 5–10 років.

На жаль, існують чинники, які стримують розвиток галузі. Насамперед це істотні недоліки в податковій та інвестиційній політиці. Якщо інші країни, зацікавлені в лідерстві на ринку високих технологій, зменшують податковий тиск на ІТ-бізнес, то ми, на жаль, м'яко кажучи, поки що не йдемо цим шляхом. У результаті неузгоджених дій різних відомств, як ми пам'ятаємо, 19 травня 2011 року були внесені зміни до Податкового кодексу України, якими затверджено ставки вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур та внесено зміни щодо оподаткування продуктів і послуг ІТ-сфери.

Не будемо досліджувати цей випадок, але є абсолютно чіткі заяви та прагнення депутатського корпусу, ініціативних груп ІТ-спільноти, є абсолютно чітка позиція уряду, що ми будемо відновлювати випадково втрачене, на жаль, у той день. І це особиста позиція Прем'єр-міністра України, яку він виголошував декілька разів, зокрема на міжнародному науковому конгресі з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційного суспільства в Україні.

Високий рівень обов'язкових відрахувань до соціальних фондів та вагомe податкове навантаження за значної частки витрат на оплату праці (оплата праці має бути міжнародного рівня, а якщо ні, то ніхто не працюватиме в наших компаніях, підуть в іноземні) гальмують легальний ІТ-бізнес українських компаній на **міжнародному ринку, на українському ринку, конкурентний тиск на якому є дуже високим.**

Між тим, такі країни-конкуренти в доброму розумінні, як Індія, Росія, Білорусь (добре, що є конкуренція, це тонізує і тримає нас у спортивній формі, аби ми досягали кращого рівня), цілеспрямовано створюють режим найбільшого сприйняття для розвитку індустрії програмної продукції.

Наприклад, у Білорусі прийнята спеціальна урядова програма, якою компанія у сфері інформаційних технологій звільняється від сплати податку на прибуток, ПДВ на товари і послуги індустрії, податок на доходи

фізичних осіб, отриманих у вигляді зарплати, сплачується у розмірі 9 відсотків, а обов'язкові соціальні страхові платежі встановлені на рівні 30 відсотків розміру середньої зарплати в державі. І білоруси пишаються своїм парком високих технологій, який дуже динамічно розвивається, виходячи на зовнішні ринки. Такі приклади можна наводити майже щодо всіх країн, які ми сьогодні згадали і які вийшли на велике світове змагання в цій галузі.

Подальше нехтування створенням належних правових та економічних умов для стимулювання розвитку індустрії програмної продукції в Україні може спричинити вже протягом найближчих п'яти-семи років втрату ринків збуту, виїзд висококваліфікованих фахівців за кордон, вихід з України великих компаній і глибоку тінізацію малого та середнього бізнесу. Це неприпустимий сценарій, і, безумовно, ми його взагалі виключаємо з розгляду.

Щодо державної підтримки індустрії програмного забезпечення. Для забезпечення максимального зростання вітчизняної індустрії програмного забезпечення необхідно створити принаймні рівні можливості з провідними країнами світу, а в ідеалі — навіть кращі.

Одним з вагомих кроків, зроблених останнім часом у цьому напрямі, стало розроблення проектів законів про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в **Україні індустрії програмної продукції** та про внесення змін до Податкового кодексу України щодо економічного експерименту стосовно створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції, спрямованих на вирішення актуальних питань законодавчого регулювання розвитку індустрії програмного забезпечення. Передбачено встановлення особливого порядку сплати податків та платежів для підприємців та підприємств у сфері інформатизації, що сприятиме їхній легалізації. Для учасників експерименту встановлюються спеціальні ставки загальнообов'язкових платежів, зокрема: податок на прибуток у розмірі 16 відсотків, єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування в розмірі 36,7 відсотка суми, що дорівнює двом мінімальним заробітним платам, помноженим на кількість найманих працівників, податок на доходи фізичних осіб у формі заробітної плати у розмірі 10 відсотків.

Думаю, що всі присутні в цьому залі — не випадкові люди. Фактично в усіх громадських організаціях, серед представників ІТ-бізнесу відбулося дуже ретельне обговорення і запропоновано найбільш оптимальні умови. Це не просто створюються пільги, щоб щось недорахував державний бюджет, навпаки, йдеться про оптимальний розмір сум, що надасть значного додаткового імпульсу до зростання і водночас забезпечить збільшення відрахувань до державного бюджету, соціальних фондів.

Вищезгаданими законопроектами передбачені також запровадження Єдиного державного реєстру учасників економічного експерименту у сфері індустрії програмної продукції та державне планування підготовки кваліфікованих кадрів у сфері індустрії програмної продукції.

Маю сказати, що уряд цього року (можливо, представник Міністерства освіти скаже про це) вже розробив план термінових дій, аби виправити ситуацію, оскільки є велика кількість вакансій у багатьох ІТ-компаніях, особливо провідних, що не дає змоги повною мірою розвиватися цій галузі.

Наочним прикладом ефективності встановлення преференцій для індустрії програмного забезпечення є звільнення від сплати ПДВ. До речі, таке звільнення забезпечить більш прозору сплату податків усіма учасниками ринку, з якими укладені господарські договори чи контракти на ІТ-послуги. Це було передбачено Податковим кодексом, така норма діяла упродовж першого півріччя 2011 року. За цей період, як я вже казав, зростання галузі становило 48 відсотків. Податковим кодексом було зменшено податкове навантаження на ІТ-бізнес, сума сплачених податків до зведеного бюджету в першому кварталі 2011 року (коли було звільнено від ПДВ підприємства, що надають ІТ-послуги) збільшилася порівняно з відповідним періодом минулого року (це був скромний перший крок) на 67,6 мільйона гривень. Якщо б такий стан справ зберігався й надалі, гадаю, ця сума збільшилася б і в 10, і в 100 разів.

Щодо стану забезпеченості органів державної влади ліцензійним програмним забезпеченням. В органах виконавчої влади використовується близько 1,5 мільйона примірників комп'ютерних програм, певна частина яких і досі залишається неліцензованою. Переважна більшість комп'ютерних програм належить до пропріетарного програмного забезпечення, близько 50 відсотків комп'ютерних програм належить до операційних систем, офісних додатків, виробником яких є корпорація Microsoft.

Найбільша частина неліцензованих комп'ютерних програм припадає саме на операційні системи та офісні додатки. Відповідно до загальноусталеної практики в Україні, у тому числі в органах державної влади та державних установах, використовується саме пропріетарне програмне забезпечення, що призводить до постійного збільшення витрат на його закупівлю та адаптацію. Відповідно треба сплачувати за ліцензії.

Міжнародна практика свідчить, що використання програмного забезпечення з відкритим кодом замість пропріетарного дає змогу досягти значного скорочення витрат, у декілька разів. Тому Україна має зайняти більш активну позицію щодо стимулювання та державної підтримки сегмента ринку з розроблення та впровадження програмного забезпечення з відкритим кодом. Це саме ваша позиція, я знаю про це.

Уряд розробив і затвердив Державну цільову науково-технічну програму використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 роки, яка вже оприлюднена. Програма спрямована на створення умов для використання такого програмного забезпечення, зважаючи на його функціональні можливості, що дає змогу забезпечити оптимізацію витрат бюджетних коштів та досягти успіху в розв'язанні проблеми використання неліцензованого програмного забезпечення. Реалізація програми зменшить навантаження на державний бюджет щонайменше на 80 відсотків.

І коли чується критика, що не будуть платити за ліцензійний продукт, а замість того уряд запроваджує програму, то це, звісно, не так. Права в Україні мають дотримуватися, умови мають виконуватися, і ніхто нікого не витіснятиме. Є вільний конкурентоспроможний ринок, і кожний знайде там своє місце.

Підготовка спеціалістів ІТ-сфери, випуск ІТ-фахівців для індустрії програмного забезпечення, на жаль, значно відстають від потреб ІТ-бізнесу за кількістю і якістю, а також не відповідають структурі та переліку пропозицій на ринку праці ІТ-галузі. У нас відбулося багато засідань «круглих столів», громадських обговорень з цієї проблематики. Фактично, картина зрозуміла, навіть шляхи реалізації. Необхідно, щоб був не лише план дій уряду, а й цілісна велика серйозна програма.

За статистикою, тільки кожен четвертий випускник ІТ-спеціальності влаштовується працювати за фахом, що є дуже низьким показником. Причина не в тому, що державна підтримка підготовки фахівців не узгоджується з ІТ-галуззю. Кожен вуз орієнтується на це, але, на жаль, коефіцієнт корисної дії, коли підготовлений випускник приходиться на роботу в компанію і з першого дня може ефективно працювати, м'яко кажучи, невеликий.

Тому багато з вас, як Олександр Кардаков, створюють свої центри, де готують спеціалістів, розміщують свої центри при кафедрах різних навчальних закладів, як це робить член-кореспондент Національної академії наук Михайло Федорович Бондаренко у Харківському національному університеті радіоелектроніки. Не буду довго розповідати, проблема є, їй треба вирішувати.

Більше того, унікальна ситуація склалася в цій галузі: потрібно підготувати фахівця, і ринок за умови чітких правил гри, організованих державою, дасть значний поштовх розвитку економіки, що важко порівняти з іншими галузями. За збереження існуючих темпів до 2016 року може бути створено ще як мінімум 168–200 тисяч робочих місць. Ми по-різному рахували. Якщо, скажімо, прогнозувати зростання в розмірі 40 відсотків (якщо будуть прийняті вищезазначені законопроекти), то

у 2015–2016 роках експорт програмного забезпечення може зрівнятися з рівнем експорту металургійної промисловості.

На завершення такі висновки. Індустрія програмного забезпечення є одним з найбільш динамічно зростаючих секторів національної економіки. Збереження високих темпів зростання в **цій сфері позитивно впливатиме** на структуру національної економіки, динаміку розвитку ринку праці, бюджетне наповнення і **торговельний баланс. Ми дуже часто забуваємо, що шляхи подолання негативного торговельного балансу України — це не лише імпортозаміщення, а й симетричний розвиток експорту. І саме продукція ІТ-сфери є нашою провідною експортною позицією.**

Зростає конкуренція на міжнародних ринках програмного забезпечення. Цілеспрямована політика країн — конкурентів України щодо зменшення податкового навантаження на ІТ-сектор загрожує втратою ринків українськими компаніями. Отже, існує нагальна необхідність створити сприятливі умови для розвитку індустрії програмного забезпечення в Україні. Для цього необхідно визначити пріоритетні напрями розвитку індустрії програмного забезпечення на період до 2015 року (нагадаю, що саме Верховна Рада визначила цю галузь пріоритетною серед інших сфер науки та інновацій), прискорити прийняття законопроектів №8267 і №8268, активізувати розвиток електронних секторів економіки (електронної торгівлі, електронного банкінгу, електронної біржі).

Як ви знаєте, такі ініціативи є у Національного банку, в уряді готується масштабна програма щодо створення «єдиного вікна» електронної звітності. У понеділок на засіданні уряду я звітував щодо програми «Електронний уряд», про наші найближчі плани.

Свідповідь М. Г. ЛУЦЬКОГО, Голови Комітету з питань науки і освіти (Партія регіонів).

Добрий день. Шановні колеги! Шановний Адаме Івановичу! Надзвичайно приємними є така увага і цікавість до цих парламентських слухань. І, чесно кажучи, ми прийшли більше послухати вас, що нам робити, адже ми справді хочемо досягти певних зрушень у цій галузі. Враховуючи обмаль часу, розповім тезово, що вже зроблено, що плануємо робити, висловлю наше бачення, щоб потім у цьому контексті поєднати точки зору і почати спільно працювати в цьому напрямі.

Отже, проведення парламентських слухань на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» є результатом непересічної уваги активної частини громадян до проблем побудови інформаційного суспільства. Розгляд даного питання отримав значний резонанс серед освітян, програмістів, науковців.

Згідно з дослідженням, проведеним Всесвітнім економічним форумом щодо інформаційно-комунікаційних технологій як каталізатора

розвитку, під час рецесії країнами з потужною, стабільною економікою є ті, які мають високий рівень комп'ютерної грамотності та впровадження інновацій. Тобто спостерігається пряма залежність між рівнем розвитку інформатизації суспільства та рівнем конкурентоспроможності держави.

Індустрія інформаційних технологій як реальна галузь світової економіки забезпечує роботою майже **9 мільйонів високооплачуваних кваліфікованих фахівців**. Проте українська галузь програмного забезпечення сформувалася стихійно, практично за відсутності державної підтримки, завдяки інтелектуальній активності високоосвіченої частини суспільства та пошуку можливостей для існування за рахунок експорту власних здібностей.

За статистикою, в Україні на IT-ринку працюють майже 2 тисячі компаній. Їхній сукупний обсяг валового доходу за рік становить близько 12 мільярдів гривень, середній приріст доходу — 30–40 відсотків. Кількість персоналу, зайнятого в IT-індустрії, коливається від 150 до 200 тисяч осіб. Ця частина українців забезпечують достаток своїх сімей, виховують дітей, купують продукти, оплачують послуги, тобто розвивають економіку. Водночас держава не в змозі забезпечити робочими місцями значну частину населення, запобігти зростанню безробіття.

Індустрія програмного забезпечення є високорентабельною галуззю. Державна підтримка її розвитку, яка, до речі, може викликати і певний спротив у суспільстві, усе-таки видається стратегічно необхідною. Це дасть змогу Україні вийти з кризи, модернізувати більшість сфер життя українського соціуму, задовольнити вимоги суспільства в підвищенні якості життя людей і **посісти гідне місце серед країн — лідерів у світовому поділі праці**.

Розуміючи важливість інформатизації, розвитку модернізаційного потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій для **держави і суспільства**, Верховна Рада України ще в 1998 році ухвалила два основоположних закони — «Про Концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації». Ці закони були першими на пострадянському просторі у сфері інформатизації.

У 2007 році був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Розвиток інформаційного суспільства, впровадження новітніх інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя, в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначені пріоритетними напрямками державної політики.

Значна увага стимулюванню розвитку інноваційної сфери, до якої належить індустрія програмного забезпечення, приділена у Програмі економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Про проведення якісної

державної інформаційної політики на шляху до побудови інформаційного суспільства наголошується також і в посланні Президента до українського народу від 3 червня 2010 року.

У рамках реалізації положень Програми економічних реформ Президента України Верховна Рада України у вересні 2010 року прийняла нову редакцію Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», а у вересні 2011 року Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

На реалізацію цих законів Кабінет Міністрів України затвердив перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року. Серед них — інтелектуальні інформаційні та інформаційно-аналітичні технології, суперкомп'ютерні програмно-технічні засоби, grid- та cloud-технології, засоби розробки програмних продуктів і систем, технології та засоби математичного моделювання, оптимізації та системного аналізу розв'язання надскладних завдань державного значення, технології та інструментальні засоби електронного урядування, системи підтримки прийняття рішень, ситуаційні центри.

У вересні цього року уряд затвердив Державну програму розвитку внутрішнього виробництва, згідно з якою передбачено розробити державну цільову програму розвитку технологій виробництва програмного забезпечення на довгостроковий період — до 2030 року.

Шановні учасники парламентських слухань! Все вище наведене не залишає сумніву в тому, що інформаційні технології належать до одного з пріоритетних напрямів державної політики. Проте за умов недостатньої координації зусиль органів державної влади, розпорошеності фінансування та у зв'язку з дуже широким спектром і номенклатурою компонентів ІТ-забезпечення підтримка цього пріоритетного напрямку є значною мірою декларативною.

Як свідчить досвід контрольної діяльності парламенту та його комітетів, у державі існує значна невідповідність між задекларованою і здійснюваною політикою. У Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» визначено, що обсяг коштів, спрямований на реалізацію кожного з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, щороку визначається законом про Державний бюджет України. Однак у бюджетах попередніх років такі кошти не були передбачені. І тільки у Державному бюджеті України на 2012 рік вперше передбачено на ці цілі 137 мільйонів гривень.

Викликають також тривогу подані до парламенту пропозиції про скасування Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій, а також матеріали щодо стану реалізації Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

Як наслідок, за останні декілька років відповідно до глобального індексу конкурентоспроможності позиції України знизилися з 72 до 89 місця. Згідно з черговим щорічним дослідженням, проведеним Всесвітнім економічним форумом, у якому країни ранжовані відповідно до «індексу мережі готовності», Україна опустилася на 28 пунктів, тобто з 62 на 90 місце. Зниження позиції України у світових рейтингах це — небезпечний фактор, який значною мірою є наслідком недосконалого проведення державної політики у сфері розвитку національної ІТ-індустрії та неврахування об'єктивних закономірностей розвитку економіки і суспільства.

Шановні колеги! Серед проблем, що сьогодні впливають на розвиток ІТ-сектора, потрібно виокремити кілька питань. Питання перше — правове регулювання, що має полягати не тільки в законодавчому закріпленні пріоритетних напрямів державної політики, а й створенні ефективних механізмів їх реалізації. Тут надзвичайно важливе значення набуває стандартизація діяльності програмної індустрії. Слід забезпечити пряме введення в дію декількох десятків міжнародних стандартів у галузі програмування. У цьому напрямі Кабінет Міністрів України 12 серпня 2009 року прийняв постанову «Про затвердження загальних вимог до програмних продуктів, які закуповуються та створюються на замовлення державних органів», але цей нормативно-правовий документ передбачає досить обмежене коло об'єктів, на яких поширюється таке регулювання.

Друге питання — кадрове та інвестиційне забезпечення. У цьому контексті доречно згадати про національні школи програмування, які практично не задіяні в національній економіці. Українцям незадовільно здійснюється фінансування Національної програми інформатизації, державних науково-технічних програм, немає державного замовлення на розроблення та впровадження національних операційних систем, систем управління базами даних, пакетів прикладних програм тощо.

Така кадрова та інвестиційна політика щодо вітчизняної індустрії програмної продукції в умовах, коли ця індустрія перебуває на стадії становлення і активного розвитку, призвела до негативних наслідків. Україна фактично стала донором фахівців та інтелектуального продукту. Згідно з даними інтернет-видання Goaleurope.com, провідного експерта російського та східноєвропейського ринків програмного забезпечення, офшорний аутсорсинговий ринок України останніми роками зріс на 47 відсотків. При цьому щороку на ринок праці виходять близько 30 тисяч випускників вузів — фахівців у сфері ІТ-технологій.

Третє питання, яке потребує розгляду, — інноваційний розвиток. Розроблення та впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій потребують наявності власного матеріального виробництва,

що є показником розвинутої технологічної бази для виробництва апаратного забезпечення.

Четверте. В Україні Державна служба інтелектуальної власності веде Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, до якого, станом на листопад 2011 року, включено 1468 фірм. Однак лише близько **30 відсотків з них представляють інтереси національних виробників програмного забезпечення**, що свідчить про значний імпорт іноземних програмних продуктів.

П'яте питання — конкуренція. Українські ІТ-компанії беруть безпосередню участь у світовому розподілі праці, рівень експортної складової є досить високим. Наприклад, у Львові замовлення для США становить **50 відсотків, для європейського ринку — 30–40 відсотків**. Загалом експорт послуг становить близько 9,5 мільярда гривень, що дорівнює **80 відсоткам загального доходу ІТ-індустрії**. Однак питанням правового захисту вітчизняного програмного продукту не приділяється належної уваги.

Шосте питання — попит, що відображає внутрішню і зовнішню затребуваність ІТ-продукції. У рамках аналізу даного фактора необхідно зважати насамперед на внутрішній попит на інформаційно-комунікаційні технології. Структура споживання ІТ-послуг на внутрішньому ринку така: фінансовий сектор — **25 відсотків, телекомунікації, ПЕК, державний сектор** — відповідно 13, 11 і 10 відсотків, освіта — лише 3 відсотки, медицина та сільське господарство до цього процесу зовсім не залучені.

Якщо візьмемо до уваги результати моніторингу використання програмного забезпечення, то побачимо, що в органах державної влади використовується 750 тисяч комп'ютерних програм, з яких 8,5 відсотка — серверне програмне забезпечення, більше **90 відсотків — програмне забезпечення комп'ютерів загального призначення** і лише 1,2 відсотка — програмне забезпечення, розроблене на замовлення органів державної влади. За даними інвентаризації, в 2011 році в органах виконавчої влади використовувалося 45,5 відсотка неліцензованих комп'ютерних програм. Згідно з фінансовими пропозиціями правонаступників цих програм їх легалізація обійдеться державі майже у 2 мільярди гривень.

З огляду на зазначене, суть сьогоденного обговорення проблеми полягає не тільки у створенні системи сприятливих умов для цієї сфери, а й у зміні діалогу між державою та виробником програмної продукції на шляху до побудови інформаційного суспільства та формування економіки знань.

Зрозуміло, що проблеми, пов'язані з побудовою інформаційного суспільства, мають розв'язуватися комплексно. Для цього на державному рівні має бути сформована науково обґрунтована Національна стратегія розвитку індустрії програмного забезпечення, в якій необхідно передбачити механізми підтримки та державного стимулювання не

самої індустрії, а її розвитку. В основу вироблення національної стратегії має бути покладено аналіз заходів і форм ефективного стимулювання фірм з розроблення програм, самих програмістів та їх продукції, тобто комп'ютерних програм, а також попиту споживачів комп'ютерних програм. Очевидно, такий аналіз має враховувати слабкі і сильні сторони ІТ-індустрії в Україні, її можливості та загрози. Отже, сформована Національна стратегія розвитку індустрії програмного забезпечення має лягти в основу Концепції інформатизації і здійснюватися шляхом концентрації всіх зусиль держави на підтримку інноваційного розвитку ІТ-сфери.

Головним завданням підтримки ІТ-сфери в Україні має бути перехід від мануфактурного і кустарного виробництва програмних засобів до індустріального виробництва програмних продуктів. Успіх у створенні потужної індустрії програмного забезпечення може бути досягнуто лише за ефективної взаємодії держави, науки, освіти і бізнесу. Наше завдання — забезпечити умови для такої взаємодії і все, що ми можемо для цього зробити. Саме задля цього ми сьогодні й зібралися.

Сподіваюся, що думки і пропозиції учасників парламентських слухань допоможуть вирішити цю життєво важливу для держави проблему.

Дякую.

Виступи в обговоренні

СУЛІМА Є. М., перший заступник міністра освіти, науки, молоді та спорту України. Шановні колеги! Шановний Адаме Івановичу! Програмна індустрія — невід'ємна складова інформаційно-комунікаційного всесвіту. Вона створює можливості для організації інтелектуальних інформаційних середовищ в освіті, спроможних надати доступ до сучасних інформаційних ресурсів, тримати високий рівень інформаційного забезпечення навчального процесу.

Разом з тим освітня галузь є не тільки активним користувачем програмних продуктів, а й фактично опорою програмної індустрії. Як надійна опора вона має чотири реперні точки. Перша — освіта є величезним ринком збуту програмної продукції. Друга — освіта створює умови для розроблення програмних продуктів у навчальних закладах. Третя — освіта готує спеціалістів для програмної індустрії. Четверта — в освіті розробляється наукове та навчально-методичне забезпечення підготовки спеціалістів програмної індустрії.

Чотири реперні точки розвитку програмної індустрії підтримані заходами таких державних цільових програм з матеріально-технічного оснащення і модернізації ресурсного забезпечення системи освіти, як Комплексна програма забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних

і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін, Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «сто відсотків» на період до 2015 року. Виконання зазначених програм здійснюється в межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та за кошти місцевих бюджетів на поточний рік з урахуванням стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Першою реперною точкою, як я вже сказав, є освіта як ринок програмної індустрії. Станом на 1 вересня 2011 року, в Україні нараховується 19 815 загальноосвітніх навчальних закладів. За період з 2000 до 2011 року у закладах першого, другого і третього рівнів системи освіти встановлено близько 19 тисяч навчальних комп'ютерних комплексів, з них за кошти державного бюджету — 18 537. Завдяки цьому значно зросла частка загальноосвітніх навчальних закладів, оснащених навчальними комп'ютерними комплексами — з 47,5 відсотка у 2005 році до 94,6 відсотка у 2011 році.

Крім того, з ініціативи Президента України до кінця поточного року кожна школа-інтернат, спеціалізована школа для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, отримають по одному інноваційному навчальному комп'ютерному комплексу на основі сучасних портативних комп'ютерів з вичерпним набором програмного забезпечення. А це загалом ще 357 таких комплексів. За рахунок цього співвідношення кількості учнів до кількості комп'ютерів у загальноосвітніх навчальних закладах у цілому по Україні скоротиться з 29 до 27, що є одним із завдань програми.

Друга реперна точка — освіта створює умови для розроблення програмних продуктів у навчальних закладах. Комплектність і вимоги до програмного забезпечення, що має початися з комп'ютерного комплексу, визначаються обов'язковими вимогами навчальної програми з предмета «Інформатика» для загальноосвітніх навчальних закладів і переліками рекомендованого програмного забезпечення для вивчення передбачених програмою тем на різних рівнях. На меті — створення умов для багаточільового використання комп'ютерних комплексів під час позаурочної роботи і набуття учнями знань.

Завдання збереження і розвитку вітчизняного інтелектуального потенціалу, удосконалення форм і змісту навчального процесу передбачають оснащення навчальних закладів не лише сучасними апаратними засобами інформаційних технологій, а й **необхідними програмними продуктами** навчального і загального призначення.

Зважаючи на фактичне становище матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, міністер-

ство підготувало і подало пропозиції до проекту Державного бюджету України на 2012 рік щодо виділення бюджетних коштів у розмірі 120 мільйонів гривень для забезпечення більш як 850 загальноосвітніх навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами та для обладнання близько 200 загальноосвітніх навчальних закладів серверним устаткуванням, серверним та програмним забезпеченням.

Хочу зазначити, що основним пріоритетом держави залишається забезпечення конституційного права її громадян на безоплатну загальну середню освіту.

ЗАГОРОДНІЙ А. Г., *віце-президент Національної академії наук України*. Вельмишановний Адаме Івановичу! Вельмишановні учасники парламентських слухань! Насамперед хочу зазначити, що Національна академія наук України вважає вкрай актуальним і важливим розгляд на парламентських слуханнях питання розвитку індустрії програмного забезпечення як ключової складової сучасних інформаційних технологій. Високотехнологічні країни (США, країни Європейського Союзу, Японія, Китай, Росія) визначили розроблення програмного забезпечення одним з найпріоритетніших стратегічних напрямів свого розвитку і докладають значних зусиль у конкурентній боротьбі за лідерство.

Є усвідомлення важливості цього питання і в Україні. Процеси інформатизації дедалі глибше проникають в усі сфери нашого життя. І про це, зокрема, свідчать приклади, наведені в доповіді головою Держінформнауки академіка Семиноженка.

Однак порівняно з іншими країнами Україна, з точки зору розвитку індустрії програмного забезпечення, далеко не в лідерах. Більше того, навіть з існуючими темпами зростання держава приречена на відставання. І головною підставою для такого песимістичного прогнозу є те, що в Україні так і не сформована комплексна та цілісна політика розвитку галузі. Про це вже, власне, сказав Володимир Петрович.

По суті, на цю галузь механічно поширена модель, що використовується для матеріального виробництва. Це є некоректним і не тільки стримує розвиток інформатизації, а й призводить до серйозних негативних наслідків, а саме до виїзду кваліфікованих спеціалістів за кордон, переходу на нелегальні умови праці, а також до високого рівня поширення піратства тощо. Сподівання, які поклалися на Національну програму інформатизації щодо розбудови індустріальних засад інформаційних технологій, на жаль, не виправдалися.

Шановне зібрання! Програмні системи належать до категорії складних наукоємних продуктів, що створюються в результаті науково-технічної діяльності висококваліфікованих спеціалістів та науковців. Методологія їх створення потребує володіння фундаментальними знаннями

з таких наукових напрямів, як математичне моделювання алгоритмів та комп'ютерних обчислень, кібернетика, системний аналіз, математична логіка тощо. Тому для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної індустрії програмного забезпечення потребує постійного та ефективного наукового супроводу.

Україна має достатній науково-технічний потенціал, зосереджений переважно в Національній академії наук України та вищих навчальних закладах. Поряд із значними досягненнями в теорії програмування, є певні результати на підтримку розвитку індустрії програмного забезпечення, але реалізація наявних наукових досягнень у вигляді програмних продуктів, а також організація їх масового впровадження науковим установам не під силу. Та це, власне, і не їхня функція. Цю роль мають виконувати інші структури, яких, на жаль, у нашій ринковій системі немає. Зокрема, бажано створити належні умови для відновлення активної діяльності технопарків.

З точки зору кадрового забезпечення наукового супроводу галузі, велике занепокоєння викликає стан справ з оновленням наукових кадрів у Національній академії наук України і в державі загалом. Пов'язано це з низьким притоком у науку талановитої молоді. Невиправдано низька заробітна плата, відсутність перспектив щодо отримання житла, нестача сучасного наукового обладнання — це основні причини, що змушують молодь, часто всупереч своїм бажанням і таланту, обирати інші види діяльності. Особливо критична ситуація з програмістами, попит на яких на ринку праці високий, а оплата праці більш як у 10 разів вища, ніж у наукових установах. Самостійно наука змінити ситуацію не в змозі, потрібна екстрена допомога держави.

Шановне зібрання! Користуючись нагодою, хочу стисло поінформувати вас, що з метою розвитку та зміцнення індустріальної комп'ютерної інфраструктури держави науковцями і спеціалістами Національної академії наук України та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту в рамках відповідної державної цільової програми створюється українська Національна grid-інфраструктура — мережа суперкомп'ютерних комплексів, об'єднаних високошвидкісними оптоволоконними каналами передачі даних, призначена для колективного використання інтегрованого ресурсу. На сьогодні вона об'єднує більше 50 наукових та освітніх установ, ефективно використовується для фундаментальних і прикладних досліджень у найрізноманітніших галузях. Система є складовою Європейської grid-інфраструктури і відкриває перспективи для розширення міжнародної співпраці.

І на завершення. Індустрія програмного забезпечення перебуває на початковій стадії розвитку, тому вважаємо вкрай необхідним на державному рівні розробити цілісний план заходів щодо вирішення основних

питань, що стоять перед галуззю. НАНУ готова взяти активну участь у формуванні та виконанні такого плану. А законопроект про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції ми підтримаємо.

РОЄНКО М. В., *президент Асоціації «Інформаційні технології України»*. Асоціація «Информационные технологии Украины», об'єднуюча бізнес і вищі навчальні заклади, з дня свого створення в 2004 році намагалась почати діалог з державою і обговорити умови прискореного розвитку галузі, розуміючи наявний величезний потенціал. Отрадно визнавати, що знайшли державні чоловіки серед цього депутатського корпусу, Кабінету Міністрів України, і ми сьогодні в цьому залі обговорюємо питання, що стосується майбутнього України. Тут багато людей, внесли величезний внесок у розвиток галузі.

В історії ІТ-галузі України, а це дуже динамічна галузь, я виділив би кілька етапів.

Перший етап (70–80 роки ХХ століття) — розквіт кібернетичної науки. Україна з Кібернетичним центром широко відома, розробки на світовому рівні, великі проекти. Ми створювали транслятори, СУБД, випускали комп'ютери. Я можу назвати проекти: система матеріально-технічного постачання Військово-Морського Флоту СРСР, де були задіяні сотні підприємств, центр знаходився в Києві; система ОГАС Віктора Михайловича Глушкова, який як мінімум на 30 років передбачив розвиток галузі.

Далі. З крахом СРСР галузь приходить до повного краху. Заводи, що випускають техніку, закриваються. У нас з'являються перші компанії, що працюють на експорт. Але галузь виживає успішно. Тут називали цифру — 1,5 мільярда експорту, це хороший показник. Україна завойовувала стабільне, гідне місце серед провідних країн-експортерів, у нас є реальний шанс зробити Україну лідером.

Коли ми разом з представниками виконавчої влади, народними депутатами брали активну участь у розробці законопроектів по підтримці індустрії програмної продукції, то просували, що дасть їх реалізація. Тут уже говорили, що, замість всього, короткочасно бюджет нічого не втрапить, а довгочасно ми можемо досягти реального розвитку програмної індустрії, сума експорту може перевищувати 10 мільярдів.

Я згадую, коли вперше побачив індусів в Інституті кібернетики, де почав свою трудову діяльність. Вони захоплювались нашими досягненнями. Сума їх експорту в той час становила 48 мільйонів доларів. Коли в 1992 році сталося становлення України як

государства, экспорт Индии оценивался в 200 миллионов, в 1996 году — 1 миллиард, в 2004 году — уже 10 миллиардов.

Что такое 10 миллиардов для нас? Сегодня 40 миллионов производят экспортную продукцию на миллиард. Я думаю, в Украине потребуются 300 тысяч специалистов, которые будут работать на экспорт. Безусловно, это реальная задача для страны такого масштаба, как Украина.

Влияние этой отрасли на другие сферы экономики повышает их конкурентоспособность. Эта отрасль сегодня изменяет общество, она делает его более открытым. Поэтому я думаю, что все присутствующие в зале депутаты, которые будут рассматривать указанные законопроекты, понимают, что это уникальный шанс сделать Украину известной не только в металлургической промышленности, сельском хозяйстве, но и в такой высокоинтеллектуальной области, как ИТ. Причем это не требует огромных инвестиций, необходимо послать сигнал инвестору, и таким сигналом будет принятие соответствующих законов. Это абсолютно реальная задача, и мы должны использовать такой шанс.

Сегодня складывается очень благоприятная международная конъюнктура, то есть надвигающаяся вторая волна кризиса усилит нашу конкурентоспособность. У нас есть хороший задел, у нас есть отличное географическое положение, поэтому я призываю воспользоваться этим, думать о детях и оставить им новые рабочие места, большие валютные поступления и конкурентоспособность всей экономики

Спасибо.

ЦАРЬКОВ Є. І., заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики (Комуністична партія України). Уважаемые участники парламентских слушаний! Вначале хочу сказать, почему я от имени фракции коммунистов выступил инициатором такого обсуждения. Тому есть две причины. Первая — надоело смотреть на страну, граждане которой с дипломами о высшем образовании вынуждены стоять на рынке. И вторая — я не верю в сказки о том, что благосостояние нашей страны можно повысить лопатой и дешевой капустой. Из всех капиталов, которые сегодня есть в нашей стране, наша фракция готова в полном составе поддержать единственный — гуманитарный. ИТ-индустрия — это и есть гуманитарный капитал нашей страны. С учетом того, что указанный законопроект подписали представители всех депутатских фракций, он однозначно будет принят.

Как заместитель председателя Комитета по вопросам финансов, банковской деятельности, налоговой и таможенной политики приведу вам точную статистику по ИТ-индустрии. Итак, в сфере ИТ-индустрии работают 2470 компаний. Валовой доход составляет 10,9 миллиарда гривень

в год, средний прирост доходов, как сказал господин Семиноженко, — 40 процентов, сумма экспорта — около 9,2 миллиарда, 82 процента.

Проблема заключается в том, что, действительно, как нам говорили айтишники на заседании «круглого стола», средняя зарплата нормального квалифицированного специалиста в этой отрасли составляет 12 тысяч гривень. И платить из нее социальные отчисления и остальные налоги практически невозможно. Это я сам знаю, поскольку просчитывал на калькуляторе.

Мы изучили опыт ближайших наших соседей — России и Беларуси (США не берем). По Беларуси вам данные приводили, но я расскажу подробнее о том, что платят предприятия этой отрасли в Беларуси. Они не платят налог на прибыль вообще, они освобождены от НДС на товары и услуги ИТ-индустрии, а налог на доходы физических лиц платят в размере 9 процентов от фонда заработной платы. Но самое главное, что социальные отчисления (не наши, губительные, которые действительно душат) составляют 35 процентов от одной минималки. Поэтому если вывести индустрию в такую плоскость работы, все начнут платить этот сбор. Соответственно, будут поступления и в бюджет, и в Пенсионный фонд. И не будет страха (как, опять-таки, говорили айтишники) прихода «барсеточников» то из одного проверяющего органа, то из другого, которые «колядуют» в их бухгалтериях.

В нашей стране исторически ИТ-отрасль развивалась как мелкий и средний частный бизнес, как отметил предыдущий выступающий. Однако теперь рынок становится более глобализованным, соответственно и риски повышаются. Следовательно, для того чтобы отрасль развивалась, необходимо бизнесу ИТ-индустрии дать гарантии, что им не будут страшны риски, особенно при смене 18 правительств и налогового законодательства при каждой смене парламента.

Как отмечалось на заседании «круглого стола», если в **условиях неопределенности**, например, тот же Обама в рамках заявленной программы объявит о создании новых рабочих мест, о льготных условиях для ИТ-индустрии, то мы можем потерять наших специалистов, которые семьями будут выезжать за рубеж и там работать, входить в офшорные зоны налогообложения.

Мы часто забываем, что их благосостояние состоит и базируется в основном на наших заслугах, на нашем интеллекте, и мы не должны этого забывать. Если брать программное обеспечение и электронику, то постсоветские умы прямо или косвенно работают на Google, Microsoft, IBM, Dell и Samsung. Если брать банки и финансовый сектор, то наши украинские умы работают в Deutsche Bank, Commerzbank, Swedbank, OTP Bank и других. **Если посмотреть на авиапромышленность, то компании Boeing, Lufthansa, Airbus — это тоже наши умы.** Если посмотрим

на телевидение — Thomson Reuters, Disney — тоже наши умы. Соответственно, мы должны понимать: для того чтобы стать богаче и гордиться собой, эти умы должны работать здесь, создавать потенциал и конкурентно выходить на внешний рынок.

Реализация норм, изложенных в нашем законопроекте, в краткосрочной перспективе позволит, во-первых, узаконить существующую экономическую реальность и модель, по которой может работать ИТ-бизнес (условия вам озвучили, вы их знаете), а во-вторых, вывести из теневого сектора эти 2400 компаний (я уверен, их будет больше), всех специалистов этой сферы и **увеличить поступления в бюджет от налога на доходы физических лиц в 6 раз**. Это никакая не пропаганда, это расчеты комитета. И самое главное (для господина Тигипко) — мы можем увеличить пенсионные поступления в 2,5 раза. Люди честно готовы платить, но при нормальных экономических условиях.

Если действительно будет принят такой закон, то в долгосрочной перспективе мы, во-первых, сохраним темпы роста этой индустрии, а во-вторых (и это самое главное), закрепим за Украиной ведущее место конкурентоспособной страны и оставим все умы в нашей стране. Тогда появится программное обеспечение с нашими фамилиями на нашем рынке, в наших госучреждениях на наших компьютерах, в частности, возможно, и на пиратских рынках, но чтобы это было наше!

Будем надеяться, что с такой помощью, которую оказывает сегодня руководство парламента в лице Адама Ивановича, действительно способствуя принятию указанных законопроектов и проведению этих слушаний, мы, наверное, сможем до нового года сделать такой подарок стране и всей ИТ-индустрии и примем после парламентских слушаний необходимые законопроекты или в первом, или во втором чтении, или в целом.

Спасибо. Будем надеяться на лучшее

ШИРОКОВ В. А., директор Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук, член-кореспондент Національної академії наук України. Шановний Адаме Івановичу! Шановне товариство! Питання, яке сьогодні розглядається, надзвичайно актуальне. Ми це чули з доповіді, співдоповіді і виступів. Роль і значення програмного забезпечення в комп'ютерному світі можна сміливо порівняти із роллю і значенням людської мови в людському суспільстві. Зникне мова — і суспільство розсиплеться на окремих індивідуумів, пов'язаних між собою хіба що біологічно. Так само зникнуть програмні засоби — і всі комп'ютерні системи перетворяться на купу металобрухту. Програмне забезпечення є носієм самосвідомості систем і мереж, їх інтелектуальним складником.

Суспільна еволюція спричинила застосування промислових, індустріальних методів до виробництва програмного продукту. Україна тут справді має певні переваги, пов'язані з традиційно високим ще з часів академіка Глушкова рівнем розвитку вітчизняної кібернетичної науки. Проте до постановки проблеми виникають певні питання.

По-перше, не зовсім зрозумілими залишаються аспекти індустріальності всього виробництва в Україні. Тому зараз важко говорити, чи справді йдеться про індустрію, чи точніше було б говорити про щось на кшталт мануфактури, особливо за умов переходу до постіндустріального суспільства або вже навіть і кустарного виробництва. Адже ми знаємо, що історія розвивається за спіраллю, деякі історичні форми, у тому числі й виробничі, можуть знову з'явитися на новому історичному ландшафті і в нових модифікаціях.

По-друге, під час підготовки державних програм і законодавчих актів необхідно провести аналіз структури виробництва програмного забезпечення, його техніко-економічних, організаційних, науково-технічних, кадрових аспектів, а також динаміки розвитку. Зокрема, варто провести рейтингові дослідження, а також (як це робиться для світових лідерів цієї галузі, наприклад топ-100, або навіть так, як це відбувається в Росії) визначити мікропоказники галузі та їх зв'язок з відповідними макропоказниками.

Отже, передумови успішного реформування галузі ми вбачаємо у здійсненні ґрунтовного наукового аналізу становища і трендів галузі програмного забезпечення та ІТ в Україні із встановленням системи показників, способів їх верифікації порівняно із світовим досвідом, а також, що дуже важливо, відповідного прогнозу. Адже ситуація у цій сфері змінюється катастрофічно швидко, і плани до 2030 року за такої динаміки видаються досить дивними. Отже, необхідне глибоке комплексне наукове осмислення теми, а не лише окремі глибокі думки.

Свій виступ я почав порівнянням програмного забезпечення з мовою. Насправді ця аналогія, як мені видається, ще глибша, адже природна людська мова дедалі впевненіше набуває технологічного статусу і стає основним інструментом у системах комп'ютерних комунікацій. І надалі зростання рівня інтелекту програмного забезпечення досягатиметься на шляху його якомога більшого зближення з природною людською мовою.

Отже, від того, наскільки досконалим є лінгвістичне програмне забезпечення (Lingver), залежить ефективність щонайменше мережевих комунікацій. Це на сьогодні. А із зростанням масштабів цифрового простору (цифрова революція, зокрема реалізація системи електронного урядування, неминуче до цього призведе) настане момент, коли без глибокого семантичного інструментарію вся наша машина просто зупиниться.

Зрозуміло, що український Lingver нам не зробить ні американський, ні будь-який інший дядько. Те, що є зараз, ґрунтується на наших моделях, на наших комп'ютерних лексикографічних системах, у тому числі на системі «Словники України», яку ви, шановні колеги, одержали на лазерному диску серед розданих вам матеріалів. Проте якщо ви зробите запит у Google «Словники України», то з'явиться декілька мільйонів посилань, і лише одне з них є законним — сайт нашого лінгвістичного порталу. Це лише одна з демонстрацій комп'ютерного піратства, яке набуло в Україні якогось фантасмагоричного поширення. Звісно, для того щоб вкрасти, не треба ані великих капіталовкладень, ані великого розуму. Однак без наведення порядку в цій сфері годі мріяти про якусь там індустрію. Lingver — лише одна з ділянок державного застосування здобутків індустрії програмного забезпечення, хоча є й багато інших. Вважаю, на них треба звернути особливу увагу.

Лінгвістична ділянка має особливе значення, на ній базується національна державна компонента і технологічний статус української мови. Це інструменти для різноманітних логіко лінгвістичних експертиз, це державний тезаурус України, без якого, переконаний, неможливо підтримувати національну нормативно-правову базу в належному семантичному становищі. Це засоби підтримки віртуальних систем професійної взаємодії тощо.

І говорячи про індустрію програмного забезпечення, вважаю, треба пам'ятати про загальнодержавні завдання, серед яких — створення та впровадження засобів, що забезпечують технологічний статус державної мови.

Дякую за увагу.

КАРДАКОВ О. Ю., голова наглядової ради закритого акціонерного товариства «Октава капітал». Уважаемые участники парламентских слушаний! Полторы недели тому назад я вернулся из Силиконовой долины. Обычное, заурядное на сегодняшний день явление, но было два особых события. Я выступал перед инвесторами на международной инвестиционно-технологической конференции Silicon Valley Open Doors с докладом об ИТ-климате в Украине и встречался с Биллом Рейчертом, управляющим фонда Garage Investment, который больше известен нам как Фонд Гая Кавасаки. Билл Рейчерт сказал, что знает украинских программистов, работающих в первом его проекте, но ничего не знает об ИТ в Украине сегодня. Потом он добавил, что весной приедет в Киев посмотреть на все, поскольку информация о нас очень противоречива. Как говорили мои коллеги, они не знают, что будет с нашим рынком.

И я посмотрел глазами американцев на наш ИТ-рынок, непосредственно на нас. Что с нами происходит? Нас в основном по старым известным

контрактам пытаются использовать как рабочую программистскую силу — хорошую, но дешевую с каким-то там качеством. Это конечно хорошо, это дает нам достаточно работы, но не приносит никакой прибыли государству, максимум — налоги с зарплаты программистов.

Относительно тенденций, когда инвесторы хотят вкладывать в отрасль. Необходимо создавать свои продукты и программные услуги, выходить на рынок со своими услугами, тогда мы будем не только делать социальные отчисления в Пенсионный фонд, но и создавать реальную прибавочную стоимость. И, соответственно, у государства появятся дополнительные налоги уже с бизнеса.

По прошествии недели пребывания в Силиконовой долине и после общения я пришел к таким выводам.

Первое. Тенденция, существующая там, — не сосредоточивать всех в Силиконовой долине, а брать одного-двух человек, которые работают «челноками». Вся команда остается на своей родине. А какая родина — Китай, Индия или Украина — не имеет значения, это уже не вопрос. Коммуникации позволяют сегодня работать в online-режиме в любой точке мира. Что за счет этого достигается? Себестоимость снижается, людей перевозить не надо, и самое главное — сохраняется работоспособность команды, поскольку, учитывая опыт перевозки команд в Силиконовую долину, все разбегаются через год-два после завершения проекта. То есть команда не работает. Что это дает нам? Умы остаются на родине, то есть в Украине, и мы здесь сможем зарабатывать деньги: люди — для себя, а предприятия, бизнес — для Украины.

Второе. Слабое информационное обеспечение, мало информации об украинских ИТ-компаниях. Сегодня Интернету как источнику информации вообще никто не доверяет. Это вам не надо рассказывать, потому что в Интернете можно написать все, что угодно. Необходима целенаправленная информационная политика, направленная на продвижение наших ИТ-компаний за рубежом.

И третье. Принятие законов обеспечит стабильность в отрасли информационных технологий. А инвесторам, как и нашему бизнесу, необходима стабильность, определенные условия игры на продолжительный отрезок времени. Все это может обеспечить принятие законов об экономическом эксперименте.

Поэтому я как представитель ИТ-отрасли и как человек, общавшийся со многими инвесторами, призываю народных депутатов поддержать законопроекты № 8267 и № 8268.

Спасибо.

БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О. Б., *завідувач відділом Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, доктор економічних наук, професор*. Шановний Адаме Івановичу! Шановне зібрання! Однією із складових створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення є розв'язання проблеми зниження рівня неліцензійного використання програмних засобів, яку варто розглядати з економіко-правових та соціальних позицій сучасних складних процесів ринкових перетворень в Україні.

Зниження рівня використання піратського програмного забезпечення потребує комплексних заходів та пошуку відповідних адміністративних рішень з боку державних органів та громадських організацій, асоціацій, діяльність яких спрямована в цьому напрямі.

За оцінками Асоціації виробників програмного забезпечення, в Україні рівень піратства залишається дуже високим і у 2007 році сягав 83 відсотків, у 2008 році — 84, у 2010 році — 86 відсотків. Цей показник вивів Україну на сьоме місце у світі за рівнем комп'ютерного піратства. Для порівняння: рівень комп'ютерного піратства у Китаї становить 78 відсотків, Росії — 65, Польщі — 54, в Угорщині — 41, середній показник рівня піратства у світі становить 42 відсотки. Загалом протягом 2010 року комп'ютерне піратство завдало шкоди розробникам програмного забезпечення на 50 мільярдів доларів США.

З позиції економіко-правових процесів, зазначена проблема потребує встановлення методики визначення збитків від неліцензованого програмного забезпечення та заходів щодо зниження рівня піратства як соціального явища з урахуванням проблем судової практики, що може бути подальшим кроком для розв'язання зазначених проблем і питань.

Наведені статистичні дані свідчать, що проблеми піратства стосуються правових, технічних та економічних аспектів сфери використання неліцензованого програмного забезпечення. Саме від обґрунтування методики визначення збитків і компенсації завданої шкоди, оцінки вартості програмних засобів тощо залежить гострота управлінських рішень, які мають бути прийняті державними органами з метою зниження рівня використання піратського програмного забезпечення в Україні.

Запропонована Асоціацією виробників програмного забезпечення (BSA) методика розрахунку рівня піратства у сфері програмного забезпечення, на нашу думку, недосконала і потребує наукового обґрунтування та кількісних складових. В Україні має діяти своя методика розрахунку рівня активності піратського програмного забезпечення.

Так, якщо оцінюється вартість програмного продукту для придбання, застосовуються різні методи оцінки вартості майнових прав, передбачені національними стандартами оцінки майнових прав. А при оцінці рівня

піратського програмного забезпечення оцінку завданої шкоди власнику програмного продукту пов'язують з реальними витратами і отриманням прибутку, який розраховується за документами реального власника програмного продукту. Якщо йдеться про оцінку вартості компенсації завданих збитків від використання неліцензійних програм, розрахунок здійснюється за даними собівартості виробництва цього програмного продукту або безпосередньо власника чи виробника піратського програмного продукту, або за даними контрагентів ліцензійних договорів.

Легалізація неліцензійного програмного забезпечення силовими методами призвела його власників та користувачів до ситуації, що склалася на сьогодні в Україні, на українському ринку програмного забезпечення. Збільшення рівня комп'ютерного піратства у 2010 році на 1 відсоток свідчить про те, що на 86 персональних комп'ютерах із 100 встановлено неліцензійне програмне забезпечення. Під час легалізації неліцензійного програмного забезпечення варто врахувати наслідки таких дій та протидії тіньовому бізнесу, причини, які спонукають до цього і які треба виправляти в умовах нерозвиненої ринкової економіки, коли спостерігається недостатній рівень накопичення капіталу, зокрема в малому та середньому бізнесі.

Оцінка використання неліцензійного програмного забезпечення свідчить: по-перше, про умовну успішність застосування в Україні силових методів Асоціацією виробників програмного забезпечення; по-друге, про проведення широкого ознайомлення контрагентів ринку з фактами порушень авторських прав; по-третє, про спонукання до пошуку інших економіко-правових механізмів зниження рівня піратства програмного забезпечення персональних комп'ютерів України, а також до активних спільних та координованих дій з правоохоронними органами, зокрема щодо протиправної діяльності транснаціональних злочинних груп; по-четверте, про потребу обґрунтування суми завданих збитків власникам програмного забезпечення та стягнення цієї суми в судовому порядку на їх користь; по-п'яте, про необхідність запобігання можливого завищенню суми завданих збитків.

Підкреслюємо, що пошук шляхів протидії піратству в Україні має відповідну перспективу. Саме це передбачає боротьба з піратськими неліцензійними програмними продуктами. У цьому напрямі більш поширеними є комп'ютерні програми вільного користування.

БЕЛИХ Д. О., *директор компанії «Амерія Україна»*. Добрый день! Сегодня я стою на этой высокой трибуне, испытывая чувство гордости и ощущения начала важного пути. Гордости за своих коллег, за то, что всего за 20 лет новейшей истории Украины мы смогли построить фундамент мощного конкурентоспособного сектора экономики нашей страны.

Мы уже слышали, что в отрасли информационных технологий Украины (я называю ее ИТ-индустрией) работают сотни тысяч украинцев. Это не только программисты, но и аналитики, тестировщики, менеджеры. При этом мы опираемся на практически неограниченный и в тоже время самый ценный ресурс нашей страны — потенциал наших людей, гуманитарный потенциал.

В глобальной экономике XXI столетия гуманитарный капитал более важен, чем ископаемые энергоносители или природные условия страны. Только собственный интеллект гражданина, развитый эффективной доступной системой образования совместно с институтами свободной конкуренции, прозрачными правилами игры, конкурентоспособной налоговой системой, сделает Украину экономически успешным и стабильным государством.

Наша цель очевидна — это инновации. Авторские права на новую компьютерную программу или технологию вместе с глобальной сетью Интернет откроют прямой доступ на внешние мировые рынки. ИТ-бизнес, как и гуманитарный капитал, невозможно загнать в рамки одного государства. Однако рациональное государство может создать благоприятные условия для развития ИТ-сектора, получив дивиденды в виде не только повышения поступлений налогов на доходы, но и увеличения среднего класса.

В нашем секторе 80 процентов всех расходов составляет оплата высококвалифицированного труда. На сегодняшний день в Украине есть небольшое количество специалистов, зарабатывающих больше, чем их коллеги в Польше, Словакии, Румынии. Но именно эти люди, прежде всего, находятся в зоне риска. Они не могут уехать из страны, чтобы работать в США, Дании, Австралии. Эти опытные специалисты могут стать локомотивом инновационных процессов в Украине, который нам так необходим. Многие наши коллеги, поработав за границей, подумывают о том, чтобы вернуться. Но, как и везде, в этом мире деньги не могут быть единственным аргументом, таким людям необходима перспектива, необходим реальный шанс на успех в этой стране. Сейчас большинство, к сожалению, этого шанса не видит.

Многие, особенно молодые, мобильные, свободные специалисты испытывают некий когнитивный диссонанс, когда постоянно ждут и думают, что завтра уедут, им откроются невиданные перспективы, они заживут лучше, по-новому. При этом они женятся или выходят замуж, растят детей, помогают своим престарелым родителям, ходят на встречи выпускников. Что же происходит, когда такие люди уезжают работать за границу? Реализуется худший сценарий для Украины, в которой этот человек родился, вырос, учился, но в самом креативном, работоспособном возрасте уехал и, что немаловажно, платит налоги в другом

государстве. Поэтому наша страна может дать нам шанс, уравнив нас в налоговых и бюрократических условиях с нашими прямыми конкурентами из Китая и Индии. Гуманитарный потенциал Украины будет максимально востребован в мире, а наши профессионалы смогут сделать осознанный выбор и остаться работать здесь.

Что мы предлагаем? Социальные лифты в сфере информационных технологий работают наилучшим образом, здесь каждый может заработать деньги своим умом. С ростом рынка количество мощных компаний будет увеличиваться, больше будет инвестиций в развитие отрасли, больше специалистов будут работать на имидж Украины.

Поставив задачу развивать гуманитарный капитал, наша страна может стать одним из центров ИТ-инноваций и передовых идей. Для этого мы создадим умственный кластер, в котором ИТ-специалистам будет комфортно работать и жить. Идея создания мощного отраслевого союза, озвученная Премьер-министром Украины, полностью вписывается в этот план. На языке цифр: даже при налоге на доходы физических лиц 10 процентов и едином социальном взносе в размере 800 гривень средний ИТ-специалист будет платить налогов в 2–3 раза больше, чем сейчас. Абсолютное большинство нетрудоустроенных граждан выйдут из тени и будут работать.

На этом я выражаю благодарность народным депутатам, подписавшим наш законопроект. Очевидно, что законодательной поддержкой, в том числе принятием проектов законов № 8267 и № 8268, страна придаст сектору информационных технологий Украины импульс, значение которого трудно переоценить.

Спасибо.

ЗГУРОВСЬКИЙ М. З., ректор Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», академік НАН України. Вельмишановний Адаме Івановичу! Вельмишановні учасники парламентських слухань! Я хочу скористатися слайдом для деяких коментарів.

На слайді, який ви зараз бачите, зображені країни в системі двох координат: рівень освіти — вісь абсцис і рівень ІТ-індустрії — вісь координат. Хочу порівняти Україну не з розвинутою групою, що зображена вище (нам ще рано з ними порівнювати свої можливості), а з тією групою, що окреслена контуром: Індія, Китай, Туреччина, Бразилія, Росія. Як бачите, за рівнем освіти (по вісі абсцис) ми значно випереджаємо ці країни, особливо за рівнем фізико-математичної освіти. Однак за рівнем внеску ІТ-індустрії у ВВП країни ми значно поступаємося цим країнам.

Які висновки можна зробити з цього порівняння? За даними Організації Об'єднаних Націй щодо індексу людського розвитку, ми маємо

організаційні, адміністративні та законодавчі вади. Ми не вміємо в державі створити умови для бізнесу. Це перший висновок.

Другий висновок. Інтереси таких складових, як освіта, наука та ІТ-бізнес, як і будь-якого іншого бізнесу, роз'єднані в державі, вони не гармонізуються і не збігаються.

Разом з тим, шановні друзі, ми добре знаємо, чим володіє наша держава. Тут вже багато про це казали. Прекрасна школа кібернетики, заснована Віктором Михайловичем Глушковим, і досі дає високі результати. За представниками цієї школи (не тільки з Національної академії наук, а й з деяких навчальних закладів), найбільш компетентними спеціалістами полюють провідні компанії світу.

За словами Стіва Балмера — керівника Microsoft, з 90 тисяч працівників компанії 500 є працівниками КПП, причому 50 працюють у Києві, а 450 — у Каліфорнії, в Силіконовій долині. Це лише один штрих.

Звісно, якби закон, що обговорюється, по-перше, покращив умови для ведення бізнесу, по-друге, поєднав інтереси бізнесу, освіти та науки, які діють роз'єднано, без спільних цілей і загальної координації, то, безумовно, Україна дуже стрімко пішла б вгору за віссю координат. І я переконаний (погоджуюся з Олександром Кардаковим), що ми не лише продавали б свою дешеву робочу силу, а й створювали б продукт, який робив вагомий внесок у національний ВВП. Це без жодних сумнівів!

Тому пропонується декілька пропозицій. Звичайно, потрібно через запропоновані зміни вдосконалити інші закони щодо податків, захисту інтелектуальної власності, освіти, науки, а також закони, що регламентують господарську діяльність. Законодавчо обумовити участь роботодавців у підготовці фахівців для створення гнучких програм проведення наукових досліджень. Нині роботодавцю не завжди вигідно це робити. Це перше.

Друге. На зрозумілих усім критеріальних засадах визначити базові вищі навчальні заклади і на їх основі сформувати кластери, які вирішать питання кадрової підготовки і поєднують інтереси бізнесу та людського потенціалу.

Можна навести інші пропозиції, багато з них вже враховані, але спрацюють вони лише за умови здійснення державою послідовної і рішучої політики в цій сфері. Поки що були розмови. Якщо далі будуть дії, то все у нас вийде!

Дякую.

ПАВЛЕНКО В. П., *заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України*. Шановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! Ідея щодо визначення індустрії програмної продукції пріоритетною на державному рівні відповідає основним стратегічним цілям модернізації національної економіки. Тому Міністерство

економічного розвитку і торгівлі не лише підтримує зазначену ідею, а й здійснює практичні кроки в напрямі створення сприятливих умов для забезпечення розвитку зазначеного сектора економіки.

Хочу вас проінформувати, що в Кабінеті Міністрів за ініціативою Володимира Петровича Семиноженка та представників відповідного бізнесу 21 вересня 2011 року відбулася спеціальна нарада під головуванням Прем'єр-міністра України Миколи Яновича Азарова, що надала істотного поштовху підготовці та погодженню центральними органами виконавчої влади законопроекту, який став сьогодні предметом нашого розгляду.

Вважаємо, що в разі перших позитивних результатів економічного експерименту, передбаченого законопроектами, такі умови доцільно поширити на сферу інформаційно-комунікаційних технологій загалом.

Формування ринку інформаційних послуг шляхом широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфери суспільного життя визначено одним з ключових напрямів проекту Державної програми економічного і соціального розвитку на 2012 рік. Здійснено і перші практичні кроки щодо покращення інвестиційного клімату в Україні та створення сприятливих умов для безперервного припливу іноземних інвестицій в українську економіку. У лютому 2011 року затверджено урядову програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні.

Проблемні питання розвитку індустрії програмної продукції мають міжвідомчий характер і не можуть бути вирішені на рівні окремих центральних органів виконавчої влади, їх вирішення потребує застосування системних міжвідомчих заходів. Зазначені заходи полягають у здійсненні скоординованої державної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності галузі шляхом формування державної стратегії розвитку, збалансування зовнішньої та внутрішньої політики, створення сприятливого правового та суспільно-економічного середовища, а також забезпечення узгодженості дій усіх державних органів. Саме такі шляхи розвитку сфери інформаційних технологій та програмного забезпечення реалізуються сьогодні не лише найближчими потенційними конкурентами України на міжнародному ринку (Російською Федерацією, Білоруссю, країнами Балтії), а й Грузією, Азербайджаном, Молдовою, Вірменією.

Тому необхідним для нашої держави на сьогодні є розроблення базового загальнонаціонального стратегічного програмного документа, що визначить основні цілі, напрями, шляхи та механізми формування і реалізації державної політики щодо побудови інформаційного суспільства в Україні. Основною стратегічною ціллю зазначеного документа пропонується визначити, розроблення новітніх вітчизняних програмних продуктів та інформаційних технологій і використання їх для підвищення якості життя громадян, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, розвитку соціально-політичної, культурної та

духовної сфер життя суспільства, удосконалення системи прийняття державних управлінських рішень.

Державне стимулювання розроблення новітніх вітчизняних програмних продуктів та інформаційних технологій має важливе значення і для забезпечення розвитку секторів економіки: електронна торгівля, електронна біржа, електронні державні закупівлі, автоматизація бізнес-процесів на підприємствах практично всіх галузей економіки з метою підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності продукції.

З метою ефективного розв'язання проблеми кадрового забезпечення галузі пропонуємо посилити координацію дій державних органів, вищих навчальних закладів та бізнесу щодо забезпечення підготовки фахівців індустрії програмної продукції відповідно до потреб ринку.

Вважаємо, що лише застосування системних підходів у формуванні державної політики, а також активна участь усіх державних органів, органів місцевого самоврядування та представників бізнесу у її реалізації дасть змогу забезпечити розвиток галузі в напрямі створення вітчизняних новітніх програмних продуктів та інформаційних технологій і гарантування технологічної незалежності України в цій сфері.

Дякую за увагу.

ОРОБЕЦЬ Л. Ю., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти (Блок «Наша Україна — Народна самооборона»). Доброго здоров'я, колеги! Гадаю, що нікого з присутніх не треба переконувати в необхідності докорінно реформувати і перебудувати державну політику у сфері ІТ-технологій. Здавалося б, у нас начебто непогано з цим, тобто є щонайменше 12 законів, 13 указів Президента, 40 постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів. Однак вони переважно відображають не вчорашній день, а швидше позавчорашній, тоді як ми себе тішимо тим, що маємо регіональну першість за кількістю залучених осіб в ІТ-індустрії. За різними показниками, це близько 150 тисяч людей, і тут ми випереджаємо не тільки Росію, а й Білорусь, і Польщу. Проте, як сказав пан Семиноженко, і з ним важко не погодитися, наші конкуренти тримають нас у тонусі.

Звісно, можна все списати на світову кризу, але криза відбувалася не лише у нас. І в той час, коли наша ІТ-індустрія була змушена рятувати себе сама за принципом «спасіння потопуючих — справа рук самих потопуючих», наші конкуренти всіляко покладалися на державну підтримку. З одного боку, Індія, Китай, Бразилія, Росія і навіть Румунія запровадили для постачальників програмного забезпечення податкові ставки в декілька разів нижчі, ніж ті, що діють на сьогодні в Україні. З другого — заснували спеціальні податкові структури аутсорсингу, контролю

аутсорсингу, що гарантували вигідне становище і заохочення інвестування в дану сферу.

Окремо заслуговує на увагу, хоч як дивно, Білорусь. Чому? Уряд Білорусі без особливої пробуксовки розробив спеціальну програму стимулювання індустрії програмного забезпечення, створив Білоруський парк високих технологій, запровадив особливі умови оподаткування розвитку ІТ-бізнесу, безпрецедентні для європейських країн.

Чому нас має навчити білоруський досвід? По-перше, відхід від декларацій. Мав слушність ректор КПІ, коли казав, що досі були тільки слова. Потрібен перехід від декларацій, намірів і розпорошення програм, що передбачають хоч якась фінансування програм ІТ-розвитку, до розуміння та визначення на законодавчому рівні пріоритетів розвитку цієї сфери.

По-друге, треба визначити алгоритм конкретних державних дій щонайменше за трьома векторами: створення відповідної нормативно-ресурсної бази щодо стандартизації, державного замовлення і підготовки фахівців з вищою освітою; фінансування наукових досліджень в ІТ-сфері з Державного бюджету; створення відповідного мотиваційного поля, у тому числі пільгових умов кредитування та оподаткування, щоб стимулювати реінвестування прибутків софтверних компаній у свій розвиток.

Що ми можемо запропонувати? Зниження ставки соціальних податків для підприємств — розробників програмного забезпечення, частка витрат яких на оплату праці перевищує 50 відсотків. Звільнення від оподаткування експортних доходів, скажімо, від ліцензійних платежів за програмне забезпечення, розроблене в Україні, тощо. Забезпечення рівних конкурентних умов для всіх учасників вітчизняного ІТ-ринку.

Між іншим, коли відбувалося засідання робочої групи щодо проведення цих парламентських слухань, я особливо наполягала на тому, щоб надали слово не лише державним чиновникам, а й представникам ІТ-індустрії. Майте на увазі, що за результатами цих слухань буде прийнято багато рекомендацій, але ключовими з них будуть рекомендації щодо прийняття вищезгаданого законопроекту. Перша редакція цього проекту була вкрай невдалою, нехай мені пробачать його формальні автори. Проект передбачав відверто лобістський підхід, створення особливої структури, яка розпоряджалася б податковими пільгами для своїх. Маю надію, що друга редакція витримає більше критики, але принаймні буде спроба створити рівні умови для всіх учасників ІТ-індустрії.

Тому я дуже прошу, особливо представників ІТ-галузі, зосередитися у ваших виступах саме на тексті законопроекту, бо це буде ключовим продуктом нинішніх парламентських слухань.

Дякую за увагу і розуміння.

ЛІПАНОВ О. В., *директор міжрегіонального наукового інформаційно-аналітичного центру «Інфобуд»*, кандидат технічних наук. Уважамий Адам Іванович! Уважаєміє учаснікі парламентських слуханій! Тут достаточнo мнoгo называли різних цифр о том, где находится Украина в мировом рейтинге, какие у нас есть положительные моменты, над какими еще необходимо работать. Я хочу к этим цифрам добавить еще одну очень важную інформацію.

Правительство Германии 7 декабря приняло решение о введении так называемой «синей карты» для программистов, математиков и инженеров. Введение в действие «синей карты» означает, что специалисты этих специальностей получают практически беспрoблемный въезд в Германию на работу. Это значит, что если наши законопроекты не будут приняты, в ближайшее время мы столкнемся с ситуацией, когда, как сказал Дмитрий Белых, самая активная трудоспособная часть специалистов уедет за границу. И это объективный факт! Тогда мы утратим не просто определенное количество специалистов и неуплаченные ими налоги, можно говорить о том, что мы утратим большую часть индустрии. Принятие законопроектов № 8267 и № 8268 может предотвратить такой экстренный отток. Кстати, по данным Министерства экономики Германии, у них наблюдается дефицит около 30 тысяч специалистов ИТ-отрасли в год. Только у них 30 тысяч!

Переходим к моим предложениям. Свои идеи я хотел бы сконцентрировать, прежде всего, вокруг образования и подготовки специалистов для ИТ-сферы. Наша компания «Инфострой» работает на рынке уже 11 лет и разрабатывает программное обеспечение для компаний в разных странах мира. В дополнение к этому я являюсь доцентом кафедры информатики Харьковского национального университета радиоэлектроники, работаю там уже 10 лет.

Наша компания открыла специальную научно-практическую лабораторию для подготовки специалистов, за что я хочу выразить большую благодарность ректору университета. На базе нашего предприятия уже 8 лет проходят практику студенты Харьковского национального университета радиоэлектроники. В 2011 году у нас открылся филиал кафедры информатики этого университета.

Поэтому я хочу поговорить о проблемах, которые нас ожидают в сфере образования в связи с тем, что мы существенно увеличим спрос на высококвалифицированных специалистов. И это правда! Не более 20 процентов выпускников вузов в состоянии прийти, сесть за компьютер и начать выполнять задачи, которые перед ними ставит разработка или современное производство программного обеспечения. Я это вижу каждый день и как преподаватель, и как руководитель предприятия.

Что необходимо сделать? Увеличить количество бюджетных мест по ИТ-специальностям. Это понятно: если необходимо больше специалистов, то надо больше мест.

Сконцентрировать подготовку наибольшего количества ИТ-специалистов в ведущих университетах Украины, которые уже сегодня подтвердили свой высокий мировой и национальный рейтинг. Вы прекрасно знаете эти университеты и можете быстро назвать их по памяти.

Сделать обязательным включение представителей предприятий ИТ-отрасли в научно-методические комиссии Министерства образования. Пока этого нет, соответственно, сложно влиять на процессы.

Продумать на уровне Министерства образования и науки, научно-методических комиссий вопрос о создании единой отрасли знаний «информационные технологии». Это позволит существенно упростить процессы формирования различных учебных программ, образовательно-квалификационных характеристик и образовательно-профессиональных программ подготовки специалистов.

И, конечно же, большой вопрос — необходимо сократить количество предметов, не относящихся к профессиональной подготовке студентов. Проще говоря, привести в соответствие с европейскими и американскими стандартами программы подготовки специалистов. В частности, это касается подготовки бакалавров и магистров. Особенно магистров!

Все остальные свои наработки передам в Комитет по вопросам науки и образования.

И в заключение хочу выразить огромную благодарность народным депутатам Януковичу Виктору Викторовичу и Царькову Евгению Игоревичу за помощь в подготовке законопроектов. Надеюсь, все-таки мы сумеем их принять, и Украина станет лидером в мировой ИТ-отрасли, и мы будем не на 5 или 66 месте (кто как считает), а уверенно займем как минимум второе место.

Спасибо.

АНДОН П. І., директор Інституту програмних систем Національної академії наук України, академік НАН України. Вельмишановний Адаме Івановичу! Вельмишановні учасники парламентських слухань! Усім добре відомо, що вирішальним фактором для конкурентоспроможності будь-якої індустрії, у тому числі й програмного забезпечення, є рівень її забезпеченості засобами і технологіями виробництва. Для індустрії програмного забезпечення засоби виробництва є ключовими у вирішенні найбільш складних питань у сфері програмування, продуктивності розроблення та якості програмного продукту. Той, хто володіє ефективнішими засобами виробництва, розробляє програмні системи швидше,

вищої якості. Як наслідок, отримує більшу користь від їх використання і, врешті-решт, створює конкуренцію на ринку.

Тому сьогодні, коли доля соціального прогресу безпосередньо залежить від рівня впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, увага до проблем виробництва програмного забезпечення як фундаменту для побудови інформаційно-комунікаційних технологій є безпрецедентно високою у світі. У високорозвинутих державах комп'ютерні мегакомпанії давно визначили напрям створення індустріальних засобів виробництва програмного забезпечення пріоритетним, здійснюють потужні інвестиції в розвиток теоретичних та прикладних питань для вирішення цієї проблематики.

Для української школи програмування, засновником якої є академік Віктор Михайлович Глушков, проблематика виробництва програм є традиційною. Вчені Інституту кібернетики, Інституту програмних систем, Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», інших наукових установ та освітніх закладів України мають вагомі здобутки у вирішенні теоретичних і прикладних проблем програмування, створенні основ програмної інженерії, інженерії якості програмних продуктів тощо. У практичному плані вчені і спеціалісти Національної академії наук розробили низку оригінальних засобів та систем підтримки побудови програм у різних середовищах програмування. На жаль, за браком коштів багато з них залишаються у статусі експериментальних, але певну кількість вдається вивести на ринок.

Наведу такий приклад. Протягом останніх років за участю вчених Інституту кібернетики під керівництвом академіка Летичевського на замовлення компанії Motorola була створена унікальна інструментальна система, що дає змогу моделювати складну софтверну систему на різних стадіях її розроблення, виявляти та виправляти помилкові рішення, автоматично будувати систему тестів, здешевлюючи розроблення систем та прискорюючи їх випуск на ринок. Далі події розвивалися таким чином. Нещодавно всі права на систему придбала компанія, яка модернізує системи і виконує замовлення інших софтверних фірм на базі цієї системи. Розроблена система виявилася належною, вона придбана зарубіжною фірмою, але в її основі лежать теоретичні результати, отримані вченими Інституту кібернетики.

Наведений приклад показує, що в Україні існує науковий потенціал, конкурентоспроможний на світовому ринку. Результати наукових досліджень, що проводяться в галузі програмування, мають попит, характеризуються високим рівнем інноваційності. Приклад є наочною демонстрацією використання в дії інноваційної моделі, коли наука в результаті проведення фундаментальних досліджень розробляє інноваційну пропозицію, великий інвестор вкладає кошти в реалізацію цієї пропозиції,

отримуючи право власності на результат, а результат реалізації підхоплюється бізнес-структурами для розміщення на ринку та отримання прибутку, який має розподілятися серед учасників процесу.

Фундаментальна наука готова і спроможна здійснювати ефективну підтримку вітчизняної ІТ-індустрії в забезпеченні її сучасними засобами і технологіями виробництва програм, сприяти підвищенню конкурентоспроможності на світовому ринку. На завершення скажу, що ми всіляко підтримуємо кроки, спрямовані на побудову та розвиток індустрії програмного забезпечення в державі, і підтримуємо зазначені законопроекти.

Дякую за увагу.

ДРАГАН Г. С., директор Іллічівського інституту Одеського національного університету імені Мечнікова, доктор фізико-математичних наук, професор. Шановний Адаме Івановичу! Шановні колеги! Пані та панове! Сьогодні програмне забезпечення, безумовно, має таке значення для розвитку інформаційних технологій, як паливо для енергетичного комплексу. Однак і тут виникають аналогічні проблеми, пов'язані з їх використанням.

Так, у науковій сфері всі розробки базуються на пропрієтарному програмному забезпеченні. Це призводить до повної залежності від закордонних постачальників програмного продукту. Наші науковці не мають можливості не тільки вносити корективи до цих програм, адаптуючи їх під свої конкретні дослідження, а й розібратися у принципі їх роботи. Тому вони у кращому разі переходять у розряд перепродавців або персоналу, який обслуговує закордонні технологічні рішення.

Який вихід з цієї ситуації? Єдиним виходом, на нашу думку, є розроблення і використання програмного забезпечення з відкритим кодом.

На сьогодні такі провідні країни Європи, як Німеччина, Франція, Англія, широко використовують програмне забезпечення з відкритим кодом. Це дає змогу, з одного боку, знизити видатки на закупівлю програмного забезпечення, а з другого — розвиває інтелектуальний потенціал країни. Адже якщо використовувати програмний продукт з відкритим кодом, наші фахівці працюватимуть не на закордонні фірми, а на розвиток наших ІТ-технологій. Це підвищить інтелектуальний потенціал України і стримуватиме виїзд наших фахівців за кордон.

В Україні активно пропагується використання вільного програмного забезпечення: регулярно проводяться міжнародні конференції, організовано Українську асоціацію розробників і користувачів вільного та відкритого програмного забезпечення.

Хочу відзначити, що в Одеському національному університеті імені І. І. Мечнікова щороку проводяться конференції розробників і користувачів вільного програмного забезпечення, в яких беруть участь фахівці

з країн СНД, а також із далекого зарубіжжя, які приїжджають поділитися досвідом у цій сфері.

В Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова створено Центр суперкомп'ютерних обчислень і вільного програмного забезпечення. Сьогодні лунали заклики, що потрібні розробники, то ми пропонуємо робити це для вільного програмного забезпечення. І якщо скористатися досвідом Росії... Сьогодні Росія не просто прийняла програму про вільне програмне забезпечення, а й план її виконання, де передбачені конкретні заходи.

Кабінет Міністрів 30 листопада затвердив Державну цільову науково-технічну програму використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 роки, але на сайті Кабінету Міністрів ми її не знайшли. Може, вона десь і є. Хто її розробляв, хто обговорював? Невідомо. Я не розумію, чому не можна обговорити такі питання, наприклад, відкрито на конференції, де вільно присутні фахівці зможуть вносити свої пропозиції? Чому кулуарно приймаються такі програми?

На жаль, ця програма не може виконуватися без підтримки державних органів, адже, зважаючи наприклад європейських країн, Росії, вільне програмне забезпечення спочатку впроваджується в начальних закладах і органах державної влади, а потім для всіх бажаючих.

Що можна зробити для підтримки вільного програмного забезпечення (ВПЗ), щоб розвивати власний незалежний науковий продукт та інтелектуальну еліту України?

Перше — внести до Національної програми інформатизації відповідно до рекомендацій ООН та Єврокомісії пункти про необхідність розвитку ВПЗ та бажане його використання в державному адмініструванні.

Друге — усунути суперечності в законодавчій базі, що перешкоджають розповсюдженню та використанню ВПЗ.

Третє — використовувати в державних органах відкриті формати даних і відкриті стандарти.

Четверте — запровадити практику відкритих дискусій серед фахівців стосовно розвитку програмного забезпечення та фінансування відповідних програм.

І п'яте — запровадити у школах та вищих навчальних закладах використання програмного забезпечення з відкритим кодом та вільних технологій.

Дякую за увагу.

ГЛУШКОВА В. В., старший науковий співробітник Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова Національної академії наук України, кандидат фізико-математичних наук. Уважаемые коллеги! Я хочу отметить

значимость обсуждаемого проекта не только с точки зрения развития экономики Украины в будущем, но и с точки зрения поддержки исторических тенденций и традиций, издавна сложившихся на этой земле. Позвольте остановиться на некоторых из них.

Мало кто знает, что еще до революции учеными Хрущевым и Щукаревым были задуманы и созданы первые логические машины. Например, Щукарев в 1914 году создал машину механического мышления.

В 1950–80-х годах был расцвет науки кибернетики. Наши ученые не только не отставали, но и опережали лучшие западные образцы в своих работах. Здесь работали такие выдающиеся ученые, как Глушков, Лебедев, Амосов и Ющенко, которые принесли мировую славу отечественной науке. Их вклад в развитие науки признан мировым сообществом.

Именно в Киеве, в Феофании, 60 лет назад создана первая в континентальной Европе электронно-вычислительная машина МЭСМ под руководством академика Лебедева, а 40 лет тому назад создана универсальная машина «Днепр», установленная затем в Центре управления полетами в подмосковном городе Королеве. Руководителем этого проекта был Глушков. На этой неделе, в пятницу, в Институте кибернетики отмечаются годовщины со дня создания этих машин.

В 1964–1967 годах здесь созданы прототипы первых персональных компьютеров — машины серии «Промінь» и «Мир».

В 1964 году правительству СССР был представлен один из первых проектов глобальной сети, так называемый проект ЕСГВЦ — единой сети государственных вычислительных центров, впоследствии названный проектом ОГАС. По сути, это был первый в мире проект информационной экономики. И если мы говорим сегодня о введении е-правительства, е-демократии, е-регионов и других электронных проектов, надо понимать, что эти проекты начали создаваться только в 1990-х годах, то есть на 30 лет позже, чем проект ОГАС.

Здесь была создана теория цифровых автоматов, послужившая впоследствии основой для проектирования электронно-вычислительных машин. В 1974 году запатентован принцип построения рекурсивной (не неймановской) ЭВМ, так называемый макроконвейер. Хочется отметить, что принципы параллельной организации макроконвейера сейчас реализованы в суперкомпьютерах «Скиф», которые находятся в Институте кибернетики.

Здесь создавались первые программы по распознаванию естественного языка, по созданию искусственного интеллекта, велись работы по медицинской кибернетике. Хочется отметить нейроподобные сети академика Амосова. В западных вузах изучаются методы решения задач, предложенные нашими учеными Михалевичем, Шором и Пшеничным.

Здесь создавались уникальные образцы и разработки в оборонной отрасли и многое другое.

Именно для того, чтобы все это можно было где-то прочитать, мною, членом-корреспондентом НАНУ Малиновским, инициативной группой молодых ученых при активном содействии Ассоциации «Информационные технологии Украины» создан журнал по истории развития информационных технологий в Украине, который начнет выходить в следующем году.

Я уверена, что рассматриваемый проект закона может и должен послужить основой для прекращения длительного упадка и отставания в ИТ-сфере и будет способствовать возрождению утраченных позиций в этой отрасли.

Спасибо за внимание.

ЗАКУСИЛО О. К., перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Національної академії педагогічних наук України. Вельмишановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! На початку свого виступу я підтримаю оптимізм Віри Вікторівни, що не все у нас лише в минулому, і скажу, що Україна відома міжнародній спільноті не тільки спортивними здобутками Андрія Шевченка і братів Кличко. Є й інша сфера, де наша держава щонайменше протягом останнього десятиліття утримує передові позиції у світі.

Про що йдеться? Щороку проводиться величезна кількість олімпіад з інформатики та програмування різного рівня. Найпрестижнішим і найсерйознішим з них є чемпіонат світу з програмування серед студентів вищих навчальних закладів, який проводиться Асоціацією комп'ютерної техніки (Association for Computing Machinery). Популярність цих змагань, які визначають престиж країни у галузі інформаційних технологій, дуже велика.

Так, у 2008 році стартувало 6700 команд із 1821 університету з 83 країн світу. А 2010 року в Харбіні (Китай) відбувся фінал чемпіонату світу, за підсумками якого команда Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який я маю честь представляти, посіла четверте абсолютне місце і здобула золоті нагороди. Коментарі зайві. Перший успіх був у 2003 році, коли ми отримали бронзові нагороду.

Тепер трохи про інше. У 2001 році у Сполучених Штатах Америки була створена корпорація (спільнота програмістів) TopCoder, що на даний час налічує більш як 170 тисяч членів, які регулярно беруть участь у різних типах змагань (алгоритми, розробка та кодування компонент, тестування). TopCoder спеціалізується на проведенні змагань із спортивного програмування. Світові комп'ютерні фірми фінансують проведення

цих змагань, отримуючи від учасників їх розробки для використання у власних програмних продуктах.

Отже, за рейтингом TopCoder, Україна посідає п'яте місце у світі (перше місце — Росія, друге — Китай, далі — Польща, Японія). Зокрема, на даний час рейтинг Київського національного університету — 6 місце, Таврійського національного університету — 25 місце, Львівського національного університету — 36 місце. Рейтинг складався за результатами виступів команд на змаганнях спільноти за десять років, починаючи з 2001 року.

Наведені дані красномовно свідчать про дуже високий потенціал нашої вищої школи у підготовці спеціалістів з розробки програмного забезпечення. І дуже прикро, що студентів, які виборювали призові місця у згаданих змаганнях, перехоплюють західні компанії. Останній такий випадок: сьогодні магістрант факультету кібернетики, який посідав високі місця, залишає навчання, бо отримав пропозицію працювати в Силіконовій долині. Звісно, він туди поїде. Прикро, що його не перехопили наші компанії.

На сьогодні перед вищою школою стоять такі завдання:

1) застосування ІТ-технологій у конкретних навчальних дисциплінах;

2) створення єдиної інформаційної бази (єдиного кодифікатора, адаптованого до вимог європейських стандартів) для вузів, що здійснюють підготовку ІТ-спеціалістів;

3) навчання ІТ-спеціалістів необхідно узгоджувати з потребами ринку праці, зокрема з перспективами України вийти на 3–4 місце у світі з надання ІТ-послуг;

4) на якісно новий рівень потрібно підняти підготовку та перепідготовку кадрів. На сьогодні провідні ВНЗ галузі мають угоди про співробітництво з представництвами світових компаній, але перепідготовка спеціалістів з використанням світового досвіду не налагоджена на системному рівні — немає регіональних центрів реплікації знань, які на регіональному рівні мають забезпечувати перепідготовку вчителів середніх шкіл та освітніх закладів 1–2 рівнів акредитації. При збереженні кращих традицій вітчизняної вищої освіти (фундаментальності, практичної орієнтації), використовуючи світову практику формування навчальних програм відповідно до номенклатури, структури та змісту, необхідно розробити концептуальні методологічні та організаційні норми створення нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, заснованих на компетентному підході з урахуванням світових тенденцій зміни характеру праці. Це забезпечить усунення недоліків попереднього покоління стандартів (надмірна детермінованість, деталізація і громіздкість, відсутність практичної компоненти);

5) співпраця з провідними міжнародними корпораціями в галузі інформаційних технологій, які значною мірою визначають розвиток технологій. Такий досвід є, його потрібно належним чином стимулювати;

6) розроблення механізмів стимулювання впровадження інформаційних технологій у навчальний процес, удосконалення системи реєстрації та забезпечення авторських прав на електронні навчальні та навчально-методичні матеріали;

7) одним з перспективних напрямів є дистанційне навчання. У комбінації з традиційними методами організації навчального процесу ефективність дистанційного навчання можна отримати, зокрема у вечірній, заочній формах навчання, за умови що спеціаліст здобуває другу вищу освіту. Тут можна опиратися на світовий досвід застосування новітніх підходів до підвищення кваліфікації фахівців у галузі інформаційних технологій, наприклад досвід Масачусетського технічного інституту (США);

8) вимагає розв'язання проблема фінансування ІТ-освіти із залученням ресурсів бізнесу. Без пілотних проектів, які будуть ініціюватися вузами, не обійтись.

Не з усіма цими проблемами вища школа може впоратися самостійно. Зважаючи на досвід МТІ, необхідно вивчити питання додаткового фінансування ІТ-освіти. На сьогодні роль держави в цьому питанні визначальна, але обмежена. У перспективі необхідно розробляти ефективні інструменти залучення бізнесу до фінансування вузів: навчальні класи з ліцензійним програмним забезпеченням, стипендії молодим фахівцям, фінансування інноваційних проектів тощо. У контексті проблеми фінансування, з огляду на орієнтацію на експорт ІТ-послуг, провідним вузам за підтримки Міністерства освіти і науки та Міністерства закордонних справ доцільно провести переговори з європейськими структурами щодо отримання грантів на підготовку спеціалістів у галузі інформатизації. На нашу думку, можна чекати позитивних кроків від країн Євросоюзу, зокрема Франції та Німеччини.

На сьогодні недостатня увага приділяється вивченню точних наук у середніх школах, а це той первинний матеріал, без якого нам не обійтись. Одним з перспективних напрямів взаємодії школи та вузу бачиться створення на базі вузу структур, які могли безпосередньо піклуватися про своїх майбутніх студентів. Можливості є, але водночас є чимало юридичних перешкод. Наприклад, ставлячи за мету ліквідувати бар'єри між середньою освітою та вищою школою, наш університет зробив спробу (щоправда, розпочалося це досить давно) включити до свого складу Український фізико-математичний лицей при Київському національному університеті. Нам не вдалося цього зробити внаслідок суто правових питань. Самі створюємо закони, які потім не дають змоги робити правильні кроки.

Сьогодні у виступах ректорів НТУ «Київський політехнічний інститут», Харківського національного університету радіоелектроніки лунали пропозиції, з якими я повністю погоджуюся. Необхідно зосередити підготовку ІТ-фахівців у великих навчально-наукових центрах. Видається за доцільне, щоб їх підготовка відбувалася спільними зусиллями університетів і Національної академії наук.

І ще до питання про якість освіти. Дуже дивна складається ситуація, коли, вирішуючи проблеми доступу до вищої освіти, ми забуваємо про її якість. Обмежуся лише таким: ми маємо випускати рівно стільки спеціалістів, скільки набрали на перший курс, інакше Міністерство фінансів висуне нам претензії, що гроші, виділені на підготовку, використані не за цільовим призначенням. Цей нонсенс існує лише у нас. Треба щось робити!

Дякую за увагу.

ОСТАПЕНКО С. В., *віце-президент компанії «SysIQ»*. Добрый день! Я представляю американскую компанию, которая занимается веб-разработкой интернет-сайтов и магазинов для ведущих розничных сетей США. У нас есть центр разработки в Украине, в котором работают около 300 инженеров, программистов, дизайнеров. И все больше ценной работы (действительно той работы, которая имеет ценность для клиентов) мы переводим в Украину. За последние годы сюда перебрался отдел дизайнера, мы переводим управление клиентскими счетами. И талант людей, работающих у нас, очевиден.

Хочу развеять миф, прозвучавший в нескольких выступлениях. Мнение о том, что это сверхприбыльный бизнес, ошибочно. Оно ошибочно потому, что это жесткий бизнес. И не надо забывать, что при всех традициях, которые имеет Украина, мы сегодня сотрудничаем с клиентами, перед которыми стоят талантливые, «голодные», «жадные» до того же бизнеса китайцы, индусы, вьетнамцы, бразильцы, тайландцы. И эти люди образованы, талантливы, окончили ведущие университеты. Мы стоим в одной шеренге с ними.

Бизнес требует таланта и управления, это ежедневная работа. В бизнесе должна работать экономика. Экономика очень проста. Если взять среднюю зарплату программиста в Украине, возьмем хотя бы сумму 2 тысячи гривень. Да, это не самая высокая зарплата, которую получают наши люди, и компенсация, которую получают фрилансеры, но эту зарплату необходимо платить ежедневно. Все мы знаем, что утилизация этих ресурсов в лучшем случае — 60–70 процентов. И даже при почасовой ставке в 30, 35, 40 долларов, которую платит клиент, мы получим при такой утилизации ресурсов в лучшем случае 20 долларов дохода. И на эту зарплату, которая приравнивается к 20–30 долларам в час, нам необходимо добавить все время и все затраты на подготовку специалистов

(учебные классы, привлечение молодежи, их обучение, аренда офисов, закупка всего необходимого для работы).

Тем не менее, мы поддерживаем идею необходимости набора людей в штат и обеспечения им социальной защиты. Но давайте посмотрим, как это делают другие страны. Мне как финансисту было очень интересно изучить практику Китая и США. В Китае мы открываем центр разработки в феврале.

Хочу сказать о том, что США конкурируют очень жестко с развивающимися рынками и создают рабочие места. В США действуют несколько специальных экономических зон и режимов налогообложения для высокотехнологичных компаний. В Калифорнии существуют 36 таких зон, и в каждой из них компания, создающая новые рабочие места, имеет возможность ретроспективно получить льготу. В 2009 году принят закон, согласно которому все компании, создавшие новые рабочие места за последние пять лет, получили по 40 тысяч долларов возврата кредитов, возврата уплаченного налога на прибыль за все эти пять лет на каждого человека. Компания, создающая новое рабочее место, имеет возможность снижать налог на прибыль на 3 тысячи долларов в год на каждого человека.

Кроме того, на федеральном уровне в США действуют так называемые налоговые льготы для компаний, ведущих научно-исследовательскую деятельность и опытные конструкторские разработки (Research and Experimental Development Tax Credit). Они работают таким образом, что компания может снизить сумму своих налоговых обязательств по налогу на прибыль на 20 процентов от суммы средств, направляемых на разработки и исследования. Это работает!

В Калифорнии штат дополнительно возвращает 20 процентов компаниям, которые проводят местные исследования, занимаются местными разработками.

В Китае каждая из провинций имеет право регулировать уровень налогов для иностранных компаний в индивидуальном порядке. Это делается для привлечения точечных инвестиций в конкретные промышленные парки в этой провинции. Предоставляются скидки на аренду помещений. Кроме того, провинция и промышленный парк принимают участие в финансировании строительства зданий, помещений, офисов, производственных зданий для привлеченных компаний.

Самое интересно, что в Китае при найме академических работников на уровне профессоров, академиков, доцентов, аспирантов компании получают единовременные гранты. Эти гранты затем возвращаются за счет того, что подготовленные люди приходят в китайские компании. Кроме того, налог на прибыль снижается с 25 до 15 процентов, а на первые два года компания освобождается от уплаты этого налога.

Эти примеры свидетельствуют о том, что подготовленные нашей ассоциацией предложения — не нечто уникальное, а то, что используется во всем мире. И мы просим вас поддержать законопроект. Нам надо совместно думать не только о зарабатывании денег, но и о том, чтобы умы не уезжали из Украины. А это будет только тогда, когда заработает экономика украинского бизнеса в ИТ.

Спасибо.

БИКОВ В. Ю., *директор Інституту інформаційних технологій засобів навчання Національної академії педагогічних наук України*. Вельмишановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! Інформатизація суспільства передбачає випереджальну інформатизацію галузі науки і освіти, де в основному формується когнітивний, кадровий та науково-технічний фундамент самої інформатизації як процесу і соціально-економічного явища, закладаються майбутні досягнення розвитку суспільства. Саме тому я хочу зупинитися на освітніх аспектах питання, що розглядається.

В освітній діяльності програмні засоби виступають не тільки як предмет вивчення і засоби навчання, а як ефективний інструмент наукових досліджень і управління усіма процесами, що здійснюються в системі освіти. Саме використання сучасних програмних засобів дає змогу створювати новітні методики навчання, забезпечувати умови для реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

Відсутність індустріального підходу до створення електронних освітніх ресурсів є значним стримувачем процесу інформатизації суспільства і освіти, унеможливує реалізацію в повному обсязі принципів відкритої освіти. Переважна більшість програмних засобів створюється в навчальних закладах, так би мовити, самотужки, а тому часто вони є педагогічно невваженими, змістовно не забезпечують поширення передового вітчизняного і закордонного досвіду. Внаслідок паралелізму в роботі витрачається багато зайвих коштів, зв'язок професійної освіти і виробництва є слабким та неефективним. Саме через це недостатньо забезпечується наступність інформативної освіти в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах.

Оскільки створення таких ресурсів має певну специфіку, пов'язану з необхідністю обов'язкового врахування психолого-педагогічних аспектів побудови методичних систем навчання, відкритого комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, потреби обов'язкового залучення до їх створення науково-методичного та професорсько-викладацького складу, кращих учительських кадрів навчальних закладів, доцільно, на нашу думку, методологічно та організаційно виокремити в індустрії програмних засобів підсистему із створення електронних освітніх ресурсів.

Декілька проблемних питань, до яких я хочу привернути вашу увагу. Під час підготовки в університетах фахівців з різних галузей знань, у тому числі системних наук та кібернетики, інформаційно-комунікаційних технологій, потрібно передбачати вивчення питань, пов'язаних із створенням електронних засобів навчального призначення, що у своїй побудові мають серйозну специфіку. Це перше.

Друге. Розгорнути широку підготовку висококваліфікованих робітників у системі професійно-технічної освіти з метою задоволення кадрової потреби для виконання робіт з програмування, що не потребують університетської освіти. Це дуже поширена практика на Заході, там є програмістські фабрики, які забезпечують серйозні кадрові потреби у фахівців такого рівня.

Ми вважаємо, що слід розширити спектр, поглибити психолого-педагогічні дослідження з проблем використання в навчальному процесі електронних освітніх ресурсів, освітнього застосування технологій хмарних обчислень, широкого використання мобільних засобів доступу до мережних ресурсів, дистанційних систем навчання, технологій підтримки мережних соціальних спільнот.

Що стосується нашої академії, то на виконання робіт у напрямі інформатизації освіти фінансування становить не більше 1–3 відсотків потреби. А рівень надай світовий! Як це забезпечити?

На нашу думку, сьогодні рівень якості програмних засобів, що використовуються в навчальних закладах різних рівнів, є вкрай незадовільним. Вважаємо, варто створити у структурі Національної академії педагогічних наук Науково-методичний центр апробації та сертифікації програмно-апаратних засобів навчання для організації проведення психолого-педагогічної експертизи якості електронних освітніх ресурсів.

Де сьогодні придбати педагогічний програмний засіб для навчальних закладів? Невідомо. Тому слід створити державний фонд електронних освітніх ресурсів для системного накопичення, збереження, моніторингу і доступу всіх суб'єктів освітнього процесу до сертифікованих ресурсів, їх колекцій.

Є ще багато питань, але головним результатом цих слухань має бути розроблення і прийняття урядом Державної програми створення національної індустрії програмних засобів, де зазначені питання мають бути поглиблені, деталізовані, а заходи щодо їх розв'язання скоординовані та організаційно, фінансово, законодавчо, нормативно забезпечені. Інакше це питання... я вже чую його більше десяти років.

Дякую за увагу.

ЛИСИЦЬКИЙ І. В., *член Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України*. Добрый день, уважаемые участники парламентских слушаний! Я сегодня выступаю как от имени Совета предпринимателей при Кабинете Министров, в состав которого недавно был включен, так и от Ассоциации «Информационные технологии Украины». Ассоциация была инициатором разработки законопроектов, о которых мы сегодня говорим, и как следствие — проведения парламентских слушаний.

В процессе подготовки к слушаниям мы, общаясь с депутатами, подписавшими наши законопроекты, и другими, неоднократно слышали мнение, что как пройдут парламентские слушания, так депутаты и будут ориентироваться, рассматривая в первом чтении наши законопроекты. Поэтому трудно переоценить важность этих слушаний для наших законодательных инициатив.

В связи с этим я рад констатировать тот факт, что практически у нас сегодня не звучат альтернативные, критические мнения по поводу нашей стратегии. Мы все обсуждаем в том аспекте, как лучше достичь общих целей. Наверное, у нас здесь сформировалась какая-то общая ценность, которую я понимаю как развитие индустрии информационных технологий Украины, являющейся основой информационного общества.

Хочу сказать несколько слов о том, почему так важны эти законодательные инициативы. Как говорили предыдущие выступающие (Николай Роечко, Евгений Царьков), за годы независимости наша индустрия, развиваясь своими силами, вышла на мировой уровень, заняла достойное место в мировом распределении труда. На сегодняшний день индустрия генерирует финансовые потоки в Украину за свои услуги и сервисы в объемах, названных предыдущими выступающими, — миллиарды гривень. Благодаря этому финансированию мы можем сейчас обсуждать вопросы подъема на необходимый уровень отечественного образования, отечественной науки. Поэтому так важно создать базовые условия, а речь идет о создании только базовых условий для развития нашей индустрии.

Кроме того, и образованию, и науке необходима постоянная шлифовка на реальных проектах, реальных задачах, поступающих с глобального рынка. Поэтому так важно закрепить успех наших компаний, завоевавших себе место под солнцем.

Видим ли мы другие направления, помимо того, что изложено в законопроекте? Конечно, видим, и свидетельство тому — наши конкретные действия. На сегодняшний день мы занимаемся теми шагами, которые должны последовать в развитие наших законодательных инициатив. Это была и наша инициатива.

Впервые мы год назад встречались на базе Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, говорили о том, что необходимо

скоординувати наші зусилля. Після згаданого засідання з участю Прем'єр-міністра було поручення, і ми сьогодні створюємо єдину потужну площадку для формування державної політики, громадську площадку під умовним назвою «Союз інформаційних технологій України», їздимо по регіонах. Були в Сімферополі, Севастополі, Ніколаєві, Вінниці, остання зустріч відбулася в Донецьку, де відбулася цікава, жива дискусія. Везде беруть участь ІТ-компанії і вищі. Є і інші ініціативи в цьому напрямку.

Що мені хотілося б сказати в завершенні свого виступу? Адам Іванович, звертаюся до вас і в вашому обличчі до всіх народних депутатів з проханням підтримати наші законодавчі ініціативи, прийняти їх в 2011 році, який проголошено Президентом нашої країни Віктором Федоровичем Януковичем Роком освіти і інформаційного суспільства.

БОНДАРЕНКО М. Ф., ректор Харківського національного університету радіоелектроніки, доктор технічних наук, професор. Шановні колеги! Є дуже багато питань щодо проблем розвитку ІТ-технологій. Щодо кількості та якості ми співпрацюємо з міністерством, тому ці проблеми можна вирішити.

Однак є дуже важливе питання: кого ми готуємо, яка в нас сировина для підготовки? Сьогодні майже 100 відсотків випускників, тобто всі, кому не лінь, стають студентами. Має 1–2 бали за п'ятибальною шкалою — і стає студентом! А раніше, коли ми навчалися, лише 15 відсотків випускників ставали студентами. Це по-перше.

По-друге. Шкода, що немає депутата Оробець. Коли слухаєш, складається враження, що депутати день і ніч тільки й думають, як нам допомогти. Та в цьому залі (я бачив уже всіх присутніх) ми щороку збираємося, на засіданнях комітету заслуховуємо ці питання, а віз і нині там.

Зрозуміло, що для якісного розроблення програмного забезпечення з метою конкуренції з лідерами світового ІТ-ринку необхідно поєднати зусилля ВНЗ та роботодавців. Визначаємо, що для успішного вирішення цієї проблеми необхідна комплексна державна підтримка в таких питаннях. По-перше, прискорити прийняття нової редакції Закону «Про вищу освіту». Ми її вже п'ять років слухаємо, у тому числі в цьому залі, дай Боже, щоб цього року прийняли. По-друге, підтримати законопроекти № 8267 і № 8268. Проект закону про особливості здійснення закупівель освітніх послуг за державним замовленням суперечить новій редакції Закону «Про вищу освіту».

На нашу думку, необхідно врахувати пропозиції і роботодавців, і ВНЗ. Тому що це гальмо в розвитку вищої освіти. Це гроші іншого кольору, шановні. Коли депутати розуміють, що ми робимо в державі. Ми

отримуємо фінансування тільки на заробітну платню викладачів. Причому викладачі отримують в середньому 400 доларів, а той, кого ми навчаємо, іде на роботу, де отримує 2–3 тисячі. То що ж ми далі можемо робити? Та ще й наші гроші забирають! А щоб щось купити, то мине півроку! Як ми можемо створювати компанії і як працювати, якщо все наше законодавство спрямоване на «ні», «ні», «ні»?

Збільшувати підготовку ІТ-фахівців необхідно насамперед у тих регіонах, де планується швидке і значне зростання нових робочих місць в ІТ-галузі. Такі регіони відомі — Київ, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Одеса. Тобто там, де де-факто сформовані ІТ-кластери. До цього необхідно додати перспективні регіони — Донецьк, Луганськ і Крим.

Необхідно створити сприятливі умови для викладачів ВНЗ. Тобто, як я вже казав, збільшити заробітну платню, зменшити кількість студентів на одного викладача, рівень навантаження, щоб справді можна було отримати результати.

Привести Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010, зокрема щодо професії «декан», у відповідність з міжнародним класифікатором професій у частині, що стосується галузі.

Посилити співпрацю з міжнародними федераціями та співтовариствами з метою проходження міжнародної акредитації тощо. Наша участь у міжнародних співтовариствах потребує членських внесків, але наше казначейство унеможливає таку співпрацю, шановні, і всі ми про це знаємо. Ми лише тепер вступили до Міжнародної федерації інформатики, внесок України становить 800 євро. Де їх взяти? З кишені кожного.

Активізувати роботу із створення технопарків та наукових парків за участю ВНЗ, внести зміни до відповідних нормативно-правових актів, в яких передбачити можливість ВНЗ самостійно розпоряджатися коштами, отриманими від суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у рамках цільових програм.

Розробити прозорий та дієвий правовий комплекс, що регулює інвестиційну діяльність загалом і специфічне питання ринку програмного забезпечення та інтелектуальної власності зокрема.

І на завершення. Для того, щоб українські ІТ-компанії отримували кваліфікованих фахівців, необхідно співпрацювати з ними так, щоб кожен випускник, прийшовши на роботу, не витрачав час на адаптацію. У нас є багато прикладів, як це робити, тоді фахівець дійсно працюватиме.

ХАУСТОВ Д. В., керівник науково-учбового центру публічного акціонерного товариства «Укртелеком». Шановний Адаме Івановичу! Шановні пані та панове! Насамперед хочу ще раз наголосити на тому, що створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення є одним з пріоритетних напрямів для розбудови

інформаційного суспільства. При цьому хочу зауважити, що індустрія програмного забезпечення є лише складовою частиною сучасних інформаційно-комунікаційних систем. Я як представник «Укртелекому» саме на цьому і хочу зосередити вашу увагу.

Окрім розроблення програмного забезпечення, існують ще такі питання, як зберігання великих обсягів інформації на машинних носіях, передавання інформації на значні відстані за обмежений час тощо. Дійсно, ІТ-індустрія не вимагає значних капіталовкладень, але необхідними елементами існування галузі є кадри, про що сьогодні багато говорилося, та комунікації, про які майже не йшлося. З них і почну.

На сьогодні одним з надзвичайно привабливих напрямів розвитку програмного забезпечення є так звані «хмарні обчислення» (cloud computing). Це модель забезпечення доступу до таких ресурсів, як офісні додатки Word, Excel, бази даних, системи документообігу, мультимедійні додатки, коли програмне забезпечення не встановлено на клієнтських комп'ютерах, а розміщується десь у мережі, а з клієнтських робочих місць здійснюється лише доступ користувачів до такого ресурсу.

До переваг хмарних обчислень належать: істотне зменшення капітальних витрат кінцевих користувачів на утримання інфраструктури ІТ-технологій, оскільки витрати на побудову центрів обробки даних поглинаються провайдерами хмарних послуг. Зменшується частка використання неліцензійного програмного забезпечення, про це сьогодні також багато говорили. Яке неліцензійне програмне забезпечення, якщо воно встановлено десь у провайдера, а в мене є лише веб-браузер?

За підрахунками таких провідних аналітичних компаній, як IDC, Gartner, Deloitte Touche Tohmatsu, прогнози показники зростання цього напрямку сягнуть з 21 мільярда доларів (світовий обсяг) у 2010 році до 200–240 мільярдів у 2020 році, тобто прогнозується зростання ринку у 6–7 разів за 10 років. Як приклад, усі знають, що світові лідери Microsoft, Google, IBM, HP, Intel, Cisco та інші вкладають величезні кошти в розвиток цього напрямку. Згідно з експертною оцінкою компанії Deloitte Touche Tohmatsu, у результаті розвитку технологій і ринку хмарних обчислень обсяг інтернет-трафіка може зростати ще більшими темпами, а це, у свою чергу, призведе до надмірного навантаження на комунікаційні мережі.

Тому, вважаю, вкрай важливо встигнути з інфраструктурними змінами за темпами зростання ринку програмного забезпечення. Держава має стимулювати інвестування доходів підприємств зв'язку та комунікацій (наприклад «Укртелекому») у розвиток інформаційної інфраструктури. Розвиток технологій програмного забезпечення не повинен значно випереджати можливості інфраструктури.

Інше важливе питання, про яке сьогодні багато говорилося, — кадри. Підготовка та кваліфікація спеціалістів також мають встигати за

розвитком технологій. Світова практика полягає в тому, що сучасна підготовка ІТ-спеціаліста складається з двох напрямів — освіти і післядипломного навчання. Пропоную це вирішувати на законодавчому рівні, усі компанії ІТ-галузі мають навчальні центри.

РЖЕЧИЦЬКИЙ В. М., експерт «Інтернет асоціації України».
Добрий день, уважаемые коллеги! Вы уже устали. Сложно говорить после такого количества выступивших, но я попробую кратко изложить основные мысли, не претендуя на истину в последней инстанции. Воспользуюсь советом Адама Ивановича и начну, наверное, с последнего.

Необходим ли нам закон? Да, обязательно необходим! Без законодательной базы мы никуда не продвинемся. Но никаких экспериментов! Нам необходим закон со стабильными и понятными условиями. Дайте нам закон, где не будет слова «эксперимент», но будут гарантии государства.

Нам необходим сигнал (если хотите, зеленый свет) для разработчиков языков программирования, программных средств, защищенного программного обеспечения для государственных органов власти, компьютерных игр, обучающих программ, программных продуктов искусственного интеллекта, программных продуктов и приложений для социальных сетей, программных продуктов для новых алгоритмов обработки речи, статичных и динамичных изображений. Этот перечень можно продолжать бесконечно. Самое главное — он изменяется с каждым днем.

К сожалению, мы в законе не можем привязываться к устаревшим кодам экономической деятельности. Надо дать право органу исполнительной власти устанавливать эти прерогативы самостоятельно в законодательной области.

Теперь по теме моего выступления. Я хотел сравнить нашу страну с Индией, но вам уже рассказывали, поэтому долго говорить не буду. Разница у нас ни много ни мало 20 лет! Посудите сами, догоним мы или перегоним Индию при такой постановке вопроса?

Политика любого государства базируется на двух китах — личные позиции лидеров государства в этом вопросе и подготовка кадров. Что касается нашего первого кита. Надо определиться, куда и как мы идем. И если мы идем в правильном направлении, то научному потенциалу, накопленному в результате интеллектуальной деятельности наших ученых, должен незамедлительно быть присвоен статус главного стратегического запаса нашей страны.

Из разнообразия принятых законодательных актов и инициатив надо выделить систему действенных мер правового, организационного и технологического обеспечения ИТ-бизнеса, в первую очередь, его экономической безопасности, которая должна соответствовать вызовам мировой

экономики. Нам необходимо уже «на вчера» определиться с областью компетенции нашей программной индустрии, особенно восстановить систему госзаказа, прежде всего, для внутреннего рынка.

Мы должны как можно скорее перестать быть страной потребления программных продуктов иностранного производства, особенно для государственных органов — это одна из главных составляющих национальной безопасности страны. Для этого необходимо уйти от идеологии общества потребления готовых решений даже не для стран второго мира. Жизненно необходима реакция на вызовы мировой экономики для сохранения экономической безопасности — это воспитание общества патриотов. Так делает Китай под лозунгом: «Нашему поколению трудно, но мы сделаем все, чтобы следующее поколение жило лучше».

Что касается второго кита, то есть национальной подготовки кадров. Вот важнейший потенциал! В мире развернулась настоящая война за таланты. Все сложнее привлекать, обучать и удерживать высококвалифицированных специалистов. Поэтому становится горько и обидно, когда читаешь, как сводки с фронта, сообщения о том, что наши органы поймали хакера и уpekли его на три года. Да таких людей, извините меня, надо, как крупицы собирать и заставлять работать на государство.

Сейчас в Украине прослеживается тенденция: заполучи молодого специалиста из вуза. Основными заказчиками ИТ-продукта по-прежнему остаются нерезиденты. Их, в первую очередь, привлекает (как ни обидно за державу, как говорил Верещагин) недорогая квалифицированная рабочая сила.

Чтобы решить проблему оттока умов и подготовки кадров на государственном уровне, необходимо создать законодательные условия для обеспечения конкурентной оплаты труда и вознаграждения (это новое поколение растет с другой психологией), возможности укрепления благосостояния при производстве программного продукта. И не надо этого стесняться. Уже предельно ясно, что ведущими направлениями развития в мире являются не производство металла и добыча сырья, а биотехнологии, нанотехнологии, телемедицина, высокие гуманитарные технологии, социальные, общеобразовательные сети, новый порядок природопользования. И здесь можно долго перечислять программные приложения для программной индустрии.

Пришло время менять учебные планы и программы. Нам необходим обоснованный госзаказ на подготовку специалистов программной инженерии с восстановлением системного преподавания основ программирования, начиная со средней школы, особенно для всех студентов.

Нам необходимы не просто программисты, а программисты с прикладными знаниями, на что работала вся система образования в совет-

ской Украине. Нам необходимы программисты в квадрате. Нам не хватает эффективных государственных менеджеров по продвижению программных продуктов на внутреннем и внешних рынках, менеджеров от науки, объединяющих в себе чутье ученого и идеологию государственного управленца. Их тоже надо готовить и воспитывать. Так сегодня поступает Россия, готовя своих менеджеров под лозунгом: «Наши люди производили ракеты и подводные лодки, а теперь мы создаем готовые программные решения и продаем их на рынке».

Спасибо за внимание.

ВОРОБИЄНКО П. П., *ректор Одеської національної академії зв'язку ім. Попова*. Шановний Адаме Івановичу! Я підтримую попереднього промовця, тим паче я встановив таку залежність: чим далі у списку, тим менше на трибуні. Це природно, більшість з того, що я хотів сказати, уже сказали. І мені радісно, бо я в колективі однодумців.

Хочу зробити лише кілька акцентів, що вже прозвучали і в попередньому виступі, і мій колега з Одеси теж казав про засоби програмування, середовище для програмування. Якщо ми справді хочемо створити інформаційну державу з розвинутими інформаційними технологіями, ми повинні мати свої засоби програмування. Однак засоби програмування не створюються заради засобів, напевно, має бути задача, проблема, яку складно вирішити існуючими методами.

У цьому плані у нас була пропозиція. Більшість наших пропозицій включені до проекту рекомендацій, але найголовніша чомусь не врахована. Адаме Івановичу, звертаюся до вас. Може, ви розглянете цю пропозицію, якщо ми її подамо.

Справа в тім, що в Одеській національній академії зв'язку, працюючи над інформаційно-комунікаційними технологіями, дійшли висновку, що IP-протокол, на якому й досі будуються IT-технології, вже застарів. І нова, шоста, версія протоколу свідчить про кризу, тому що питання вирішується «в лоб», ідеологія не змінилася.

Ми запропонували принципово нову технологію, яка в декілька разів ефективніша за існуючі, але для цього потрібні свої засоби програмування. Тобто пропозиція полягає в тому, щоб розглянули можливість створення спеціального проекту в цьому напрямі.

Далі. Михайло Федорович правильно сказав про заробітну плату викладачів. Той рівень освіти, який ми маємо на сьогодні, забезпечується самовідданою працею викладачів. За словами академіка Сергієнка, дуже розумного чоловіка, лише 20 відсотків випускників ВНЗ можуть працювати на достатньому рівні. Однак подивіться на зворотний бік: це дешевше, ніж 100 відсотків на Заході. Для держави цих 20 відсотків є дешевшими, адже це не ті зарплати.

Щодо закону. Дійсно, якщо цей закон буде так юридично обґрунтований, він вкрай необхідний. І я хочу сказати, що серед наших людей, а я спілкуюся з молодими людьми, із студентами, дуже багато інтелектуалів. Ми можемо зробити все!

Дякую за увагу.

ЛОМАКОВСЬКА Г. В., *директор ліцею інформаційних технологій № 79 м. Києва*. Шановні учасники парламентських слухань! Вихід на цю високу трибуну директора одного з ліцеїв України означає, що тема нинішніх парламентських слухань стосується і середньої школи. І це правда, бо кожен будинок починається з фундаменту.

Уже 10 років у нашому ліцеї учні з багатьох шкіл Києва опановують ази інформатики, програмування з 1 до 11 класу. Як директор, учитель інформатики, автор програм і підручників я можу сказати, що з вивченням інформаційних технологій у геометричній прогресії зростає якість знань учнів з інших предметів. Маю на увазі розвиток логічного мислення, розвиток алгоритмічного мислення. І наші випускники затребувані у вищих навчальних закладах.

Показово, що відповідно до нових державних стандартів освіти з наступного року в початковій школі розпочнеться вивчення інформатики. Безумовно, це значний і важливий крок реформування освіти. Яким буде наступний?

Ви говорили про дефіцит кадрів в ІТ-галузі, про те, що система підготовки в середній та вищій школі не відповідає сучасним вимогам ІТ-ринку. Дійсно, справа не тільки в кількості, а і в якості їх підготовки. Тому потрібно не лише надати пріоритет ІТ-спеціальностям в системі вищої освіти, а й забезпечити взаємодію середньої та вищої освіти з ІТ-бізнесом. І, врешті-решт, привести у відповідність з вимогами часу законодавчу базу в цій сфері.

Експеримент «ІТ-освіта», який ми розпочали з ініціативи Київського національного університету імені Тараса Шевченка спільно з Асоціацією «ІТ України» та компанією «Інком», сподіваємося, продемонструє один із шляхів розв'язання цієї проблеми.

У ліцеї інформаційних технологій № 79 м. Києва створений експериментальний 10 клас, затверджений індивідуальний навчальний план, узгоджені з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка програми, розроблені програми спеціальних курсів. Проте метою науково-педагогічного експерименту «ІТ-освіта» є не тільки підготовка молодших програмістів, а розроблення нової моделі організації навчально-виховного процесу підготовки фахівців для забезпечення потреб ІТ-індустрії, розроблення нормативно-правової бази взаємодії загальноосвітніх і вищих навчальних закладів з роботодавцями на всіх етапах

здобуття освіти (цільова підготовка, проведення практики, працевлаштування випускників), рекомендацій щодо галузевих стандартів середньої та вищої освіти, створення нових навчальних програм і співпраця у сфері підвищення кваліфікації з провідними вітчизняними та світовими ІТ-компаніями. Така система завдань проекту «ІТ-освіта».

Нещодавно уряд затвердив стандарти середньої школи, розпочинається робота над навчальними програмами. І саме у програмах з інформаційних технологій для профільної старшої школи (10–11 класи) мають бути передбачені такі новації. У цьому я можу вас запевнити, бо є членом робочої групи з розроблення таких програм з інформатики.

І наостанок. Будь-який експеримент за сучасних економічних умов, хоч би де він проводився, без підтримки бізнесу, інвестиційних проектів не може бути ефективним. Ми знаємо, що сьогодні в Україні підтримані освітні ініціативи відомих світових компаній — лідерів на ринку ІКТ (корпорації Microsoft, Intel), але жодна з них не спрямована на підготовку фахівців в ІТ-галузі. І ми сподіваємося, що реалізація науково-педагогічного проекту «ІТ-освіта» щодо підготовки молодших програмістів зробить середню та вищу школу більш привабливою для інновацій та інвестицій з боку ІТ-галузі.

Дякую.

Заключне слово

СЕМИНОЖЕНКО В. П., *Голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України*. Шановні колеги! Сьогодні ми були єдині: ніхто нікого не переконував, лише наводили додаткові аргументи. І, врешті-решт, ми цілком одностайно розуміємо, що закон про підтримку ІТ-індустрії має бути. Якщо така атмосфера залишиться в цьому залі, можна сподіватися, що законопроект набере необхідну кількість голосів.

Дуже добре, що ми зверталися до найбільш актуальних напрямів. Мені подобається, що не тільки в новому журналі «Інтелектуальна власність» опублікована стаття про відкритий програмний продукт, а й тут були дуже правильні, перспективні розмови про це. Я тішився з того, що ви закликаєте рішуче переходити до хмарних технологій.

Сьогодні з тектонічним зсувом порівнюють процеси переходу від великих обчислювальних машин до персональних комп'ютерів, розвитку мережі Інтернет. Це фантастична річ! Ми розуміємо, що це є, але що воно дасть у майбутньому, ми відчуємо вже, мабуть, протягом наступного року, враховуючи, що уряд переходить на електронно-інформаційний обмін між центральними органами виконавчої влади і розробив систему

саме на базі хмарних обчислень. Отже, ми рухаємося в сучасному руслі завдяки вашій допомозі. Повністю національний продукт!

Більше того, уже є інтерес з боку інших країн, щоб саме так організувати впровадження електронного уряду. Тобто вже на цьому етапі ми відчуваємо, що можемо задавати тон. Це до пропозиції, яка тут лунала, що треба не наздоганяти, а переходити до вирішення комплексних великих задач на випередження.

Пригадую, Адам Іванович це добре пам'ятає, як на межі 1999 і 2000 року вперше мова йшла про технопарки, і ваш покірний слуга тоді був ініціатором відповідного законодавства. Було два голосування конституційною більшістю голосів. Вистачило на чотири роки, з 2005 року вони припинили своє існування. І тепер ми знову говоримо про їх відновлення. Скільки часу втрачено і можливостей!

Тому давайте пам'ятати ці гіркі уроки, щоб законодавство, яке ми приймаємо, існувало хоча б 10 років із щорічним вдосконаленням.

Дякую.

ЛУЦЬКИЙ М. Г., Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти. Дякую, Адаме Івановичу. Шановні колеги, дозвольте подякувати всім. Ми зібралися, повна зала, бо розглядається надзвичайно важливе питання. Хочу всіх запевнити, що сьогодні Кабінет Міністрів і Верховна Рада працюють в одному напрямі. Ми бачимо, наскільки актуальний цей законопроект, і зробимо все для того, щоб прийняти його якомога скоріше.

А щодо зауваження моєї колеги, яка сказала, що треба дивитися, щоб усі ваші рекомендації були враховані, то ми для того тут і зібралися, щоб почути вас і врахувати все те, чого в законопроекті на сьогодні немає.

МАРТИНЮК А. І., Перший заступник Голови Верховної Ради України. До слова, шановні колеги. Я з тривогою прочитав інформацію, яка стосується, у тому числі, й нашої розмови, що зовсім недалекий той час, коли американці перестануть користуватися ручкою. Мабуть, і ми перестанемо, якщо будемо наслідувати і такими швидкими темпами розвивати те, про що сьогодні говоримо. Комп'ютер замінить нам ручку, буквар і все інше. Однак кожна медаль має два боки: з одного боку, техніка і технології — це чудово і прекрасно, а з другого — якщо ми повністю перекинемося тільки в цей світ науки і високих технологій, то можемо дуже багато втратити.

Давайте підб'ємо підсумки нашої розмови. Крім двох доповідачів, виступили 24 представники. Відбулося фахове, досить цікаве і повчальне обговорення. Розмова радісна для мене як головуючого, бо немає жодних проблем, і повна сесійна зала. Це мені нагадує засідання, коли опозиція

виходить із залу, а залишаються лише ті, хто хоче працювати, тобто приблизно як зараз, без опонентів, усі в один голос говорять про те, що треба. Бо говорили, дійсно, вибачте за сленг, по ділу, про те, що має визначати наше майбутнє, чим ми маємо керуватися.

Хочу звернути увагу на деякі аспекти, які порушувалися під час цієї тригодинної розмови, а також на те, чого, на жаль, практично ніхто з вас майже не торкнувся. Ідеться про піратство, піратство і ще раз піратство. Близько 70 відсотків програмного забезпечення у нас не відповідає тому, що називається «одержано законним шляхом». І це також поле діяльності, зокрема і для тих, хто тут зібрався. Бо чим більший заслін ми поставимо піратству, чим більше виконуватиметься наше законодавство в цій сфері, тим більше і ширше поле діяльності буде для виробників програмного забезпечення, буде більше можливостей це робити. Тобто нам треба думати, як посилити відповідальність.

Я знаю, що виконавча влада останнім часом докладає чимало зусиль для того, щоб цю прогалину якимось чином ліквідувати і дати можливість нашому національному інформаційному продукту заповнити те, що заповнює переважно виробництво інших компаній, хоча вони і всесвітньо відомі.

І чого гріха таїти? Ті, хто розробляв і розробляє новітні інформаційні технології, — це вчорашні наші випускники, викладачі, професори, які, на жаль, не змогли знайти застосування своєму таланту тут і їх із задоволенням купили, підкупили закордонні фірми. І ми допомагаємо всьому світові, забуваючи про свою національну гордість, про те, що треба дбати про національну економіку, особливо про таку її галузь, як ІТ-індустрія.

Ще одна проблема, яка також є досить актуальною для нашої держави, її сьогодні порушували в деяких виступах, — зв'язок між наукою і прикладним виробництвом, між студентством, вищою школою і тими, для кого ми готуємо фахівців. Я абсолютно солідарний з ректором, який тут говорив про тих, кого ми навчаємо.

У мене зустрічне запитання. Хоча спочатку одне зауваження, а потім запитання. У нас уже цього року випускників середніх шкіл було менше, ніж місць у вищих навчальних закладах. І тому в мене запитання до тих, хто вчить: а чому ви їх навчаєте? Чому ви їх приймаєте, двієчників? Тому що вам, на жаль, нікуди діватися. Бо у вас державне замовлення 50 відсотків чи скільки, ви туди приймаєте тих, хто краще вчиться, а решту приймаєте — бо вам треба жити. І той, хто може заплатити, подає до вас документи, на жаль, у технічні вузи, де конкурс менший. І хочете ви чи не хочете, а практично всіх зараховуєте. Це така проблема.

Я жартую, що ми перетворимося на країну, яка незабаром ще один світовий рекорд поставить. У 1990-х роках ми були світовими рекордсменами, бо були країною суцільних мільйонерів, у кожного в кишені

лежав як мінімум мільйон купоно-карбованців. Цей мільйон нічого не вартував, але всі були мільйонерами. Років через десять ми станемо першою країною світу із суцільною вищою освітою, якщо будемо такими темпами, як сьогодні, розвивати вищу освіту і мати тисячу вищих навчальних закладів. Вони вже навіть у селах функціонують. Де є приміщення — там і вищий навчальний заклад. Це добре, але яка якість освіти?

І ще одна проблема: що робити випускникам, які одержали диплом про вищу освіту? Немає місць! У нас, на жаль, перевиробництво. Але нехай буде! Я думаю, що з цього перевиробництва щось можна й вибрати, хоча б тих 15–20 відсотків, про які ми говорили і які можуть все-таки працювати в даній сфері.

І найголовніше — два законопроекти, про які сьогодні ми говорили упродовж трьох годин. Дуже добре, що зал у цьому єдиний. Дуже добре, що нас підтримує Міністерство економіки і торгівлі в особі заступника міністра. Але скажу чесно: цього замало. Нам треба переконати в необхідності цих двох законопроектів (а я дещо про них скажу) ще й Міністерство фінансів. Не буде згоди Міністерства фінансів — не буде закону, тому що він передбачає фінансові витрати (з одного боку, дотації, а з другого — зменшення надходжень до державного бюджету). І тут нам треба бути досить наполегливими, щоб Міністерство фінансів дало згоду. Бо якщо не буде згоди Мінфіну, сесійна зала може не підтримати. А якщо й підтримає, то потім буде вето, а 300 голосів на подолання вето ми не наберемо. Це один момент.

Другий момент. Поки ви виступали і розповідали, які гарні запропоновані законопроекти, я їх подивився. Не все так, як ви розповідаєте. Я зараз поясню, чому.

Проекти внесені у квітні 2011 року. Доки він чекав на розгляд, за цей час чимало змінилося. Зокрема, деякі норми, особливо законопроекту №8268 щодо змін до Податкового кодексу, по суті вже враховані іншими законодавчими актами. Ми постійно до Податкового кодексу вносимо зміни, і певна частина тих 16 відсотків, про які йшлося, вже врахована.

Щодо базового закону. Зміни до Податкового кодексу впливають із проекту Закону про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції (№ 8267), який, на жаль, готували ті, хто більше знає ІТ-сферу, але менше знайомий із законодавством. І абсолютно справедливий висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, що цей законопроект більше схожий на декларацію, ніж на закон, який можна виконати, а тим більше виконання якого можна прискіпливо перевірити. Тому поки ми будемо розглядати проект, проводити агітаційну роботу, прошу суб'єктів законодавчої ініціативи (там їх досить

багато) — народних депутатів і тих, хто допомагає народним депутатам, подумати над юридичними формулюваннями розробленого законопроекту. Бо, повірте, там буде більше декларацій, ніж користі, тобто ще одна декларативна заява на зразок програми інформатизації (чи як вони в нас там називаються), у нас їх і так багато. А в законі потрібна конкретика: що треба зробити і як перевірити зроблене.

Я зі свого боку обіцяю бути лобістом цього законопроекту і робити все, що від мене залежить. Повірте, у мене не лише один голос, інколи є й мікрофон для того, щоб переконати депутатів, що це треба зробити. Я вам обіцяю, що ви в моїй особі маєте лобіста зазначених законопроектів, але їх треба підготувати так, щоб вони дійсно були законами.

І завершуючи, ще раз наголошу на декількох технічних моментах. Ті, хто мав виступи, на жаль, і навіть ті, хто був записаний, не вклалися в наш розклад. Хоча я дякую, що ніхто з вас не ображався на мікрофон, який автоматично вимикався, і вкладалися в регламент, не вимагаючи більше часу. Отже, ті, хто має підготовлені виступи, передайте їх до секретаріату. Звертаюся до тих, хто має бажання (крім тих, хто був записаний) і якісь цікаві думки, також передайте виступи, вони будуть опубліковані. І звичайно, ми їх детально опрацюємо під час підготовки рекомендацій, які найближчим часом, сподіваюся, будуть розглянуті Верховною Радою.

І наостанок давайте подякуємо профільному комітету, ініціаторам проведення парламентських слухань, які виступили з пропозицією, а парламент підтримав, Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації. Також дякую кожному з вас за досить продуктивну, високоінтелектуальну розмову.

На цьому парламентські слухання оголошуються завершеними. На все добре!

Невиголошені виступи

ДАВИМУКА С. А., заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, доктор економічних наук, професор. Шановні учасники слухань! З аналізу підготовлених матеріалів, доповідей та виступів, ми бачимо, що, з одного боку Україна має шанс здійснити економічний ривок, роблячи ставку на розробку програмного забезпечення. Україна має вагомі передумови зайняти високе місце у світовому розподілі праці у цій галузі. І перші досягнення у цьому напрямку вже є. З іншого боку, крім негативних чинників, наведених у матеріалах Кабінету Міністрів України та проекті Рекомендацій, Парламентських слухань, існує ризик — «експортоорієнтований» напрямок розвитку не

забезпечить створення повноцінної самодостатньої індустрії програмного забезпечення, стимулюючи тільки окремі її складові. Тому для максимізації позитивного ефекту і мінімізації негативного впливу від участі України у цих процесах потрібно проводити сильну державну політику у цій сфері. Її мета — створення в Україні самодостатньої ефективної індустрії програмної продукції з конкурентоспроможною на світовому ринку експортоорієнтованою складовою. Заходи і завдання повинні охопити такі напрями:

- а) вдосконалення правових засад функціонування індустрії програмного забезпечення в умовах ринкової економіки;
- б) організаційні засади розвитку галузі;
- в) розвиток економічних умов функціонування галузі;
- г) наукова та науково-технологічна підтримка;
- д) освіта: підготовка фахівців для індустрії програмного забезпечення;
- є) міжнародна діяльність;
- е) моніторинг виконання програми.

Головними індикаторами можуть бути «обсяг використання в Україні вітчизняного програмного забезпечення», «обсяг експорту програмного забезпечення», та інші макроекономічні показники.

В галузі законодавства необхідно навести системний порядок в нормах чинних законів, зокрема у сфері інтелектуальної власності, у першу чергу тих, що регулюють авторське право розробників комп'ютерних програм, їх відносини з роботодавцями, а також запровадити організаційно-правові механізми їх використання. Питання, у якому правовому полі здійснювати охорону програмного забезпечення, постало разом з їх появою та залишається актуальним і на сьогодні. У цілому можна виділити три типи правової охорони програмного забезпечення: за допомогою авторського права; за допомогою патентів; за допомогою положень, спрямованих проти порушень промислових секретів. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій суттєво розширилась сфера застосування програмного забезпечення, з'явилися нові технології їх створення, які дозволяють відтворити функціональні можливості зарубіжного програмного забезпечення за короткий строк без порушення міжнародних угод та національного законодавства з інтелектуальної власності. Окрім того, «життєвий» цикл сучасного програмного забезпечення, навіть з точки зору їх економічної цінності, набагато менший терміну правової охорони, який надає авторське право. Сьогоднішній захист програмного забезпечення авторським правом — недостатній, а зарахування програмного забезпечення до літературних творів не є коректним. Одне з вирішень цієї проблеми — застосування системного підходу, з використанням патентного, договірної права, законодавства про недобросовісну конкуренцію, про комерційну таємницю тощо, або створення спеціальної правової

системи охорони програмного забезпечення, що й практикується у провідних країнах світу (Франції, США, Австралії, Канаді, Японії, Греції, Німеччині тощо). На сьогодні Європейським патентним відомством видано понад 130 тисяч патентів на винаходи, що були здійснені за допомогою програмного забезпечення. Це віддзеркалює потребу суспільства в необхідності використання патентного законодавства для ефективної правової охорони програмного забезпечення. На жаль, в Україні на сьогодні не розроблено концептуальних правових підходів щодо захисту комп'ютерних програм (КП) як таких, з використанням патентного права. Існуюча в Україні практика дозволяє захищати лише комп'ютерну технологію як спосіб, за умови здійснення його за допомогою КП. Для створення ефективної системи охорони програмного забезпечення, в тому числі й нормами патентного права, необхідно розробити Закон України «Про охорону прав на комп'ютерні програми».

Піратство програмного забезпечення. У країнах з рівнем піратства до 30%, ІТ-сектор економіки продукує більше 3,5 % ВВП, у країнах з рівнем піратства більше 85 % — менше 1,5 %. Ринок послуг із установаження неліцензійного програмного забезпечення домашнім користувачам складає 11 млн дол. Таку суму щорічно платять українські користувачі невеликим компаніям і приватним особам за встановлення на домашні комп'ютери піратських програм. Ціни за встановлення неліцензійного програмного забезпечення залежно від кількості програм і регіону варіюють від 250 до 800 грн. Установлення піратських програм домашнім користувачам переросло в багатомільйонну злочинну індустрію, яка нараховує десятки тисяч юридичних і фізичних осіб. Збиток держави та виробників програмного забезпечення від діяльності цієї індустрії складає вже мільйони гривень. Установлення піратського програмного забезпечення може завдавати шкоди і самим споживачам послуг — починаючи від втрати продуктивності комп'ютера і закінчуючи розповсюдженням шкідливих програм і втратою особистих даних.

Нещодавно опубліковані висновки за підсумками дослідження, що тривало три роки, проекту Media Piracy Project (Пірати і ЗМІ). Головний висновок спеціалістів полягає в наступному: в боротьбі з піратством і контрафактом концепція «трьох ударів» (відключення від Інтернету, введення цензури, наділення правоохоронців додатковими правами) не допомагає. Вирішального удару, що дасть можливість взяти під контроль порушення авторського права в інтелектуальній сфері, може завдати виключно економічний інструмент, для чого необхідно змінити міжнародну цінову політику. Хоча би у сфері відеоігор, програмного забезпечення, музичної та кіноіндустрії. Справа в тому, що висока ціна на програмного забезпечення, низькі доходи населення і незначна вартість цифрових технологій — головні фактори, що визначають феномен повсюдної

глобальної піратської активності». Проблема визнана аналітиками міжнародною, тому і вирішення її повинно мати скоординований наддержавний характер.

Податкова, фінансово-кредитна та інвестиційна політика держави повинна стимулювати розробку програмного продукту як вид діяльності та реінвестування доходів «софтверних» компаній у свій розвиток. У цьому напрямку можливі такі заходи, як: зниження ставки соціальних податків для підприємств-розробників програмного забезпечення, частка витрат яких на оплату праці в собівартості продукції чи послуг перевищує 50 %; звільнення від оподаткування експортних доходів від ліцензійних платежів за програмне забезпечення, розроблене в Україні та ін.

Крім заходів, які чинять інтегральну дію на об'єкт державної політики — розвиток законодавства, податкової політики, освіти та ін., важливим є питання концентрації діяльності, пов'язаної з розробкою програмного забезпечення, на географічно обмежених територіях із спеціальним статусом, який стимулює таку діяльність — в технопарках, наукових парках, інноваційних кластерах (за прикладом Львова), та інших інноваційних структурах. До таких структур повинні входити не тільки компанії-розробники програмного забезпечення, а й науково-дослідницькі організації, маркетингові та юридичні компанії, професійні видавництва, компанії, які займаються виставковим бізнесом і інші. У такому випадку буде проявлятися синергетичний ефект за рахунок підвищення інформованості, конкуренції, швидкості виконання бізнес-процесів.

Для виконання наміченої програми дій необхідні відповідні фінансові ресурси, які повинні бути використані на розвиток законодавчої бази, модернізацію освіти, оновлення бази стандартів та організаційне забезпечення виконання завдань.

Дякую за увагу.

ШИМКІВ Д. А., *генеральний директор «Майкрософт Україна»*. Насамперед дякую, що запросили компанію «Майкрософт Україна» як системотворчу компанію в українській ІТ-галузі до участі в парламентських слуханнях. Ми вітаємо той факт, що ІТ-індустрія стала предметом уваги органів державної влади і дискусії на високому рівні. Перекоаний, що галузь інформаційних технологій може стати потужним чинником розвитку української економіки та двигуном підвищення конкурентоспроможності нашої держави.

Сьогодні лівову частку індустрії розробки програмного забезпечення та ІТ-послуг становлять аутсорсингові компанії. Чудово, що Україна має можливість підвищувати професійний рівень фахівців, освоювати нові технології. Проте аутсорсингова модель розвитку нашої галузі не вічна.

Вона не створює доданої вартості для України. Так, вона створює робочі місця, але не бере участі у формуванні валового внутрішнього продукту.

Натомість Україна може і повинна стати центром R&D для Європи та світу. У нас можуть і повинні створюватися компанії, які коштуватимуть мільярди доларів і сплачуватимуть у державний бюджет відповідні податки. Щоб побудувати справжню економіку знань, в Україні необхідно розвивати компанії, які створюють власні продукти і надають власні сервіси.

Зі свого боку, «Майкрософт Україна» вже четвертий рік реалізує програму підтримки IT-стартапів BizSpark, в якій на сьогодні беруть участь більше 270 молодих українських компаній.

Проте для того, щоб в Україні успішно розвивалися інноваційні компанії, необхідно створити ефективне державно-приватне партнерство, яке забезпечить чотири ключові чинники.

Перший — створити належні умови для створення та розвитку молодих інноваційних компаній. Це і відповідні податкові умови, і створення середовища, привабливого для інвестора — іноземного та вітчизняного. З досвіду Microsoft можемо сказати, що, крім США та Канади, найбільше компаній наша корпорація придбала у Великобританії та Ізраїлі, де створюються спеціальні умови для розвитку IT-компаній, а інвестори отримують значні преференції. Саме тому ми підтримуємо прийняття закону про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції, в якому необхідно передбачити, що право на участь в експерименті мають усі компанії, незалежно від розміру, в тому числі й із кількістю персоналу до 10 осіб.

Другий чинник — інвестиції держави. Сьогодні Україна практично не інвестує у власну інформаційну інфраструктуру. Держава повинна вести перед у формуванні внутрішнього ринку, будучи великим замовником IT-послуг та рішень. Чудовий приклад — проекти з електронного урядування, які сьогодні впроваджуються у Дніпропетровській області та в місті Києві. Ці проекти дадуть можливість українським IT-компаніям впроваджувати інноваційні рішення на базі найновіших технологій і працювати відповідні компетенції.

Третій чинник — захист інтелектуальної власності. Ніхто не хоче інвестувати в ідею, яка не є адекватно захищеною, а тому її може бути легко скопійовано. У зв'язку з цим рекомендуємо Верховній Раді прийняти законопроект № 6523, який захистить виробника українського програмного продукту від зловживань на внутрішньому ринку.

Четвертий важливий чинник — освіта. Про неї сьогодні багато говорили мої колеги, тому я не буду зупинятися на ньому.

На завершення дозвольте сказати, що Microsoft реалізує програму підвищення конкурентоспроможності України, і розвиток високотехнологічного галузевого кластеру — один з пріоритетів цієї програми.

ПАРАМОНОВ А. І., *доцент кафедри комп'ютерних технологій Донецького національного університету*. Свій виступ хочу почати з наведення деяких фактів. Так, українські фрілансери (вільні програмісти-найманці) стабільно займають першу сходинку на ринку Східної Європи та провідні позиції у світі.

За даними досліджень світових компаній у галузі IT-послуг, Україна входить до першої двадцятки країн — експортерів програмного забезпечення. Наші студенти-програмісти — серед найкращих у світі, вже другий рік поспіль ми отримуємо золоті та срібні медалі! Саме тому останніми роками в Україні значно зростає кількість філій іноземних компаній — виробників програмного забезпечення.

Разом з тим існує постійний дефіцит IT-фахівців. І що далі, то буде гірше, якщо ми не виправимо ситуації. Звісно, потрібні економічно-політичні заходи щодо розвитку IT-компаній (про що вже казали тут), але насамперед треба дивитися в корінь, маю на увазі навчання та виховання кваліфікованих фахівців.

Стосовно створення сприятливих умов для формування армії конкурентоспроможних висококваліфікованих програмістів. Як відомо, процес навчання складається з трьох основних рівнів — початкового, фундаментального та спеціалізованого. Я пропоную певні кроки на кожному з цих рівнів.

По-перше, треба загалом переглянути систему вступу до ВНЗ. Принаймні, Міністерство освіти має розглянути можливість при вступі до вищих навчальних закладів враховувати абітурієнтам перемоги в олімпіадах та конкурсах за напрямом підготовки не тільки міжнародного чи державного, а й регіонального (обласного) значення. Це дасть можливість на початковому рівні добирати тих, хто має бажання і має здібності до інформаційних технологій. До того ж це мотивує всіх учнів до участі в позашкільних змаганнях і підвищить загальний рівень знань абітурієнтів.

По-друге. Не секрет, що на сьогодні існує велика прірва між виробництвом та навчанням. Пропоную компаніям не чекати, доки з'явиться хтось на їхні вакансії, а самим втручатися у процес «створення» необхідних спеціалістів:

1) проводити або спонсорувати заходи на кшталт олімпіад та конкурсів з програмування, можливо, окремі команди чи групи обдарованих студентів. Треба визнати, що така практика існує, за що повага таким компаніям, але, на жаль, вона не набула масового поширення, це лише окремі випадки. Можливо, треба на державному рівні впровадити пільги

(податкові чи інші) для компаній, які сприяють розвитку освіти та працюють з ВНЗ;

2) організувати на постійній основі виробничу практику для випускників. Це дасть змогу готувати кваліфікований персонал за напрямками роботи компанії. Персонал, який не треба буде повторно навчати і одразу можна залучати до виробництва;

3) постачання професійного обладнання та фірмового програмного забезпечення, що використовується у виробничому процесі, дасть можливість створити сприятливі умови для підготовки необхідних фахівців.

Певнений, що кожна із сторін процесу інтеграції виробництва з освітою отримає значні переваги!

З боку керівництва держави має приділятися більше уваги до майбутніх фахівців. Взяти для прикладу нашого сусіда — Росію. Призерів світової першості з програмування вітають там на найвищому рівні — міністри, прем'єр-міністр і навіть президент. У нас про досягнення студентів не завжди навіть новину напишуть. Після повернення призерів чемпіонату світу з програмування на Батьківщину вони не отримали жодного привітання ані від Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, що безпосередньо цим займається, ані від Міністерства освіти і науки. Натомість іноземні конкуренти не втрачають нагоди зайвий раз нагадати про себе — просто привітавши з успіхом. А це психологічно дуже впливає на подальше працевлаштування найкращих фахівців, не на нашу користь.

Також слід відзначити, що обладнання для наукових та навчальних лабораторій не встигає за потужним розвитком технологій, тому в більшості випадків про сучасні технології студенти лише чують. Необхідно створювати лабораторії високих технологій (технопарки), які відповідатимуть сучасним вимогам.

Окремою темою є заробітна плата освітян. Вона на порядки нижча комерційної діяльності програмістів, тому спеціалісти не залишаються в університетах. Немає наступності поколінь.

Є ще багато проблем, які потребують вирішення, але треба починати щось робити, інакше буде запізно. І найголовніше: ці та інші питання необхідно вирішувати комплексно і якомога швидше, бо ризикуємо залишитися без фахівців.

СЕРГІЄНКО В. І., науковий консультант Інституту законодавства, доктор економічних наук. В Інституті законодавства Верховної ради України активно дискутується проблема законодавчого забезпечення розвитку індустрії програмної продукції, здійснено певні дослідження у цій сфері знань, проведено «круглий стіл» з аналогічною тематикою за участю провідних спеціалістів центральних органів виконавчої влади, науковців, освітян, громадських організацій та представників бізнес-кіл.

Їх учасниками обговорено тенденції та пріоритети реформування законодавства у сфері інформатизації суспільства, а також питання, пов'язані із заповненням правових прогалин, що виникли через повільне впровадження в Україні сучасних технологій. Таким чином, першочерговими завданнями заходів стало окреслення пріоритетних напрямків роботи у зазначеній сфері знань та конкретизація плану дій з формування законодавчого поля, із відповідним їх доведенням до зацікавлених верств суспільства.

Поштовхом для обговорення зазначених питань стали зареєстровані в парламенті проекти двох законів щодо розвитку індустрії програмної продукції. Запропонований депутатами організаційно-економічний механізм може, в певній мірі, підвищити рівень конкурентоспроможності цього сектору економіки, зменшити «тіньову» частку галузі, підвищити рівень кваліфікації випускників вищих навчальних закладів тощо.

Для розв'язання проблеми розвитку сучасної індустрії програмної продукції необхідно зосередити зусилля на таких напрямках: удосконалення законодавства з питань інтелектуальної власності; створення економічних (насамперед податкових та кредитних) стимулів; належна координація державної науково-технічної політики; посилення уваги до підготовки фахівців.

Проведені «круглі столи» показали, що розробники програмної продукції в Україні мають і спільні проблеми, і специфічні, притаманні тому чи іншому виду напряму розвитку галузі.

Питання номер один — термінологія, що має виключати можливість внутрішніх протиріч в окремих нормативних актах, шляхом гармонізації методичних підходів. У виступах вже відмічалась суперечливість і недосконалість наявного понятійного апарату. На наш погляд, для упорядкування чинного законодавчого поля у цій сфері знань варто скористатися окремими напрацюваннями народних депутатів Олійника Б. І. та Мусіяки В. Л. від 2005 року, які, згідно регламенту, залишені в архіві минулого скликання.

Наступним кроком оптимізації складної структури сукупності нормативно-правових актів в сфері інформатизації, яка налічує більше ста документів, має стати позиціонування галузі у системі стратегічного управління. У загальносуспільному розумінні індустрія програмної продукції одночасно виступає сьогодні у вигляді двох крайнощів. З одного боку, це незначна, слабо впливова і малозначуща складова у сфері інформатизації. З іншого, згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008 року «Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року», — це інфраструктурні підрозділи, що забезпечують функціонування підприємств промисловості. Безумовно, дехто розглядає

розробку програмних продуктів як галузеву діяльність, і вважає індустрію «...найбільш високотехнологічною й високорентабельною галуззю економіки держави...», але достатніх інституційних підстав для цього на цей час немає, зазначені декларації можна віднести лише до вимог часу.

Ознаками сформованої індустрії є наявність системи галузевих стандартів, технологічного оснащення виробництва, організаційної інфраструктури галузі та джерел фінансування нових технологій, а також відповідні законодавче забезпечення та система підготовки фахівців. Проблема розвитку сучасної індустрії програмної продукції має комплексний міжгалузевий характер. Організаційно-правовою формою державної політики може бути державна цільова науково-технічна та економічна програма розвитку галузі.

Для прискореного розвитку індустрії програмної продукції необхідно розвивати обидві її складові — експортоорієнтовану та складову, яка насичує програмною продукцією внутрішній ринок, відповідає потребам державного управління, вимогам оборонних та критичних застосувань.

У перспективах розвитку експортної складової індустрії програмної продукції потрібно розглядати дві стратегії: короткострокову, яка передбачає переорієнтацію діяльності вітчизняних компаній від продажу часу кваліфікованої робочої сили до продажу знань, та довгострокову, пов'язану з переходом компаній від продажу інтелектуальних послуг до продажу програмних продуктів. Заходи державної цільової програми повинні бути орієнтовані в першу чергу на створення сприятливих умов для прискореного розвитку компаній, які реалізують довгострокову стратегію.

В Інституті законодавства Верховної Ради України неодноразово обговорювалися концептуальна модель індустрії та економічний аналіз різних сценаріїв її розвитку, проект Концепції державної цільової науково-технічної та економічної програми розвитку індустрії програмної продукції України, ініціатором якої виступав Український науковий центр розвитку інформаційних технологій.

На закінчення декілька акцентів щодо проблемних напрямків:

— «розмитість» науково-технічної політики. За останні два роки затверджено низку нормативних актів, які окреслюють пріоритети суспільного розвитку, однак немає чіткого взаємного зв'язку між соціально-економічними та науково-технологічними напрямками розвитку;

— аналіз стану підготовки спеціалістів-програмістів свідчить про необхідність відкриття спеціалізованих кафедр програмної інженерії та навчання студентів за принципово новими програмами, з відповідною формалізацією розділення за замовленням бакалаврів та магістрів (виокремлення, так званих, «кодіфікаторів»).

До того ж варто додати — галузеву діяльність малого бізнесу, питання національних стандартів, гармонізованих з міжнародними, проблему статистичної звітності. Все це має бути законодавчо врегульовано.

Розроблення програмного забезпечення електронних обчислювальних машин, послуги з його впровадження та підтримки у країнах, які є світовими лідерами у сфері інформаційних технологій, за останні два десятиріччя перетворились у самодостатню індустрію програмної продукції, що дуже динамічно розвивається. Завдяки своїм особливостям індустрія програмної продукції перебуває в центрі процесів глобалізації світової економіки і Україна має знайти своє місце у цьому процесі.

ФЕДУРАК П. І., завідувач кафедри інформаційних технологій, директор Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, академік АТН України, доктор технічних наук, професор. Для розвитку індустрії програмного забезпечення потрібно створити умови з метою якісної взаємодії її складових — розробників, замовників та ринку програмного забезпечення.

Для ефективного розвитку структур, що займаються розробленням програмного забезпечення, мають бути створені умови, які забезпечать реалізацію концепції «інвестиції в людей». Найбільшим капіталом ІТ-компаній є саме людські ресурси. Для розвитку людських ресурсів має бути розроблена стратегія постійного підвищення соціальних стандартів для розробників програмного забезпечення, створені механізми передачі знань для забезпечення функціонування системи освіти упродовж усього життя, що є вкрай важливим саме в ІТ-галузі.

Замовники мають бути зацікавлені у використанні ліцензійного програмного забезпечення. Треба створити умови, які забезпечать унеможливлення ведення бізнесу з використанням неліцензійного програмного забезпечення. Необхідно розробити ефективні механізми боротьби з піратським використанням програмного забезпечення. Використання ліцензійних програм має бути вигідним для користувачів.

Необхідне впорядкування і структуризація ринку програмного забезпечення. Має бути створений централізований реєстр існуючих розробок програмного забезпечення, а також сформований ефективний механізм для створення запитів користувачами у вигляді технічних завдань на розробку програмного забезпечення. Треба докорінно змінити схему отримання патентів на програмне забезпечення. Сьогодні можливо отримати авторське свідоцтво на програмне забезпечення, але повноцінне патентування є вкрай складним.

САВІНОВА Н. А., *доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ*. В умовах розвитку інформаційного суспільства, запровадження експериментальних заходів загальнодержавного рівня, спрямованих на розвиток в Україні інформаційних технологій, слід передбачити системну протидію суспільно небезпечним проявам, що виникають та розвиваються одночасно з динамікою ІТ. Система заходів забезпечення суспільних відносин, притаманних розвитку інформаційного суспільства, має охоплювати низку галузей права, до компетенції яких можуть належати як регламентація таких відносин, так і їх гарантування та забезпечення. Разом з тим лише одна галузь права відповідно до своїх виключних засобів забезпечення суспільних відносин покликана захищати такі відносини від злочинних посягань, а саме кримінальне право.

Формування інформаційного суспільства в Україні зумовило необхідність прийняття Верховною Радою України спеціального нормативно-правового акта — Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки», в якому окреслені основні напрями його формування в нашій країні та заходи із забезпечення його коректного і корисного розвитку. Однак, на превеликий жаль, у цьому основоположному правовому акті не було приділено належної уваги питанням кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. Основна причина цього криється у відсутності в нашій країні розробленої та нормативно закріпленої загальної концепції кримінально-правової політики. Протягом 20 років цього не зроблено! Це, у свою чергу, викликає нестабільність закону, постійні спроби його рецепції (як у напрямі його криміналізації, так і декриміналізації), які часто здійснюються без належного обґрунтування. Внаслідок цього Кримінальний кодекс України далекий від ідеалу, який був визначений фахівцями в галузі кримінального права наприкінці ХХ століття і характеризується формулою «невеликий, але жорсткий».

Відсутність загальної концепції негативно впливає на розроблення її складових елементів, у тому числі концепції кримінально-правової політики у сфері забезпечення інформаційного суспільства в Україні. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства має приймати на себе чи не найтяжчий тягар правового забезпечення розвитку цієї сфери — забезпечення її від деструктивних і руйнівних девіантних проявів, які актуалізуються, трансформуються або виникають в інформаційному суспільстві, завдаючи шкоди всім суспільним відносинам, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій.

Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства становить сукупність кримінально-правових заходів, спрямованих на забезпечення від суспільно небезпечних посягань суспільних

відносин у сфері здійснення комунікацій. Тому певною мірою досягнення й утримання стану інформаційної безпеки має виступати метою кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства, тим бажаним результатом, на який має орієнтуватися міжнародна і національна кримінально-правова політика, спрямовуючи динаміку норм закону про кримінальну відповідальність.

В умовах існування інформаційного суспільства інформаційна безпека — безпека інформаційного простору є невід'ємною складовою комплексної безпеки, інформаційна складова має включатися у зміст поняття комплексної безпеки. Досягнення й утримання стану інформаційної безпеки має виступати метою кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства, тим бажаним результатом, на який повинні орієнтуватися міжнародна і національна кримінально-правова політика, спрямовуючи динаміку норм закону про кримінальну відповідальність.

На сьогодні, в умовах майже неупорядкованого розвитку інформаційного суспільства в Україні, низької ефективності норм, які мали б регулювати відносини, що відбуваються на новій стадії існування людства, стану аномії суспільства, руйнування системи колишніх цінностей і відсутності побудови нової їх системи, а також у зв'язку з фактичним нехтуванням такими вразливими в інформаційному суспільстві категоріями цінностей, як свідомість та психіка, державі потрібна ефективна і дієва Концепція кримінально-правового забезпечення його розвитку.

Новітні види злочинності:

1) кіберзлочинність — посягання на інформацію та її носії, що здійснюються через кіберпростір;

2) кібернетична інтервенція — посягання на безпеку кіберпростору держави, авторитет органів державної влади (у т.ч. військовий потенціал, у разі ведення бойових дій або підготовки до них);

3) інформаційна експансія — посягання на інформаційну безпеку держави, правопорядок та громадський порядок шляхом використання інформаційного простору та кіберпростору;

4) кібернетичний тероризм — посягання на громадську безпеку, що здійснюється через кіберпростір;

5) маніпулювання свідомістю населення — впливи на свідомість населення або його певної групи, що здійснюється при посередництві ЗМІ в інформаційному просторі та кіберпросторі;

6) трансформована злочинність — група традиційних злочинів, що трансформувалися в інформаційному суспільстві через новітні способи їх вчинення з використанням ІКТ, ЗМІ в інформаційному просторі та кіберпросторі.

Кримінально-правова політика у сфері забезпечення розвитку інформаційного суспільства України повинна забезпечувати криміналізацію

суспільно небезпечних діянь, що утворюють вказані групи злочинності з метою належного кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні і забезпечення інформаційного простору від новітньої злочинності, яка щоденно ескалує в інформаційному суспільстві України, здебільшого через відсутність належної і ефективної протидії засобами кримінального права.

Тому всі заходи, спрямовані на стимулювання розвитку вітчизняного сегменту глобального інформаційного суспільства, влиття України у світовий простір як належного партнера міжнародних відносин мають супроводжуватися одночасними стратегічними рішеннями кримінально-правової політики України. Саме на неї має покладатися місія напрацювання та запровадження належних заходів кримінально-правового забезпечення відносин, які стимулюються державницькими рішеннями. Кримінально-правове забезпечення, спрямоване такою політикою, стримуватиме динаміку новітньої злочинності і забезпечуватиме позитивну динаміку вітчизняного інформаційного суспільства від дійсних та потенційних загроз, а також забезпечуватиме глобальний кібернетичний та інформаційний простір від суспільно небезпечних посягань з території України.

КОНОВАЛЕНКО В. В., *директор ГО «Товариство популяризації знань про інтелектуальну власність», генеральний директор ТОВ «Нотек Лтд Ко»*. До питання про створення сприятливих умов розвитку індустрії програмного забезпечення за існуючого податкового навантаження. «Податкові канікули», що передбачаються законопроектами № 8267 і № 8268, є необхідною, але не достатньою умовою створення сприятливого клімату для розвитку індустрії програмного забезпечення. Річ у тім, що Податковий кодекс України (далі — ПКУ) містить ряд норм, які навіть за наявності податкових пільг не дають змоги індустрії програмного забезпечення нормально розвиватися. Зупинимось на цих обмеженнях.

Перше — роялті і податок на додану вартість. Як відомо, операції з виплати роялті не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість (пункт 196.1.6 статті 196 ПКУ). Проте не всі платежі за передачу права на використання об'єктів права інтелектуальної власності є роялті в понятті, визначеному в ПКУ (пункт 14.1.225 статті 14). Наприклад, платежі за передачу права на використання комп'ютерних програм є роялті, а платіж за передачу права на використання баз даних не є. Таким чином, операції з передачі права на використання комп'ютерних програм не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, а операції з передачі права на використання баз даних є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

У зв'язку з тим, що практично будь-яке програмне забезпечення складається з комп'ютерних програм і баз даних, розділення платежів за

використання цих об'єктів авторського права на роялті і нероялті не дає можливості реалізувати норму законопроекту № 8268 про звільнення від оподаткування податком на додану вартість послуг з розробки, постачання і тестування програмного забезпечення. На практиці таке розділення платежів призводить до зниження податкових зобов'язань з податку на додану вартість. Відтак необхідно внести зміни до законодавчого визначення поняття «роялті».

Друге — застосування нульової ставки податку на прибуток (пункт 154.6 статті 154 ПКУ). Слід відзначити, що суб'єкти індустрії програмного забезпечення можуть застосовувати нульову ставку податку на прибуток, але таке застосування стримується рядом норм ПКУ. Зупинимось на цих обмеженнях.

Обмеження № 1. Як відомо, прибуток, що залишився у розпорядженні підприємств, які застосували нульову ставку податку на прибуток, спрямовується винятково на переоснащення матеріальної бази, на повернення кредитів, отриманих на ці цілі, а також на поповнення оборотних коштів підприємства (пункт 152.11 статті 152 ПКУ). У цій нормі закону бракує ще одного напрямку витрачання коштів, що залишилися у розпорядженні підприємства, — створення нематеріальних активів, якими можуть бути виняткові майнові права на комп'ютерні програми і бази даних. Наявність нематеріальних активів дає змогу підприємству, що застосовує нульову ставку податку на прибуток, отримувати дохід від надання ліцензій на використання комп'ютерних програм і баз даних.

Для стимулювання підприємств до застосування нульової ставки податку на прибуток необхідно внести зміни до пункту 152.11 статті 152 ПКУ, дозволивши суми коштів, звільнені від оподаткування, спрямовувати на створення нематеріальних активів.

Обмеження № 2. У ПКУ передбачені обмеження на включення роялті, нараховане резидентом, в інші витрати платника податків, який згідно із статтею 154 ПКУ звільнений від сплати податку або сплачує податок на прибуток за ставкою, відмінною від ставки, встановленої у пункті 151.1 статті 151 ПКУ (підпункт 2 пункту 140.1.2 статті 140 ПКУ). Це означає, що особа, яка набуває ліцензію на використання комп'ютерних програм і баз даних у підприємства, що застосовує нульову ставку податку на прибуток, не має права включати роялті в інші витрати підприємства. Наприклад, резидент не може включити у витрати вартість ліцензії на використання комп'ютерної програми для автоматизації управлінських і бухгалтерських завдань підприємства.

Це обмеження не дає змоги підприємствам, що застосовують нульову ставку податку на прибуток, отримувати дохід від надання ліцензії на використання нематеріальних активів, якими, як вже наголошувалося, можуть бути виняткові майнові права на комп'ютерні програми і бази

даних. Для усунення цього обмеження необхідно виключити підпункт 2 пункту 140.1.2 статті 140 ПКУ.

Третє — роялті в доходах фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку. З 1 січня 2012 року роялті виключаються з доходів фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку (підпункт 1 пункту 292.1 статті 292 ПКУ). Це призведе до того, що програмісти, які здійснюють розроблення програмного забезпечення, не зможуть працювати за спрощеною системою оподаткування. Річ у тім, що визначення доходів здійснюється для цілей оподаткування єдиним податком і для надання права реєструватися як платник єдиного податку або працювати за спрощеною системою оподаткування (пункт 292.14 статті 292 ПКУ).

Зупинимося на одній з причин, чому роялті має включатися в доходи фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку. У зв'язку з тим, що комп'ютерні програми і бази даних є об'єктами авторського права (стаття 433 Цивільного кодексу України — далі ЦКУ), їх розроблення здійснюється за договором про створення на замовлення і використання об'єктів права інтелектуальної власності (стаття 1112 ЦКУ). Відповідно до цього договору фізичній особі — підприємцеві виплачується два види винагороди: за створення комп'ютерної програми або бази даних та за використання комп'ютерної програми або бази даних (ця винагорода є роялті).

Виключення роялті з доходів фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку, призведе до того, що за одним видом винагороди (за створення комп'ютерних програм і баз даних) податковим агентом буде фізична особа — підприємець, а за другим видом винагороди (роялті) податковим агентом буде замовник комп'ютерних програм і баз даних. У зв'язку з тим, що договір один, а виплати різні, неминучі помилки при оподаткуванні винагороди, що виплачується за договором про створення на замовлення і використання об'єктів права інтелектуальної власності. Для усунення таких помилок і створення умов для участі фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку, в роботах з розроблення програмного забезпечення необхідно включати роялті в доходи фізичних осіб — підприємців. Для того щоб це стало можливим, необхідно внести зміни до ПКУ (підпункт 1 пункту 292.1 статті 292).

Висновки. З метою створення сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення за існуючого податкового навантаження необхідно внести такі зміни до ПКУ:

1) викласти визначення поняття «роялті» (пункт 14.1.225 статті 14) в такій редакції:

«Роялті — платіж за використання або передачу права на використання об'єктів права інтелектуальної власності»;

2) дозволити суми коштів, звільнені від оподаткування при застосуванні нульової ставки податку на прибуток, спрямовувати на створення нематеріальних активів (пункт 152.11 статті 152);

3) виключити підпункт 2 пункту 140.1.2 статті 140;

4) включити роялті в доходи фізичних осіб — підприємців, які є платниками єдиного податку, внівши відповідні зміни до підпункту 1 пункту 292.1 статті 292.

У зв'язку з тим, що термін «роялті», наведений у ПКУ, включений до Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» (п. 4), виникає необхідність у зміні цього терміну і в даному нормативному документі.

ІЩЕРЯКОВ С. М., *доцент приватного вищого навчального закладу «Галицька Академія»*. Згідно з крилатим висловом класика, перед нашим народом завжди стояли дві проблеми. Минуло півтора століття, з'явився ІТ-бізнес, але кількість проблем, що стоять перед ним, залишилася тією самою. Перша з них — недосконале законодавство — з Божою поміччю сьогодні почала вирішуватися. Я хочу сказати про другу проблему — кадрову.

В Україні більше 100 вишів готують ІТ-фахівців, середня місячна зарплатня українських програмістів перевищує півтори тисячі доларів, інтерес абітурієнтів до ІТ-спеціальностей величезний. Тобто передумови всі є. Проте з більш як 30 тисяч ІТ-випускників, половина з яких, до того ж, навчалися за бюджетний кошт, працевлаштовуються максимум 3–4 тисячі за щорічної потреби не менше 10 тисяч. Такі кількісні показники інакше як ляпасом вищій ІТ-освіті не назвеш.

Серед багатьох причин незадовільного становища ІТ-освіти виділяють невідповідність навчальних планів підготовки фахівців бізнес-потребам галузі. У принципі, це так, але, наприклад, навчальні плани підготовки бакалаврів напряму «Програмна інженерія», на мою думку, є абсолютно правильними. Питання ще й у наповненні змістом цих програм, у тому, хто цей зміст доносить до студентів. Аналіз причин — не для п'ятихвилинного виступу.

Мої попередники сьогодні озвучили дві тези: перша — у системі освіти може мати місце позауніверситетська складова, що дасть змогу хоча б частково задовольнити кадровий голод ІТ-галузі (виступ пана Бикова), і друга — університети повинні готувати не просто програмістів, а програмістів, професійно орієнтованих на певну галузь економіки (виступ пана Ржечицького).

Дозвольте розповісти, як в івано-франківському приватному навчальному закладі «Галицька академія», який я сьогодні представляю, реалізуються ці дві тези. В основу підготовки програмістів ми поклали вимоги сертифікаційних іспитів корпорації Oracle, які, по-перше, точно

відповідають потребам ІТ-галузі, а по-друге, представляють ідеальну пропорцію у співвідношенні базових знань і знань технологій програмування. У результаті дворічного проведення вечірніх курсів тривалістю чотири місяці (варіант позауніверситетської складової освіти, про що говорив пан Биков) випускниками цих курсів, в абсолютній більшості — студентами, отримано 32 сертифікати корпорації Oracle.

Розуміючи, що будь-які тренінг-курси — це, скоріше, «реанімаційний засіб», аніж повноцінне навчання, з вересня минулого року ми імплементували досвід, отриманий на вечірніх курсах, у навчальний процес, починаючи з першого семестру. Як результат — на зимових канікулах один з наших першокурсників отримав сертифікат програміста від Oracle, а з травня він успішно працює в івано-франківській софтверній компанії Bvblogic. Станом на грудень 2011 року, шість студентів та випускників «Галицької академії» отримали сертифікати Oracle, троє з них працюють програмістами.

Реалізація ранньої здатності до працевлаштування, як виявилось, дає можливість вирішити цілий ряд проблем. По-перше, сертифіковані студенти зовсім інакше, професійно та свідомо, сприймають базові дисципліни.

По-друге, з них утворено поки що дві виробничі бригади, які успішно виконують комерційні проекти, одна — під керівництвом досвідченого techlead'a, друга — цілком самостійно. Гадаю, на час отримання диплома ці хлопці вже матимуть кваліфікацію, яка дозволить їм утримувати сім'ю, сплачувати кредит за житло та інші матеріальні потреби.

По-третє, на старших курсах таких студентів можна навчати основ виробничих технологій, притаманних даному місту. На жаль, в Івано-Франківську таких характерних технологій вже немає, проте, наприклад, для Миколаєва це може бути суднобудування, для Харкова — машинобудування. Ситуація нині не спонукає кращих абітурієнтів шукати себе в технологічних спеціальностях, вони йдуть в ІТ. Досвід «Галицької академії» сприятиме вирішенню проблеми, про яку вже казав пан Ржечицький.

За підтримки асоціації «Інформаційні технології України» наш досвід поширюється та втілюється у двох проектах. Перший — знову-таки, позауніверситетський, полягає у підготовці до рівня сертифікованих програмістів спочатку декількох десятків або сотень менторів засобами дистанційного навчання. Сертифіковані ментори надалі вже у стаціонарному режимі готуватимуть програмістів у тренінг-центрах, які заплановано розгорнути в обласних та великих районних центрах України.

Метою другого проекту, також схваленого асоціацією, є відпрацювання механізмів забезпечення раннього працевлаштування ІТ-студентів, у тому числі з використанням незаангажованих викладачів гуманітарних

дисциплін, переважно психологів, для підвищення у студентів рівня самоорганізації, відповідальності, здатності працювати в команді тощо.

«Галицька академія» і надалі буде полігоном для подальшого удосконалення формування професійних та психологічних складових ранньої здатності до ІТ-працевлаштування. Ми відкриті для абітурієнтів з усіх регіонів України, які хочуть спробувати навчатися ІТ-справі через опанування основами професійного програмування вже з першого курсу, і для кафедр університетів, яких зацікавить наш досвід.

ДОЛИННИЙ А. С., *генеральний директор товариства «Кард-системс», віце-президент Всеукраїнської громадської організації «Українська Федерація Індустрії Безпеки» (УФІБ)*. Насамперед хотів би запропонувати питання створення сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення обговорювати в контексті стимулювання розвитку розроблення та виробництва високотехнологічної продукції через національні проекти. В сьогоdnішніх умовах стимулювати розвиток розроблення тільки програмного забезпечення означає вступати в пряму конкуренцію з країнами ЄС, які послідовно проводять політику заохочення до імміграції кваліфікованих кадрів. Ми втрачаємо і втрачатимемо щорічно сотні кваліфікованих програмістів, відкочуючись щоразу з кожною такою хвилею еміграції на декілька років назад в питаннях розроблення власної високотехнологічної продукції.

На моє переконання, Україна має суттєво більш керовані і вигідні можливості розвивати галузь інформаційно-комунікаційних технологій для реконструкції сфери ЖКГ та нового будівництва енергоефективних будівель, для машинобудування у сфері транспорту, сільського господарства та харчової промисловості. Національні проекти з відповідним спеціальним законодавчим регулюванням мають стимулювати розвиток не тільки сфери розроблення прикладного програмного забезпечення, але і виробництва всього комплексу електронних, електротехнічних і радіотехнічних апаратних засобів та виконавчих пристроїв. Національні проекти сформують необхідні нам кластери для сталого розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження технологій електронного урядування є предметом особливої уваги з боку найбільших гравців вітчизняного ринку ІТ-індустрії. Але без стандартизації в цій сфері нам не вдасться модернізувати роботу державних органів та розвинути сферу електронних адміністративних послуг для населення. На сьогодні існує безліч розрізнених автоматизованих систем та баз даних, які не дозволяють керівництву держави отримувати оперативну узагальнену інформацію. Вважаємо необхідним за підтримки Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України розробити стандарти, якими б визначались, зокрема,

вимоги до міжвідомчого обміну інформацією між державними автоматизованими системами, а також забезпечити можливість використання єдиного ідентифікатора для однозначної ідентифікації особи в державних органах.

Українська Федерація Індустрія Безпеки разом із Українським Союзом пожежної та техногенної безпеки роблять посильний внесок у розроблення та запровадження в Україні стандартів у сфері безпеки та автоматизації інженерних систем у складі ТК 165, а також разом із НДІБК — у сфері енергоефективності через ТК 302. Створений за позабюджетні кошти для технічного комітету стандартизації ТК 165 спеціальний інтернет-портал вже протягом 2 років використовується членами ТК 165 для без паперової дистанційної роботи над нормативними документами.

До пріоритетних сфер стимулювання розвитку має належати сфера ЖКГ з її надзвичайно високими енерговитратами — близько 40 % від всієї енергії, що використовується у національному господарстві України. Підвищення енергоефективності будинків та споруд — це предмет для національного проекту, який дозволить забезпечити суттєве скорочення витрат на закупівлю енергоносіїв. Загальний потенціал енергозбереження країни складає наразі не менше 30 млрд куб. м. газу на рік. Транспорт, який споживає біля 30 % енергії, також надає широкі можливості для модернізації. Ми маємо сьогодні надлишкові потужності для виробництва 30 тис. мегават електроенергії. Але при цьому споживаємо імпортні нафтопродукти на громадському транспорті. В рамках нацпроекту «Місто майбутнього» потрібно будувати сучасний рухомий склад та інфраструктуру електротранспорту. Заощаджені кошти мають залишитися в Україні і забезпечити роботою десятки великих і сотні малих і середніх ІТ- та інженерних компаній, які вже сьогодні готові налагоджувати виробництво, впровадження і обслуговування відповідної високотехнологічної продукції. До речі, для ефективної роботи з розроблення нової продукції потрібно внести зміни в Податковий кодекс і повернути скасований декілька років тому сприятливий режим ввезення «для власних потреб» зразків електронних та інших комплектуючих для розроблення нової продукції. Сьогодні держава фактично перешкоджає цьому, примушуючи нас проходити усі митні процедури, навіть якщо ми ввозимо 1 мікросхему ціною в 1 долар. Цього немає ніде у світі. Потрібно вирішити цю проблему.

Підсумовуючи сказане, ми пропонуємо зосередити увагу державних органів, бізнесу та громадськості на стимулюванні реалізації проблемно-орієнтованих національних проектів. А основною місією вітчизняної галузі інформаційно-комунікаційних технологій пропонуємо вважати забезпечення ефективного використання найважливішого нашого ресурсу — кадрового. Молодих людей можна, але не бажано мотивувати

тільки грішми. Вони повинні бачити щоденно розроблені і виготовлені за їх участі в Україні сучасні прилади і машини, і пишатись результатами своєї роботи. Адже «написано: не хлібом самим буде жити людина...».

БОРОДУЛІНА Л. В., *виконавчий директор консорціуму «АСТЕК»*.
Дозвольте висловити подяку ініціаторам проведення сьогоднішнього заходу за увагу, яка приділена парламентом розвитку індустрії програмного забезпечення та галузі інформаційних технологій загалом. Ця найбільш динамічна, найсучасніша сфера технологій, що сьогодні увійшла у всі сфери економіки та життєдіяльності, покликана підвищувати ефективність розвитку країни. На жаль, доводиться констатувати, що наразі ІТ-галузь в Україні розвивається екстенсивним шляхом і сама стає важким фінансовим тягарем для державного бюджету.

З перших років становлення незалежної України держава фактично відсторонилась від розвитку ІТ-галузі, тому на сьогодні існує безліч розрізнених автоматизованих систем та баз даних, створених за державні кошти. Кожен орган виконавчої влади використовує особисті автоматизовані системи. Останнім часом «персональні» автоматизовані системи створюються за бюджетні кошти для вирішення вузьких локальних завдань департаментами, управліннями та іншими підрозділами органів виконавчої влади. В деяких відомствах таких систем створено біля десятка. Вони розроблені на різних платформах, без можливості обміну даними, без урахування працюючого у сусідньому департаменті програмного продукту, без перспектив інтеграції. Кожна з систем окремо фінансується, розширюється, нарощується, частенько, з метою полегшення роботи лише окремим співробітникам локального підрозділу.

Керівництво держави, як і раніше, не має можливості отримувати оперативну узагальнену інформацію, оскільки її узагальнення проводиться на паперових носіях, практично ручним додаванням інформації з окремих баз даних.

Громадяни, як і раніше, тижнями бігають між державними органами за отриманням довідок із одних систем для внесення даних до других систем, що в режимі електронного обміну займало б хвилини та унеможливило помилки.

За пасивної позиції попереднього керівництва виконавчого органу, відповідального за розвиток ІТ-галузі, спроби міжвідомчої інтеграції даних та побудови інформаційного обміну зазвичай призводили до суперечок: за правилами якого із учасників працювати, хто головний?

Сьогодні керівництво країни ставить за мету створення електронного уряду, тому існує величезна потреба в інформаційному обміні як між діючими автоматизованими системами так і між системами, що створюватимуться в майбутньому. І без впровадження стандартів тут не обійтись.

Тож, пропонуємо започаткувати під керівництвом Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України роботи із розроблення інформатизаційних стандартів, якими б визначались, зокрема, стандарти системи міжвідомчого обміну інформацією між державними автоматизованими системами. Ці стандарти мають бути законодавчо закріплені. Вони мають забезпечувати можливість здійснення повноцінного інформаційного обміну між діючими державними автоматизованими системами та стати обов'язковою вимогою для автоматизованих систем, що розроблюватимуться за державні кошти в майбутньому. Стандарти також мають забезпечити можливість використання єдиного ідентифікатора для однозначної ідентифікації особи в державних органах.

Ці нагальні заходи мають стати першим кроком до створення електронної держави і дозволять кожному громадянину України нарешті відчувати реальну зручність від запровадження державою сучасних інформаційних технологій.

АНІСІМОВ А. В., *член-кореспондент НАН України, декан факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. В ІТ-індустрії необхідно виділити два аспекти: перший, використання існуючих технологій; другий, створення нових технологій та засобів використання ІТ-технологій.

Зрозуміло, що другий аспект суттєво залежить від першого, але, в той же час, є неможливим без відновлення та розвитку індустрії фундаментальних знань.

Спеціалісти, що працюють в першому напрямку, повинні вміти кодувати та застосовувати існуючі алгоритми та засоби. Потреба в таких спеціалістах дуже велика. Більшість з таких спеціалістів відноситься до категорії тих 40000 професіоналів, яких наразі не вистачає Україні. Про це йшла мова в виступах основних доповідачів. Багато ВНЗ в Україні та в світі готують таких спеціалістів. Проблемною частиною тут є розмаїття існуючих сучасних технологій та їх застосування. Крім того, існує жорстка конкуренція між провідними компаніями світу — виробниками програмної продукції по підтримці цих технологій. ІКТ дуже швидко змінюються, чим зумовлена необхідність постійного перенавчання.

Другий напрямок потребує підготовки фахівців, які, окрім володіння засобами сучасних ІТ-технологій мають фундаментальні знання в галузі математики та алгоритміки. Такі спеціалісти повинні вміти не тільки програмувати, але і створювати нові алгоритми та засоби для вирішення задач ІТ-індустрії. Без цього прошарку спеціалістів країна може бути лише простим користувачем чужих технологій.

ВНЗ, які мають змогу готувати таких фахівців не дуже багато. Київський національний університет імені Тараса Шевченка відноситься до

цієї категорії, про що свідчать чисельні перемоги наших студентів на міжнародних змаганнях з програмування, алгоритміки та математики, постійне входження в першу десятку в світовому рейтингу програмістів TOPcoder. За талановитими студентами університету йде в прямому сенсі полювання з боку провідних ІТ – компаній.

Для підготовки спеціалістів високого професіонального рівня, в першу чергу, потрібні кадри вищої кваліфікації міжнародного рівня. А вирощування таких кадрів – це тривалий та коштовний процес.

Наразі Україна поступово втрачає провідні позиції в цьому процесі. Основними причинами такого стану речей стали, по-перше: негативні процеси в реформуванні за всі попередні роки системи вищої освіти, пов'язані з відривом вузівської науки від освіти, по-друге: «руйнування» установ НАН України, по-третє: вкрай слабка матеріально-технічна база і по-четверте, чи не найголовніше: низька заробітна плата викладачів. Недопустимою є ситуація, коли значна частина студентів, особливо старших курсів, отримує заробітну плату на порядок більшу від зарплатні викладача.

В результаті такого непродуманого підходу до підготовки кадрів, ми отримуємо шалений відтік з ВНЗ талановитих випускників (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) за кордон та в українські ІТ-компанії.

Тому пропоную при виробленні стратегії держави в області інформаційних технологій звернути увагу на ці ключові проблеми та закласти базу для створення сприятливих умов для розвитку індустрії знань для потреб ІТ-галузі.

Постанова Верховної Ради України
ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

№ 4538–VI від 15 березня 2012 року

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

1. Схвалити Рекомендації парламентських слухань на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» (далі — Рекомендації парламентських слухань), що додаються.

2. Кабінету Міністрів України до 1 липня 2012 року поінформувати Верховну Раду України про стан реалізації зазначених Рекомендацій парламентських слухань.

3. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти.

4. Апарату Верховної Ради України забезпечити у встановленому порядку видання збірки матеріалів за результатами цих парламентських слухань.

5. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ: «СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

Учасники парламентських слухань на тему «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» відзначають, що майбутнє країни залежить від визначення позитивних тенденцій і напрямків розвитку її економіки. Досвід розвинених країн переконує, що сьогодні найбільш перспективною парадигмою розвитку економіки виступає глобальна модель «суми високих технологій», яка базується на сучасній світовій інформаційно-комунікаційній структурі, що розвивається швидкими темпами. Передові країни світу розбудовують новий технологічний уклад, який забезпечує інтенсивну взаємодію та взаємозбагачення різних технологічних напрямів (мікроелектроніка, нанонаука, інформатика, біотехнологія та інші).

Аналіз стратегічних пріоритетів розвитку показує, що на інноваційний режим галузей економіки визначальний вплив на даному етапі має індустрія інформаційних технологій (ІТ) та програмного забезпечення (ПЗ). Внесок ІТ-індустрії у світову економіку становить майже \$1 трлн. на рік.

Важливою інтелектуальною складовою ІТ є програмні засоби. Розробка ПЗ та послуг з їхнього впровадження в країнах-технологічних лідерах стала самодостатньою індустрією й суттєвим елементом відповідних національних стратегій. Якщо число робочих місць у світовій ІТ-індустрії в цілому за останні шість років виросло на 40%, то в галузі програмних засобів – на 76%. Завдяки своїм особливостям індустрія програмування, як ніяка інша, опинилась у центрі процесів глобалізації світової економіки.

На сьогоднішній день індустрія програмного забезпечення є найбільш високотехнологічною й високорентабельною сферою економіки України. Її особливість та відмінність від інших ділянок технології полягає в тому,

що вона не потребує з боку держави значних капітальних вкладень та інвестицій, не вимагає великих природних ресурсів, є екологічно чистою, сприяє реалізації високого наукового, інтелектуального і технологічного потенціалу країни.

За даними статистики в Україні на ринку ІТ функціонують дві тисячі компаній, в яких працює понад 150 тисяч осіб. За експертними оцінками валовий дохід компаній індустрії ПЗ складає понад 15 млрд грн. з середнім приростом щороку у 30–40 %. Близько 80 % загального доходу галузі припадає на експортні послуги.

Накопичено досвід підготовки спеціалістів у ІТ-сфері в межах інтеграції до світового науково-освітнього простору. Науково-дослідна мережа НАН України «УАРНЕТ» та національна грид-інфраструктура за рахунок доступу до світових інформаційних ресурсів, баз даних і знань, віддалених центрів суперкомп'ютерних обчислень відкривають нові перспективи міжнародної співпраці в науці та освіті. Науково-освітня мережа УРАН Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України підключена до науково-освітньої мережі GEANT2, з'єднана з 34 європейськими країнами, до неї мають доступ більше 3500 університетів та наукових установ Європи, США та інших країн світу.

Розвиток ринку ІТ-аутсорсингу. Найбільш характерним виявом специфіки індустрії ПЗ стало широке використання провідними світовими ІТ-компаніями фахових ресурсів з інших країн (так званий ІТ-аутсорсинг).

У світовому рейтингу виробників ПЗ Україна посідає 15 місце. У нашій країні налічується близько двох тисяч компаній, що займаються розробкою ПЗ. Тут зайнято близько 25–30 тисяч вітчизняних фахівців, причому 55–60 % нашого аутсорсингу — це продукція на експорт. Індустрія ПЗ добре розвинена в Києві, де працевлаштовано більше 50 % усіх фахівців у сфері розробки ПЗ, швидко розвивається у Львові, Харкові, Дніпроперовську, Донецьку, Сімферополі та інших містах.

За останні три роки Україна стала одним з найпривабливіших об'єктів для аутсорсингу в Східній Європі. Згідно з даними goaleurope.com, офшорний аутсорсинговий ринок в Україні за останні роки зріс на 47 %. При цьому щорічно на ринку праці з'являється до 30 тисяч випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) — фахівців у сфері ІТ-послуг.

За даними аналізу «Щорічної Глобальної Аутсорсингової Доповіді GS100», Україна перебуває на 11-му місці в Топ-20 найбільших світових центрів за кількістю зайнятих у галузі людей. Україна є першою також у списку серед країн Центральної та Східної Європи, випереджаючи Росію, Білорусь і Польщу.

Однак в останні роки, на додаток до глобальної кризи в світовій економіці, український ІТ-аутсорсинг значною мірою постраждав від

економічної та політичної ситуації в країні. Багато країн-конкурентів України в ІТ-аутсорсингу заснували спеціальні податкові структури контролю аутсорсингу, виводячи в такий спосіб галузь у більш вигідне становище і стимулюючи її зростання. Наприклад, Індія, Китай, Бразилія, Росія, Румунія ввели податкові ставки для постачальників ПЗ в декілька разів нижчі, ніж в Україні. У Білорусі прийнято спеціальну урядову програму стимулювання індустрії розробки ПЗ — «Білоруський Хай-Тек Парк», де запроваджено особливі умови оподаткування розвитку ІТ-бізнесу, безпрецедентні для європейських країн.

Для українських виробників ПЗ існують й інші негативні чинники, що стримують розвиток галузі: недостатній рівень проектного та організаційного менеджменту в українських компаніях, юридична неврегульованість відносин суб'єктів ринку ПЗ, недостатній рівень володіння англійською мовою у фахівців. До того ж, «експортоорієнтований» характер розвитку галузі не спроможний забезпечити створення повноцінної самодостатньої індустрії ПЗ, стимулюючи тільки окремі її складові. Деякі з негативних факторів носять характер загроз безпеці країни (нівелювання національних рис культури, «відтік мізків», неконтрольований експорт стратегічної інформації тощо).

Піратство програмного забезпечення. В Україні, згідно дослідження Асоціації виробників програмного забезпечення (Business Software Alliance), що охопило 32 країни, 69 % користувачів комп'ютерів використовують ПЗ, отримане з нелегальних джерел. У середньому в усіх країнах частка користувачів, які використовують ПЗ нелегально, склала 47 %. В Україні 16 % користувачів завжди отримують ПЗ із нелегальних джерел (купають піратські диски на ринках або завантажують програми з локальних мереж та Інтернету), а 53 % — вчиняють так у більшості випадків. Сьогодні 26 % усіх торговельних точок в Україні, які продають програмне забезпечення для комп'ютерів, активно пропонують саме неліцензійне ПЗ. Високий рівень піратства (40 % і вище) відзначають експерти в таких містах, як Вінниця, Луганськ, Полтава, Черкаси, Кривий Ріг.

За експертними оцінками ринок послуг із установа неліцензійного ПЗ домашнім користувачам складає 11 млн. дол. Ціни за встановлення неліцензійного ПЗ залежно від кількості програм і регіону варіюються від 250 до 800 грн. Установлення піратського ПЗ може завдавати шкоди і самим споживачам послуг — починаючи від втрати продуктивності комп'ютера і закінчуючи розповсюдженням шкідливих програм і втратою особистих даних. За останні два роки щорічно відбувається подвоєння кількості звернень, пов'язаних із проблемами, викликаними зараженням вірусними програмами. Можна зробити висновок про те, що за два роки загроза зросла в середньому в 4 рази. Використання неліцензійного ПЗ — одна з найсерйозніших загроз для легального бізнесу. Крім

штрафів, пов'язаних із перевітками, йому загрожує цілий ряд негативних наслідків: втрата довіри клієнтів і самих клієнтів, зниження інвестиційної привабливості, втрата даних, підвищена вразливість, відсутність оновлень ПЗ. Крім того, такий бізнес не зможе ні пройти сертифікацію, ні вийти на міжнародний ринок. За даними інвентаризації, у 2011 році в органах виконавчої влади України використовується 45,5 % неліцензійних комп'ютерних програм.

Проведений МВС України аналіз викритих протягом 2002–2011 років злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав, свідчить про те, що серед 3364 виявлених злочинів, 1842 (55 %) — злочини пов'язані з порушенням прав на комп'ютерне ПЗ.

Інтелектуальна власність в індустрії програмного забезпечення.

Світовий софтверний бізнес — ринок інтелектуальної власності (ІВ) у вигляді відчуження майнових прав ІВ, ліцензійних угод про використання ПЗ, баз даних і роздрібних продажів примірників програмних продуктів у супроводі «коробкових ліцензій».

Водночас, за останні 5 років в Україні зареєстровано лише 4,5 тисяч комп'ютерних програм і 235 баз даних, хоча створюється їх на декілька порядків більше. Вартість затрачених інтелектуальних ресурсів значно перевищує вартість використаних матеріальних. Програмне забезпечення постійно перебуває під загрозою несанкціонованого копіювання, що ускладнює отримання правовласником належної винагороди. Більші точки вітчизняного софтверного бізнесу — відсутність чи недоліки оформлення нематеріальних активів, невирішені проблеми з авторами і первинними правовласниками програм для ЕОМ (працівниками) і, як наслідок — «торгівля повітрям», введення в оману і порушення податкового законодавства.

Розвитку ІТ-технологій в країні сприятиме здійснення комплексу заходів, спрямованих на використання у всіх сферах діяльності лише ліцензійного програмного забезпечення, зокрема, удосконалення законодавства про авторське право і суміжні права щодо використання ПЗ з урахуванням його специфіки та прийняття спеціальних Законів України «Про охорону комп'ютерних програм» і «Про охорону баз даних».

У галузі законодавства необхідно навести системний лад у нормах чинних законів з інтелектуальної власності, в першу чергу тих, що регулюють авторське право розробників комп'ютерних програм, їх відносини з роботодавцями, запровадити організаційно-правові механізми їх використання. Це дозволить знизити рівень піратства та підвищити податкові надходження до державного бюджету. Так, у країнах з рівнем піратства меншим, ніж 30 %, ІТ-сектор економіки продукує більш як 3,5 % ВВП, у країнах з рівнем піратства більшим 85 % — менше, ніж 1,5 %.

Податкова, фінансово-кредитна та інвестиційна політика держави повинна стимулювати розробку ПП як вид діяльності та реінвестування доходів софтверних компаній у свій розвиток. У цьому напрямку можливі такі заходи, як: зниження ставки соціальних податків для підприємств-розробників ПП, частка витрат яких на оплату праці в собівартості продукції чи послуг перевищує 50%; звільнення від оподаткування експортних доходів від ліцензійних платежів за ПП, розроблену в Україні та ін.

Підготовка фахівців. До навчальних програм ВНЗ та наукових установ, що готують фахівців у галузі ІТ, необхідно ввести курси з конструювання ПЗ, менеджменту якості ПП, систем менеджменту якості софтверних організацій, стандартів у галузі програмної інженерії, управління проектами, реінжинірингу бізнес-процесів, маркетингу, основ організаційного менеджменту, а до навчальних програм ВНЗ юридичного профілю — курси з правового регулювання відносин у галузі програмної індустрії, яка функціонує в умовах ринку. Кардинальне вирішення проблеми підготовки фахівців для індустрії ПП лежить через розробку та впровадження у ВНЗ нового напрямку навчання — «програмна інженерія» (software engineering).

Важливе значення для функціонування будь-якої індустрії має стандартизація. Необхідно забезпечити введення в дію в Україні міжнародних стандартів у галузі програмування.

Розвиток інноваційної інфраструктури. Крім заходів, які чинять інтегральну дію на об'єкт державної політики — законодавство, податковий режим, наука, освіта, стандарти та ін., важливим є питання розвитку інноваційної інфраструктури — концентрації діяльності, пов'язаної з розробкою ПП, на географічно та організаційно окреслених територіях із спеціальним статусом, який стимулює таку діяльність — у технопарках, інноваційних кластерах, наукових парках та інших інноваційних структурах. До таких структур повинні входити не тільки компанії-розробники ПП, а й науково-дослідні організації, маркетингові та юридичні компанії, видавничі й виставкові компанії тощо. Про ефективність інноваційної діяльності у таких організаційних формах свідчить досвід США, Індії, Китаю, Росії та інших країн.

Каталізатором розвитку ІТ-галузі можуть бути також міжнародні технологічні компанії. Для цього держава повинна створити відповідні умови їх діяльності — законодавчо захистити їх інвестиції, трансфер технологій, стимулювати діяльність таких компаній в Україні податковою політикою.

Для ефективної реалізації експортних можливостей у галузі ПП посольствам і торговим представництвам України необхідно проводити активну інформаційну, маркетингову та рекламну роботу на зарубіжних

ринках. Інформаційну підтримку такої діяльності можуть надавати громадські професійні об'єднання, а також софтверні компанії.

Програмно-цільовий підхід. Оскільки проблема створення індустрії ПЗ має комплексний міжгалузевий характер, то для її вирішення необхідно використати системний програмно-цільовий підхід. Проте, державні науково-технічні програми, які розроблялись в Україні, найчастіше вирішували завдання збереження потенціалу на досягнутому раніше рівні й тому носили координаційний, а не програмно-цільовий характер. У даному випадку необхідна «ударна» державна цільова програма з конкретними цілями і завданнями, яка пов'яже різнопланові заходи і проекти, встановить ключові індикатори стану індустрії ПЗ, процедури їх моніторингу та заходи щодо коригування ходу виконання програми відповідно до її стратегічних цілей.

Враховуючи світовий та вітчизняний досвід розвитку індустрії ПЗ та її вплив на підвищення конкурентоспроможності країни, покращення якості життя населення та збільшення кількості робочих місць, учасники парламентських слухань **рекоментують:**

Президенту України:

1. Запропонувати для обговорення на спеціальному засіданні Комітету з економічних реформ при Президентові України питання щодо розвитку індустрії програмного забезпечення в Україні як пріоритетного напрямку модернізації економіки на інноваційній основі;

2. Вдосконалити систему управління та координації діяльності центральних органів виконавчої влади в сфері інформатизації та програмного забезпечення.

Верховній Раді України:

1. Сприяти удосконаленню законодавчої бази в галузі ІТ та ПЗ з урахуванням світового досвіду. Зокрема, щодо запровадження державної підтримки розвитку індустрії ПЗ, стандартизації та впровадження систем якості у цій галузі, запровадження ефективної системи правової охорони ПЗ, урегулювання інвестиційної діяльності на ринку ПЗ, особливо в питаннях офшорного програмування;

2. Сприяти прийняттю законів України «Про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо економічного експерименту стосовно створення в Україні індустрії програмної продукції», «Про охорону комп'ютерних програм», «Про охорону баз даних»;

3. При прийнятті законів про державний бюджет України на 2013 рік та наступні роки врахувати пріоритетність розвитку ІТ-освіти, та формування державного замовлення із урахуванням потреби у фахівцях ІТ-ринку;

4. Увести в законотворчу практику Верховної Ради України програмних засобів комп'ютерно-лінгвістичної експертизи проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів на основі розробки та впровадження електронного Державного тезауруса України.

Кабінету Міністрів України за участю Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Національної академії наук України, Міністерства фінансів України, Державного агентства з науки, інновацій та інформатизації України, інших центральних органів виконавчої влади, представників ІТ-бізнесу:

1. В рамках реалізації Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» розробити Державну цільову науково-технічну програму «Економічні, організаційні та науково-технологічні засади створення індустрії програмного забезпечення» на 2012–2016 рр.;

2. Переглянути підходи до формування річних завдань Національної програми інформатизації та їх ресурсного забезпечення у бік системного створення сфери національної програмної продукції та послуг;

3. Забезпечити створення загальнодержавних класифікаторів, рубрикаторів, форматів, засобів лінгвістичного забезпечення, необхідних для формування та функціонування електронних документів, що базуються на сучасному інтелектуальному програмно-лінгвістичному забезпеченні;

4. Вжити заходи щодо розробки програмних засобів забезпечення сумісності систем електронного документообігу органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, врахувавши необхідність уніфікації лінгвістичних компонент відповідного ПЗ;

5. Забезпечити інформаційну взаємодію та обмін електронними документами між системами електронного документообігу органів виконавчої влади та місцевого самоврядування через застосування єдиних уніфікованих форматів, протоколів та лінгвістичного забезпечення електронного документообігу;

6. Удосконалити систему державних статистичних спостережень з метою створення системи моніторингу індустрії програмної продукції; розробити методику визначення рівня піратської активності у сфері програмного забезпечення.

7. Запровадити єдиний державний реєстр підприємств індустрії програмного забезпечення, яким створюються сприятливі умови для розвитку на основі об'єктивних критеріїв та з урахуванням виконання ними державно важливих завдань;

8. Створити відкриту онлайн-базу даних вітчизняних виробників програмного забезпечення та загальнодержавного банку замовлень ПЗ на його розробку;

9. Сприяти створенню та забезпеченню постійного функціонування, оновлення й вільного доступу до відкритих онлайн-засобів

програмно-інформаційного та лінгвістичного забезпечення, що мають загальнодержавне значення;

10. Розглянути можливість введення «канікул» (від 1 до 3 років) для новоутворених підприємств у галузі програмного забезпечення;

11. Вжити заходи щодо запровадження пільгового оподаткування для розробників програмного забезпечення;

12. Передбачити заходи щодо впровадження в державних установах України програмного та лінгвістичного забезпечення вітчизняного виробництва та програмного забезпечення, що вільно розповсюджується;

13. Упорядкувати організаційні заходи та режими використання на території України комерційного програмного забезпечення іноземного виробництва та документів у форматах, що створюються виключно в такому програмному забезпеченні;

14. Удосконалити інфраструктуру створення та використання ліцензійних комп'ютерних програм, програмних засобів лінгвістичного забезпечення, що адаптовані для потреб державних установ та відповідають вимогам державних стандартів;

15. Затвердити єдині технічні вимоги до програмного забезпечення, що використовується органами державної влади;

16. Затвердити Концепцію державної цільової програми ліцензування (легалізації) програмного забезпечення, що використовується органами державної влади (2011–2015 рр.);

17. Підготувати законодавчі пропозиції щодо: єдиного визначення роялті у Податковому кодексі; скасування обмежень, встановлених Податковим кодексом на користування авторським правом на комп'ютерні програми; врахування в проектах Державного бюджету України видатків для центральних органів виконавчої влади щодо легалізації ПЗ та на встановлення ПЗ із відкритим кодом;

18. Внести зміни до Національного класифікатора України «Класифікатор професій 2010 року», затвердженого наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327, відносно ІТ-професій для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр»;

19. Розробити і впровадити сучасні галузеві та освітні стандарти в ІТ-сфері; сприяти залученню виробників ПЗ до процесу інвестування частки прибутків у відповідні навчальні заклади; активізації діяльності із залучення вітчизняних ІТ-компаній до системи підготовки ІТ-спеціалістів;

20. Посилити співпрацю з Міжнародною федерацією співтовариств інженерної освіти (IFEES), Європейською мережею акредитації у галузі інженерної освіти (ENEAEE), Міжнародною асоціацією інженерної педагогіки, та європейською асоціацією інженерної освіти (SEFI) щодо підготовки ІТ спеціалістів;

21. Вирішити питання щодо:

— надання особливого статусу науково-навчально-виробничих університетів ВНЗ, що працюють у сфері ІКТ, з метою створення на їхній базі центрів підготовки програмістів та системних адміністраторів для вітчизняної індустрії ПЗ;

— надання державним освітнім установам та науковим установам НАН України права встановлювати (шляхом внесення змін до тарифної сітки) конкретні ставки програмістам та системним адміністраторам з виплатою відповідної заробітної плати за умов наявності коштів, спрямованих на реалізацію спеціальних проектів зі створення та або супроводу ПП;

— спрощення умови придбання комп'ютерної техніки, що використовується з метою розробки та або супроводу вітчизняного ПЗ, для державних ВНЗ та установ НАН України; виконання спільних проектів інститутами НАН України і ВНЗ, що здійснюють підготовку фахівців у сфері індустрії програмування;

22. Розробити заходи державної підтримки вищої освіти та підготовки кандидатів і докторів наук у галузі інформаційних технологій щодо належного забезпечення цього напрямку комп'ютерною технікою та лабораторним обладнанням, створення пільгових умов одержання ПЗ для навчальних цілей, фінансування стажування викладачів, студентів, аспірантів та докторантів у провідних виробників сучасного програмного та апаратного забезпечення;

23. Спростити проходження тендерних процедур для вищих навчальних закладів та установ НАН України з метою придбання ПЗ на пільгових умовах.

24. Для створення сприятливих умов розвитку інформатизації освіти в Україні, підвищення науково-методичного рівня проектування та ефективності використання в освітніх системах електронних освітніх ресурсів (ЕОР) виокремити в індустрії ПЗ підсистему зі створення програмних засобів навчального

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ
ДО ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ**

МАТЕРІАЛИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

№ 12495/0/2-11 від 09.11.11

Верховна Рада України

На виконання пункту 2 постанови Верховної ради від 8 вересня 2011 р. № 3710–VI Кабінет Міністрів подає інформаційно-аналітичні та довідкові матеріали з питань, що розглядатимуться під час парламентських слухань на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення».

Доповідачем визначено Голову Державного агенства з питань науки, інновацій та інформатизації Семиноженка Володимира Петровича.

Прем'єр-міністр України

Микола Азаров

СУЧАСНИЙ СТАН ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Одним із головних пріоритетів розбудови інформаційного суспільства в Україні є інформатизація органів державної влади, що має сприяти її прозорості та відкритості, підвищенню ефективності виконання посадових обов'язків державних службовців, якісному наданню населенню різноманітних інформаційних послуг, інтеграції зі світовим інформаційним простором. Саме на створення умов для прискорення інформатизації органів влади, впровадження програмних продуктів, які мають забезпечити надання широкого спектру адміністративних послуг через мережу Інтернет мають бути спрямовані заходи щодо розвитку індустрії програмного забезпечення.

Індустрія програмного забезпечення є найбільш високотехнологічною й високорентабельною галуззю економіки держави. Завдяки своїм специфічним властивостям індустрія програмного забезпечення не вимагає значних капітальних вкладень та державних інвестицій; не потребує витрат природних ресурсів і виснаження надр; реалізує високий науковий та інтелектуальний потенціал України; розвиває національну економіку як інноваційну і експортно-орієнтовану; створює постійно зростаючу кількість високооплачуваних місць, практично зупинивши відтік перспективної молоді і інтелектуальної еліти нації за кордон та інше (створення високоінтелектуальної продукції, низьке споживання ресурсів) діяльність з розроблення.

Протягом останнього десятиліття сфера інформаційних технологій в Україні, невід'ємною складовою якої є індустрія програмного забезпечення, характеризувалася стабільністю та позитивною динамікою розвитку. Навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи 2008 року, що поглинула й Україну, ІТ-сфера лише уповільнила темпи розвитку. Скорочення замовлень, а також згортання низки масштабних довгострокових проектів у 2008 році призвели до часткового зниження реальної заробітної плати та звільнення працівників. Проте уже в наступному 2009 році наслідки кризових явищ були мінімізовані, про що свідчить позитивна динаміка обсягів реалізованих послуг.

В Україні існують усі необхідні передумови для більш повної реалізації потенціалу індустрії програмного забезпечення:

високий освітній рівень людських ресурсів із традиційно сильною фундаментальною математичною базою та широким спектром технологічних компетенцій, що дозволяє реалізовувати складні технологічні проекти;

позитивні результати діяльності українських компаній, завдяки яким Україна в останні роки зміцнила свої позиції в світі за обсягами ринку програмного забезпечення;

фундаментальні наукові досягнення у сфері інформатики, системного аналізу, моделювання та програмування та досвід успішної реалізації комплексних науковомістких проєктів; певний досвід ІТ-аутсорсингу; вигідне географічне положення країни тощо.

За даними Державної служби статистики України на сьогодні в сфері інформатизації працює 3119 юридичних осіб, основним видом діяльності яких є надання послуг у сфері інформатизації, з них за оцінками профільних асоціацій суб'єктів ринку інформаційних технологій, близько 2000 компаній працюють в галузі розробки програмної продукції. Валовий дохід компаній індустрії складає 12 млрд грн в рік, з них експорт послуг близько 9,5 млрд грн (80 % від загального доходу індустрії). Середній приріст доходів 30–40 %. Частка витрат на оплату праці у витратах компаній більше 70 %.

Кількість ІТ-спеціалістів в Україні на кінець 2010 року, становить близько 215 тис. чоловік, з них, 40 тис. сертифіковані висококласні спеціалісти, що створюють конкурентоспроможну експортоорієнтовану продукцію.

За даними Державної податкової служби України, суми сплачених податків (зборів, обов'язкових платежів) до зведеного бюджету у I кварталі 2011 року підприємствами, які надають ІТ-послуги, збільшилось порівняно з відповідним періодом минулого року на 67,6 млн грн збільшення обсягу реалізованих послуг за цей же період склав 478,8 млн грн. Таким чином, більш 80% приросту доходів компаній було спрямовано на збільшення оплати праці фахівців, інвестицій у власний капітал (у 2,4 рази порівняно з I кварталом 2010 року) та підвищення конкурентоспроможності продукції.

За офіційними даними Держстату обсяг реалізованих послуг у сфері інформатизації за 1 півріччя 2011 року склав 3426,8 млн грн, а за 1 півріччя 2010 року — 2312,8 млн грн. Тобто приріст обсягів послуг склав 48 %. В 2010 та 2009 роках аналогічні показники становили відповідно 2312,8 млн грн та 1976,0 млн грн. Тобто темпи приросту обсягів послуг у 2011 році майже у 3 рази перевищили показник 2010 року, чому в найбільшій мірі сприяло звільнення від ПДВ послуг у сфері інформатизації у 1 півріччі 2011 року.

Дослідження ринку праці на початку 2009 року серед програмістів в українських компаніях засвідчило, що з настанням «кризового періоду» (із грудня 2008 року) в 61 % працівників нічого не змінилося, 18 % стали більше працювати за ті ж гроші, 4 % — були звільнені, а 8 % — змінили місце роботи із власної ініціативи.

За інформацією Держстату України у 2009 році діяльність переважної більшості підприємств (близько 60 %), що належать до сфери інформатизації, була прибутковою.

Галузь є привабливою для інвесторів. За 2010 рік інвестиції в основний капітал в ІТ-сфері порівняно із 2009 роком зросли на 67,9 %, в той час як по секції «Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям» (при здійсненні статистичних спостережень ІТ-сфера віднесена до зазначеної секції) зростання інвестицій за цей період складає 27,5 %, а в цілому по економіці спостерігається незначне падіння (на 0,6 %).

За I півріччя 2011 року інвестиції в основний капітал в ІТ-сфері порівняно із аналогічним періодом 2010 року зросли майже в 2,5 рази, в той час як по секції зростання інвестицій за цей період складає 37,2 %, а в цілому по економіці спостерігається падіння на 7,4 %.

Оплата праці фахівців ІТ-сфери в Україні є однією з найвищих порівняно з іншими галузями. За інформацією Держстату України середньомісячна заробітна плата найманих працівників підприємств, що належать до сфери інформатизації, є вищою ніж по секції і склала у 2010 році 2663,14 гривень при середньомісячній зарплаті найманих працівників в цілому по економіці 2150,83 гривень. Разом із цим темпи зростання середньомісячної заробітної плати як в ІТ-сфері, так і в сегменті програмної індустрії протягом 2009–2010 років були вищими ніж в цілому по секції та економіці (див. графік).

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників

А з урахуванням тіньової частки середньомісячна заробітна плата найманих працівників у ІТ-сфері за результатами дослідження ринку праці у 2010 році орієнтовно складала близько 8 тисяч гривень.

Сьогодні Україна займає 47 місце серед найбільш популярних країн, які надають послуги аутсорсінгу в ІТ сфері, а Київ входить в ТОП-50 аутсорсінгових міст світу.

Рівень кваліфікації українських фахівців дозволяє розробляти та впроваджувати найскладніші проекти. В свою чергу це дає можливість цьому сегменту ринку зростати найактивніше, як за рахунок внутрішнього споживання, так і через збільшення експорту.

На сьогодні українські аутсорсінгові компанії створюють програмне забезпечення, з яким працюють, зокрема, провідні фінансові установи світу. Поки що частка українського експорту ІТ-послуг і продуктів складає близько 1 % світового ринку. Але за останні три роки Україна стала найпривабливішою країною-постачальником цих послуг у Східній Європі.

Прогнозовані цифри темпів зростання в цій галузі залишаються незмінно високими, і галузь має всі шанси перетворитися на одну з основних статей експорту країни.

Зокрема, високопривабливим для венчурних інвесторів в Україні є бізнес в експортній ІТ-сфері, що базується на наявності унікальних знань, які використовуються в певних нішах світового ринку, а також побудова технологічних компаній на основі конкурентоспроможних українських технологій.

Загалом на світовому ринку програмного забезпечення одним із беззаперечних лідерів щодо надання ІТ-послуг все ще залишається Індія, частка якої у загальній кількості усіх замовлень на надання ІТ-послуг складає 40 %. До країн-лідерів належать також країни Південно-Східної Азії (в тому числі Філіппіни), а також Китай і країни Східної Європи. Україна відноситься до категорії «перспективні країни» разом із Білорусією, Росією, країнами Балтії.

На думку незалежних експертів українська ІТ-сфера буде лідирувати в переліку найбільш перспективних галузей економіки України протягом найближчого десятиліття. В Україні ІТ-сфера найбільш відповідає образу «індустрії майбутнього». На сьогодні вона є одним із «вікон у світ», через яке Україна може отримати сучасні світові знання, досвід і новітні технології.

Але існують і чинники, які стримують розвиток галузі. В першу чергу це недосконалість нормативно-правової бази, недоліки у фінансово-кредитній, податковій та інвестиційній політиці, якість підготовки фахівців ІТ-сфери у вищих навчальних закладах. Зазначені проблемні питання потребують пошуку ефективних шляхів їх розв'язання.

Так, зокрема в результаті неузгоджених дій різних відомств, без погодження з профільним центральним органом виконавчої влади 19 травня 2011 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та затвердження ставок вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур», яким також були виключені положення щодо звільнення від ПДВ послуг з розробки, постачання та тестування програмного забезпечення, оброблення даних та надання консультацій з питань інформатизації, надання інформації та інших послуг у сфері інформатизації, що негативно вплинуло на розвиток індустрії програмного забезпечення.

Високий рівень обов'язкових відрахувань у соціальні фонди та податкове навантаження при значній частці витрат на оплату праці в загальній структурі витрат ІКТ-компаній унеможлиблює ведення бізнесу на міжнародному ринку. Доля компаній, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (з урахуванням тіньового сектору) складає 80 % всього обсягу послуг на рику програмного забезпечення та оцінюється у 1 млрд дол. на рік. У силу технологічних особливостей більшості ІКТ-продуктів і послуг, надійний контроль таких каналів трансферу технологій і інтелектуальної власності як мережа Інтернет не представляється можливим. Все це приводить до того, що більша частина експортно-імпортних операцій, а також значною мірою виплата заробітної плати, здійснюються із застосуванням так званих «сірих» схем. Широке використання подібних схем утруднює компаніям можливість кредитування й одержання венчурного фінансування, що гальмує розвиток галузі.

80 % компаній при наймі на роботу співробітників використовують схему з приватним підприємництвом, а 20 % компаній оформляють працівників у штат на мінімальну зарплату з виплатою мінімальних податків та соціальних платежів. Економічна модель роботи компаній та мобільність працівників індустрії (можливість працювати дистанційно на іноземні компанії з відповідною зарплатою) не дозволяє компаніям наймати в штат і виплачувати офіційно всю суму винагороди своїм співробітникам.

Використання даних схем пов'язане з жорсткою конкуренцією на глобальному ринку розробки програмної продукції та постійним нарощуванням своїх можливостей прямими країнами-конкурентами Україна — Індією, Росією, Білоруссю. У даних країнах на законодавчому рівні були створені юридичні та економічні умови для стимулювання розвитку індустрії програмної продукції, що в свою чергу робить компанії з перерахованих країн більш конкурентоспроможними порівняно з українськими. Таким чином, в Білорусії сектор інформаційних технологій з 2005 року став одним із пріоритетів розвитку економіки країни. Згідно відання законодавством компанії у сфері інформаційних технологій

звільнені від податку на прибуток, ПДВ на товари і послуги індустрії, податок на доходи фізичних осіб, отриманих у вигляді зарплати — 9 %, обов'язкові соціальні страхові платежі — 35% від середньої зарплати в країні (еквівалент 2700 грн.).

Подальше нехтування даною ситуацією на рівні державної політики може спричинити в середньостроковій перспективі втрату ринків збуту, відтік висококваліфікованих фахівців за кордон, відхід з Україною великих компаній і глибоку тінізацію роботи малого та середнього бізнесу. Як наслідок — втрата експортної виручки, зниження надходжень до бюджету і соціальні фонди України.

ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПДВ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

В 2011 році введено в дію нову редакцію Податкового кодексу України, в якій послуги у сфері інформатизації були звільнені від ПДВ.

Введена в Податковому кодексі норма була дуже позитивно сприйнята учасниками ІТ-ринку, ця норма відчутно покращила ситуацію на ринку праці ІТ-спеціалістів. Зокрема, протягом перших двох кварталів 2011 року відбувалося поступове зростання офіційної заробітної плати фахівців, зменшено загрозу негативної тенденції трудової еміграції ІТ-спеціалістів.

Але 19 травня 2011 року, в результаті неузгоджених дій різних відомств, без погодження з профільним центральним органом виконавчої влади, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та затвердження ставок вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур», яким також були виключені положення щодо звільнення від ПДВ послуг з розробки, постачання та тестування програмного забезпечення, оброблення даних та надання консультацій з питань інформатизації, надання інформації та інших послуг у сфері інформатизації.

За час дії норми Податкового кодексу щодо звільнення зазначених послуг від ПДВ у 1 півріччі 2011 року згідно даними оприлюдненими на офіційному веб-сайті Держкомстату (експрес-випуски «Діяльність підприємств у сфері послуг» від 22.07.10 № 179 та від 22.07.11 № 183) обсяг реалізованих послуг у сфері інформатизації за 1 півріччя 2011 року склав 3426,8 млн грн, а за 1 півріччя 2010 року — 2312,8 млн грн. Тобто приріст обсягів послуг склав 48 %. В 2010 та 2009 роках аналогічні показники становили відповідно 2312,8 млн грн та 1976,0 млн грн. Тобто приріст обсягів послуг склав 17 %.

Це свідчить про те, що в період дії норми Податкового кодексу України, якою послуги у сфері інформатизації були звільнені від ПДВ, їх

приріст майже у три рази перевищив аналогічний показник попереднього року, коли ця преференція не діяла.

В липні 2011 року, коли було скасовано норму щодо звільнення від ПДВ, обсяг реалізованих послуг у сфері інформатизації скоротився на 24 % по відношенню до червня 2011 року, коли ця преференція діяла, що свідчить про негативний вплив прийнятого 19 травня 2011 року Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та затвердження ставок вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур» на економічний розвиток країни.

Скасування преференції щодо звільнення від ПДВ зменшило можливість перетворення України на експортера товарів і послуг з високим рівнем доданої вартості, у тому числі у сфері інтелектуальної праці, що суттєво вплине на рейтинг України як високотехнологічної країни.

Повернення ПДВ для послуг у сфері інформатизації призведе до зниження темпів росту офіційної заробітної плати та зростання загрози відновлення відтоку ІТ-спеціалістів з України.

Повернення ПДВ для послуг у сфері інформатизації призводить до короткочасної можливості вирішення фінансових проблем сьогодні, але ставить під загрозу економічний розвиток України в майбутньому.

Держінформнауки неодноразово висловлював свою позицію про те, що визначення ефективності прийняття рішення щодо звільнення від ПДВ послуг з розроблення, постачання та тестування програмного забезпечення, з оброблення даних та надання консультацій з питань інформатизації не може базуватись лише на розрахунку змін надходжень від цього податку, а має враховувати чинники, які враховують спрямованість держави на реалізацію курсу реформ, підтримку пріоритетних галузей, зростання інноваційного потенціалу країни.

В багатьох країнах для ІТ-сфери встановлюється пільговий або особливий порядок оподаткування та сплати платежів до бюджету (Білорусь, Індія, Росія), виключення або зменшення видатків на НДДКР із суми доходу, що обкладається податком (США, Великобританія, Італія, Канада, Бразилія), встановлюється пільговий режим амортизації (США, Німеччина, Італія).

Для України головним питанням на сьогодні є надання ІТ-галузі рівних можливостей з провідними країнами світу шляхом встановлення відповідних державних преференцій.

ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПЛАТИ ВІДРАХУВАНЬ, ПОДАТКІВ ТА ПЛАТЕЖІВ

Для максимального використання факторів росту й найбільш ефективного подолання проблем необхідне здійснення державою комплексу заходів, націлених на надання індустрії рівних можливостей з провідними країнами світу шляхом встановлення відповідних державних преференцій, забезпечення підтримки індустрії програмного забезпечення:

Одним з вагомих кроків з встановлення державних преференцій спрямованих на забезпечення підтримки індустрії програмного забезпечення, підвищення її конкурентоспроможності є розроблення проєктів Законів України «Про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції» (реєстраційний номер 8267 від 4 серпня 2011 р.) та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо економічного експерименту стосовно створення в Україні індустрії програмної продукції» (реєстраційний номер 8268 від 4 серпня 2011 р.), які спрямовані на вирішення актуальних питань законодавчого врегулювання розвитку індустрії програмного забезпечення.

У зазначених законопроектах визначено порядок проведення економічного експерименту, спрямованого на створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції, збільшення обсягів виробництва та продажу конкурентоспроможної продукції у цій сфері. Також передбачено встановлення особливого порядку сплати податків та платежів для підприємців та підприємств у сфері інформатизації, що сприятиме їх легалізації. Зокрема, на період проведення економічного експерименту для юридичних осіб — учасників експерименту встановлюються спеціальні ставки загальнообов'язкових платежів, зокрема, податок на прибуток у розмірі — 16 % від бази оподаткування, єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування у розмірі — 36,76 % від суми, що дорівнює двом мінімальним заробітним платам, помноженим на кількість найманих працівників учасника економічного експерименту, єдиний внесок для найманих працівників учасників економічного експерименту встановлюється у розмірі — 3,6 % від суми, що дорівнює двом розмірам мінімальної заробітної плати, податок на доходи фізичних осіб одержаних у формі заробітної плати від учасників експерименту у розмірі — 10 %. Інші обов'язкові платежі сплачуються учасниками експерименту відповідно до законодавства України.

Пропозиції щодо змін ставок загальнообов'язкових платежів для учасників експерименту ґрунтуються на ретельних розрахунках і пов'язані із необхідністю пошуку ефективних механізмів створення умов для деїнізації та подальшого розвитку індустрії програмної продукції разом із

збільшенням надходжень до бюджетів різних рівнів та підвищення прозорості при сплаті загальнообов'язкових платежів.

Встановлений у законопроектах рівень загальнообов'язкових платежів дозволяє за рахунок детінізації індустрії програмної продукції в терміни, які визначені для проведення економічного експерименту, прогнозувати суттєве збільшення надходжень до бюджету від сплати податків, до Пенсійного фонду України та інших цільових соціальних фондів від учасників експерименту.

Отже, реалізація норм, викладених у законопроектах «Про економічний експеримент щодо створення сприятливих умов для розвитку в Україні індустрії програмної продукції» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо економічного експерименту стосовно створення в Україні індустрії програмної продукції», дозволить в короткостроковій перспективі:

- закріпити законодавчо економічну модель роботи вітчизняної індустрії програмного забезпечення;
- вивести з тіньового сектора економіки більше значну кількість компаній, що працюють в ІТ сфері, легалізувати реальну заробітну плату їх співробітників;
- збільшити надходження до пенсійного та інших соціальних фондів у 2 рази;
- збільшити надходження до бюджету від податку на доходи фізичних осіб у 6 разів.

В середньостроковій і довгостроковій перспективі:

- зберегти високі темпи зростання індустрії; стати однією з основних бюджетоформуючих сфер господарської діяльності;
- забезпечити стабільні валютні надходження в Україну від експорту продукції;
- закріпити за Україну місце однієї з провідних країн у сфері розвитку високих та інноваційних технологій.

Здійснення державою цілеспрямованих заходів на підтримку ІКТ галузі дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності індустрії, підвищить її інвестиційну привабливість, що є надзвичайно важливим показником загального стану економіки держави, створить умови для припинення відтоку висококваліфікованих фахівців ІКТ галузі за кордон та залучення до масштабних проектів з розбудови інформаційного суспільства та впровадження електронної взаємодії органів державної влади.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПЕРІОД ДО 2015 РОКУ

Міжнародний досвід показує, що високі технології, у тому числі інформаційні, вже стали локомотивом соціально-економічного розвитку багатьох країн світу, а забезпечення гарантованого вільного доступу громадян до інформації — одним з найважливіших завдань держав.

Стратегічним завданням України до 2015 року є повномасштабне входження в інформаційне суспільство в якості його повноправного учасника — при збереженні політичної незалежності, національної самобутності й культурних традицій. Саме в такий спосіб можливо забезпечити підйом суспільного добробуту, перехід від економіки з паливно-сировинною орієнтацією до економіки, заснованої на знаннях, подолання економічного й технологічного відставання від провідних світових держав і істотного скорочення числа загроз національній безпеці, залучення громадян до всіх благ інформаційного суспільства.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Сьогодні в Україні спостерігаються високі темпи росту галузі інформаційно-комп'ютерних технологій (далі — ІКТ). За рівнем використання ІКТ в економіці, державному управлінні й громадському житті Україна поки відстає не тільки від лідерів світового прогресу, але й від країн Центральної й Східної Європи. Для того щоб увійти в групу держав з розвинутою галуззю ІКТ, необхідно зберегти високі темпи росту до 2015 року й далі. При відсутності послідовних із боку держави кроків (як, наприклад, було зі скасуванням і відновленням ПДВ на послуги в ІКТ галузі), темпи росту галузі неминуче сповільняться, і відставання збережеться.

Комплекс заходів, спрямованих на максимальне використання сприятливих факторів розвитку й усунення існуючих бар'єрів, допоможе ефективно стимулювати подальший ріст українського ринку інформаційних технологій.

Бар'єри, що перешкоджають розвитку ринку ІКТ, можна розділити на законодавчі проблеми, фактори, що стримують ріст внутрішнього ринку і ріст експорту та інституціональні проблеми.

Нерозвиненість законодавчої бази для ІКТ у цілому й для окремих його додатків (наприклад, електронний документообіг, електронно-цифровий підпис) гальмує розвиток як попиту, так і пропозиції інформаційних технологій. Так, відсутність точних формулювань, що стосуються ІКТ, у податковому законодавстві, є наслідком невизначеності в питаннях нарахування податків і збільшення ризиків і витрат компаній галузі ІКТ.

Бар'єри, що заважають розвитку внутрішнього ринку, діляться на такі, що заважають розвитку попиту з боку основних груп споживачів (державні органи, підприємства, населення) та обмежують пропозицію.

З боку держави попит на ІКТ обмежують: по-перше, відсутність кваліфікованого попиту на ІКТ-продукти й послуги; по-друге, відсутність достатньої кількості освічених користувачів ІКТ в органах державного управління у державних структурах; по-третє, недостатня ефективність впровадження масштабних ІКТ-проектів у силу відомчої роз'єднаності; по-четверте, низький загальний рівень використання ІКТ в органах державної влади тощо. Завищені строки амортизації комп'ютерного устаткування призводять до невизначеності із віднесенням на собівартість продукції та зі списанням програмного забезпечення, що також знижує економічні стимули впровадження ІКТ на підприємствах.

Низький попит на ІКТ-послуги й продукти з боку населення викликаний переважно низькою платоспроможністю (особливо в регіонах) і несформованою потребою в залученні до нових технологій.

Високий рівень обов'язкових відрахувань у соціальні фонди та податкове навантаження при значній частці витрат на оплату праці в загальній структурі витрат ІКТ-компаній унеможлиблює ведення бізнесу на міжнародному ринку. Доля компаній, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність складає 80 % та оцінюється у 1 млрд. долл. США на рік. У силу технологічних особливостей більшості ІКТ-продуктів і послуг, надійний контроль таких каналів трансферу технологій і інтелектуальної власності як мережа Інтернет не представляється можливим. Все це приводить до того, що більша частина експортно-імпортних операцій, а також значною мірою виплата заробітної плати, здійснюються із застосуванням так званих «сірих» схем. Широке використання подібних схем утруднює компаніям можливість кредитування й одержання венчурного фінансування, що гальмує розвиток галузі.

Недостатність кадрів для галузі ІКТ викликана у тому числі відставанням системи освіти від вимог галузі. Система освіти відстає від вимог інформатизації як у частині підготовки фахівців в області ІКТ, готових до роботи в галузі безпосередньо після закінчення навчального закладу, так і в підготовці користувачів. Не вистачає фахівців середньої ланки, а також керівників проектів. Недостатній рівень кваліфікації користувачів ІКТ також є чинником, що стримує масове впровадження ІКТ.

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Для максимального використання факторів росту й усунення бар'єрів розвитку ІКТ необхідне здійснення державою комплексу заходів, націлених на підтримку інформаційних технологій в Україні, а саме:

1. Стимулювання попиту на комп'ютерну техніку в українському суспільстві і, як наслідок, підвищення попиту на програмне забезпечення зі сторони населення та суб'єктів господарювання, яке може бути забезпечене за рахунок:

- збільшення кількості послуг, які надаються органами державної влади населенню та бізнесу з використанням інформаційних технологій та Інтернет;
- прискореного впровадження комп'ютерів у навчальний процес в урядових закладах усіх рівнів акредитації;
- запровадження прискореної амортизації комп'ютерної техніки;
- зменшення вартості комп'ютерів для населення (особливо для мало захищених прошарків) за рахунок надання податкового кредиту;
- удосконалення системи кредитування населення при купівлі комп'ютерної техніки.

2. Стимулювання з боку держави:

- створення сприятливих умов для розвитку в галузі ІКТ за рахунок встановлення особливостей сплати обов'язкових відрахувань у соціальні фонди, податків та платежів до бюджету;
- відпрацювання нових механізмів додаткового фінансування розробок та робіт (послуг), що виконуються науковими, науково-дослідними, освітніми закладами всіх форм власності та розробки нових технологій, що можуть використовуватися для розвитку галузі ІКТ шляхом утворення цільового публічного грошового фонду розвитку;
- розвитку українським бізнесом програмного забезпечення з відкритим кодом і його поступового запровадження в органах державної влади;
- інформаційної, маркетингової та юридичної підтримки (особливо за кордоном) підприємств, які працюють у сфері розробки та розповсюдження програмного забезпечення;
- легального експорту програмного забезпечення та ІКТ-послуг;
- вдосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки ІКТ-фахівців;
- діяльності технопарків та технополісів, які працюють в галузі ІКТ;
- діяльності електронних магазинів, бірж і банків;
- прямих іноземних інвестицій та внутрішніх інвестицій;
- добровільної сертифікації підприємств на відповідність вимогам ISO/IEC 9003:2004 та СММІ.

3. Законодавче забезпечення:

- встановлення ставок обов'язкових відрахувань у соціальні фонди та податків, які сприятимуть детінізації та підвищенню конкурентоспроможності підприємств, що працюють в галузі ІКТ та впроваджують інноваційні ІКТ-технології.

Зазначені заходи доцільно здійснювати в межах реалізації державно-приватного партнерства, що має дозволити консолідувати зусилля центральних і місцевих органів влади та бізнесу.

Для практичного відпрацювання питань реалізації державної політики в сфері ІКТ, посилення взаємодії влади та бізнесу з метою забезпечення розвитку сфери ІКТ необхідно здійснити наступні заходи:

запровадити ведення центральним органом виконавчої влади з питань науки, інновацій та інформатизації єдиного державного реєстру підприємств у сфері ІКТ, яким надається державна підтримка;

визначити критерії оцінки стану розвитку сфери ІКТ, а також реалізації завдань та функцій центральних органів виконавчої влади щодо управління у цій сфері;

розробити пропозиції з удосконалення статистичної звітності з надання послуг та створення продукції у сфері ІКТ, впровадження ІКТ в діяльності органів державної влади та державних установ;

розробити пропозиції з оцінювання потреби у кваліфікованих кадрах у сфері ІКТ та індустрії програмної продукції, проаналізувати тенденції створення робочих місць у сфері індустрії програмної продукції;

розробити пропозиції з удосконалення системи якості продукції на основі стандартизації, сприяти у проведенні сертифікації та стандартизації підприємств у сфері ІКТ, їх програмних продуктів, а також працівників та інших спеціалістів галузі;

сприяти створенню іміджу України на міжнародному ринку як країни, що має розвинену та висококонкурентну індустрію програмної продукції;

провести прогнозно-аналітичні дослідження тенденцій розвитку сфери ІКТ та ринку програмної продукції, потреб держави в оновленні програмного забезпечення, що використовується в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, державних підприємств, установ, організацій.

ОСОБЛИВОСТІ СФЕРИ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Одним з найбільш динамічніших секторів інформаційно-комп'ютерних технологій є сектор розробки програмного забезпечення, послуги з його впровадження та підтримки. На сьогоднішній день, завдяки своїм специфічним властивостям (створення високоінтелектуальної продукції, низьке споживання ресурсів) діяльність з розроблення та підтримки програмного забезпечення формується як окрема і самодостатня індустрія програмної продукції. Цьому в певній мірі сприяли існуючі

передумови: високий освітній рівень людських ресурсів, певний досвід ІТ-аутсорсингу, вигідне географічне положення країни тощо.

Завдяки своїм особливостям індустрія програмної продукції перебуває в центрі процесів глобалізації світової економіки. Компанії, які працюють у сфері інформаційних технологій, широко залучають, завдяки ІТ-аутсорсингу, до виконання своїх проєктів людські ресурси з інших країн. Обсяг світового ринку аутсорсингу у сфері програмної продукції на даний час перевищує 100 млрд. дол. США. Обсяг експорту послуг з розроблення програмної продукції в Україні склав більше 8,0 млрд грн, демонструючи в останні роки темпи зростання на рівні 50 %, що свідчить про значний потенціал експортноорієнтованої складової вітчизняної індустрії програмної продукції.

Для забезпечення подальшого розвитку індустрії необхідно розв'язання проблемних питань, як загальних для всього ринку ІКТ, так притаманних самій індустрії програмної продукції, зокрема: недоліки у податковій, фінансово-кредитній та інвестиційній політиці; відсутність сучасної системи галузевих стандартів, гармонізованої з міжнародними; а також недостатня відповідність системи підготовки фахівців сучасним вимогам ринку праці.

Основними чинниками, що стримують формування індустрії програмної продукції, є:

1) у податковій політиці:

— відсутність можливості детінізуватися у зв'язку з високими ставками обов'язкових соціальних відрахувань та значною часткою зарплат в структурі собівартості;

— чинний порядок бухгалтерського обліку програмної продукції як нематеріального активу створює проблеми у відносинах підприємств і організацій, які використовують програмну продукцію, з податковими органами, що не дозволяє коректно проводити державні статистичні спостереження щодо обсягів програмної продукції, яка використовується юридичними особами;

2) у фінансово-кредитній політиці:

— високий рівень кредитних ставок комерційних банків;

— невисокий рівень інвестиційної привабливості вітчизняної економіки;

3) у науково-технічній політиці:

— відсутність сучасної бази національних стандартів у галузі програмної інженерії, гармонізованих з міжнародними;

— існуюча статистична звітність орієнтована на оцінювання рівня використання інформаційних технологій на підприємствах і в організаціях і не відображає характеристики компаній, які працюють в індустрії програмної продукції;

4) у сфері підготовки фахівців:

– гармонізація державної системи підготовки фахівців для індустрії програмної продукції з вимогами ринку праці.

ФОРМУВАННЯ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Для прискореного розвитку індустрії програмної продукції необхідно розвивати обидві її складові: експортоорієнтовану та складову, яка насичує програмною продукцією внутрішній ринок, відповідає потребам державного управління, вимогам оборонних та критичних застосувань.

У перспективах розвитку експортної складової індустрії програмної продукції потрібно розглядати дві стратегії: короткострокову, яка передбачає переорієнтацію діяльності вітчизняних компаній від продажу часу кваліфікованої робочої сили до продажу знань, та довгострокову, пов'язану з переходом компаній від продажу інтелектуальних послуг до продажу програмних продуктів.

Для ефективної реалізації короткострокової стратегії вітчизняним експортерам потрібно займати вузькопрофесійні ринкові ніші з високою часткою доданої вартості.

Довгострокова стратегія передбачає розроблення та продаж на міжнародному ринку прикладних програмних продуктів (так звана «продуктова модель») з використанням реалізованого в них вітчизняного ноу-хау (наприклад, програмне забезпечення медичної діагностики, підтримка наукових досліджень різних напрямків та інші інтелектуальні застосування), що дозволяє проводити більш вигідну цінову політику та стимулювати розвиток вітчизняної науково-технологічної сфери.

Прикладом для України може бути модель, згідно з якою науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки виконуються у своїй країні, а представництва зі збуту продукції та послуг працюють за кордоном. В успіху цієї моделі велику роль відіграють венчурні інвестиційні компанії та ефективна державна політика. Саме така політика якісно змінила структуру економіки Ізраїлю, Фінляндії, Південної Кореї, США (більше 50 % експорту цих країн становлять інтелектуальномісткі продукти та послуги), а також підвищила освітній рівень громадян, якості продукції та продуктивності праці.

Головний напрямок розвитку програмної інженерії в Україні – створення повноцінної вітчизняної індустрії з охопленням усіх етапів життєвого циклу програмної продукції та сфер її застосування, індустріалізація всіх видів забезпечення діяльності індустрії. Насичення вітчизняною програмною продукцією внутрішнього ринку дозволить ефективніше розв'язувати проблеми інформатизації суспільства, забезпечити виконання оборонних замовлень та розроблення критичних технологій,

а також досягти значних економічних результатів (збільшити доходи компаній-розробників програмної продукції і надходження до бюджету країни), підвищити рівень зайнятості у сфері високих технологій та вирішити низку інших соціальних проблем.

Водночас повноцінна вітчизняна індустрія програмної продукції зможе більш ефективно реалізувати свій експортний потенціал, що зумовить значний економічний і соціальний ефект та утвердить міжнародний імідж України як країни з розвинутими високими технологіями.

На шляху до формування позитивного міжнародного іміджу необхідним є реалізація комплексного плану заходів щодо реалізації держаної політики в сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Основні напрями, за якими має забезпечуватися реалізація розвитку індустрії програмної продукції:

- вдосконалення правових засад функціонування індустрії програмної продукції в умовах ринкової економіки;

- залучення інвестиції для розвитку індустрії програмної продукції;

- створення механізмів для підтримки виходу на міжнародний ринок малих та середніх підприємств-розробників програмної продукції, а також активізації маркетингової діяльності;

- здійснення заходів для створення умов для детінізації індустрії програмної продукції;

- гармонізація державної системи підготовки фахівців для індустрії програмної продукції з вимогами ринку праці;

- внесення змін до системи державних статистичних спостережень з метою створення системи моніторингу розвитку індустрії програмної продукції, як складової індикаторів інформаційного суспільства.

Податкова, фінансово-кредитна та інвестиційна політика держави повинна стимулювати розроблення програмної продукції як виду діяльності та реінвестування доходів компаній-розробників у свій розвиток. У цьому напрямку можливі такі заходи, як зниження ставок податків на фонд заробітної плати для підприємств-розробників програмної продукції, в яких оплата праці становить більшу частину собівартості продукції чи послуг, звільнення від оподаткування експортних доходів від продажу ліцензій за використання програмної продукції, розробленої в Україні тощо.

З метою формування довгострокових стимулів для фахівців ІКТ-індустрії в Україні доцільним є запровадження для найманих працівників індустрії обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. За рахунок цього фахівці ІКТ-індустрії, що на сьогодні мають порівняно високі зарплати до моменту виходу на пенсію будуть забезпечені гідними пенсійними виплатами. Накопичуванні фінансові активи від такого страхування через ОВДП можуть бути застосовані для довгострокового фінансування програм інформатизації лікарень, шкіл тощо.

До програм вищих навчальних закладів, які готують фахівців у галузі інформаційних технологій, необхідно ввести дисципліни з моделювання та реінжинірингу бізнес-процесів, конструювання програмної продукції та менеджменту якістю, стандартизації у галузі програмної інженерії, маркетингу, проектного та організаційного менеджменту, а до програм вищих навчальних закладів юридичного профілю — навчальні курси, які стосуються правового регулювання відносин суб'єктів індустрії програмної продукції.

З метою підвищення рівня підготовки фахівців для індустрії програмної продукції необхідно розробити та впровадити Державний стандарт вищої освіти за напрямом «Програмна інженерія».

Поступово необхідно впроваджувати також сучасні міжнародні та європейські схеми сертифікації спеціалістів для індустрії програмної продукції.

Необхідно створити умови для ефективного функціонування добровільної сертифікації програмної продукції, а в критичних застосуваннях (медицина, транспорт, фінанси та інші) ввести обов'язкову сертифікацію програмної продукції ПП.

Для забезпечення якості програмної продукції необхідно стимулювати створення в компаніях-розробниках систем менеджменту якістю відповідно до вимог стандарту ISO 9001-2000. Від сертифікації програмної продукції необхідно переходити до сертифікації систем менеджменту якістю компаній, яка забезпечує виробництво якісної продукції на регулярній основі.

Для швидкої і максимально можливої реалізації експортних можливостей, проведення експансії вітчизняної індустрії на зовнішні ринки програмної продукції доцільно спільно з асоціаціями у сфері інформаційних технологій відкриття представництв індустрії інформаційних технологій України на ключових для національної індустрії ринках. З метою реалізації зазначеного торговельно-економічним місіям у складі посольств України необхідно проводити активну інформаційну та маркетингову роботу. Інформаційну підтримку такої діяльності можуть надавати громадські професійні об'єднання та самі компанії-розробники програмної продукції. Також, необхідним є забезпечення інформаційної та політичної підтримки з боку посольств України та представників Уряду щодо діяльності профільних представництв індустрії інформаційних технологій України у відповідних країнах.

Зростання українського ринку інформаційних технологій завдяки вищезазначеним напрямам розвитку забезпечить створення близько 50–100 тис. нових робочих місць, в першу чергу для молоді, у галузі високих технологій.

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЛІЦЕНЗІЙНИМ ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

За результатами даних інвентаризації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади, які щорічно надаються до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту використовується більше 1 млн 451 тис. примірників комп'ютерних програм і тільки близько 48 % їх, мають відповідні ліцензії. В переважній більшості комп'ютерні програми, які використовуються органами виконавчої влади відносяться до пропріетарного програмного забезпечення. Близько 50 % комп'ютерних програм відноситься до операційних систем, офісних додатків та веб-браузерів, виробником яких є корпорація «Майкрософт». Інші комп'ютерні програми відносяться до словників та систем розпізнавання тексту, графічних редакторів, програм роботи з базами даних, документообігу, мультимедійних, антивірусних програм та спеціалізованих програмних засобів, що розроблені на замовлення державних органів.

Найбільша частка неліцензійних комп'ютерних програм припадає саме на операційні системи та офісні додатки, при цьому 9 центральних органів виконавчої влади використовують виключно ліцензійне програмне забезпечення, в інших органах виконавчої влади відсоток використання неліцензійних операційних систем становить від 14 до 99 %. Рівень використання неліцензійних офісних додатків становить від 70 до 99 %.

Необхідно зазначити, що за останні роки в країні вдалося значно покращити ситуацію з питань дотримання ліцензійних умов при використанні програмного забезпечення. З урахуванням цього та позитивних змін за іншими напрямками захисту прав інтелектуальної власності це призвело до покращення рейтингу України у «Списку 301», але існуючий стан використання програмного забезпечення не можна визнати задовільним. Україна досі, згідно «Списку 301», є країною спостереження і існує загроза застосування торговельних санкцій.

Водночас загальноприйнятою практикою в Україні, в тому числі в органах державної влади та державних установах, є використання саме пропріетарного програмного забезпечення, що призводить до постійного збільшення щорічних витрат коштів державного бюджету для його закупівлі та адаптації, а також посиленню залежності національної інформаційної інфраструктури від цих постачальників програмного забезпечення.

Аналіз витрат на легалізацію програмного забезпечення органів державної влади (далі — ОДВ) показує, що в 63 % профінансованих проєктів інформатизації, які були погоджені з генеральним державним замовником національної програми інформатизації у 2007 році, на закупівлю

ліцензійного програмного забезпечення було витрачено 24,1 млн грн, на закупівлю OEM-версій (примірники програмного забезпечення, які встановлюються на комп'ютер виробником та постачаються разом з комп'ютером) — біля 65 млн. грн., а в 2008 році відповідно 19,1 млн грн і 57,6 млн грн. Тобто, всього у 2007 році на легалізацію програмного забезпечення в ОДВ витрачено 89,1 млн грн, і відповідно у 2008 році — 76,7 млн грн. Витрати в 2008 році склали 76,7 млн грн. В 2009 році в наслідок фінансової кризи витрати зменшились до 13,4 млн грн, але з 2010 року витрати органів державної влади на придбання та легалізацію програмного забезпечення почали зростати. Загальна потреба в легалізації програмного забезпечення ОДВ складає біля 800 тис. примірників. Витрати бюджету на таку легалізацію можуть скласти від 400 до 1500 млн грн. Життєвий цикл пропріетарного програмного забезпечення складає 5–6 років.

Таким чином, з урахуванням існуючих темпів легалізації, щорічна потреба ОДВ в коштах на придбання легального програмного забезпечення при збереженні існуючого стану використання пропріетарного програмного забезпечення буде становити не менше, ніж 120 млн грн.

Водночас на світовому ринку існує та розповсюджується, на правах публічного ліцензування, практично безкоштовне програмне забезпечення з відкритим кодом, яке дає ряд суттєвих переваг, не обмежуючи право на його модифікацію та розповсюдження, при цьому захищаючи нематеріальне право авторів.

Активну позицію по відношенню до програмного забезпечення з відкритим кодом займають країни Європейського Союзу, курс на приєднання до якого взяла Україна. ЄС не тільки активно використовує і розповсюджує програмне забезпечення з відкритим кодом, але й рекомендує своїм країнам-членам використовувати його та відкриті стандарти в своїх урядах.

Міжнародна практика свідчить, що скорочення витрат держави при використанні програмного забезпечення з відкритим кодом замість пропріетарного, становить близько 80–87 %, включаючи витрати на адміністрування, адаптацію та перенавчання персоналу.

З метою зменшення рівня монополізму на ринку програмного забезпечення в Україні започатковано та активно розвивається використання програмного забезпечення з відкритим кодом. Сьогодні, це визнається головною альтернативою продукції корпорації «Майкрософт», яка використовує програмні рішення із закритим кодом. І хоча сьогодні, частка програмних продуктів на основі відкритого коду, що використовується органами виконавчої влади, є дуже малою, ця тенденція дає змогу передбачати майбутнє зростання відповідних показників у декілька разів.

Тому, на нашу думку, держава повинна зайняти більш активну роль щодо стимулювання та бюджетної підтримки сегменту ринку з розробки та впровадження програмного забезпечення з відкритим кодом, в тому числі в органах державної влади та освіти.

З метою розв'язання проблеми використання неліцензійного програмного забезпечення та оптимізації витрат бюджетних коштів Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1588 «Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом» була здійснена підготовка зазначеної програми.

При підготовці Державної цільової науково-технічної програми були опрацьовані пропозиції від 12 центральних органів виконавчої влади та 17 профільних асоціацій, вищих навчальних закладів, вітчизняних розробників та представництв світових компаній розробників програмного забезпечення.

Програма спрямована на створення умов для використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом з урахуванням його функціональних можливостей, що на думку розробників проекту дозволяє забезпечити оптимізацію витрат бюджетних коштів та досягти успіху в розв'язанні проблеми використання неліцензійного програмного забезпечення.

Зазначена державна цільова програма має антикризову спрямованість, а її реалізація дозволить зменшити навантаження на державний бюджет.

За попередньою оцінкою, загальний обсяг видатків на фінансування заходів цільової науково-технічної програми становитиме 40,7 млн. грн., у тому числі 36,7 млн. грн. за рахунок державного бюджету та 4 млн. грн. за рахунок коштів грантів міжнародних організацій та інших джерел, не заборонених законодавством, які повинні бути використані на створення загальнодоступного інформаційного ресурсу з технічної підтримки програмного забезпечення з відкритим кодом, забезпечення умов для підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців, створення інфраструктури розробки, формування та розповсюдження дистрибутивів програмного забезпечення з відкритим кодом, створення загальнодержавного фонду алгоритмів та програмного забезпечення з відкритим кодом, а також на організаційне забезпечення виконання Програми.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що вирішення проблеми використання неліцензійного програмного забезпечення має здійснюватись за двома стратегічними напрямками — припинення нових неліцензійних комп'ютерних програм на обладнання, яке закуповується для органів

влади та прискорення процесу легалізації операційних систем та офісних додатків, в першу чергу за рахунок переходу на використання програмного забезпечення з відкритим кодом.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ В ІТ-СФЕРІ

Згідно із Законом України від 9 вересня 2010 р. № 2519 «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» одним з пріоритетних напрямів розвитку на період до 2020 р. визначено інформаційні та комунікаційні технології.

Інформаційні технології — це одна з галузей, що найбільш динамічно та успішно розвиваються в Україні. При цьому основною конкурентною перевагою і фактором зростання для ІТ галузі України є доступність кваліфікованих ІТ ресурсів, зростання яких у нашій країні істотно відстає від зростання в конкурентних країнах.

З кожним роком дефіцит кадрів у галузі стає більшим через недосконалість системи вищої освіти, яка потребує розвитку, щоб відповідати сучасним вимогам ринку.

Випуск ІТ-фахівців для індустрії програмного забезпечення (ПЗ) істотно відстає від поточних потреб ІТ-бізнесу за кількістю, а також не збігається за структурою та переліком пропозиції на ринку праці в ІТ галузі. Також, існує проблема якості випуску, за статистикою, приблизно кожен 4-й випускник ІТ-спеціальності (всього 25 % від випуску) влаштовується працювати за спеціальністю, що є дуже низьким показником. Причина в тому, що державна підготовка ІТ фахівців розвивається без зв'язку з ІТ галуззю: в освіті існує своя система розробки освітніх стандартів, яка, за рідкісним винятком, не пов'язана з галуззю. Продовжувати практику розвитку ІТ освіти окремо від ІТ галузі не можна. Це істотно обмежує перспективи працевлаштування випускників за фахом, збільшує витрати на ІТ ресурси та гальмує розвиток найбільш інноваційної галузі країни.

На сьогоднішній день українська ІТ-індустрія характеризується такими показниками:

- ІТ-експорт складає 1 млрд дол. та забезпечується роботою 30 000 ІТ-фахівців, а до 2011 року очікується додаткова потреба у 60 000 нових спеціалістах;

- внутрішній ІТ-сектор має обіг 1,85 млрд дол., налічує 175 000 ІТ-фахівців та, за прогнозами, буде потребувати 40,000 нових співробітників до 2011 року. В Україні працює більше 3000 ІТ-фірм і груп, 2600 Internet Service Providers, кількість користувачів Internet складає 8 млн, користувачів стільникового зв'язку — 17,5 млн;

— на науку і освіту в Україні виділяється до 1/8 бюджету, вищу освіту можна дістати в 350 вищих навчальних закладах. Головними центрами по підготовці ІТ-кадрів є Київ, Харків, Львів, де можна отримати якісну ІТ-освіту;

— система підготовки кадрів для ІТ-індустрії здійснюється у 148 вищих навчальних закладів для сфери ІТ; 46 967 осіб складають загальний ліцензований обсяг студентів. Всього зараховано в 2009–2010 н. р. за ІТ-напрямами 15 557 осіб, а саме: за галуззю знань «Інформатика та обчислювальна техніка» 11 229 осіб, за галуззю знань «Системні науки і кібернетика» — 2934, за галуззю знань «Інформаційна безпека» — 1394. Ліцензійні обсяги реалізуються ВНЗ в середньому на 33 %;

— випуск ІТ-фахівців за ОКР «бакалавр» у 2009–2010 р. налічував 12 323 осіб, а саме: за галузями освіти «Математика та інформатика» 11 029 осіб, «Національна безпека» — 1294; за ОКР «Спеціаліст»: галузь освіти «Математика та інформатика» випустила 7222 особи, «Національна безпека» — 1097; за ОКР «Магістр» галузі освіти «Математика та інформатика» випустила 3012 особи, «Національна безпека» — 306. Отже, у 2009–2010 н. р. випущено 11 637 ІТ-спеціалістів і магістрів. Проте дефіцит ІТ-спеціалістів тільки по Києву складає 12 000 осіб.

У цьому документі містяться вказівки на основні проблеми в ІТ освіті та пропозиції щодо їх вирішення з урахуванням як позиції бізнесу так і провідних технічних ВНЗ країни. Ми впевнені, що кроки, зроблені на основі запропонованого плану дій, в коротко- та середньостроковій перспективі призведуть до значного поліпшення кількості та якості ІТ фахівців, що випускаються вищими навчальними закладами України. Необхідно збільшити кількість ІТ фахівців, що випускаються ВНЗ та підняти якість їх освіти, щоб протягом наступних трьох років кількість працевлаштованих в ІТ галузі випускників зростає з 25 % до 50 %.

Розрахунок потреби в ІТ кадрах в Україні на 2011–2015 роки за оцінками експертів такий.

За станом на 2011 рік 215 тис. осіб працюють у сфері ІТ, річний приріст ІТ фахівців складає 15,5 тис. осіб.

Очікуваний експорт ІТ послуг до кінця 2011 року: 1 млрд доларів США на рік.

Очікуване зростання галузі до 2015 року — в п'ять разів, 5 млрд доларів США в 2015 році.

Отже, нових робочих місць у 2015 році буде 168,5 тис., з них 106 тис. в ІТ експорті, 62,5 тис. на внутрішньому ринку. За п'ять років буде випущено 77,5 тис. чоловік, брак складе, як мінімум, близько 91 тис. чоловік. Розрахунок приблизний, і, крім розвитку консалтингу, враховує динаміку розвитку ринку ІТ продуктів, але очевидно, що підготовка фахівців сильно відстає від пропозиції на ринку праці.

Детальний опис розрахунків:

Кількість ІТ фахівців в Україні на кінець 2010 року становить близько 215 тис. чоловік. З них:

– 40 тис. працюють у сфері ІТ галузі і традиційно мають більш високу кваліфікацію;

– 175 тис. працюють на внутрішньому ринку в ІТ і не в ІТ компаніях. Річний приріст ІТ фахівців складає близько 15,500 осіб.

Необхідно відзначити, що експорт ІТ послуг та продуктів з країни, який, як очікується, досягне \$ 1,000,000,000 в цьому році, зріс за останні 10 років у 25 разів. Причому якщо CAGR (сукупний середньорічний темп зростання) ІТ експорту в період 2001–2006 рр. дорівнював 54 %, то за період 2007–2009 він знизився незначним чином. При збереженні CAGR на рівні 35 %–40 % в 2011–2015 рр. очікуваний обсяг ІТ експорту з України досягне \$ 5,000,000,000. Що, в цілому, збігається з оцінками Світового Банку, який ставить Україну на 6 місце в світі до 2015 року. Зростання попиту на наші ІТ послуги випереджає наші можливості за пропозицією. У той же час внутрішній сегмент ІТ теж буде зростати, але більш скромними темпами – 5 %–10 % на рік.

На кінець 2015 року в країні буде працювати 350 тис. ІТ фахівців: в експортному сегменті близько 125 тис. осіб, на внутрішньому сегменті близько 225 тис. осіб.

Питання, які необхідно вирішити, такі:

1. Скільки ІТ ресурсів нам необхідно для забезпечення прогнозовано-го зростання?

2. Які кроки з реформування ІТ освіти необхідно вжити для приведення випуску ІТ фахівців у відповідність з плановими потребами ринку?

Розрахунки потреби в ІТ ресурсах показують, що за період 2010–2015 рр. буде створено 168,5 тис. нових робочих місць в ІТ галузі України, з них:

– 106 тис. в експортному сегменті (аутсорсинг) та

– 62,5 тис. у внутрішньому сегменті.

При збереженні колишніх темпів за п'ять років ВНЗ країни буде випущено 77,5 тис. нових ІТ фахівців. Якщо навіть всі з них прийдуть працювати в ІТ компанії, то дефіцит кадрів складе близько 91 тис. осіб.

Покрити такий дефіцит за рахунок простого збільшення набору абітурієнтів на ІТ спеціальності ВНЗ неможливо: освітній цикл ВНЗ 4–6 років – вони вже не встигають підготувати таку кількість своєчасно.

Виходячи з попереднього досвіду та загального підходу ІТ компаній до розвитку своїх ресурсів, ми пропонуємо такий підхід до стратегії і тактики вирішення даної проблеми:

У період 2011–2015 експортний сегмент найме близько 65 % випускників, тобто 62,5 тис. (з урахуванням збільшення випуску) та близько

43,5 тис. з інших сегментів ІТ галузі. Тому ВНЗ необхідно форсувати підготовку висококваліфікованих ІТ за напрямами 6.040302 «Інформатика», 6.050101 «Комп'ютерні науки», 6.050102 «Комп'ютерна інженерія», 6.050103 «Програмна інженерія».

Внутрішній сегмент ІТ галузі буде задовольняти свої зростаючі потреби в кадрах — близько 106 тис. — за рахунок іншої частини ІТ випускників (37,5 тис.), а також за рахунок підвищення кваліфікації, перепідготовки, другої вищої освіти, випускників ВНЗ 1 і 2 рівнів акредитації (68,5 тис.), освітній цикл у яких складає всього 1–3 роки і є можливість прискороного нарощування обсягів.

Таким чином, наша оцінка розвитку ситуації полягає в тому, що очікуване зростання кадрів в ІТ галузі України в період 2010–2015 рр. буде забезпечено за рахунок:

- 100,000 — ІТ випускників ВНЗ III та IV рівнів акредитації

- 68,500 — підвищення кваліфікації, перепідготовки, другої вищої освіти та випускників ВНЗ 1 та 2 рівнів акредитації.

Кількість ІТ випускників менше потреб ІТ галузі. Частка українських ІТ ресурсів (215,000 осіб) у світі дорівнює 1,3 %, але їх зростання відстає від країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ — 1,600,000 осіб) на ~ 0,2 % на рік і на ~ 0,1% від країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР — 16, 000,000 ІТ фахівців).

Державне замовлення на 2009 р. по ВНЗ III та IV рівня акредитації склав:

- на бакалаврів ІТ профілю — 9995 бюджетних місць і

- на магістрів ІТ профілю — 8848 бюджетних місць.

Ці цифри не включають замовлення за напрямами 030502 «Економічна кібернетика» і 020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» тому, що такі випускники не мають кваліфікації, необхідної для роботи в ІТ галузі.

Річний випуск ІТ фахівців з урахуванням бюджетної та контрактної форми оплати навчання, а також інститутів, непідзвітних МОН, складає близько 18 тис. чоловік. Всього ж, ВНЗ III та IV рівня акредитації випускається близько 35,000 осіб на рік. Ця кількість включає інженерів та інших фахівців, які вивчали основи обчислювальної техніки та програмування. Річний випуск ВНЗ 1 та 2 рівнів акредитації з ІТ профілю приблизно оцінюється в 2–5 тисяч.

ПРОБЛЕМИ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ІТ-ФАХІВЦІВ

ІТ спеціалісти є найбільш дефіцитними на ринку праці в Україні. В середньому на одного ІТ фахівця в Україні доводиться 3 вакансії. 89 % кандидатів в професійній сфері «ІТ/Телеком /Інтернет» мають вищу

освіта. Серед них: випускники КПІ (27,5 %), Національного авіаційного університету (4,5 %), Донецького національного університету (2,5 %), Харківського національного університету радіоелектроніки (2,2 %), Львівської політехніки (1,7 %) і Харківського політехнічного інституту (1,2 %).

Розвиток ІТ освіти потрібно спрямувати на вирішення таких завдань:

1. Збільшувати підготовку ІТ фахівців необхідно, перш за все, в тих регіонах, де планується швидке і значне зростання нових робочих місць в ІТ галузі. Такі регіони відомі: Київ, Харків, Львів, Дніпропетровськ і Одеса, тобто в де-факто сформованих ІТ кластерах. До цього необхідно додати перспективні регіони — Донецьк/Луганськ, а також Крим.

2. Потребує розвитку система прискореного перенавчання на базі раніше отриманої вищої освіти з метою отримання нової кваліфікації в ІТ.

3. Існує нестача у кваліфікованих кадрах серед професорсько-викладацького складу, недостатня обізнаність з актуальними змінами в ІТ технологіях, сучасними процесами в ІТ індустрії, що обмежує якість підготовки студентів ІТ спеціальностей.

4. Рівень оплати праці ПВС (професорсько-викладацького складу) у ВНЗ значно менший рівня оплати в ІТ галузі, тому робота у ВНЗ не є привабливою для ІТ фахівців.

5. Недостатня кількість і якість випускників середніх шкіл зумовлюють низький рівень абітурієнтів та обмежують кількість і якість випущених ІТ фахівців.

6. Існує ризик значного зниження кількості кваліфікованих ІТ фахівців інженерного рівня на ринку ІТ через прийняті у 2009 році Кабінетом Міністрів України зміни до Закону України «Про вищу освіту», які скасовують кваліфікацію «Спеціаліст» у вищих навчальних закладах і прирівнюють освіту рівня «Бакалавр» до повної вищої освіти.

7. ВНЗ недостатньо забезпечені сучасною матеріально-технічною базою, включаючи ліцензоване програмне забезпечення. Як неприбуткові організації, вони не мають можливості заробляти необхідну кількість коштів та витратити їх на потреби розвитку матеріальної ІТ бази. Тендерні закупівлі створюють додаткові перешкоди на шляху оснащення підрозділів ВНЗ необхідною сучасною технікою.

8. Відсутні можливості та мотивації у ІТ компаній сприяти розвитку ІТ освіти шляхом безпосереднього спрямування фінансових коштів до ВНЗ. Відсутні у ВНЗ можливості самостійно розпоряджатися фінансовими коштами.

9. Відсутній механізм комерціалізації результатів досліджень, що здійснюються на науково-дослідницькій базі ВНЗ.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІТ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

Зміст підготовки ІТ спеціалістів в Україні відповідає визнаній світової практиці підготовки, що дозволяє впроваджувати навчальні програми подвійних магістерських дипломів, які видаються українськими та закордонними національними університетами.

Розроблені та затверджені галузеві стандарти вищої освіти з галузей знань «Інформатика та обчислювальна техніка», «Системні науки та кібернетика».

Розпочата практика видачі випускникам напряму «Комп'ютерні науки» дипломів європейського зразка.

Міжнародна співпраця провідних ВНЗ України в галузі ІТ свідчить, що іноземні партнери задоволені якістю ІТ підготовки українських випускників.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІТ ІНДУСТРІЇ ТА ІТ ОСВІТИ

Згідно з вищенаведеним визначаємо, що необхідна комплексна державна підтримка в таких питаннях.

1. Внесення доповнень до нової редакції Закону України «Про вищу освіту», врахувавши потреби ІТ ринку України та розвитку ІТ освіти.

2. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо підтримки галузі інформаційних технологій)».

3. Активізація роботи щодо виконання плану заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1728 від 27 серпня 2010 р., п. 9–11, 14, 16).

4. Сприяння виконанню Указу Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні».

5. Одним з головних механізмів зростання економіки країни повинна стати чітка, збалансована програма розвитку інноваційних кластерів, включення кластерів в проекти регіонального розвитку. Оскільки економічна політика, заснована на кластері, має на увазі достатню автономію на регіональному і місцевому рівні, то необхідно ці форми управління привести у відповідність з вимогами розвитку регіонів.

6. Розроблення правових і законодавчих баз для створення науково-освітніх кластерів, активізувати роботи з розробки концепції, концептуальних моделей і глибоких досліджень в області запровадження інформаційних систем управління кластерами.

7. Забезпечення позитивного іміджу України як стабільної та надійної держави на світовому та внутрішньому просторі.

8. Активізація роботи зі створення технопарків — своєрідних анклавів, які мобілізували б потенціал ІТ галузі і забезпечили більш динамічний розвиток ІТ сектору. Забезпечити умови для ефективної діяльності науково-дослідницьких комплексів, що працюють в сфері інформаційних технологій.

9. Розроблення прозорого та дієвого правового комплексу, що врегулював б інвестиційну діяльність в цілому, а також специфічні питання ринку програмного забезпечення, особливо в питаннях офшорного програмування. В цьому контексті забезпечити дієвість законів про захист інтелектуальної власності;

10. Нагальна потреба внести зміни в класифікатор професій ДК 003:2010 відносно ІТ професій для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр». За основу доцільно взяти Standard Occupational Classification (SOC).

11. Модернізація системи підготовки ІТ спеціалістів, а саме, включення українських ІТ-компаній в контур підготовки висококваліфікованих ІТ спеціалістів за схемою перша половина дня навчання у ВНЗ, друга половина дня робота в ІТ-фірма, починаючи з 3–4 курсів, за такими напрямками:

- науково-навчально-виробничі комплекси «ВНЗ — ІТ»;
- навчально-виробничі лабораторії під керівництвом або патронатом ІТ компаній;
- майстер-класи, що проводяться ІТ компаніями з окремих дисциплін;
- розробка та пропозиції щодо навчальних робочих програм дисциплін;
- конкурси студентських проектів з тематики ІТ компаній;
- науково-виробничі семінари для студентів і викладачів ВНЗ;
- студентські конструкторсько-технологічні бюро, керовані ІТ компаніями;
- виробничі практики в ІТ компаніях;
- керівництво дипломним проектуванням фахівцями ІТ компаній;
- рецензування дипломних проектів фахівцями ІТ компаній;
- впровадження результатів наукових розробок студентів і викладачів у виробництво.

ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Таблиця 1.

Обсяг реалізованих послуг (у ринкових цінах включаючи ПДВ)

Вид економічної діяльності	Обсяги, всього, млн. грн.*							
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Січень–серпень 2011
Усього по економіці	46971,0	95832,3	120910,2	157005,1	215801,3	224583,6	257123,3	161807,1
в тому числі операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	6530,3	20053,1	26732,1	39833,5	61477,8	65560,7	78678,8	48089,5
з них діяльність у сфері інформатизації	466,1	1183,3	1595,6	2476,0	4099,7	5712,6	7034,1	4637,6

* Дані про обсяг реалізованих послуг, який визначають за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції (виконаних послуг), що зазначено в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах, включаючи продукцію (послуги) за бартерним контрактом та непрямі податки (ПДВ, акцизний збір тощо). Статистичне спостереження здійснюється по коду, у яке входять підприємства – юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, що ідентифікуються за основним видом діяльності, як підприємства сфери послуг. Дані за січень-серпень 2011 року надані за оперативною звітністю без урахування малих підприємств.

СТРУКТУРА

Діяльність у сфері інформатизації (питома вага послуг)	У відсотках до загального обсягу							
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Січень–серпень 2011
до загального обсягу по економіці	1,0	1,2	1,3	1,6	1,9	2,4	2,7	2,9
до загального обсягу по секції	7,0	5,9	6,0	6,2	6,7	8,1	8,9	9,6

Джерело: Держстат України, розрахунки Мінекономрозвитку.

Таблиця 2.

**Обсяг реалізованих послуг населенню
(у ринкових цінах включаючи ПДВ)**

Вид економічної діяльності	Обсяги, всього, млн грн*							
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Січень–серпень 2011
Усього по економіці	13589,6	27376,9	33327,3	41331,0	51105,5	53920,3	59660,0	41638,2
в тому числі операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1844,5	3164,6	3784,7	5219,9	6837,3	8272,0	9478,9	6443,5
з них діяльність у сфері інформатизації	47,9	139,2	160,6	201,2	222,0	371,1	457,3	326,0

* Дані про обсяг реалізованих послуг, який визначають за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції (виконаних послуг), що зазначено в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах, включаючи продукцію (послуги) за бартерним контрактом та непрямі податки (ПДВ, акцизний збір тощо). Статистичне спостереження здійснюється по колу, у яке входять підприємства — юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, що ідентифікуються за основним видом діяльності, як підприємства сфери послуг. Дані за січень-серпень 2011 року надані за оперативною звітністю без урахування малих підприємств.

СТРУКТУРА

Діяльність у сфері інформатизації (питома вага послуг)	У відсотках до загального обсягу							
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Січень–серпень 2011
до загального обсягу по економіці	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,7	0,8	0,8
до загального обсягу по секції	2,6	4,4	4,2	3,9	3,3	4,5	4,8	5,1

Джерело: Держстат України, розрахунки Мінекономрозвитку.

Таблиця 3.

ОБСЯГИ РЕАЛІЗОВАНИХ ПОСЛУГ В ІТ-СФЕРІ ЗА КАТЕГОРІЯМИ СПОЖИВАЧІВ

млн гривень

	2009 рік				2010 рік				у % до попереднього періоду		
	Обсяг реалізованих послуг у ринкових цінах	У тому числі			Обсяг реалізованих послуг у ринкових цінах	У тому числі				у % до підсумку	
		населенню	підприємствам,	іншим категоріям споживачів		населенню	підприємствам,	іншим категоріям споживачів			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Діяльність у сфері інформації	5712,59	x	x	x	100,0	7034,04	457,30	6319,92	256,82	100,0	123,1
у тому числі:											
консультування з питань інформатизації	1176,74	x	x	x	20,6	1473,18	65,06	1406,62	1,50	20,9	125,2
розроблення програмного забезпечення та консультування в цій сфері	2336,90	x	x	x	40,9	2763,00	13,17	2729,60	20,23	39,3	118,2
оброблення даних	569,67	x	x	x	10,0	846,53	37,46	806,76	2,31		148,6
діяльність, пов'язана з банками даних	1251,33	x	x	x	21,9	1321,71	323,43	777,10	221,18	18,8	105,6
ремонт і технічне обслуговування офісної та електронно-обчислювальної техніки	345,84	x	x	x	6,1	593,96	8,11	574,25	11,596,8	8,4	171,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
інша діяльність у сфері інформатизації	32,11	x	x	x	0,6	35,66	10,07	25,58	0,01	0,5	111,1
Діяльність у сфері інформатизації	5712,59	x	x	x	100,0	7034,04	457,30	6319,92	256,82	100,0	123,1
у тому числі											
консультування з питань інформатизації	1176,74	x	x	x	20,6	1473,18	65,06	1406,62	1,50	20,9	125,2
розроблення програмного забезпечення та консультування в цій сфері	2336,90	x	x	x	40,9	2763,00	13,17	2729,60	20,23	39,3	118,2

Джерело: Держстат України, розрахунки Мінекономрозвитку

Таблиця 4.

ДИНАМІКА ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ

Вид економічної діяльності	Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал 2007 рік		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал 2008 рік		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал 2009 рік		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал 2010 рік		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал I півріччя 2011 року		Довідково: Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал I півріччя 2010 року	
	у фактичних цінах, млн. грн.	% до попереднього року (реальний індекс)	у фактичних цінах, млн. грн.	% до попереднього року (реальний індекс)	у фактичних цінах, млн. грн.	% до попереднього року (реальний індекс)	у фактичних цінах, млн. грн.	% до попереднього року (реальний індекс)	у фактичних цінах, млн. грн.	% до аналогічного періоду попереднього року (реальний індекс)	у фактичних цінах, млн. грн.	% до аналогічного періоду попереднього року (реальний індекс)
Усього по економіці	188486,1	129,8	233081,0	97,4	151776,8	58,9	171091,9	99,4	74348,6	115,9	55642,2	92,6
в тому числі операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	39414,5	133,4	48839,6	94,2	25677,6	47,2	37189,2	127,5	12136,2	80,5	12943,2	137,2
з них діяльність у сфері інформації	243,2	104,2	283,0	91,4	130,9	42,9	244,6	167,9	193,1	186,5	92,3	247,5

СТРУКТУРА ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ

Вид економічної діяльності	2007	2008	2009	2010	I півріччя 2011	Довідково: I півріччя 2010
Усього по економіці	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в тому числі операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	20,9	21,0	16,9	127,5	16,3	23,3
з них діяльність у сфері інформатизації	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2

Джерело: Держстат України, розрахунки Мінекономрозвитку

Таблиця 5.

Частка кількості суб'єктів господарювання та кількість найманих працівників у сфері інформатизації за 2006–2010 роки

	Кількість суб'єктів господарювання, у % до загальної кількості суб'єктів		Кількість найманих працівників, осіб	
	підприємства*	фізичні особи-підприємці	підприємства*	фізичні особи-підприємці
Діяльність у сфері інформатизації				
2006	23,6	76,4	39728	4868
2007	19,3	80,7	43547	5402
2008	15,2	84,8	47336	5689
2009	13,5	86,5	44832	3041
2010	—	—	46263	—
В тому числі:				
Консультавання з питань інформатизації				
2006	—	—	3385	—
2007	—	—	4200	—
2008	—	—	5063	—
2009	—	—	5252	—
2010	—	—	6387	—
Розроблення програмного забезпечення та консультавання в цій сфері				
2006	—	—	18243	—
2007	—	—	19445	—
2008	—	—	21438	—
2009	—	—	19052	—
2010	—	—	19105	—
Оброблення даних				
2006	—	—	3338	—
2007	—	—	4010	—
2008	—	—	4324	—
2009	—	—	4766	—
2010	—	—	5541	—

Діяльність, пов'язана
з банками даних

2006	—	—	6923	—
2007	—	—	7833	—
2008	—	—	8107	—
2009	—	—	7584	—
2010	—	—	7280	—

Ремонт і технічне об-
слуговування офісної
та електронно-обчис-
лювальної техніки

2006	—	—	7650	—
2007	—	—	7766	—
2008	—	—	7868	—
2009	—	—	7718	—
2010	—	—	7417	—

Інша діяльність
у сфері інформати-
зації

2006	—	—	189	—
2007	—	—	293	—
2008	—	—	536	—
2009	—	—	460	—
2010	—	—	533	—

* Дані наведено без бюджетних установ, крім того без урахування підприємствами основного виду економічної діяльності у 2010 році.

Джерело: Держстат України

Таблиця 6.

**Середньомісячна заробітна плата найманих працівників
за видами економічної діяльності**

(грн.)

	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
Усього	997,23	1294,27	1709,82	1789,23	2150,83
у тому числі сільське господарство, мисливство, лісове господарство	536,52	739,92	1053,74	1164,72	1413,03
промисловість	1144,59	1481,96	1936,93	2033,51	2497,82
будівництво	958,01	1236,30	1526,38	1286,89	1523,72
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	789,55	1021,36	1395,22	1457,67	1717,20
діяльність готелів та ресторанів	602,22	778,21	1012,89	1061,44	1290,63
діяльність транспорту та зв'язку	1263,08	1585,03	2086,72	2270,85	2607,80
фінансова діяльність	1204,94	1715,87	2425,54	2332,76	2547,17
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	974,40	1281,64	1693,23	1712,93	2054,22
у тому числі діяльність у сфері інформати- зації	966,65	1280,29	1757,83	2308,33	2663,14
консультування з питань інфор- матизації	1019,59	1159,38	1963,18	3242,27	3238,11
розроблення програмного забез- печення та консультування в цій сфері	978,81	1333,84	1765,56	2090,51	2330,16
оброблення даних	1433,95	1830,90	2761,44	4092,11	4176,62
діяльність, пов'язана з банками даних	1079,19	1416,06	1861,69	2228,49	2646,63
ремонт і технічне обслугову- вання офісної техніки та елек- тронно-обчислювальної техніки	615,62	815,82	993,84	1276,77	2041,93
у тому числі ремонт і технічне обслугову- вання офісної техніки	626,62	813,08	877,28	1433,76	1651,26
ремонт і технічне обслугову- вання електронно-обчислю- вальної техніки	605,05	818,87	1113,82	1084,78	2478,67

інша діяльність у сфері інформатизації	678,66	604,66	1056,78	809,42	844,86
освіта	757,20	917,86	1237,85	1367,70	1575,94
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	652,52	821,67	1102,92	1230,16	1481,17
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	861,45	1132,40	1526,94	1869,49	2227,26

* Дані наведено без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2010 році.

Джерело: Держстат України.

Розпорядження Кабінету міністрів України
**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЛАНУ ЗАХОДІВ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ
У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ПЕРІОД ДО 2013 РОКУ**

№ 1036-р від 21 вересня 2011 р.
(Урядовий кур'єр від 09.11.2011, № 208)

1. Затвердити план заходів щодо забезпечення розвитку освіти у сфері інформаційних технологій на період до 2013 року, що додається.

2. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади:

забезпечити виконання плану заходів, затвердженого цим розпорядженням;

інформувати щороку до 20 грудня Кабінет Міністрів України про стан виконання зазначеного плану заходів.

Прем'єр-міністр України

М. АЗАРОВ

ПЛАН
заходів щодо забезпечення розвитку освіти у сфері інформаційних технологій на період до 2013 року

1. Передбачити під час розроблення проекту закону щодо особливостей здійснення закупівлі послуг з підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (післядипломна освіта) за державним замовленням, зокрема, формування державного замовлення на підготовку фахівців у сфері інформаційних технологій з урахуванням потреб ринку праці та можливість здійснення перерозподілу такого державного замовлення між напрямками у межах відповідної галузі знань.

Мінекономрозвитку, МОНмолодьспорт.
Березень 2012 року.

2. Рекомендувати МОНмолодьспорту утворити з метою визначення реальних потреб у фахівців у сфері інформаційних технологій Міжвідомчу координаційну раду, до складу якої входять представники центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, галузевих об'єднань підприємств у сфері інформаційних технологій та вищих навчальних закладів.

МОНмолодьспорт, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації.
Лютий 2012 року.

3. Передбачати залучення провідних науковців, представників галузевих об'єднань підприємств у сфері інформаційних технологій до участі в діяльності відповідних науково-методичних комісій МОНмолодьспорту, експертних рад Державної акредитаційної комісії, робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти у сфері інформаційних технологій, а також до розроблення проектів актів щодо внесення відповідних змін до переліків галузей знань, напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у сфері інформаційних технологій у вищих навчальних закладах.

МОНмолодьспорт.
Постійно.

4. Розробити для вищих навчальних закладів програми поглибленого вивчення англійської мови для підготовки фахівців у сфері інформаційних технологій з урахуванням обраної спеціальності.

МОНмолодьспорт.
Червень 2012 року.

5. Забезпечити диференціацію у Національному класифікаторі України ДК 003:2010 «Класифікатор професій» професій для фахівців у сфері інформаційних технологій за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста і бакалавра та ініціювати розроблення заінтересованими суб'єктами відповідних кваліфікаційних характеристик.

Мінсоцполітики, МОНмолодьспорт, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади.
Січень 2013 року.

6. Забезпечити приведення Національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій» у відповідність з міжнародними класифікаційними документами у частині визначення професій, пов'язаних з інформаційними технологіями.

Мінсоцполітики.
Грудень 2013 року.

7. Розробити програму професійної орієнтації випускників вищих навчальних закладів на ринку праці шляхом проведення днів кар'єри, ярмарків вакансій з подальшим укладенням між такими випускниками і роботодавцями договорів про працевлаштування.

МОНмолодьспорт, Мінсоцполітики, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади.

IV квартал 2011 р. — 2013 рік.

8. Розробити за участю галузевих об'єднань підприємств у сфері інформаційних технологій порядок оцінювання рівня відповідності випускників вищих навчальних закладів професійним вимогам, передбачивши в ньому корегування змісту освіти та практичної підготовки з урахуванням результатів такої оцінки.

МОНмолодьспорт, Мінсоцполітики, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади.

Червень 2012 року.

9. Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект закону про внесення змін до Податкового кодексу України у частині визначення порядку надання податкових пільг суб'єктам господарювання, що провадять діяльність у сфері інформаційних технологій, які беруть участь у забезпеченні проходження практики студентами вищих навчальних закладів, проведенні стажування науково-педагогічних і педагогічних працівників, працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів, оновленні матеріально-технічної бази професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

Мінсоцполітики, МОНмолодьспорт, Мінекономрозвитку, Мінфін, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади.

Грудень 2012 року.

10. Розробити проект типової тристоронньої угоди про навчання студентів у вищих навчальних закладах між вищим навчальним закладом, замовником, який провадить діяльність у сфері інформаційних технологій, та особою, що навчатиметься за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. Передбачити можливість укладення угод про цільову підготовку кадрів протягом останніх років навчання за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем між особою, яка навчається, вищим навчальним закладом і роботодавцем, а також двосторонніх угод про підготовку фахівців для органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які належать до сфери їх управління, між вищими навчальними закладами та відповідними органами виконавчої.

МОНмолодьспорт, Мінекономрозвитку,
Мінфін, Мінсоцполітики, інші центральні органи
виконавчої влади, до сфери управління яких належать
вищі навчальні заклади.

Грудень 2012 року.

11. Вирішити питання встановлення недержавних іменних стипендій студентам вищих навчальних закладів та використання інших форм соціального партнерства між вищими навчальними закладами і суб'єктами господарювання, які провадять діяльність у сфері інформаційних технологій.

МОНмолодьспорт, Мінекономрозвитку, Мінфін,
інші центральні органи виконавчої влади,
до сфери управління яких належать вищі
навчальні заклади.

2012–2013 роки.

12. Визначити базові вищі навчальні заклади, зокрема заклади післядипломної освіти, для підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, що здійснюють підготовку фахівців у сфері інформаційних технологій, в тому числі за дистанційною формою навчання. Підготувати пропозиції щодо централізованого придбання ліцензійного програмного забезпечення для вищих навчальних закладів, забезпечення доступу студентів, науково-педагогічних, наукових працівників вищих навчальних закладів до всесвітніх інформаційних баз даних.

МОНмолодьспорт, Адміністрація Державної служби
спеціального зв'язку та захисту інформації, інші
центральні органи виконавчої влади,
до сфери управління яких належать вищі
навчальні заклади.

Грудень 2011 року.

13. Розробити програми курсів з інформаційно-комунікаційних технологій, що вивчаються за вибором учнів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням іноземних мов та профільних класів старшої школи.

МОНмолодьспорт.
Червень 2012 року.

14. Розробити із залученням галузевих об'єднань підприємств у сфері інформаційних ехнологій курси з інформаційної грамотності, що вивчаються за вибором учнів загальноосвітніх навчальних закладів, та відповідні факультативні курси.

МОНмолодьспорт.
Червень 2012 року.

Розпорядження Кабінету Міністрів України
**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА БОРОТЬБИ
З НЕЛЕГАЛЬНИМ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯМ**

№ 247-р від 15 травня 2002 р.

1. Затвердити Концепцію легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням (додається).

2. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити реалізацію завдань і положень, передбачених Концепцією легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням, під час розроблення програм інформатизації та проектів нормативно-правових актів.

3. Визначити МОН головним виконавцем і організатором робіт з легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням за участю Генерального штабу Збройних Сил.

Прем'єр-міністр України

А. КІНАХ

КОНЦЕПЦІЯ
легалізації програмного забезпечення та боротьби
з нелегальним його використанням

Загальні положення

Ця Концепція визначає основи урядової політики щодо легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням.

Основними причинами широкого використання в країні неліцензійного програмного забезпечення є недосконалість нормативно-правової бази, несприятливі умови розвитку ринку інформаційних технологій, відсутність негативного ставлення у суспільстві до нелегального використання програмного забезпечення та неспроможність більшої частини населення придбати легальне програмне забезпечення через його високу ціну тощо.

Легалізація програмного забезпечення спрямована на встановлення ефективної системи правової охорони програмного забезпечення як об'єкта авторського права та відповідає курсу країни на європейську інтеграцію.

Концепцією передбачається проведення заходів, пов'язаних з вдосконаленням та розвитком ринку програмного забезпечення.

Мета та завдання

Мета Концепції полягає у визначенні наукових та практичних заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази з питань легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням, розробленні рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування законодавства у зазначеній сфері, створення механізму протидії нелегальному використанню програмного забезпечення.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити ряд завдань, зокрема:

- розробити та прийняти нормативно-правові акти, спрямовані на вдосконалення та розвиток законодавства щодо охорони прав інтелектуальної власності у сфері програмного забезпечення;

- розробити рекомендації щодо вдосконалення організації боротьби з незаконним відтворенням, розповсюдженням і використанням програмного забезпечення;

- здійснити заходи щодо розбудови вітчизняної індустрії програмного забезпечення.

Стан та проблеми легалізації програмного забезпечення

За останнє десятиліття використання інформаційних технологій у світі зростає стрімкими темпами, їх основу становить програмне забезпечення — продукт інтелектуальної діяльності, який належить одночасно до сфер інформаційних технологій та авторського права.

Комп'ютери, комп'ютерні мережі і програмне забезпечення для спільного їх функціонування — це основа становлення сучасних виробничих, фінансових та бізнесових технологій у світовій економіці, що потребує значних обсягів нового програмного забезпечення, ринок якого у світі постійно збільшується.

Використання неліцензійного програмного забезпечення становить серйозну перешкоду на шляху розвитку ринку інформаційних технологій, стримує міжнародне співробітництво, сприяє розвитку тіньового сектору та інших негативних наслідків. Втрачаються можливості інвестування сфери інформаційних технологій міжнародними фінансовими та виробничими структурами, комплексного розв'язання проблем правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності тощо.

Розвитку інформаційних технологій у країні сприятиме проведення комплексу заходів, спрямованих на використання у всіх сферах діяльності лише ліцензійного програмного забезпечення, вдосконалення законодавства про авторське право та суміжні права щодо використання програмного забезпечення з урахуванням його специфіки.

Легалізація програмного забезпечення

В Україні використовується широкий спектр програмного забезпечення, зокрема операційні системи комп'ютерів загального призначення та локальних комп'ютерних мереж, програмне забезпечення для доступу до глобальних комп'ютерних мереж, прикладне програмне забезпечення, системи керування базами даних, системи електронного документообігу, програми для забезпечення перекладу, перевірки правопису та словники, видавничі редактори, редактори векторної та растрової графіки, інструментальні засоби створення інформаційно-пошукових підсистем та програмування, бухгалтерські програми, антивірусне програмне забезпечення, архіватори тощо. Серед них є загальновідоме програмне забезпечення іноземних виробників і створене вітчизняними організаціями та підрозділами органів державної влади.

До основних організаційних заходів щодо легалізації програмного забезпечення в органах державної влади можна віднести:

визначення вимог до програмного забезпечення, що використовується;

заборону незаконної інсталяції нового програмного забезпечення;

обов'язковість придбання ліцензійного програмного забезпечення під час закупівлі комп'ютерної техніки;

розроблення планів переходу на ліцензійне локалізоване програмне забезпечення;

використання безкоштовних аналогів комерційного програмного забезпечення;

передбачення Генеральним державним замовником у щорічних завданнях (проектах) Національної програми інформатизації:

— розроблення методичних рекомендацій з проведення аудиту програмного забезпечення;

— розроблення нормативної та методичної документації щодо боротьби з нелегальним використанням програмного забезпечення;

— створення інформаційно-довідкової системи з питань розповсюдження і використання ліцензійного програмного забезпечення;

— створення і ведення реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення.

У завданнях Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл передбачати:

розроблення методичних рекомендацій щодо обладнання кабінетів інформатики для загальноосвітніх навчальних закладів;

створення системи контролю постачання та використання комп'ютерної техніки і програмного забезпечення у навчальних закладах;

формування електронного реєстру ліцензійно чистих навчальних програм та електронної бібліотеки навчальних компакт-дисків.

Організація боротьби з незаконним використанням програмного забезпечення

Одним з основних видів правопорушень щодо програмного забезпечення є контрафакція, різновидами якої є відтворення, розповсюдження та використання програмного забезпечення без дозволу власника авторських прав на ці твори (комп'ютерне піратство).

Види незаконного використання програмного забезпечення, які можуть бути кваліфіковані як порушення авторського права:

продаж комп'ютерної техніки разом з незаконно встановленим програмним забезпеченням;

тиражування і розповсюдження примірників програмного забезпечення на носіях інформації без дозволу власника авторських прав;

незаконне розповсюдження програмного забезпечення через телекомунікаційні мережі (Інтернет, електронна пошта тощо);

незаконне використання програмного забезпечення користувачем.

Результати аналізу діяльності правоохоронних органів свідчать, що у переважній більшості випадків правопорушники притягаються до кримінальної чи адміністративної відповідальності за незаконну торговельну діяльність, порушення порядку провадження підприємницької діяльності, порушення податкового законодавства, а не за порушення авторських прав виробників програмного забезпечення.

Для посилення протидії правопорушенням у сфері програмного забезпечення необхідне вдосконалення нормативно-правової бази, вирішення питань кадрового забезпечення протидії правопорушенням, пов'язаним з комп'ютерним піратством, створення національного реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, налагодження співробітництва з міжнародними організаціями тощо.

Розбудова вітчизняної індустрії програмного забезпечення

Розвиток власної індустрії програмного забезпечення має стати однією з важливих передумов цивілізованого функціонування ринку інформаційних технологій в країні. Виробництво програмного забезпечення повинно базуватися на сучасних технологіях, експортній орієнтації, привабливості для іноземних інвестицій, взаємодії з навчальними закладами, охороні прав інтелектуальної власності тощо.

Стратегія розвитку індустрії програмного забезпечення повинна будуватися з урахуванням відмінностей, що відрізняють її від продукції інших сфер виробництва, зокрема:

кінцевий продукт є інформаційно-аналітичним інструментарієм для ефективнішого управління процесами матеріального виробництва, самою інформацією і знаннями;

вартість затрачених інтелектуальних ресурсів значно перевищує вартість використаних матеріальних ресурсів;

програмне забезпечення постійно перебуває під загрозою несанкціонованого копіювання, що ускладнює отримання прав власником належної винагороди тощо.

До основних заходів щодо розвитку індустрії програмного забезпечення належать:

створення дійових механізмів захисту від несанкціонованого копіювання;

підтримка наукових та освітніх процесів, спрямованих на розвиток інтелектуальних ресурсів;

законодавче та організаційне сприяння залученню інвестиційних ресурсів;

збільшення квот підготовки спеціалістів із спеціальностей, пов'язаних із створенням програмного забезпечення та підготовки нових навчальних програм, що відображають сучасні міжнародні вимоги до спеціалістів-програмістів;

сприяння залученню виробників програмного забезпечення до процесу інвестування частки прибутків у відповідні навчальні заклади;

пропагування привабливості інвестицій міжнародного капіталу в індустрію програмного забезпечення;

вирішення на міждержавному рівні питань щодо порядку виїзду спеціалістів-програмістів за кордон та впровадження компенсаційних механізмів для відтворення інтелектуального потенціалу;

звільнення від експортного мита виробленої продукції та наданих послуг.

Фінансове забезпечення

Фінансування заходів, пов'язаних з реалізацією завдань Концепції, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, відповідних місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

План реалізації

Для створення ефективного правового та економічного механізму функціонування ринку програмного забезпечення передбачається:

приведення законодавства щодо об'єктів авторського права і суміжних прав, до яких належить і програмне забезпечення, у відповідність з міжнародними нормами;

створення сприятливих умов щодо залучення іноземних інвестицій у сферу виробництва програмного забезпечення;

заборона незаконного встановлення нового програмного забезпечення;

першочергове розроблення стандартів у сфері інформаційних технологій;

включення вимог щодо ліцензійної чистоти програмного забезпечення до комплексу нормативно-правових документів сертифікації прикладного програмного забезпечення навчального призначення;

забезпечення кадрами створених у системі МВС спеціальних підрозділів з питань боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності;

налагодження співробітництва з міжнародними організаціями, які захищають інтереси правласників на програмне забезпечення;

створення національного електронного реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення і навчальних програм.

Постанова Кабінету Міністрів України
**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ В ОРГАНАХ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ**

№ 253 від 4 березня 2004 р.

Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити Порядок легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади, що додається.
2. Утворити міжвідомчу робочу групу з питань легалізації комп'ютерних програм у складі згідно з додатком. Дозволити керівникові міжвідомчої робочої групи в разі потреби вносити зміни до її складу.
3. Міністерству освіти і науки розробити і затвердити в 2004 році положення про реєстр комп'ютерних програм та забезпечити його ведення.

Прем'єр-міністр України

В. ЯНУКОВИЧ

ПОРЯДОК
легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади

1. Цей Порядок визначає процедуру проведення легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади.
2. У цьому Порядку терміни вживаються у такому значенні:
легалізація комп'ютерних програм в органах виконавчої влади (далі — легалізація) — приведення використання комп'ютерних програм у відповідність з вимогами законодавства про авторське право шляхом заміни неліцензійних примірників комп'ютерних програм на ліцензійні;
договір про легалізацію — договір між Державною службою інтелектуальної власності та особою, яка має виключне право дозволяти використання комп'ютерних програм (далі — правовласник), який визначає орієнтовну кількість програм, що легалізуються, їх характеристики, строки та порядок постачання примірників програм, пільгові цінові умови, порядок здійснення розрахунків, а також інші умови легалізації.
3. Дія цього Порядку не поширюється на закупівлю нових комп'ютерних програм чи комп'ютерної техніки з установленими програмами, яка здійснюється органами виконавчої влади самостійно у порядку, визначеному законодавством.

4. Обов'язковою умовою легалізації є позитивний висновок державної експертизи з питань технічного та/або криптографічного захисту інформації.

5. Здійснення заходів з легалізації координує міжвідомча робоча група з питань легалізації комп'ютерних програм.

6. Органи виконавчої влади під час проведення щорічної планової інвентаризації комп'ютерних програм визначають перелік і кількість примірників програм, які необхідно легалізувати, та подають у встановленому порядку відповідну інформацію:

районні, районні у містах Києві та Севастополі держадміністрації — Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям;

міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації — Державній службі інтелектуальної власності.

Комп'ютерні програми, які не підлягають легалізації через моральну застарілість, невідповідність функціональним завданням органів виконавчої влади, вимогам захисту інформації тощо, виводяться з експлуатації до кінця року, в якому проводилася інвентаризація.

7. Державна служба інтелектуальної власності узагальнює подану органами виконавчої влади інформацію і подає її на розгляд міжвідомчої робочої групи.

8. Міжвідомча робоча група визначає кількість примірників комп'ютерних програм, які підлягають легалізації в органах виконавчої влади у наступному році. Голова міжвідомчої робочої групи організовує проведення попередніх переговорів з правовласниками та подає в установленому порядку проект договору про легалізацію на погодження Мінфіну, Мінекономрозвитку та Держінформнауки. Після погодження із заінтересованими органами виконавчої влади Державна служба інтелектуальної власності укладає договори про легалізацію.

9. На підставі укладених договорів про легалізацію органи виконавчої влади у встановленому порядку передбачають у бюджетних запитах необхідні для виконання зазначених договорів обсяги фінансування.

10. Після прийняття закону про державний бюджет на відповідний рік МОНмолодьспорт на підставі договорів про легалізацію та в порядку, встановленому законодавством для закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, у межах передбачених на зазначені цілі бюджетних коштів здійснює організацію закупівлі ліцензійних примірників комп'ютерних програм.

У разі коли правовласник не провадить господарської діяльності в Україні, закупівля примірників комп'ютерних програм може здійснюватися увизначених правовласником осіб.

СКЛАД

міжвідомчої робочої групи з питань легалізації комп'ютерних програм

СТРИХА Максим Віталійович	— заступник Міністра освіти і науки,
ЧЕБОТАРЬОВ Валентин Павлович	— заступник голови Державного департаменту інтелектуальної власності, заступник керівника групи
БАЛЮК Віталій Віталійович	— заступник Голови Держкомінформатизації
БУРЖИНСЬКИЙ Василь Антонович	— начальник департаменту МВС
ГАВРИШ Костянтин Георгійович	— заступник начальника Управління стратегії розвитку інформаційних ресурсів та технологій Секретаріату Кабінету Міністрів України
ГОЛОВЧЕНКО Костянтин Григорович	— заступник начальника департаменту Адміністрації Держспецзв'язку
ГРИЦАЄНКО Анатолій Васильович	— заступник директора Головного інформаційно-обчислювального центру державного підприємства «НЕК «Укренерго»
ДІХТЯРЕНКО Микола Данилович	— начальник департаменту Адміністрації Держспецзв'язку
ЗАЄЦЬ Тарас Олексійович	— начальник відділу МНС
КРИВОШЕЄВ Олег В'ячеславович	— заступник директора департаменту Мінекономіки
СИДОРОВИЧ Ярослав Мар'янович	— директор департаменту Мінфіну
СТОРОЖЕНКО Олександр Васильович	— заступник начальника зв'язку Збройних Сил
ШЕВЧЕНКО Сергій Семенович	— директор департаменту ДПА
ШУЛЯК Валентин Петрович	— заступник начальника регіональної інформаційної митниці Держмитслужби

Постанова Кабінету Міністрів України

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОГРАМИ ВИКОРИСТАННЯ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВІДКРИТИМ КОДОМ НА 2012–2015 роки

№ 1269 від 30 листопада 2011 р.

Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити Державну цільову науково-технічну програму використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 роки (далі — Програма), що додається.

2. Міністерству економічного розвитку і торгівлі включати щороку за поданням Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації визначені Програмою завдання, заходи та показники до відповідних розділів проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік.

3. Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації подавати щороку до 1 квітня Кабінетові Міністрів України та Міністерству економічного розвитку і торгівлі інформацію про стан виконання Програми.

4. Міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади забезпечити виконання Програми за рахунок та в межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік, а також інших джерел.

Прем'єр-міністр України

М. АЗАРОВ

ДЕРЖАВНА ЦІЛЬОВА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ПРОГРАМА
використання в органах державної влади
програмного забезпечення
з відкритим кодом
на 2012–2015 роки

Мета Програми

Метою Програми є створення умов для використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом з урахуванням його функціональних можливостей та оптимізації витрат бюджетних коштів.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Можливі три варіанти розв'язання проблеми, що передбачають:

перший — використання пропрієтарного програмного забезпечення (програмного забезпечення, яке є об'єктом права інтелектуальної власності і використовується лише у спосіб та згідно з умовами, визначеними у відповідних дозволах (ліцензіях), виданих уповноваженими особами), що призведе до загострення проблем, пов'язаних з використанням неліцензійного програмного забезпечення, та необхідності раз на чотири-п'ять років виділяти 400–1500 млн гривень для придбання пропрієтарного програмного забезпечення, а також додаткові кошти для оновлення раніше придбаного програмного забезпечення;

другий — повну заміну в органах державної влади пропрієтарного програмного забезпечення на програмне забезпечення з відкритим кодом, легалізацію неліцензійного програмного забезпечення відповідно до Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 253 (Офіційний вісник України, 2004 р., № 10, ст. 586), а також вирішення питань щодо:

створення в найкоротший строк розвинутої інфраструктури формування та розповсюдження програмного забезпечення з відкритим кодом, що потребує значних капіталовкладень;

швидкого переведення даних із форматів, створених з використанням пропрієтарного програмного забезпечення, у формати, створені з використанням програмного забезпечення з відкритим кодом;

локалізації програмного забезпечення з відкритим кодом;

організації перепідготовки державних службовців;

третій, оптимальний — створення умов для поступового впровадження в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом із збереженням у разі потреби пропрієтарного програмного забезпечення, визначення доцільності та економічно обґрунтованих строків

переходу на використання програмного забезпечення з відкритим кодом для кожного органу державної влади, а також організацію підвищення кваліфікації державних службовців переважно за дистанційною формою навчання.

Розв'язання проблеми здійснюється шляхом:

удосконалення нормативно-правової бази з питань:

— інтелектуальної власності у частині використання програмного забезпечення, зокрема з відкритим кодом;

— міжвідомчої координації використання програмного забезпечення з відкритим кодом;

— координації Держінформнауки діяльності виконавців Програми та проведення моніторингу стану використання органами державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом;

створення інфраструктури формування та розповсюдження програмного забезпечення з відкритим кодом, адаптованого до потреб органів державної влади;

визначення механізму координації та державної підтримки зазначеної інфраструктури з метою використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом;

розроблення адаптованого до потреб органів державної влади з урахуванням вимог у сфері технічного захисту інформації локалізованого базового комплексу програмного забезпечення з відкритим кодом та організації і проведення у разі потреби його експертизи на відповідність вимогам законодавства;

створення з урахуванням вимог у сфері технічного захисту інформації загальнодоступного інформаційного ресурсу з оприлюднення відомостей про програмне забезпечення з відкритим кодом і його технічної підтримки, а також відповідних методичних матеріалів та інструкцій;

формування загальнодержавного фонду алгоритмів та програмного забезпечення з відкритим кодом;

створення умов для функціонування конкурентного середовища надання послуг з розроблення, формування та розповсюдження програмного забезпечення з відкритим кодом, адаптованого до потреб органів державної влади;

визначення на конкурсних засадах підприємства для розроблення методичних засад використання програмного забезпечення з відкритим кодом, його безоплатного розповсюдження в органах державної влади;

підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців з питань використання програмного забезпечення з відкритим кодом переважно за дистанційною формою навчання;

популяризації використання програмного забезпечення з відкритим кодом та сприяння його розповсюдженню;

забезпечення використання програмних продуктів, які апробовані в органах державної влади та мають технічну підтримку розробників (розповсюджувачів);

реалізація пілотного проекту з використання програмного забезпечення з відкритим кодом, що дасть змогу провести експертизу базового комплексу такого забезпечення, створити дослідний комплекс для тестування програмного забезпечення з відкритим кодом тощо;

проведення ґрунтовного дослідження стану використання програмного забезпечення з відкритим кодом та аналізу ситуації на вітчизняному ринку послуг, пов'язаних з використанням в державному, громадському, приватному секторах та окремих галузях економіки програмного забезпечення з відкритим кодом.

Очікувані результати, ефективність Програми

Виконання Програми дасть змогу поступово впровадити в органах державної влади програмне забезпечення з відкритим кодом, що сприятиме:

скороченню витрат бюджетних коштів, пов'язаних з легалізацією та придбанням пропріетарного програмного забезпечення;

спрямуванню бюджетних коштів для надання підтримки вітчизняним розробникам програмного забезпечення з відкритим кодом;

збільшенню частки ліцензійного програмного забезпечення в органах державної влади;

створенню нових робочих місць;

створенню умов для залучення інвестицій у розвиток вітчизняної індустрії програмного забезпечення;

формуванню позитивного ставлення у суспільстві до використання програмного забезпечення з дотриманням прав інтелектуальної власності; зростанню інтелектуального потенціалу країни.

Обсяги та джерела фінансування

Фінансування Програми здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел.

Орієнтовний обсяг фінансування Програми становить 41,843 млн. гривень, у тому числі 37,688 млн. — за рахунок коштів державного бюджету, 4,155 млн. — за рахунок інших джерел.

Обсяг фінансування Програми уточнюється щороку під час складання проекту Державного бюджету України на відповідний рік з урахуванням його можливостей.

**ДИРЕКТИВА
СОВЕТА ЕВРОПЕЙСКОГО СООБЩЕСТВА
О ПРАВОВОЙ ОХРАНЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ
(91/250/ЕЭС)**

(Брюссель, 14 мая 1991 года)

Совет Европейских сообществ, принимая во внимание Договор о создании Европейского экономического сообщества и, в частности, его статью 100 «а»,

принимая во внимание предложение Комиссии*,

в сотрудничестве с Европейским Парламентом**,

принимая во внимание мнение Экономического и Социального Комитета***,

принимая во внимание, что компьютерные программы в настоящее время не четко охраняются существующим законодательством во всех государствах-членах и такая охрана, где она имеется, производится по-разному;

принимая во внимание, что развитие компьютерных программ требует вложений соответствующих человеческих, технических и финансовых ресурсов, а компьютерные программы могут быть копированы по частям, в то время как они нуждаются в независимом развитии;

принимая во внимание, что компьютерные программы играют все возрастающую роль во многих областях промышленности и технология компьютерных программ может рассматриваться как имеющая фундаментальную важность для промышленного развития Сообщества;

принимая во внимание, что определенные различия в правовой охране компьютерных программ, которые имеются в праве государств-членов, имеют прямые негативные последствия для функционирования общего рынка компьютерных программ и такие различия могут увеличиться при принятии государствами-членами нового законодательства по этому вопросу;

принимая во внимание, что существующие различия, имеющие такие последствия, должны быть устранены, а новые не должны появляться, тогда как различия, не имеющие отрицательных последствий для функционирования общего рынка, в значительной степени не требуют устранения и установления препятствий для их возникновения;

---

* OJ. № С 91, 12.04.89. P. 4; OJ. № С 320, 20.12.90. P. 22.

** OJ. № С 231, 17.09.90. P. 78.

*** OJ. № 329, 30.12.89. P. 4.

принимая во внимание, что правовые рамки Сообщества по охране компьютерных программ могут, соответственно, первоначально ограничиться установлением, что государства-члены должны охранять компьютерные программы нормами авторского права, как литературные произведения, и, далее, установить, кто и что подлежит охране, исключительные права каких лиц могут быть предоставлены для разрешения или запрещения определенных действий, и как долго охрана будет продолжаться;

принимая во внимание, что в целях этой Директивы термин «компьютерная программа» будет включать программы в любой форме, в том числе и те, которые встроены в металлические детали; учитывая, что этот термин также включает подготовительные оформительские работы, которые ведут к развитию компьютерной программы, предусматривая, что сущность подготовительных работ такова, что компьютерная программа имеет от них результат на последнем этапе;

принимая во внимание, что в отношении критерия, который должен применяться для определения того, является ли компьютерная программа оригинальным произведением, никакие тесты, касающиеся качества или эстетики программы, не должны применяться;

принимая во внимание, что Сообщество в целом обязалось содействовать международной стандартизации;

принимая во внимание, что функцией компьютерной программы является связь и работа вместе с другими составными частями компьютерной системы и с пользователями, и, в этих целях, логическая, а где возможно, физическая взаимная связь и взаимодействие требуют разрешить всем элементам программного обеспечения и технического обеспечения работать с другими такими же элементами и с пользователями любым образом, каким они намерены функционировать;

принимая во внимание, что части программы, которая предусмотрена для такой взаимной связи и взаимодействия между элементами программного и технического обеспечения, всеобщие известны как «интерфейсы»;

принимая во внимание, что эта функциональная взаимная связь и взаимодействие всеобщие известны как «взаимодействие»; учитывая, что такое взаимодействие может быть определено как способность к обмену информацией и взаимному использованию информации, которой обменялись;

принимая во внимание, что во избежание сомнений должна быть внесена ясность, что охраняемо только самовыражение компьютерной программы, и что идеи и принципы, которые лежат в основе любого элемента программы, включая те, которые лежат в основе ее интерфейса, не охраняются авторским правом в соответствии с этой Директивой;

принимая во внимание, что в соответствии с этим принципом авторского права, в той мере, в какой логика, алгоритмы и программные языки включают идеи и принципы, эти идеи и принципы не охраняются данной Директивой;

принимая во внимание, что для целей этой Директивы термин «доходный» означает способность к использованию компьютерной программы или ее копии в течение определенного времени и в целях получения прибыли; учитывая, что этот термин не включает публичных передач, они, соответственно, остаются вне сферы этой Директивы;

принимая во внимание, что исключительные права автора предотвращать неправомерное воспроизведение его работы имеют некоторые исключения в случае, когда технически необходимо разрешение воспроизведения компьютерной программы для использования ее законным приобретателем;

принимая во внимание, что это означает, что действия по загрузке и работе, необходимые для использования копии программы, которая была законно приобретена, и действия по исправлению ошибок не могут быть запрещены контрактом; учитывая, что в отсутствие специальных договорных положений, включая случаи, когда копия программы была продана, любое другое действие по использованию копии программы может быть совершено в соответствии с намерением законного приобретателя этой копии;

принимая во внимание, что лицу, имеющему право использовать компьютерную программу, не должны препятствовать выполнять действия, которые необходимы для просмотра, изучения или испытания действия программы, при условии, что эти акты не нарушают авторского права по программе;

принимая во внимание, что неправомерное воспроизведение, перевод, адаптация или переработка формы кода, в которой копия компьютерной программы была выполнена, в действительности представляют собой нарушение исключительных прав автора;

принимая во внимание, тем не менее, что могут существовать обстоятельства, когда такое воспроизведение кода и перевода его формы по смыслу статьи 4 «а» и «b» является необходимым для получения нужной информации для достижения взаимодействия независимо созданной программы с другими программами;

принимая во внимание, что считается, что только в этих ограниченных обстоятельствах совершение действий по воспроизведению и переводу лицом или в пользу лица, обладающего правом использовать копию программы, является законным и совместимым с обычной практикой, и поэтому должно считаться не требующим разрешения носителя права;

принимая во внимание, что целью этого исключения является создание возможности для связи всех компонентов компьютерной системы, включая исполненные различными производителями таким образом, чтобы они могли работать вместе;

принимая во внимание, что такое изъятие из исключительных прав автора не может использоваться таким образом, чтобы нарушать законные интересы носителя прав или затруднять нормальное использование программы;

принимая во внимание, что для соответствия положениям Бернской Конвенции по охране литературных и художественных произведений срок охраны должен продолжаться в течение жизни автора и пятьдесят лет, считая с первого января года, следующего за годом его смерти, или, в случае анонимных или псевдоанонимных произведений, — 50 лет с первого января года, следующего за годом первой публикации произведения;

принимая во внимание, что охрана компьютерных программ по законам об авторском праве должна осуществляться без ущерба применению в соответствующих случаях других форм охраны; при этом, однако, любые договорные положения, противоречащие статье 6 или исключениям, предусмотренным в статье 5 (2) и (3), считаются недействительными;

принимая во внимание, что положения данной Директивы не причиняют ущерба применению правил о конкуренции, предусмотренным статьями 85 и 86 Договора, если доминирующий производитель отказывается сделать информацию доступной для взаимодействия, как это предусмотрено данной Директивой;

принимая во внимание, что положения этой Директивы не должны нарушать специальные требования права Сообщества, которые уже установлены в отношении опубликования интерфейсов в телекоммуникационном секторе или решения Совета по вопросам стандартизации в области информационной технологии и телекоммуникаций;

принимая во внимание, что эта Директива не наносит ущерба положениям, предусмотренным национальным законодательством в соответствии с Бернской Конвенцией по вопросам, не урегулированным этой Директивой, одобрил

эту Директиву:

Статья 1 Объект охраны

1. В соответствии с положениями этой Директивы государства-члены будут охранять компьютерные программы авторским правом наряду с литературными произведениями по смыслу Бернской Конвенции по охране литературных и художественных произведений. В целях этой

Директивы термин «компьютерные программы» включает и их подготовительный оформительский материал.

2. Охрана, в соответствии с этой Директивой, будет применяться к компьютерной программе, выраженной в любой форме. Идеи и принципы, которые лежат в основе любого элемента компьютерной программы, включая лежащие в основе ее интерфейсов, не охраняются авторским правом по этой Директиве.

3. Компьютерная программа будет охраняема, если она является оригиналом в том смысле, что это интеллектуальное создание автора. Никакой иной критерий не применяется при определении, не подлежит ли она охране.

Статья 2

Авторство компьютерных программ

1. Автором компьютерной программы должно быть физическое лицо или группа физических лиц, которые создали программу, или, если законодательство государств-членов разрешает это, — юридическое лицо, рассматриваемое в качестве носителя прав по этому законодательству. Если коллективные произведения признаются законодательством государств-членов, отдельное лицо, рассматриваемое законодательством государств-членов как создатель произведения, считается его автором.

2. В отношении компьютерной программы, которая создана совместно группой физических лиц, исключительные права будут принадлежать совместно.

3. Если компьютерная программа создана работником во исполнение его обязанностей или в соответствии с инструкциями, полученными от его работодателя, только работодатель будет полномочен осуществлять все экономические права в отношении такой программы, если иное не предусмотрено в контракте.

Статья 3

Субъекты охраны

Охрана предоставляется всем физическим и юридическим лицам, охраняемым национальным законодательством по авторскому праву, применяемому к литературным произведениям.

Статья 4

Ограничительные действия

В соответствии с положениями статей 5 и 6 исключительные права носителя прав, по смыслу статьи 2, включают права осуществлять или разрешать:

а) постоянное или временное воспроизведение компьютерной программы любыми средствами и в любой форме, частично или полностью.

Если загрузка, показ, действие, передача или накопление компьютерной программы являются условием такого воспроизведения, эти действия должны быть разрешены носителем прав;

б) трансляция, адаптация, аранжировка и любая другая перестройка компьютерной программы, а также воспроизведение ее результатов, осуществляются без ущерба правам лица, которое изменило программу;

с) любая форма публичного распространения, включая прокат оригинальной компьютерной программы или ее копий. Первая продажа копии программы в Сообществе носителем права или с его согласия исчерпывает право на распространение этой копии в Сообществе, за исключением права контроля за дальнейшим использованием программы и ее копии.

Статья 5

Исключения из ограничительных действий

1. При отсутствии специальных договорных положений, действия, перечисленные в статье 4 «а» и «б» не требуют разрешения носителя прав, если они необходимы для использования компьютерной программы законным приобретателем в соответствии с его намерениями, включая исправление погрешностей.

2. Производство устаревшей копии лицом, имеющим право использовать компьютерную программу, не может быть запрещено контрактом, если это необходимо для такого использования.

3. Лицу, имеющему право использовать копию компьютерной программы, предоставляется право без разрешения носителя права просматривать, изучать или проверять работу программы в целях определения идей и принципов, которые лежат в основе любого элемента программы, если он делает это во время загрузки, просмотра, действия, передачи или накопления программы, которые он имеет право делать.

Статья 6

Иные ограничения

1. Разрешения носителя прав не требуется, если воспроизведение кода и передача его формы по смыслу статьи 4 «а» и «б» необходимо для получения информации, требуемой для достижения взаимодействия независимо созданной компьютерной программы с другими программами, при наличии следующих условий:

а) эти действия предусмотрены лицензиатом или любым другим лицом, имеющим право использовать копию программы, или в его пользу лицом, обладающим право делать это;

б) информация, необходимая для достижения взаимодействия, которая ранее не была доступна для лиц, указанных в подпункте «а»; и

с) эти действия ограничены теми частями оригинальной программы, которые необходимы для достижения взаимодействия.

2. Положения пункта 1 не разрешают информацию, полученную путем их применения:

а) использовать в иных целях чем достижение взаимодействия независимо созданной компьютерной программы;

б) передавать другим лицам, за исключением случая, когда это необходимо для взаимодействия независимо созданной компьютерной программы; или

с) использовать в целях развития производства или маркетинга компьютерной программы весьма сходной в своем выражении или для любого другого действия, которое нарушает авторское право.

3. В соответствии с положениями Бернской Конвенции об охране литературных и художественных произведений, положения этой статьи не могут пониматься таким образом, что разрешается применение таким путем, который без оснований нарушает права носителя законных интересов или противоречит нормальной эксплуатации компьютерной программы.

Статья 7

Специальные меры охраны

1. Без ущерба положениям статей 4, 5 и 6 государства-члены примут в соответствии с их национальным законодательством соответствующие меры против лиц, которые совершили любое из действий, перечисленных ниже в подпунктах «а», «б» и «с»:

а) любое действие по распространению копии компьютерной программы, зная, или имея основания полагать, что это незаконная копия;

б) обладание в коммерческих целях копией компьютерной программы, зная, или имея основания полагать, что это незаконная копия;

с) любое действие, пускающее в оборот или во владение для коммерческих целей любыми способами с единственным намерением облегчить перемещение или распространение без разрешения любого технического устройства, которое может быть использовано для защиты компьютерной программы.

2. Любая незаконная копия компьютерной программы подлежит изъятию в соответствии с законодательством соответствующего государства-члена.

3. Государства-члены могут использовать для изъятия любые средства,

предусмотренные в пункте 1 «с».

Статья 8

Срок охраны

1. Охрана предоставляется в течение жизни автора и пятидесяти лет после его смерти или после смерти последнего соавтора; если компьютерная программа является анонимным или псевдоанонимным произведением или юридическое лицо рассматривается в качестве автора по национальному законодательству в соответствии со статьей 2 (1), — срок охраны равен пятидесяти годам с момента, когда компьютерная программа впервые законно была публично представлена. Срок охраны начинается с первого января года следующего за вышеназванными событиями.

2. Государствам-членам, которые уже установили срок охраны более длительный, чем предусмотрено в пункте 1, разрешено сохранить этот срок охраны до того времени, пока срок охраны авторского права не будет гармонизирован правом Сообщества более общим образом.

Статья 9

Продолжительность применения других правовых положений

1. Положения этой Директивы применяются без ущерба другим правовым установлениям, которые предусмотрены для патентных прав, товарных знаков, недобросовестной конкуренции, торговых секретов, охраны полупроводников или права договоров. Любые договорные положения, противоречащие статье 6 или исключениям, предусмотренным в статье 5 (2) и (3), недействительны.

2. Положения этой Директивы применяются также к программам, которые были созданы до 1 января 1993 г. без ущерба любым заключенным актам и правам, приобретенным до этой даты.

Статья 10

Заключительные положения

1. Государства-члены до 1 января 1993 г. должны ввести в действие законы, регулирования и административные положения, необходимые для выполнения этой Директивы.

Когда государства-члены примут такие меры, последние должны содержать ссылку на эту Директиву или должны сопровождаться такой ссылкой при их официальной публикации. Методы, которыми такая ссылка будет осуществлена, избираются государствами-членами.

2. Государства-члены должны сообщать Комиссии положения национального закона, который они приняли во исполнение этой Директивы.

Статья 11

Данная Директива адресована государствам-членам.
г. Брюссель, 14 мая 1991 г.

**ДОВІДКОВО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДО ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ
«СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

I. Штатна чисельність підрозділів, напрямки роботи

На виконання Указу Президента України в 2001 році в структурі Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України було створено підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальності власності та високих технологій, як в центральному апараті Міністерства внутрішніх справ, так і на регіональному рівні, а саме в центральному апараті — управління боротьби зі злочинами у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій у складі 16 працівників, а в апаратах обласних підрозділів ДСБЕЗ відповідні відділи (сектори та групи) загальною чисельністю 156 працівників.

На даний час, у результаті проведених упродовж 2007–2010 років ряду організаційно-штатних змін, в структурі Міністерства внутрішніх справ України функціонує відділ організаційно-аналітичної роботи у сфері інтелектуальної власності управління боротьби зі злочинами в галузях та сферах економіки Головного управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю Департаменту кримінальної міліції МВС України штатною чисельністю 7 працівників, а на регіональному рівні в структурі ДСБЕЗ — 100 працівників.

Аналіз криміногенної ситуації на споживчому ринку держави свідчить про те, що протиправна діяльність суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності набуває, як правило, наступних форм.

1. Незаконне ввезення на територію України або тиражування у підпільних цехах на території Держави з подальшим розповсюдженням шляхом оптово-роздрібного продажу контрафактної аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення та баз даних.

2. Незаконне розповсюдження аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерного програмного забезпечення та баз даних з використанням мережі Інтернет.

3. Порушення авторських прав на ринку комп'ютерного програмного забезпечення (так зване комп'ютерне піратство) шляхом:

— незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм на носіях інформації — дискетах, компакт-дисках;

— незаконної інсталяції програмного забезпечення на комп'ютерну техніку, яка в подальшому реалізується у торгівельній мережі;

— розповсюдження піратського програмного забезпечення в Інтернеті;

— використання неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення при здійсненні господарської діяльності — у бухгалтерському обліку, виробничій діяльності, при наданні комп'ютерних послуг населенню.

4. Незаконне розповсюдження аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних в мережі Інтернет.

5. Незаконне публічне сповіщення (доведення до загального відома) об'єктів авторського права та суміжних прав.

6. Виробництво різного роду фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків та фірмових найменувань відомих вітчизняних та зарубіжних виробників.

7. Порушення прав на об'єкти права промислової власності.

Особливістю цих правопорушень є високий рівень технічного забезпечення злочинної діяльності, латентність, організованість, наявність розгалужених міжрегіональних та міжнародних зв'язків.

З урахуванням цього, основними завданнями цих підрозділів визначено:

1. Попередження, виявлення та розкриття злочинів у сфері інтелектуальної власності, у тому числі пов'язаних з порушенням авторських прав на ринку комп'ютерного програмного забезпечення.

2. Створення та вдосконалення необхідної для протидії цим явищам законодавчої бази.

3. Напрацювання методик документування нових форм учинення злочинів, та їх використання у практичній діяльності.

II. Законодавче забезпечення діяльності

Діяльність суб'єктів, пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності, а також у сфері комп'ютерних (високих) технологій регулюється Законами України:

— «Про авторське право і суміжні права»,

— «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»,

— «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»,

— «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування».

III. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності

За порушення вимог діючого законодавства в сфері інтелектуальної власності Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність за злочини в цій сфері:

Стаття 176. «Порушення авторського права і суміжних прав».

Стаття 177. «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію».

Стаття 229. «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару».

Відповідальність настає у разі завдання матеріальної шкоди у розмірі:

- від 9 тис. 410 грн. (ч. 1),
- від 94 тис. 100 грн. (ч. 2),
- від 470 тис. 500 грн. (ч. 3)

Покарання у вигляді:

- штрафу у розмірі від 3 тис. 400 грн. до 51 тис. грн.;
- виправні роботи до двох років;
- позбавлення волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;

— конфіскація та знищення всіх примірників, носіїв та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.;

Стаття 203-1. «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва».

Відповідальність настає у разі вчинення дій у розмірі:

- від 9 тис. 410 грн. (ч. 1),
- від 47 тис. 50 грн. (ч. 2)

Покарання у вигляді:

- штраф у розмірі від 17 тис. грн. до 85 тис. грн.;
- виправні роботи до двох років;
- позбавлення волі на строк від двох до п'яти років;
- конфіскація та знищення дисків для лазерних систем зчитування, матриць чи сировини для їх виробництва.

Адміністративна відповідальність передбачена відповідними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення:

Стаття 51-2. «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності».

Покарання у вигляді штрафу у розмірі:

- від 170 грн. до 3 тис. 400 грн. з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Стаття 164-9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних».

Покарання у вигляді штрафу у розмірі:

- від 170 грн. до 3 тис. 400 грн. з конфіскацією примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

IV. Організаційні заходи.

На підставі аналізу криміногенної ситуації у сфері інтелектуальної власності з урахуванням світових тенденцій та появ нових форм і способів вчинення злочинів у цій сфері Головним управлінням Державної служби боротьби з економічною злочинністю на системній основі вживаються заходи, спрямовані на попередження і викриття правопорушень у сфері інтелектуальної власності, створення та вдосконалення необхідної для протидії цим явищам законодавчої бази, а також корегуються завдання і пріоритети в роботі підрозділів на місцях.

Основна увага приділяється протидії тиражуванню і розповсюдженню на території держави контрафактної аудіовізуальної продукції, насамперед дисків для лазерних систем зчитування, неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення, а також протидії новим формам злочинних проявів, у тому числі незаконному розповсюдженню аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних в мережі Інтернет та незаконному публічному сповіщенню (доведення до загального відома) об'єктів авторського права і суміжних прав.

Важливим напрямком роботи Головного управління є взаємодія з органами виконавчої влади, зокрема Державною службою інтелектуальної власності України Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, напрацювання методик документування, викриття та розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавчого забезпечення протидії правопорушенням у цій сфері.

Так, МВС на виконання Програми скоординованих дій правоохоронних та контролюючих органів по боротьбі з незаконним виробництвом, розповсюдженням і реалізацією аудіо- і відеопродукції, компакт-дисків, інших об'єктів права інтелектуальної власності та для забезпечення захисту прав УЄФА, затвердженої Спільним наказом від 24 листопада 2009 року № 1055/491/753/1120/656/52, приймається участь у роботі Координаційної ради по боротьбі з правопорушеннями в цій сфері.

На виконання доручень Кабінету Міністрів України в межах компетенції приймається участь у переговорному процесі щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

На виконання доручень Кабінету Міністрів України в межах компетенції **приймається участь у роботі Українських частин Підкомітету № 1 «Торгівля та інвестиції» і Підкомітету № 3 «Політика в сфері підприємств, конкуренція, співробітництво в регуляторній сфері» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.**

На виконання Галузевої цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року

з футболу, затвердженої наказом МВС України від 06.11.2008 року № 10/7-7620, **приймається участь в організаційних та практичних заходах** щодо захисту прав інтелектуальної власності УЄФА.

На виконання доручень Кабінету Міністрів України ГУДСБЕЗ **приймається участь у роботі спільних засідань Українсько-Американської ради з торгівлі і інвестицій та засідання українсько-американського бізнес-форуму**, а також забезпечується виконання Плану заходів з реалізації домовленостей, досягнутих під час вказаних засідань.

У жовтні цього року **проведено семінар-нараду на тему: «Підведення підсумків роботи за 9 місяців та проблемні питання протидії злочинним проявам у сфері інтелектуальної власності»**, на яку запрошені представники правовласників, експерти та фахівці у сфері інтелектуальної власності.

Крім того, в минулому та поточному роках **ГУДСБЕЗ прийнято участь у розробці проекту Закону України № 6523**, яким передбачено кримінальну відповідальність за порушення авторських прав з використанням мережі Інтернет, а також відповідальність за несплату авторської винагороди (роялті). Зазначений проект закону Верховною Радою України в січні цього року прийнято в першому читанні, доопрацьовано для розгляду в другому читанні.

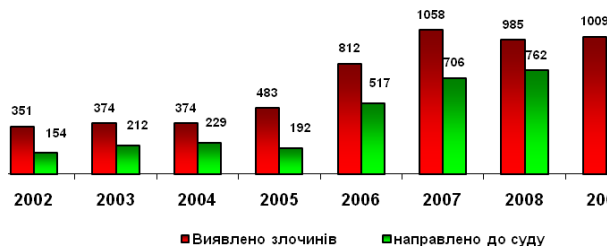
Тільки у поточному році відділом підготовлено та направлено до регіональних підрозділів **2 методичні рекомендації** з викриття та документування злочинних проявів у сфері інтелектуальної власності (протидія комп'ютерному піратству та забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності УЄФА та його комерційних партнерів під час підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу ЄВРО-2012).

V. Результати вжитих заходів

Вжиті МВС організаційні та практичні заходи забезпечили позитивну динаміку викриття злочинів та дозволили посилити ефективність протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

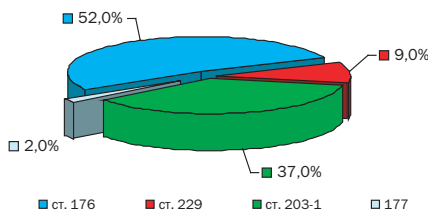
Так, **внесення за ініціативою Департаменту ДСБЕЗ у 2005–2008 роках змін та доповнень до статей Кримінального кодексу України призвело до збільшення** в цей період кількості викритих злочинів, насамперед, за рахунок притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності за порушення встановленого законодавством України порядку обігу дисків для лазерних систем зчитування (стаття 203-1 КК України).

Результати викриття злочинів та розслідування кримінальних справ у сфері інтелектуальної власності за 2002–2010 роки

Серед виявлених протягом 2002–2010 років 6403 злочинів 3364 — за фактами порушення авторського права та суміжних прав, 2391 — за фактами незаконного обігу дисків для лазерних систем зчитування, 508 — за фактами незаконного використання товарних знаків, 140 — порушення прав промислової власності.

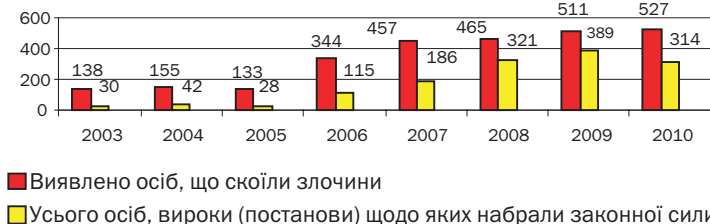
Структура виявлених у 2002–2010 роках злочинів у сфері інтелектуальної власності

Мають місце позитивні зрушення і в напрацюванні практики розслідування та судового розгляду кримінальних справ по злочинам у сфері інтелектуальної власності.

За даними Державної Судової адміністрації України починаючи з 2002 року по 2010 рік за вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності засуджено 1073 особи (у 2002 році 11 осіб, у 2003 — 30, у 2004 — 42, у 2005 — 28, у 2006 — 115, у 2007 — 186, у 2008 — 214, у 2009 — 224, за 2010 — 223 особи).

Результати судового розгляду кримінальних справ

У результаті вжитих у поточному році заходів викрито 810 злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності, у тому числі 476 — безпосередньо за фактами порушення авторських та суміжних прав, 227 — за фактами незаконного обігу дисків для лазерних систем зчитування, 148 — за фактами незаконного використання знаків для товарів і послуг. Кримінальні справи за 540 злочинами закінчено розслідуванням та направлено до суду з обвинувальними висновками.

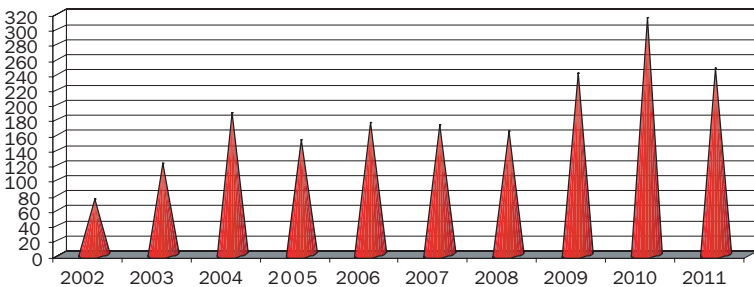
Виявлено 3090 адміністративних правопорушень за фактами порушення прав інтелектуальної власності та незаконного розповсюдження аудіо- і відеокасет та компакт-дисків. У правопорушників вилучено понад 660 тис. примірників аудіовізуальної продукції на загальну суму близько 16,4 млн. грн. та фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків на загальну суму 12 млн. грн.

Припинено діяльність 110 підпільних цехів, які виробляли різноманітну контрафактну продукцію, з них 48 — з тиражування піратської аудіовізуальної продукції та 62 — з виробництва фальсифікованої продукції з незаконним використанням знаків для товарів і послуг.

Одним з основних видів правопорушень у сфері інтелектуальної власності є порушення авторських прав на ринку комп'ютерного програмного забезпечення (так зване комп'ютерне піратство).

Проведений МВС України аналіз викритих протягом 2002–2011 років злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права та суміжних прав, свідчить про те, що серед 3364 виявлених злочинів, 1842 (55 %) — злочини пов'язані з порушенням прав на комп'ютерне програмне забезпечення. У 2002 році — виявлено 73 таких злочини, у 2003 — 120, у 2004 — 188, у 2005 — 152, у 2006 — 175, у 2007 — 171, у 2008 року — 164, у 2009 року — 240, у 2010 — 314 та у 2011 — 245 злочинів.

Кількість злочинів, пов'язаних з незаконним використанням програмного забезпечення у 2002–2011 роках

Комп'ютерне піратство як правило набуває наступних форм:

— незаконне відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм на компакт-дисках (у п.р. викрито 28 злочинів);

На Донечині викрито діяльність організованої групи, яка організувала підпільний цех з тиражування контрафактних примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм та комп'ютерних програм на дисках для лазерних систем зчитування. Своїми діями зловмисники завдали прямих матеріальних збитків компанії «Autodesk» та «Microsoft» на суму понад 460 тис. грн. За даним фактом порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 176 КК України.

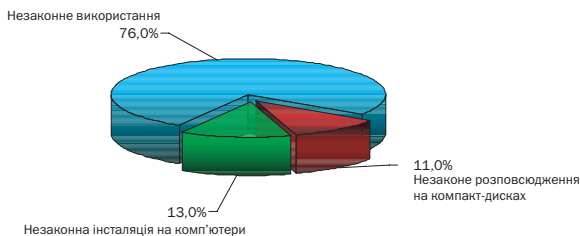
— незаконна інсталяція програмного забезпечення на комп'ютерну техніку, яка в подальшому реалізується у торгівельній мережі (у п.р. викрито 32 злочини);

На Дніпропетровщині порушено кримінальну справу за ст. 176 КК України відносно громадянина, який здійснював інсталяцію замовникам неліцензійного програмного забезпечення. Сума матеріальних збитків завданих корпорації «Microsoft» та «Adobe» становить 50 тис. грн.

— використання неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення при здійсненні господарської діяльності — у бухгалтерському обліку, виробничій діяльності, при наданні комп'ютерних послуг населенню (у п.р. викрито 187 злочинів).

На Дніпропетровщині порушено кримінальну справу за ст. 176 КК України відносно посадових осіб приватного підприємства які використовували неліцензійне програмне забезпечення на комп'ютерній техніці підприємства. Сума матеріальних збитків завданих корпораціям «AUTODESK LABS, INK », «Adobe» становить 280 тис. грн.

Структура злочинів пов'язаних з комп'ютерним піратством виявлених у 2011 році

Найбільша кількість кримінальних справ, пов'язаних з незаконним використанням програмного забезпечення порушено за заявами представників корпорацій «Microsoft», «Adobe», «1 С», «Autodesk».

1. Корпорація «Майкрософт» (США) — представник юридична фірма «Лексфор» (м. Київ), у п.р. викрито 140 злочинів.

2. Компанія Adobe (США) — представник Миколок П.П. (м. Київ), у п.р. викрито 67 злочинів

3. Компанія «1С» (Росія) — представник АТЗТ «1С-Україна» (м. Київ), у п.р. виявлено 18 злочинів;

4. Компанія «Autodesk» (США) — представник ТОВ «ЮФ» Ві Ай Пі Консалтінг» (м. Київ), у п.р. виявлено 17 злочинів та 5 злочинів — інші компанії.

Слід зазначити, що вжиті МВС заходи дозволили знизити загальний рівень комп'ютерного піратства в Україні, про що свідчать оцінки міжнародних експертів та суттєве зростання обсягів продажу ліцензійного програмного забезпечення.

VI. Проблемні питання

Вивчення результатів роботи органів внутрішніх справ по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності свідчить про наявність проблемних питань, що потребують нагального вирішення.

1. Судовий розгляд справ про правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Підрозділами МВС у 2002–2010 роках виявлено 6403 злочини у сфері інтелектуальної власності, кримінальні справи за 3859 злочинами закінчено розслідуванням та направлено до суду з обвинувальним висновком. За цей період судами було засуджено лише 1073 особи.

Аналіз результатів судового розгляду кримінальних справ у сфері інтелектуальної власності свідчить про те, що у більшості випадків злочинців звільнено від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами.

У разі ж притягнення до кримінальної відповідальності до правопорушників застосовуються мінімальні види покарання, такі як позбавлення волі з випробувальним терміном (у 53 % вироків), штрафи від 1700 до 3400 грн. (у 27 % вироків), виправні роботи (у 20 % вироків). Жодного разу злочинців не засуджували до позбавлення волі.

Наслідком цієї практики звільнення злочинців від відповідальності або ж застосування до них неадекватного вчиненням злочинам та розміру завданих матеріальних збитків покарання є погіршення криміногенної ситуації на ринку об'єктів права інтелектуальної власності, що залишається складною.

2. На сьогодні значно ускладнена процедура вилучення у правопорушників контрафактної та фальсифікованої продукції.

Так, згідно внесених у 2005 році змін до Закону України «Про міліцію», працівники міліції мають право вилучати зазначену продукцію лише після отримання відповідного дозволу суду, що не дає можливості

оперативно реагувати на виявлені факти виробництва та розповсюдження контрафакту.

3. Також, на нашу думку, назріла необхідність у внесенні змін у механізм реалізації Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», яким передбачається обов'язкове маркування голографічними контрольними марками аудіо-, відеокасет та компакт-дисків перед їх випуском у товарний обіг.

Застосування існуючого механізму контролю з боку держави в цілому позитивно вплинуло на легалізацію ринку аудіовізуальної та музичної продукції, а також суттєво посилило можливості правоохоронних органів щодо протидії розповсюдженню контрафактних аудіо-, відеокасет та компакт-дисків.

Разом з тим, з метою недопущення легалізації контрафактної продукції, обмеження тіньових схем, які цьому сприяють, потребує удосконалення існуючий порядок отримання та впровадження контрольних марок.

4. Вивчення ситуації, пов'язаної з розповсюдженням контрафактної продукції в мережі Інтернет свідчить про те, що застосування до правопорушників лише санкцій Кримінального кодексу не дозволить оперативно впливати на появу численної кількості Інтернет-сайтів, що розповсюджують контрафактну продукцію. Найбільш ефективним є застосування заходів адміністративного впливу, а саме відключення сайтів, що розповсюджують контрафактну продукцію від доступу до мережі Інтернет. Але діюча нормативно-правова база, що регулює суспільні відносини у цій сфері не дозволяє МВС впливати на провайдерів Інтернет-послуг.

ГУДСБЕЗ ДКМ МВС України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ»

№ 135-13/1161 від 09.11.11

Голові Комітету
Верховної Ради з питань
з питань науки і освіти
Луцькому М. Г.

Шановний Максиме Георгійовичу!

Надсилаємо Вам науково-аналітичну записку «Мережева готовність в системі формування інформаційного суспільства в Україні», підготовлену фахівцями відділу технологічного прогнозування та інноваційної політики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Додаток: науково-аналітична записка на 19 стор. в 1 прим.

**Заступник директора Інституту
член-кореспондент НАН України**

А. І. Даниленко

МЕРЕЖЕВА ГОТОВНІСТЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

*Науково-аналітична записка
Державної установи «Інститут економіки та прогнозування»*

Сьогодні світова господарська система все активніше рухається на шляху розбудови нового технологічного укладу, в основі якого технології, що взаємодіють між собою (мікроелектроніка, телекомунікації, комп'ютери, робототехніка, створення нових матеріалів, біотехнологій й т. і.). Актуальність даного питання не викликає сумнівів та вимагає зосередження уваги як науковців, так і практиків на новітніх формах організації інноваційних процесів та створення адекватного викликам часу середовища.

Ретроспектива технологічного розвитку провідних країн світу показує, що істотним елементом підвищення ефективності у зазначеному напрямі виявився організаційний фактор, пов'язаний з об'єднанням економічних агентів. У цьому випадку не окреме підприємство конкурує на ринку, а мережевий науково-промисловий комплекс, який скорочує свої транзакційні витрати завдяки спільній технологічній кооперації компанії. Важлива роль в забезпеченні зазначеної діяльності відводиться технологічній інфраструктурі (ТІ) — сукупності організаційно-технічних систем, що забезпечують безперервне й результативне функціонування науково-технологічного процесу (у тому числі розвиток систем стандартизації, сертифікації) в пріоритетних напрямках розвитку.

На жаль, у вітчизняній науковій думці теоретико-методичні питання щодо сутності, особливостей та ролі ТІ й до цього часу не знайшли відповідного місця, що обумовлено як відсутністю технологічної політики держави й відповідного попиту на науково-практичні розробки в даній сфері, так і нехтуванням дослідниками технологічного імперативу в методології соціально-економічного розвитку.

В той же час, у щорічному огляді Національного наукового фонду США технологічна інфраструктура розглядається як комплекс суспільно-економічних інституцій, що безпосередньо формують здатність країни розробляти та пропонувати на ринку нові технології. Тобто, ТІ розглядається як фактор технологічної конкурентоспроможності у сукупності з такими складовими, як національна спрямованість; суспільно-економічна інфраструктура; виробничі потужності.

У зв'язку з недостатньою опрацьованістю даного об'єкта дослідження (як і самої дефініції) в наукових колах, пропонуємо розглянути зміст технологічної інфраструктури через показники її оцінки у світовій статистиці та відповідних міжнародних рейтингах. Зокрема, у щорічному огляді світової конкурентоспроможності IMD-інституту (Швейцарія, Лозанна) представлено агрегований індекс ТІ, що складається з двох змістовних блоків показників, перший з яких характеризує стан та перспективи розвитку інформаційно-технологічної інфраструктури (серед показників: інвестиції у телекомунікації; кількість стаціонарних телефонних ліній; вартість абонентської плати за телефон; кількість абонентів мобільного зв'язку, вартість мобільних телефонів, стан комунікаційних технологій (експертна оцінка) та ін.); інший — виробничо-технологічної інфраструктури та її вплив на технологічний розвиток виробництва, його інституційне та фінансове забезпечення (технологічна кооперація; розвиток і застосування технологій; рівень фінансування технологічного розвитку; технологічна регламентація; високотехнологічний експорт; частка високотехнологічного експорту).

Як бачимо, багато в чому стан розвитку технологічної інфраструктури взаємопов'язаний (і взаємовпливовий) з розвитком інформатизації та інформаційного суспільства.

Ретроспектива показує, що провідним завданням інформаційного забезпечення компаній з кінця 90-х рр. було створення й підтримка технологічної основи, що відкривала можливість для багатофункціональних систем обслуговувати потреби організаційної спільноти, об'єднаної в мережі. Такою основою стала інфраструктура ІТ. В подальшому завдяки тому, що все більша кількість організацій ставала залежною від інтеграції технічних засобів, програмного забезпечення, інформації та засобів комунікації для внутрішньої інтеграції з постачальниками і споживачами, формування ресурсів інфраструктури стало стратегічною необхідністю.

Сьогодні, коли ІТ-технології стали основою нової економіки, цілком реально говорити про технологічну інфраструктуру, так як це досить динамічна сфера. Проходить декілька років — і з'являється нове покоління технологій. Тому з економічної точки зору закупівля готових технологічних рішень є малоефективною, до того ж якщо вони ще й фрагментарні.

У прикладному плані провідні держави світу зайняли надзвичайно активну позицію щодо формування інформаційного суспільства. Вони визначили та сформулювали політику і стратегію його розбудови та розвитку, до якої приєднуються країни, що розвиваються. Сьогодні створені міжнародні організації, що покликані сприяти побудові інформаційного суспільства — Information Society Forum, European survey of the Information Society (ESIS). У червні 2000 р. була прийнята Окінавська

Хартія Глобального Інформаційного суспільства, у 2003 р. — декларація Всесвітнього Самміту на вищому рівні з питань інформаційного суспільства. У зазначених документах наголошується на зв'язок між розвитком демократії і побудовою інформаційного суспільства. Зокрема, у п. 4 декларації зазначено, що необхідним фундаментом інформаційного суспільства є право людини на свободу переконань та їх вільне вираження, що передбачає право безперешкодно шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів.

У контексті європейських інтеграційних устремлінь України заслуговує на увагу розділ «План розвитку цифрових технологій у Європі» нової стратегії ЄС «Європа 2020». Метою цього напрямку є одержання стійкої економіки й соціальних благ шляхом створення Загального Цифрового Ринку ЄС, заснованого на високошвидкісному Інтернеті й сумісних додатках з можливістю ширококутового доступу для всіх громадян ЄС до 2013 року, а також забезпечення збільшення швидкості користування Інтернетом до 2020 року, а крім того збільшення на 50 % і більше кількості приватних осіб, підключених до Інтернету зі швидкістю більше 100 Мбіт/с.

Для реалізації зазначених цілей на національному рівні держави-члени ЄС планують працювати в наступних напрямах:

- 1) розробити стратегії розвитку високошвидкісного Інтернету, цільове фінансування, включаючи структурні фонди, у тих галузях, які не повністю інвестовані приватними інвесторами;
- 2) розробити законодавчу базу для координації робіт і зменшення вартості розбудови мережі;
- 3) просувати розміщення й використання сучасних мережевих сервісів (електронний уряд, охорона здоров'я «он-лайн», «розумний будинок»).

Послідовні кроки політики ЄС в напрямі формування інформаційного суспільства дають свої результати: міжнародні статистичні дані показують позитивну й досить стрімку динаміку країн ЄС за показником доданої вартості ІКТ, що в 2007 році порівнявся з аналогічним показником США (рис. 1).

Необхідність вирішення вищезазначених питань для України обумовлено тим, що:

по-перше, в сучасних умовах значно розширилися можливості для реалізації конституційних прав громадян на інформацію та свободу інформаційної діяльності, суттєво зросли потреби потенційно активної частини суспільства в інформаційній взаємодії як всередині країни, так і з зовнішнім світом;

по-друге, інтенсивний розвиток глобальної інформаційної інфраструктури, необхідність інтеграції країни у світове інформаційне

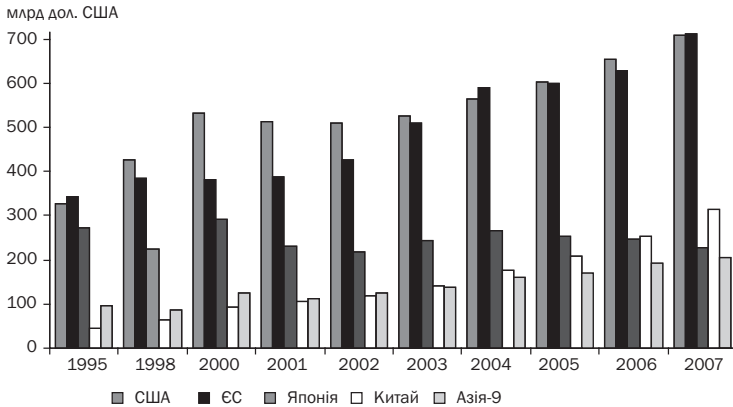

Рис. 1. Динаміка доданої вартості ІКТ

співтовариство на рівноправних умовах посилили залежність ефективного функціонування суспільства та держави від стану розвитку інформаційної сфери, перед усім, системи державного управління національними інформаційними ресурсами;

по-третє, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура в сучасних умовах стають ареною міжнародної боротьби за світове лідерство, за досягнення певних стратегічних і тактичних політичних цілей. І, що необхідно підкреслити особливо: володіння інформацією, належне інформаційне забезпечення органів державного управління, є основою успішної боротьби із сучасним тероризмом та ін.

Україна прагне не знаходитись осторонь інформаційних процесів, які проходять у світі. Виходячи із принципів міжнародного інформаційного співробітництва, конституційних прав громадян на свободу слова, вільний доступ до інформації, перед країною виникає проблема побудови інформаційного суспільства, в якому б мали місце розвиток і впровадження новітніх інформаційних технологій та інтелектуальних ресурсів, захищались національні моральні й культурні цінності. Незважаючи на високі темпи розвитку інформаційних технологій в останні роки, Україна все ще не в змозі забезпечити скорочення розриву з розвиненими країнами за рівнем інформатизації економіки та суспільства. Поряд з об'єктивними причинами (тривала криза в економіці, низький рівень матеріального добробуту більшості населення і т. ін.), на нашу думку, на недостатній розвиток інформаційних комп'ютерних технологій в країні впливала ціла низка негативних факторів, які штучно перешкождали прискоренню інформатизації для широкого впровадження в державний та недержавний сектори економіки. До таких факторів слід віднести наступні: непослідовна політика регулювання галузі зв'язку та

інформаційних технологій; державна політика не створює стимулів та умов для інвестування в розвиток галузі; в уряді не вироблено спільного бачення цілей розвитку сектора, а за умов прискореного розвитку технологій затримується процес ухвалення державних рішень.

Невирішеними протягом тривалого часу залишаються проблеми інституційного характеру, зокрема:

- низький рівень розвитку механізмів залучення фінансування: нерозвиненість венчурного фінансування стримує появу та розвиток нових ІТ-компаній, впровадження і комерціалізацію нових ІТ-продуктів;

- недостатній рівень доступності телекомунікаційної інфраструктури гальмує розвиток малих і середніх підприємств галузі, перешкоджає їхньому виходу на світовий ринок та розвитку відносин із зарубіжними партнерами;

- відсутність ефективних механізмів застосування законодавства про захист інтелектуальної власності приводить до витрати доходів українських виробників, і є важливою перешкодою для створення в Україні великими міжнародними компаніями власних центрів досліджень і розробок.

Переважна більшість урядів розглядає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як критично важливий фактор економічного розвитку, серед них: США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, Росія, Китай, Індія, Японія тощо та мають відповідні програми розвитку цієї сфери (США — «національна інформаційна інфраструктура», Канада та Велика Британія — «інформаційна магістраль», Рада Європи, Франція, Німеччина, Австрія, Ірландія — «інформаційне суспільство», Росія — «електронна Росія», Японія — «інформаційна інфраструктура»), які є одним з найвпливовіших та найскладніших механізмів державного регулювання. Ефективність цих програм значною мірою залежить від якості їх інформаційного та наукового забезпечення. Це повною мірою стосується і Національної програми інформатизації України, однією з основних проблем якої якраз і є відсутність її наукового супроводження та незадовільне інформаційне забезпечення*.

Ще один аспект проблеми інформатизації українського суспільства полягає у тому, що ефективність системи державного управління

---

* Основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні визначені Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Одним з пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку України, визначених цим законом, є необхідність збільшення фінансування Національної програми інформатизації (далі — НПІ) з включенням до її складу всіх проектів інформатизації, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України.

національними інформаційними ресурсами та їхнім захистом значною мірою визначає в умовах науково-технологічного прогресу та переходу до постіндустріального суспільства, загальний рівень національної безпеки. Тому будь-які недоліки в структурі й функціонуванні системи державного управління цими процесами призводять до непоправних збитків суспільству й державі.

Однією із невирішених актуальних проблем ефективного формування та реалізації державної політики інформатизації та розвитку інформаційного суспільства залишається відсутність офіційно визнаної національної системи індикаторів (показників) оцінки цих процесів та в цілому системи вимірювання стану інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Погоджуємося з авторами Доповіді*, що статистичні спостереження Держкомстату не відповідають потребам державного управління в цих сферах за повнотою, точністю, достовірністю, оперативністю, функціональністю даних, а також не орієнтовані на аналіз ефективності виконання стратегій, планових та програмних документів в цій сфері. Інформація від учасників ринку ІКТ в основному носить несистемний, фрагментарний, часто суб'єктивний характер. І головне — важко здійснити ідентифікацію здійснюваних в країні процесів, особливо за умови, коли потрібно більш глибоко проаналізувати інформацію за результатами оцінок різних міжнародних організацій, сформованих на базі різних підходів та методик, що не враховують особливості нашої країни, її визначальних документів з питань інформатизації та розвитку інформаційного суспільства.

Згідно з дослідженням «Інформаційно-комунікаційні технології як каталізатор розвитку під час рецесії», здійсненого Світовим економічним форумом, країни з сильною та стабільною економікою — ті, у котрих високий рівень комп'ютерної грамотності та впровадження інновацій. За результатами зазначеного дослідження Україна знаходиться на 62 місці за рівнем проникнення інформаційних технологій в інфраструктурні рішення, бізнес та державні структури. Такі країни, як, наприклад, Данія та Швеція, значно випереджають Україну.

Методологічно в якості інтегрованої характеристики рівня розвитку інформаційного суспільства або його структурних елементів використовуються композитні ІКТ-індекси (е-індекси), побудовані на базі наборів ІКТ-індикаторів, при цьому вибір індикаторів і методика побудови індексу в значній мірі залежить від обраних пріоритетів. Визначена множина індикаторів структурується згідно прийнятої моделі інформаційного суспільства, при цьому кожному елементу структури відповідає

---

* Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2009 рік.

свій компонентний індекс/суб-індекс, що дає можливість аналізу і моніторингу ситуації у відповідній сфері ІКТ.

Існує більше двадцяти е-індексів, але найбільш вживаними вважаються наступні:

індекс цифрових можливостей або цифрової перспективи (Digital Opportunity Index, DOI), розроблений ІТУ в межах WPIS;

індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRI), Світовий Економічний Форум;

індекс інформаційного суспільства (Information Society Index, ISI), компанія IDC;

індекс цифрового доступу (Digital Access Index, DAI), ІТУ;

індекс цифрового поділу (Digital Divide Index, DDI), Orbicom; індекс поширеності ІКТ (ICT Diffusion Index, ICTDI), UNCTAD.

Зокрема, Індекс цифрового доступу вперше був представлений на Світовому самміті з питань інформаційного суспільства (WSIS) в Женеві в 2003 р. Метою його створення було дослідження і вимірювання доступу до ІКТ як фундаментального етапу формування інформаційного суспільства, при цьому головними завданнями були максимальна прозорість методології для максимальної кількості країн, що значним чином вплинуло на вибір і кількість індикаторів: індекс агрегує значення 8 індикаторів, об'єднаних в 5 груп – інфраструктура, цінова доступність, обізнаність, якість, використання. Так, Індекс цифрового доступу в 2003 р. розраховувався для 178 країн, які були поділені на 4 групи згідно з їх рівнем доступу до ІКТ – найвищий рівень ($>0,7$), високий рівень (0,69–0,5), середній рівень (0,49–0,3), низький рівень ($<0,3$). В 2003 р. значення DAI для України становило 0,43. А в 2005–2006 рр. це значення було 0,41 (рис. 2).

Одним із популярних з точки зору як статусу презентації, так і системності аналізу вважається *Індекс мережевої готовності* (NRI), комплексний показник, що характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у країнах світу*.

---

* Networked Readiness Index – розроблений в 2001 році. Випускається Світовим економічним форумом і міжнародною школою бізнесу INSEAD з 2002 року в рамках спеціальної щорічної серії доповідей про розвиток інформаційного суспільства в країнах світу – «Глобальний звіт по інформаційних технологіях» (The Global Information Technology Report). У цей час вважається одним із найважливіших показників потенціалу країни й можливостей її розвитку. Використовуються як засіб аналізу для побудови порівняльних рейтингів, що відображають рівень розвитку інформаційного суспільства в різних країнах. Індекс вимірює рівень розвитку ІКТ по 67 параметрам, об'єднаним у три основні групи: 1) наявність умов для розвитку ІКТ – загальний стан ділового й нормативно-правового середовища з позицій ІКТ, наявність здорової конкуренції, інноваційного потенціалу, необхідної інфраструктури, можливості фінансування нових проектів, регуляторні аспекти

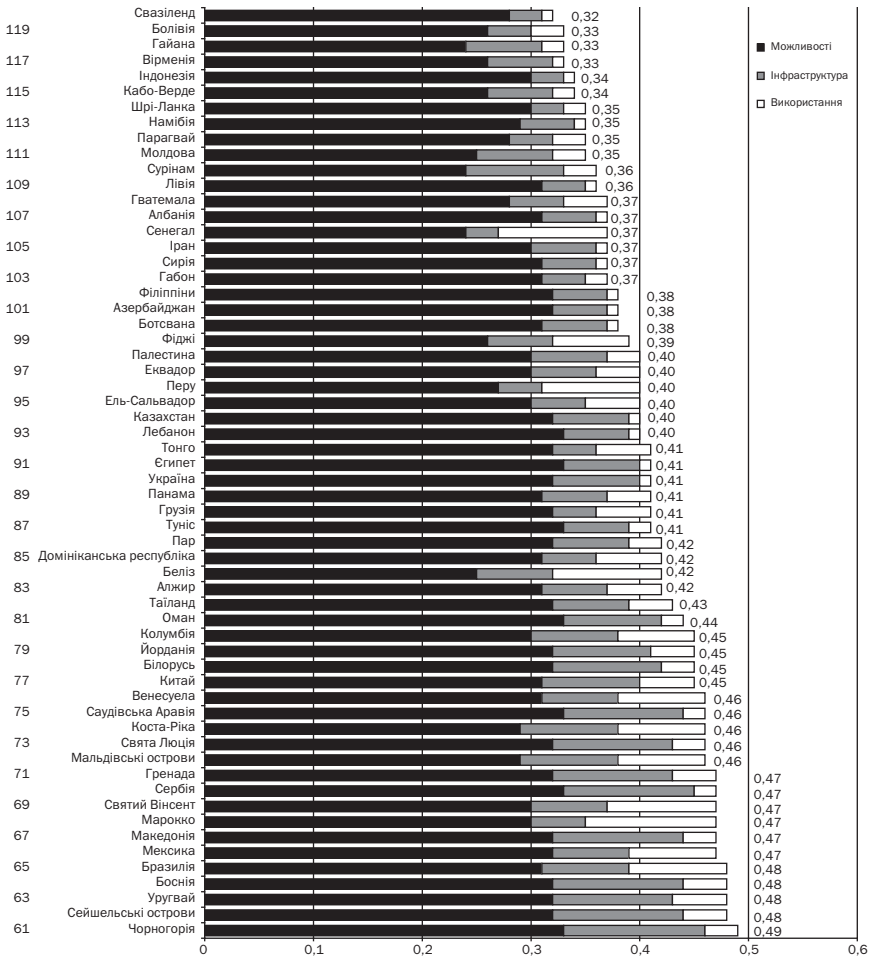

Рис. 2. Світовий Індекс цифрової спроможності 2005/06
(країни з рейтингом 61-120)

Джерело: ITU/UNCTAD/KADO Digital Opportunity Platform.

ти й т. і.; 2) готовність громадян, ділових кіл і державних органів до використання ІКТ — державна позиція щодо розвитку інформаційних технологій, державні витрати на розвиток сфери, доступність інформаційних технологій для бізнесу, рівень проникнення й доступність мережі Інтернет, вартість мобільного зв'язку й т. і.; 3) рівень використання ІКТ у суспільному, комерційному й державному секторах — кількість персональних комп'ютерів, інтернет-користувачів, абонентів мобільного зв'язку, наявність діючих інтернет-ресурсів державних організацій, а також загальне виробництво й споживання інформаційних технологій у країні.

Автори дослідження виходять із положення, згідно якого існує тісний зв'язок між розвитком ІКТ і економічним добробутом, тому що ІКТ відіграють сьогодні провідну роль у розвитку інновацій, підвищенні продуктивності й конкурентоспроможності, диверсифікують економіку й стимулюють ділову активність, тим самим сприяючи підвищенню рівня життя людей. Цей взаємозв'язок був уперше відзначений на Світовому економічному форумі 2001 року й описаний у першому Глобальному звіті по інформаційних технологіях.

Передбачається, що Індекс повинен використовуватися державами для аналізу проблемних моментів у їхній політиці й здійснення моніторингу свого прогресу в галузі впровадження нових технологій.

Сьогодні все більшого значення набуває термін «технологічна готовність» (technology readiness). Тому індекс technology readiness стає більш важливим показником, що відображає потенціал тієї або іншої держави. Так, за даними The Global Competitiveness Report 2010–2011 найнижчий рейтинг у розрізі технологічної готовності для України в 2010 році займав субіндекс «ППІ та трансфер технологій» (табл. 1).

Таблиця 1

Показники технологічної готовності для України в 2010–2011 рр.

Складники субіндексу технологічної готовності	Зміна рейтингу у 2010	2010–2011		2009–2008	
		Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення
Наявність передових технологій		92	4,5	90	4,3
Освоєння технологій фірмами		96	4,4	97	4,4
ППІ та трансфер технологій		124	3,8	116	3,9
Користувачі інтернету (на 100 осіб)		70	33,5	71	22,6
Широкополосний інтернет		71	4,2	66	3,5
Поширення інтернету		96	2,1	85	4,6

Джерело: The Global Competitiveness Report 2010–2011, The Global Competitiveness Report 2009–2010.

За Індексом готовності до мережевого суспільства 2010-2011 рр. наша країна займає лише 90 місце з 138 (індекс дорівнює 3.53). Як бачимо, починаючи з 2004 року Україна повільно піднімалася по щаблю

в значеннях показника, проте в роки кризи цей напрям було зупинено, а в 2010 році порівняно з 2008 роком, втратила вісім позицій (рис. 3). За оцінками СЕФ інформаційне лідерство в 2010 році змогла зберегти за собою Швеція (Індекс мережної готовності – 5.6), до якої в ТОП-10 приєдналися Сінгапур (5.59), Фінляндія (5.43), Швейцарія (5.33), США (5.33), Тайвань (5.30), Данія (5.29), Канада (5.21), Норвегія (5.21) і Корея (5.19). Серед країн СНД найкращі позиції займає Казахстан – 67 місце. Вірменію також обігнали більше близькі сусіди Азербайджан (-6 позицій і 79 місце), Росія (+3 позиції й 77 місце), Україна (-8 позицій і 90 місце) і Грузія (-5 позицій і 98 місце).

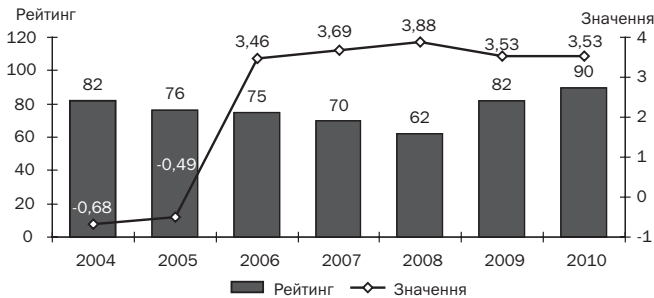

Рис. 3. Динаміка індексу мережової готовності України

Джерело: The Global Information Technology Report 2010–2011.

Загальне становище України таке (рис. 4), що з одного боку, регрес у вісім шаблів рейтингу говорить про зміни зі знаком мінус; з іншого боку – позиція між Перу й Бостваною зовсім не втішлива для держави із претензією на входження в двадцятку провідних країн світу.

Рис. 4. Позиція України в рейтингу країн за індексом мережової готовності, найближчі «сусіди», лідери і аутсайтери рейтингу

Джерело: дані The Global Information Technology Report за відповідні роки.

Дослідження показують, що інноваційна стратегія компаній-лідерів інформаційно-технологічного комплексу протягом останніх років зводилась до наявності у них економічно прорахованих, технологічно і організаційно підготовлених кроків щодо створення однієї або декількох базових продуктових платформ, здатних зайняти ринкові ніші. Завоювання та утримання найбільшого сегменту ринку в умовах високої еластичності попиту на нову продукцію або монопольне положення на ринку завжди дозволяли отримувати великі прибутки, але в умовах інформаційного бізнесу, що розвивається на основі стандартів, вони здатні принести і гігантські надприбутки через дії закону посиленої віддачі. Важливою складовою інноваційної стратегії є прагнення вбудувати всю діяльність у процес динамічної конкуренції, що стрімко розгортається в сфері інформаційно-технологічного бізнесу. Визначальною рисою такої конкуренції є постійний пошук нових технологічних та організаційно-управлінських рішень, спрямованих на виявлення та задоволення перспективних платоспроможних ніш попиту переважно за рахунок чисельних вдосконалених базових продуктових платформ.

У розрізі компонентів Індексу мережевої готовності рейтинг України є нерівномірним та нажаль в 2010–2011 рр. взагалі погіршився, особливості в частині наявності умов для розвитку ІКТ (рис. 5).

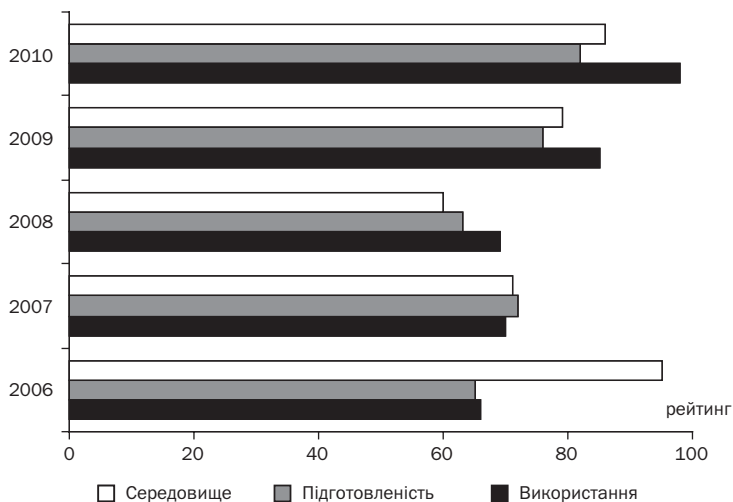

Рис. 5. Рейтинг України за компонентами індексу мережевої готовності

Джерело: The Global Information Technology Report 2010–2011.

Більш конкретно таку ситуацію можна побачити в табл. 2 субіндексів показника «Середовище» України в 2010–2011 рр. Зокрема, вкрай

низькими є оцінки експертів за такими складовими, як розміри і вплив податкового навантаження, тягар державного регулювання, наявність венчурного капіталу, незалежність судової системи, ефективність правової системи у врегулюванні спорів, права влвсності. Тобто, бачимо всі ж ті загальні для суспільства проблеми.

Проте показники власне технологічної інфраструктури є дещо кращими. Серед них також проявляється загальноновизнана як задовільна для України тенденція — рівень охоплення вищою освітою. З даною тенденцією тісно корелює показник «рівень грамотності дорослого населення (найбільш високий рейтинг серед показників субіндексу «Індивідуальна готовність» в 2010–2011 рр.). Заслужують на увагу середні за значенням показники якості математичної та природничо-наукової освіти (рейтинг 43); хоч не зовсім задовільним є рейтинг якості самої системи освіти (рис. 6).

Таблиця 2.

Складники субіндексів показника «Середовище» України в 2010–2011 рр.

Субіндекси	Складники	Рейтинг	Значення
Ринкове середовище	Наявність венчурного капіталу	120	1,9
	Рівень розвитку фінансового ринку	114	3,1
	Наявність новітніх технологій	91	4,5
	Стан розвитку кластерів	105	2,9
	Тягар державного регулювання	124	2,6
	Розміри і вплив податкового навантаження	135	2,3
	Загальна податкова ставка	112	55,5
	Кількість часу, необхідного для розпочаткування своєї справи	89	27,0
	Кількість процедур, необхідних для розпочаткування своєї справи	104	10,0
	Свобода слова	109	4,1
Політичне та нормативно-правове середовище	Ефективність законодавчих органів	133	2,0
	Законодавство стосовно ІКТ	97	3,4
	Незалежність судової системи	133	2,0
	Захист інтелектуальної власності	112	2,6
	Рівень порушення авторських прав на програмне забезпечення	96	85,0
	Ефективність правової системи у врегулюванні спорів	137	2,3
	Ефективність правової системи у сумнівних нормах	137	2,3

Політичне та нормативно-правове середовище	Права власності	134	2,6
	Кількість процедур, потрібних для укладення контракту	16	30,0
	Кількість часу, потрібного для укладання контракту	20	345,0
	Конкуренція в галузях інтернету та телефонного зв'язку	62	5,0
Інфраструктура	Телефонні лінії	45	28,5
	Мережа мобільного покриття	73	96,2
	Захищені Інтернет-сервери	89	6,0
	Виробництво електроенергії	51	4217,2
	Наявність науковців та інженерів	53	4,3
	Якість науково-дослідних установ	68	3,6
	Рівень охоплення вищою освітою	8	79,4
	Наявність досліджень та послуг з навчання	84	3,9
	Поширеність інтернету	96	2,1
	Доступність цифрового контенту	57	5,1

Джерело: The Global Information Technology Report 2010–2011.

Рис. 6. Рейтинг показників субіндексу «Індивідуальна готовність» в 2010–2011 рр.

Джерело: The Global Information Technology Report 2010–2011.

Як і попередня група показників, рейтинги показників субіндексу «Індивідуальне використання» мають вкрай строкату картину: від досить задовільного щодо абонентів мобільних телефонів до досить низьких в частині використання віртуальних соціальних мереж та впливу ІКТ на доступ до основних послуг.

Підтвердженням висновку щодо низької зацікавленості владою України проблемами розбудови інформаційного суспільства є низькі рейтинги показників субіндексу «Готовність уряду» в 2010 р. (рис. 7).

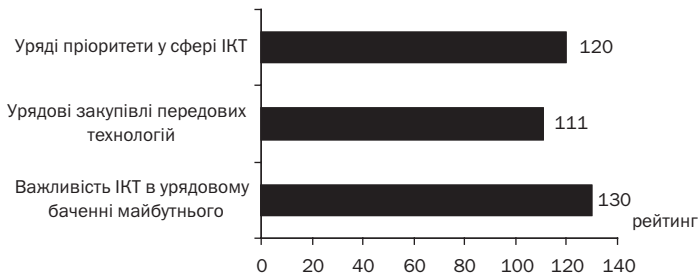

Рис. 7. Рейтинг показників субіндексу «Готовність уряду» в 2010–2011 рр.

Джерело: The Global Information Technology Report 2010–2011.

Хоч сам уряд й використовує он-лайн обслуговування в своїх цілях, проте вплив ІКТ на ефективність його діяльності вкрай низький (рис. 8). Тому мабуть, не відчуваючи позитива для своєї роботи, він не поспішає стимулювати ІКТ, стримуючи таким чином просування країни до цивілізованого формату суспільства.

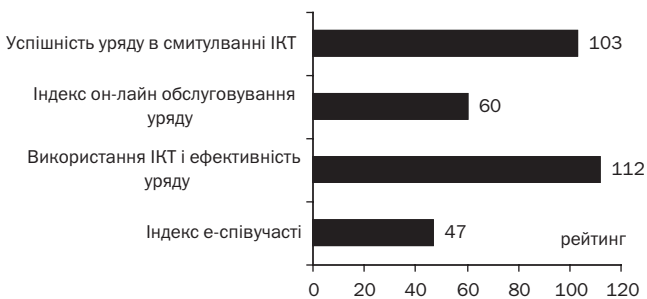

Рис. 8. Рейтинг показників субіндексу «Урядове використання» в 2010–2011 рр.

Джерело: 1) The Global Information Technology Report 2010–2011. 2) Світовий економічний форум (The World Economic Forum) / [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>

Таким чином, хоч міжнародні рейтинги не вказують на конкретні результати діяльності в тій чи іншій сфері суспільства, проте вони задають тенденцію розвитку і розкривають стан процесу. У випадку з рейтингами мережевої готовності, за їх показниками і значеннями можна чітко виявити системні й локальні проблеми.

Великі сподівання покладаються на реалізацію Національної програми інформатизації (НПІ). Проте на даний час до основних невіршених проблем при формуванні та реалізації НПІ, на думку фахівців, можна віднести: недостатній рівень повноважень Генерального державного замовника НПІ для забезпечення ефективної взаємодії з Міністерством фінансів щодо формування переліку бюджетних програм з інформатизації органів державної влади, передбачених Законом України про Державний бюджет на відповідний рік, необхідність вдосконалення існуючих механізмів формування та реалізації НПІ з метою консолідації бюджетних коштів та їх раціонального використання на інформатизацію з бюджетів усіх рівнів для уникнення їх розпорошення по різних цільових програмах; вкрай обмежений обсяг фінансування НПІ, склад проектів якої спрямовано на розробку та впровадження інтегруючих та типових рішень призводить до того, що проекти інформатизації стратегічного спрямування не виконуються в повному обсязі і впровадження результатів їх виконання не дає очікуваної ефективності, зокрема, відсутність типових рішень змушує органи державної влади розробляти свої технології щодо створення систем електронного документообігу, створення інформаційно-аналітичних систем, тощо; недостатня система національних стандартів з інформаційних технологій, гармонізованих із ISO/IEC та CEN/CENELEC стандартами, не сприяє розширенню експортного потенціалу відповідної сфери та інше.

Через низький рівень технологічної інфраструктури існує серйозне відставання регіональних органів державної влади за рівнем інформаційно-технологічного забезпечення адміністративно-управлінських процесів. Більшість органів державної влади не мають комплексних програм впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій і вдосконалення на їхній основі своєї діяльності, що приводить до нерациональних видатків. До того ж основна частка бюджетних видатків припадає на придбання й установку комп'ютерного й мережевого встаткування, що свідчить про недостатній рівень розвитку й використання прикладних інформаційних систем, а також про домінування технологічного підходу до рішення завдань інформатизації. При цьому органи державної влади в більшості випадків дублюють розробку типових програмних рішень.

Технологічну інфраструктуру інноваційної діяльності необхідно розбудовувати у двох напрямках: змістовному й організаційному: у змістовному плані забезпечити доступність одержання й трансферу (обміну)

знаннями й інформацією; реалізувати комплексну інформаційно-методичну підтримку освітнього процесу, наукових досліджень, інноваційної діяльності в рамках центрів колективного користування освітніми, науковими, інноваційними ресурсами, відкритого доступу до них, постійного моніторингу якості інформації, що поставляється, необхідних заходів щодо захисту інформаційних ресурсів; забезпечити розвиток геоінформаційних систем. У організаційному плані інформатизація повинна розвиватися на двох рівнях: створення мережевої інноваційної інфраструктури, що поєднує локальні мережі в межах міста або регіону; організація дистанційного доступу до високопродуктивних інформаційно-обчислювальних ресурсів, освоєння мережевих технологій нового покоління.

Загалом, у контексті розбудови інноваційних систем як інституції для створення й забезпечення виробництв новітнього технологічного укладу необхідно здійснювати системні дослідження ролі та механізмів формування технологічної інфраструктури, що в умовах постіндустріального суспільства набуває ключового значення в якості інформаційно-комунікаційного середовища для упровадження наукових розробок у виробництво. Особливої уваги потребують питання розробки методологічних засад й конкретизації складових ТІ на регіональному рівні, де зосереджено вагомий науково-технологічний потенціал розвитку національної економіки.

Сьогодні співробітництво держави, вузів, установ культури й бізнесу у просуванні високотехнологічних і суспільно значимих проектів в сфері ІКТ — це необхідність, викликана реаліями часу. В українських компаній накопичений практичний досвід у реалізації масштабних проектів. Сьогодні інформаційне суспільство можна створити тільки спільними зусиллями, при тому, що кожна сторона діє у відповідності зі своїми інтересами. При цьому державі необхідно ставитися до бізнесу як до партнера й пропонувати такі умови співробітництва, які були б усім взаємовигідні.

Зав. відділом
технологічного прогнозування
та інноваційної політики

Федулова Л. І.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Геннадій Андрощук,

*завідуючий лабораторією правового забезпечення
розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
кандидат економічних наук*

На основі аналізу матеріалів ООН, ОЕСР, ПРООН, ВОІВ, ЮНКТАД, міжнародних дослідницьких центрів розглянуті роль і значення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в інформаційній економіці, формуванні національних інноваційних систем (НІС). Представлено результати дослідження таких питань, як: нова парадигма сучасних ІКТ, роль творчості та системи інтелектуальної власності у формуванні інформаційної економіки; цифровий розрив, електронна готовність національних економік країн світу; готовність країн до розвитку електронних урядів і електронних парламентів у глобальному інформаційному світі. Оцінюються напрямки і перспективи розвитку ІКТ.

Вступ

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) — один з основних ресурсів сучасного розвитку. Результати вивчення національних інноваційних систем (НІС) розвинених країн свідчать, що ключовим елементом в інноваційному процесі є потоки технологій та інформації, здійснювані між підприємствами, університетами, дослідними інститутами й дослідниками.

У центрі структурної перебудови економіки провідних промислово-розвинутих країн перебуває інформаційно-технологічний комплекс, що включає виробництво обчислювальної техніки, засобів цифрового зв'язку, виробництво програмного забезпечення та інформаційних послуг. За деякими оцінками, в 2010 р. частка зайнятих у секторі ІКТ у розвинених країнах перевищить 50 %.

Телекомунікації є новою галуззю економіки — інформаційної економіки, що почала активно розвиватись в останні десятиліття. Однак, незважаючи на це, зараз ця галузь впливає на сучасну економіку і суспільство. Наявні тенденції розвитку світової економіки, пов'язані з використанням ІКТ, формуванням глобальної комп'ютерної мережі, дозволяють зробити висновок, що в суспільстві та економіці формується інформаційна

цивілізація, основу якої становлять виробництво і споживання різних інформаційних цінностей.

Інформаційна економіка — термін, використовуваний нами для позначення двох понять. По-перше, інформаційна економіка як сучасна стадія розвитку цивілізації, що характеризується переважною роллю творчої праці та інформаційних продуктів. По-друге, інформаційна економіка — це економічна теорія інформаційного суспільства. Інформаційна економіка — економіка, у якій більша частина ВВП забезпечується діяльністю щодо виробництва, обробки, зберігання й поширення інформації та знань, причому в цій діяльності беруть участь більше половини зайнятих.

Провідні світові держави переконливо демонструють, що створення, розвиток нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, формування глобальної комп'ютерної мережі, створення потужного міжгалузевого комплексу з виробництва інформаційного устаткування, товарів і надання різних інформаційних послуг, прямо й безпосередньо впливають не тільки на розвиток різних галузей економіки, але й відіграють вирішальну роль у формуванні НІС, удосконалюванні умов розвитку фундаментальної й прикладної науки, освіти і професійної підготовки фахівців.

Перетворення в сучасному суспільстві викликані глобальним проникненням сучасних інформаційних технологій у повсякденне життя та в усі сфери діяльності людини, — це об'єктивний процес, обумовлений діалектичними законами розвитку суспільства і створенням усе більш удосконалених і продуктивних засобів виробництва, а також формуванням відповідних їм виробничих відносин. Однак процеси трансформації суспільного розвитку, які відбуваються в теперішній час під впливом ІКТ настільки фундаментальні та глобальні, що, крім позитивних аспектів, несуть із собою серйозні проблеми, загрози й ризики для всіх, хто не сприйняв і не оцінив нових факторів і умов. А темпи й швидкості перетворень настільки високі та динамічні, що тим, хто сьогодні не врахує характер цих глобальних змін, завтра наздогнати й виправити складну ситуацію вже не зможе: на це в них уже не буде ні часу, ні сил, ні можливостей.

При цьому слід зазначити, що проблематика формування і розвитку інформаційного суспільства, НІС за своєю сутністю багатогранна й торкається всіх сторін її прояву: технологічної, соціальної, культурної, етичної, філософської та ін.

Незважаючи на безліч різних підходів до розвитку ІКТ у різних країнах, роль, що приділяється ІКТ, як правило, зводиться до двох напрямків (підходів):

ІКТ як сектор виробництва. Під даним підходом розуміється політика посилення і/або розвитку виробництва, пов'язаних з ІКТ;

ІКТ (інформатизація) як каталізатор соціально-економічного розвитку. Цей підхід припускає прийняття загальної стратегії, що зачіпає велику кількість секторів економіки з метою максимальної інформатизації економіки та суспільства.

Глобальний ринок інформаційних технологій розвивається швидкими темпами. Нині обсяг світового ринку інформаційних технологій становить приблизно \$1 трлн. Найважливішою особливістю інформаційного суспільства є більш високі темпи зростання обсягів послуг порівняно з темпами зростання матеріального виробництва, що обумовлює не тільки істотну зміну питомої ваги галузей економіки у формуванні ВВП, але й зміну пропорцій усередині сектора ІКТ. Так, у європейських країнах більше половини (55 %) обороту коштів в інформаційній індустрії припадає на створення інформаційних продуктів і технологій і лише 45 % — на виробництво техніки. В індустрії зв'язку розрив ще радикальніший: 80 % становлять телекомунікаційні послуги і тільки 20 % — виробництво засобів комунікації.

Вражаючим є приклад азіатських країн, які зробили ставку на розвиток виробництва ІКТ і змогли вивести свою економіку на передові позиції світового ринку. Загальновідомі успіхи Японії та Кореї, чії всесвітньовідомі компанії символізують прогрес в інформаційних технологіях. Цілеспрямована державна політика Індії в галузі виробництва програмного продукту за замовленнями іноземних компаній дала можливість довести його обсяг до \$10 млрд. і вивела країну в ряд нових лідерів світового ринку ІКТ. Останнім часом швидкими темпами розвиває виробництво в сфері ІКТ Китай, чії продукція і послуги починають конкурувати з традиційними виробниками.

Роль творчості та системи інтелектуальної власності в економічному розвитку

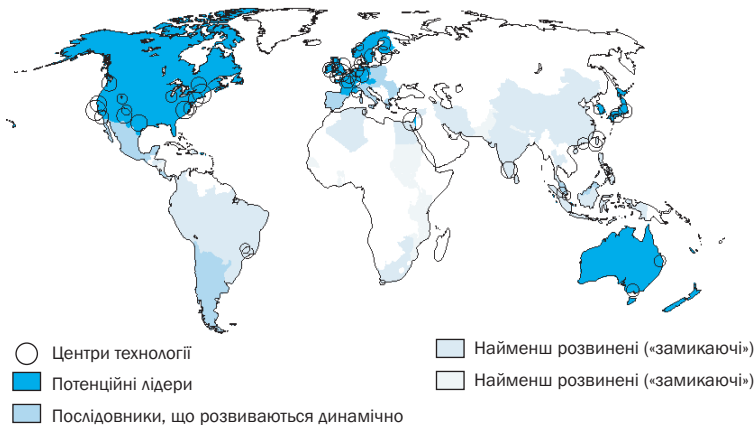
Очевидно, що існуючий «електронний розрив» являє собою багатоаспектне поняття, яке не тільки визначає межу між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Серед країн, економіка яких може бути охарактеризована як економіка країн, що розвиваються або найменш розвинених країн, існують значні розбіжності в рівні використання цифрових технологій, а також ступеня участі в електронній комерції та економіці, заснованій на електронних технологіях. Ці розбіжності частково відображають зусилля країн, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності на місцях і розширення електронних асортиментів послуг, а також сприяння розвитку системи інтелектуальної власності для захисту національної промисловості.

Важливість винахідництва і творчості в сприянні економічному розвитку є загально визнаною. У нових умовах економіки, заснованої на

цифрових технологіях, джерелами добробуту і національного багатства все більше служить інтелектуальний капітал на протигагу матеріальному капіталу. Наприклад, саме технічні інновації, що традиційно стимулюються через патентну систему, визначають еволюцію цифрових технологій і забезпечують залучення інвестицій.

У своїй книзі «Розрив у винахідництві» Томас Хомер-Діксон досліджує наслідки розбіжностей між потребою суспільства в інноваціях для вирішення своїх проблем і припливом ідей у відповідь на ці проблеми. Він відзначає наявність «розриву в рівні творчості», що обумовлює «електронний розрив», який може бути подоланий за рахунок прогресу інформаційних технологій. Далі він пише: «радикальні технологічні зміни є найбільш відчутним доказом чарівної сили людської здатності винаходити». Аналогічно, деякі фахівці у своїх коментарях говорять про необхідність країн, що розвиваються, «визволити» творчість і інтелектуальний потенціал своїх народів і використати інформаційні та комунікаційні технології для подолання проблем «електронного розриву». У той же час надто важливою є наявність систем інтелектуальної власності, які дозволили б країнам зберегти їхню інтелектуальну спадщину, включаючи музику, мистецтво, медицину, гарантувати захист від недобросовісного використання, а також одержання вигід у рамках світової економіки. Той факт, яку увагу кожна країна приділяє винахідництву та його охороні, відображає не просто питання економічного розвитку, але й результат прийняття відповідним урядом політичних рішень і розміщення правильних пріоритетів. Вплив реалізованої політики в сфері інтелектуальної власності демонструється на наведеній схемі.

Географія технологічних інновацій і досягнень. Звіт ПРООН з розвитку людських ресурсів

Як відзначається у звіті ПРООН про програму розвитку, в аналізі, проведеному журналом Wired Magazine, наводяться рейтинги різних географічних місць у світі залежно від їхньої значимості в галузі інформаційних технологій із врахуванням таких чотирьох показників: 1) можливості навчання кваліфікованих кадрів або розробки нових технологій, 2) наявність відомих компаній і мультинаціональних корпорацій для забезпечення експертної підтримки та економічної стабільності, 3) дух підприємництва у населення та 4) наявність венчурного капіталу.

Було виявлено 46 місць, що підходять під статус технологічних центрів, вони позначені на карті чорними колами* Так, серед лідерів у галузі технології виділяється ряд країн, що розвиваються, зокрема Бразилія, Гонконг (Китай), Індія, Малайзія, Південна Африка, Тайвань (Провінція Народної Республіки Китай) і Туніс. Серед країн, що є потенційними лідерами, показаними на карті, можна відмітити такі країни, котрі відносяться до країн, що розвиваються, або країн з перехідною економікою: Аргентина, Болгарія, Чеська Республіка, Угорщина, Мексика, Румунія, Словаччина і Словенія. Серед «динамічних послідовників» знаходяться як країни, що розвиваються, так і найменш розвинені країни: Алжир, Болівія, Китай, Колумбія, Домініканська Республіка, Еквадор, Єгипет, Ель Сальвадор, Гондурас, Індія, Індонезія, Ісламська Республіка Іран, Ямайка, Панама, Парагвай, Перу, Філіппіни, Шрі-Ланка, Сирійська Арабська Республіка, Таїланд, Тринідад і Тобаго, Туніс, Уругвай і Зімбабве.

Існує тісний зв'язок між заходами щодо заохочення та захисту інвестицій, вкладених у технологічний розвиток, і системою інтелектуальної власності. Ефективні національні закони в галузі інтелектуальної власності забезпечують стимул для іноземних інвестицій, сприяють

---

* 36 місць, виявлені як технологічні центри, включають (у порядку перерахування їх значимості) такі: Силіконова долина (США), Побережжя Стокгольма (Швеція), Ізраїль, Гора Часовні Св. Ралей Дурхама (США), Лондон (Великобританія), Гельсинкі (Фінляндія) Сан-Франциско (США), Тайпей (Тайвань, Провінція Народної Республіки Китай), Бангалор (Індія), Нью-Йорк Сіті (США), Альбукверк (США), Монреаль (Канада) Сіетл (США) Кембридж (Великобританія) Дублін (Ірландія), Лос-Анджелес (США), Мальмо (Швеція), Копенгаген (Данія), Баварія (Німеччина), Фландрія (Бельгія), Токіо (Японія), Кіото (Японія) Хсинху (Тайвань, Провінція Народної Республіки Китай), Вірджинія (США), Долина Темзи (Великобританія), Париж (Франція), Баден-Вюртемберг (Германія), Оулу (Фінляндія), Мельбурн (Австралія), Гонконг (Суверена Автономна Республіка Китай), Чикаго (США), Квінсленд (Австралія), Сан-Пауло (Бразилія) Солт-Лейк-Сіті (США), Санта-Фе (США), Глазго Единбург (Великобританія), Саксонія (Німеччина), Софія Антиполіс (Франція), Іншон (Республіка Корея), Куала Лумпур (Малайзія), Кампінас (Бразилія), Сінгапур, Трондхейм (Норвегія), Ель Газала (Туніс) Гаутенг (Південна Африка). *Джерело інформації:* Хілленер 2000.

проведенню досліджень і розробок у країні, створюючи середовище, в якому інвестиції та результати технологічних розробок захищені. Аналіз Світового Банку щодо країн з перехідною економікою в Східній Європі та Центральній Азії показав, що зарубіжна торгівля та інвестиції є ключовим чинником у переданні технології і поліпшенні доступу до Інтернету для країн у цілому та їхніх національних підприємств.

Розвиток людських ресурсів, особливо в частині підготовки кадрів, проведення досліджень і підвищення кваліфікації в галузі інформаційних і комунікаційних технологій зарекомендувало себе як ключовий фактор у звуженні *«електронного розриву»* між країнами, а також між різними верствами населення. Такі країни, як Індія, взяли курс на самодостатність у підготовці технічних кадрів і стали експортерами високоосвічених фахівців. Щорічно технічні коледжі Індії закінчують понад 73 тисячі кваліфікованих фахівців. Уповільнення темпів розвитку економіки в розвинених країнах спричинило повернення великої кількості високо кваліфікованих фахівців у країни, що розвиваються, які принесли із собою цінний досвід, накопичений за кордоном у формі передання технологій за допомогою людського спілкування. У той же час існує значний дефіцит підготовлених професіоналів у галузі інформаційних технологій, здатних забезпечити функціонування інфраструктур і застосування прикладних програм, призначених для здійснення електронної комерції. Прогнозується, що потреба у фахівцях у сфері інформаційних технологій, зокрема в США, буде як і раніше перевершувати пропозицію. Країни, що обрали шлях інвестування в освіту, спрямований на підвищення *«електронної грамотності»* і підготовки кваліфікованих співробітників, перебувають у вигідному положенні, користуючись існуючою потребою в кадрах як у рамках регіону країн, що розвиваються, так і за їхніми межами.

Рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країн світу

Побудова інформаційного суспільства неможлива без формування єдиного інформаційного простору, що базується на інформаційній економіці, що реалізує сучасні ІКТ.

Перехід до інформаційного суспільства несе із собою сукупність принципово нових взаємозалежних змін у соціально-економічному устрої суспільства, обумовлених розвитком і об'єктивним впливом нових, більш удосконалених і більш продуктивних засобів виробництва, створюваних на основі широкого та повсюдного використання у всіх видах і сферах діяльності людини інформаційних технологій і цифрової обробки інформації, а також нових, мережевих виробничих відносин, що формуються людиною для практичної реалізації та застосування цих нових засобів виробництва.

Як основні фактори і умови формування інформаційного суспільства можна зазначити:

а) створення інформаційної інфраструктури з метою забезпечення ефективного функціонування всіх елементів і сегментів інформаційного суспільства;

б) створення глобальної інформаційної мережі Інтернет, на базі якої в інформаційному суспільстві здійснюється інформаційний обмін між всіма його елементами;

в) створення інформаційної економіки на базі широкого впровадження цифрових методів обробки інформації в різних галузях економіки, що об'єктивно призводить в інформаційному суспільстві до:

- підвищення точності і якості виконання виробничих операцій;
- підвищення продуктивності виробничого устаткування;
- зниження трудомісткості людської праці, використовуваної у виробництві промислових виробів і товарів;
- створення повністю автоматизованих виробництв за рахунок комп'ютеризації та роботизації виробничих операцій;
- істотного скорочення строків промислового виробництва кінцевих виробів і товарів за рахунок скорочення строків розробки, випробувань і постановки на серійне виробництво створюваних промислових виробів і товарів, а також безпосередньо їхнього серійного виготовлення;
- зниження собівартості підвищення рентабельності виробництва створюваних промислових виробів і товарів;
- підвищення конкурентоспроможності створюваних промислових виробів і товарів, за рахунок підвищення їхньої якості, а також функціональних і експлуатаційних характеристик;

г) створення принципово нових інформаційних технологій, що здійснюють автоматизований об'єктивний прогноз розвитку існуючих знань і одержання нових (на основі семантичного аналізу оброблюваних масивів синтаксичної (текстової) інформації).

Таким чином, у теперішній час ІКТ є основним двигуном соціально-економічного розвитку у світі та використовуються для вирішення великих загальнонаціональних завдань — створення НІС. Інформаційна революція в США та інших розвинених країнах відбулась значною мірою з ініціативи й при активній позиції державної влади, що виступила найбільш великим замовником і споживачем ІКТ. Тим самим були створені умови для розвитку галузі ІКТ і стимулювання бізнес-співтовариства до розширення використання інформаційних технологій, підвищення його технологічної оснащеності до рівня, досягнутого державою.

З другого боку, глобалізація економіки та посилення конкуренції на світових ринках привели бізнес до необхідності переходу до інноваційної

стратегії розвитку, пошуку нових способів підвищення конкурентоспроможності за рахунок використання можливостей ІКТ.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) в особі Міжнародного союзу електрозв'язку проводить моніторинг розвитку ІКТ у різних країнах світу, результатом якого є визначення рейтингу розвитку країн у сфері ІКТ-ICT Development Index. Останній індекс розвитку ІКТ порівнює досягнення в цій галузі у 154 країнах за п'ятирічний період з 2002 по 2007 рік. Індекс зводить 11 показників у єдиний критерій, використовуваний як інструмент порівняльного аналізу на глобальному, регіональному й національному рівнях. Ці показники стосуються доступу до ІКТ, їхнього використання, а також практичного знання цих технологій, зокрема: кількість стаціонарних і мобільних телефонів на 100 жителів країни, кількість домашніх господарств, що мають комп'ютер, кількість користувачів Інтернету, рівні грамотності тощо.

Країни, що досягли найбільших успіхів у галузі ІКТ, перебувають у Північній Європі. Виняток становить Республіка Корея. Лідером рейтингу, відповідно до індексу розвитку ІКТ, є Швеція. Далі — Республіка Корея, Данія, Нідерланди, Ісландія й Норвегія. Потім слідує інші, в основному з високим рівнем економічного розвитку, країни Європи, Азії та Північної Америки. Західна Європа і Північна Європа, а також Північна Америка, є регіонами з найвищими балами по ICT Development Index, а більшість країн із цих регіонів перебувають у першій двадцятці країн з розвиненими ІКТ. Бідні, і особливо найменш розвинені країни залишаються в нижній частині індексу, оскільки мають обмежений доступ до інфраструктури ІКТ, включаючи фіксовану й рухливу телефонію, Інтернет і широкополосний зв'язок.

Перша десятка країн у рейтингу:

1. Швеція;
2. Республіка Корея;
3. Данія;
4. Нідерланди;
5. Ісландія;
6. Норвегія;
7. Люксембург;
8. Швейцарія;
9. Фінляндія;
10. Великобританія.

Росія та Україна (з індексом 3,83) займають 50-е місце в рейтингу після Уругваю (49-е місце). Незважаючи на досягнуті темпи розвитку ринку, у цілому за рівнем проникнення ІКТ Росія відстає від багатьох розвинених країн, економіка яких пройшла індустріальний етап розвитку. Для порівняння: Японія —12-е місце, Німеччина — 13-е, Сполучені

Штати — 17-е, Італія — 22-е, Франція — 23-е, Естонія — 26-е, Ізраїль — 29-е, Греція — 34-е, Латвія — 36-е, Польща — 39-е, Чехія — 40-е, Болгарія — 45-е, Аргентина — 47-е, Білорусь — 54-е, Туреччина — 59-е, Бразилія — 60-е, Китай — 73-е, Мексика — 75-е, Іран — 78-е, Грузія — 80-е, Азербайджан — 86-е, Киргизстан — 93-е, Таджикистан — 106-е, Індія — 118-е, Узбекистан — 110-е місце.

Гірше всього з інформаційно-комунікаційними технологіями ідуть справи в африканських країнах: Гвінеї-Бісау (152-е місце), Чаді (153-е) і Нігері, що займає останнє — 154-е місце.

За останні п'ять років всі країни підвищили свої рівні ІКТ, причому деякі з них — досить значно, порівняно з іншими. Країни Східної Європи відрізняють не тільки високі темпи відносного зростання, але й одне із найзначніших збільшень рівня індексу. Даний регіон можна розглядати як найбільш динамічний, з огляду на розвиток ІКТ, за зазначений період часу. До числа країн, що задавали основний тон у цьому процесі, відносяться країни Балтії, а також Румунія. До інших країн, що значно підвищили свої рівні розвитку ІКТ, варто віднести Люксембург, Об'єднані Арабські Емірати, Ірландію, Макао (Китай), Японію, Італію та Францію. Єдиною країною, де був відзначений регрес інформаційного розвитку, виявилась М'янма (119-е місце).

Найбільшого прогресу досягли відносно доступу до ІКТ, що включає фіксовану й рухливу телефонію, домашні господарства, які користуються комп'ютером і мають доступ до Інтернету. Що стосується використання ІКТ, що включає осіб, котрі користуються послугами Інтернету фіксованого і рухливого широкополосного зв'язку, то тут досягнуто набагато меншого прогресу. Зокрема, широкополосний зв'язок, що відноситься до однієї з нових технологій, ще тільки збираються впроваджувати у багатьох країнах.

Країни з низькими рівнями розвитку ІКТ (а отже, і з низькими рангами індексу) належать, в основному, до світу, що розвивається. З огляду на тісний зв'язок між рівнем розвитку ІКТ і ВВП, багато хто з найбільш бідніших країн, зокрема в Африці, перебувають ще нижче в рейтингу, причому великих змін у цьому ранжируванні за період з 2002 року не спостерігалось.

У цілому, як розвинені, так і країни, що розвиваються, за п'ятирічний період більш ніж на 30% підвищили свої рівні розвитку ІКТ. Деякі країни, що розвиваються (Саудівська Аравія, Китай і В'єтнам), досить суттєво поліпшили свій індекс за зазначений п'ятирічний період. Це частково пояснюється швидким зростанням мобільного зв'язку в поєднанні зі збільшенням кількості користувачів Інтернету. Разом з тим країни, що розвиваються, як і раніше відстають у доступі до ІКТ і використанні цих технологій. Порівняння рівнів розвитку ІКТ з рівнем доходу на душу

населення (за паритетом купівельної спроможності) указує на стійкий зв'язок між доходом і впровадженням ІКТ за деякими винятками, що викликають певний інтерес. Деякі із країн з найбільш розвиненими ІКТ мають більш високі рівні, ніж очікувалось, виходячи з їхніх рівнів доходу. Так, наприклад, Республіка Корея домоглась видатних результатів при значно вищих рівнях розвитку ІКТ, ніж очікувалось. Це говорить про те, що послідовна і цілеспрямована політика може послужити поштовхом до розвитку інформаційного суспільства в країнах з відносно низькими рівнями доходу.

Дані за ключовими показниками розвитку ІКТ свідчать, що намітився явний перехід від фіксованої телефонії до рухливої стільникової телефонії, і вже до кінця 2008 року кількість абонентів рухливого стільникового зв'язку в світі більш ніж у три рази перевищила кількість абонентів фіксованого телефонного зв'язку. Водночас дві третини з них проживають у країнах, що розвиваються, а в 2002 році їх було менше половини. Виходячи з оцінних даних, у 2009 році 23 з 100 жителів у світі користувались Інтернетом. Однак рівень проникнення в країнах, що розвиваються, залишається низьким. Так, Африка з 5 %-им проникненням значно відстає. Що стосується широкополосного проникнення, то тут цифри є ще скромнішими.

Одна з основних цілей ICT Development Index — виміряти масштаби й тенденції в зміні глобального «цифрового розриву». Виходячи з поняття, що «цифровий розрив» є відносним, що має на увазі порівняння прогресу в розвитку ІКТ між різними країнами, можна зробити висновок, що загальна величина глобального «цифрового розриву» у період з 2002 по 2007 рік залишалась незмінною. Незважаючи на значне поліпшення становища в країнах, що розвиваються, розрив між країнами з розвиненими ІКТ і з нерозвиненими ІКТ зберігається.

Поділивши всі країни світу на чотири групи (залежно від рівнів розвитку ІКТ), можна констатувати незначне зменшення «цифрового розриву» між країнами, що перебувають у групі з «високорозвиненими» ІКТ, і країнами, що відносяться до інших груп. Можливо, насамперед це пояснюється збільшенням рівнів проникнення рухливого стільникового зв'язку в багатьох країнах, що належать до груп з менш розвиненими ІКТ. З другого боку, результати показують також, що «цифровий розрив» між країнами «з високим» і країнами з «середнім» і «низьким» рівнями розвитку ІКТ трохи збільшився.

У 2009 році ціни на послуги ІКТ становили в середньому 15 % від рівня доходу, що припадає на душу населення у відповідній країні, у той час як загальне «розкидання» цього показника становило від 1,6 % у розвинених країнах до 20% у тих, що розвиваються. Іншими словами, між країнами існують значні розходження, засновані на рівнях доходу. Країни

з високими рівнями доходу платять відносно мало за послуги ІКТ, у той час як країни з низькими рівнями доходу платять порівняно більше. Часто це пояснюється дуже високими тарифами на послуги фіксованого широкополосного Інтернету в деяких країнах, що розвиваються.

Найнижча вартість послуг ІКТ відзначена в Сінгапурі та США. Наступні: Люксембург, Данія, Гонконг (Китай), Об'єднані Арабські Емірати, Тайвань, Швеція, Норвегія та Фінляндія. З огляду на рівні доходів цих країн, вони пропонують найдоступніші у світі послуги ІКТ, вартість яких становить від 0,4 % до 0,6 % від щомісячного доходу на душу населення. У всіх 25 країнах з найбільш розвиненими ІКТ на оплату послуг цих технологій припадає менше 1 % щомісячного доходу. Якщо порівняти, то вартість кошика цін на послуги ІКТ 25 країн, що перебувають на нижній щаблі рейтингу, коливається в межах від 40 % до 72 % від щомісячного доходу, що свідчить про те, що послуги ІКТ у ціновому відношенні неприйнятні для більшої частини населення цих країн. Росія за цим показником перебуває на 39-му місці, вартість послуг ІКТ у країні становить 1,8 % від щомісячного доходу на душу населення.

З метою підвищення рівня та масштабності використання ІКТ практично всі розвинені і багато країн, що розвиваються, почали розробку і реалізацію національних програм формування інформаційного суспільства. Перша така програма «Національна інформаційна інфраструктура» з'явилась на початку 90-х років минулого століття у США. Європа належним чином оцінила ініціативи США, і для подолання відставання, що намітилося, запропонувала проект «Технології інформаційного суспільства», що одержав свій розвиток в ініціативі Європейської Комісії 1999 р. «Електронна Європа», яка була покликана активізувати діяльність з формування загальноєвропейського інформаційного суспільства.

Ключова мета цих програм — досягнення лідируючих позицій в економіці та соціальному розвитку суспільства. Вони мають чітко виражену соціально-економічну спрямованість, а головним їхнім об'єктом є людина, її цінності та потреби. Пріоритетні напрямки, визначені в програмах, практично збігаються між собою в галузях правового розвитку, кадрових питань, удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури і становлення «електронних урядів». Велика увага в них приділяється зміцненню довіри громадян до ІКТ, підтримці розвитку малого і середнього бізнесу в цій сфері та моніторингу якості й конкурентоспроможності «людського капіталу».

Відмінна ознака більшості західних програм і стратегій їх реалізації полягає в тому, що всі використовувані інформаційні технології, електронну комерцію, електронний уряд, електронний бізнес тощо вони

розглядають не як самостійні ізольовані сфери діяльності, а як інтегроване середовище, що представляє собою єдиний фундамент для переходу до інформаційної економіки, НІС.

Науково-технологічна та інноваційна політика держав у галузі ІКТ

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є технологіями загального призначення і у цілому широко впливають на економіку. Вони вносять нову парадигму в конфігурацію економічної діяльності, радикально інший підхід до використання технологій з метою розвитку. Основні аспекти цієї нової парадигми можна охарактеризувати так:

— економічний вплив ІКТ важливіший, з погляду зовнішніх ефектів їх використання і застосування в різних секторах економіки, ніж безпосередній внесок у ВВП як виробничий сектор;

— найважливішим зовнішнім ефектом є нова модель організації виробництва і споживання, внаслідок використання якої виникають ресурсозберігаючі операції, а також прискорення і поліпшення зв'язку між економічними суб'єктами;

— швидкі темпи розвитку інноваційної діяльності в самому секторі ІКТ значно знизили витрати на доступ до ІКТ, що привело до зростання доступності та більшої демократизації використання їх, особливо з боку малозабезпечених верств населення;

— ІКТ сприяли появі нових видів послуг у формі електронної торгівлі, електронного фінансування, електронного державного управління тощо. Ці послуги здійснюють значний внесок у підвищення економічної ефективності, однак, при цьому виникають нові проблеми, пов'язані з питаннями довіри, інформаційної безпеки при здійсненні транзакцій у межах нових електронних послуг.

— ІКТ вимагають певної кваліфікації, у зв'язку з чим освіта та професійна підготовка, які, в свою чергу, використовують ІКТ як інструмент, відіграють винятково важливу роль у формуванні економіки, заснованої на знаннях.

Однак лише освоєння сучасних ІКТ наразі недостатньо. Державна політика має доповнювати розвиток сектора ІКТ шляхом створення і нарощування національного інституціонального потенціалу для формування та поширення знань. На міжнародному рівні необхідні ефективніші передання сучасних технологій та обмін знаннями, а цього можна досягти завдяки більш гнучким режимам прав інтелектуальної власності, відкритому доступу до знань і міжнародному партнерству. Між тим, партнери щодо процесу розвитку також можуть сприяти зменшенню «цифрового розриву», у тому числі шляхом надання технічної допомоги і фінансування інфраструктури в галузі ІКТ.

Застосування нової політики в сфері ІКТ в інтересах економічного розвитку країн, дослідження внеску ІКТ у формування і поширення знань, аналіз використання ІКТ для генерації інновацій, спрямованих на поліпшення життя населення і підвищення конкурентоспроможності продукції, а також проблеми «цифрового розриву» між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, стали метою і змістом Доповіді ЮНКТАД (United Nation Conference on Trade and Development – UNCTAD) про інформаційну економіку на 2007–2008 рр.: «Наука і техніка на службі розвитку, нова парадигма інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)».

У Доповіді зазначено, що рівень поширення і використання ІКТ постійно зростає, за винятком країн Східної Азії. Проте країни, що розвиваються, як і раніше, відстають від розвинених країн у сфері впровадження ІКТ та їх використання підприємствами.

Серед різних типів ІКТ найбільшого поширення у світі набули мобільні телефони. За останні п'ять років кількість абонентів мобільного зв'язку в країнах, що розвиваються, збільшилась майже у тричі, нині там зосереджено 58 % усіх абонентів мобільного зв'язку в світі. У більшості країн, що розвиваються, починає формуватись і, як очікується, у перспективі зростатиме так звана м-торгівля (купівля та продаж товарів і послуг з використанням мобільного зв'язку). Здійснення платежів і банківських операцій за допомогою мобільних телефонів сприятиме зростанню м-торгівлі за умови наявності сприятливого нормативно-правового середовища.

В усьому світі продовжує збільшуватись кількість користувачів Інтернетом і показників його проникнення. Хоча на розвинені країни припадає більшість користувачів Мережею і там вона має найвищий показник проникнення у життя, проте, країни, що розвиваються, їх упевнено наздоганяють. Якщо в 2002 році показник проникнення Інтернету у суспільство в розвинених країнах у 10 разів перевищував аналогічний показник у країнах, що розвиваються, то вже в 2006 році воно стало шестиразовим. У період з 2002 по 2006 роки найвищі щорічні темпи зростання проникнення Інтернету у життя суспільства мали країни з перехідною економікою. Серед заходів щодо збільшення показників доступу до Мережі слід застосовувати такі: об'єднання політики використання Інтернету з метою розвитку, спрямованої на поліпшення доступу до ІКТ, підвищення кваліфікації, посилення конкуренції, а також залучення інвестицій в інфраструктуру й у сектор ІКТ.

У сфері широкополосних мереж тенденція до зростання кількості їхніх абонентів не змінюється, однак, розвинені країни все ще домінують у цій сфері, починаючи з 2002 року, розрив між ними й країнами, що розвиваються, збільшується. Це багато в чому пов'язане з тим, що в країнах, які розвиваються, відмінні інфраструктурні та ринкові умови призвели

до цінової політики, яка перешкоджає більш активному впровадженню широкополосних технологій.

Використання ІКТ у бізнес-процесах може також сприяти генеруванню доходів і підвищенню продуктивності праці. Однак активне впровадження ІКТ підприємствами країн, що розвиваються, стримується недостатньою поінформованістю про потенційні вигоди використання ІКТ, а також інвестиційними та впроваджувальними витратами. У середньому всього 34% європейських підприємств мають системи автоматизованої інтеграції внутрішніх бізнес-процесів. На думку експертів, важливу роль у зростанні використання ІКТ можуть відіграти національні уряди шляхом заохочення підприємств до використання послуг електронного державного управління для підвищення ефективності їх діяльності.

Поширення засобів ІКТ у країнах світу є показником їхнього соціально-економічного розвитку.

У таблицях 1–9 наводиться статистична інформація, яка ілюструє поширення засобів ІКТ в 15-ти країнах світу (добірка зі 195-ти країн – членів ООН за матеріалами Доповіді ЮНКТАД, що містить по п'ять країн-лідерів серед провідних (розвинених країн), країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою).

**Поширення мобільних телефонів: абсолютні показники у мільйонах абонентів
і зміна за роками (у відсотках)**

Країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	59 128 000	9,6	64 800 000	10,1	71 316 000	11,1	79 200 000	6,4	84 300 000
Данія	4 508 461	6,6	4 805 917	7,5	5 165 546	6,7	5 511 878	6,9	5 890 900
Канада	11 872 000	11,4	13 228 000	13,3	14 984 396	10,8	16 600 000	2,5	17 017 000
США	142 566 848	11,3	158 721 984	15,8	183 787 136	9,7	201 650 000	17,3	236 451 800
Швеція	7 949 000	10,7	8 801 000	-0,2	8 785 000	3,4	9 087 000	—	—
Країни, що розвиваються									
Гонконг (КНР)	6 395 725	14,9	7 349 202	10,9	8 148 685	6,0	8 635 532	8,3	9 356 400
Китай	206 004 992	31,0	269 952 992	24,0	334 824 000	17,5	393 428 000	17,2	461 058 000
Індія	12 687 637	106,1	26 154 404	80,8	47 300 000	60,7	76 000 000	118,5	166 050 000
Респ. Корея	32 342 492	3,9	3 591 760	8,9	36 586 052	4,8	38 342 323	4,8	40 197 100
Сінгапур	3 344 800	4,0	3 477 100	11,0	3 860 600	13,6	4 384 600	9,2	4 788 600
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	462 630	141,7	1 118 000	100,3	2 239 300	83,0	4 097 997	45,4	5 960 000
Болгарія	2 597 548	34,8	3 500 869	35,1	4 729 731	32,0	6 244 693	32,2	5 253 400
Росія	17 610 000	107,3	36 500 000	103,9	74 420 000	61,2	120 000 000	—	—
Румунія	5 110 591	37,8	7 039 898	45,1	10 215 388	30,7	13 354 138	—	—
Україна	3 692 700	76,0	6 498 423	111,4	13 735 000	23,5	17 214 280	185,1	49 076 200

Таблиця 2

**Поширення мобільних телефонів: телефони на 100 осіб і зміна
за роками (у відсотках)**

Країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	71,6	9,6	78,5	10,1	86,4	10,8	95,8	6,4	101,9
Данія	83,2	6,0	88,2	7,3	94,6	6,3	100,6	6,5	107,1
Канада	37,7	10,4	41,6	12,1	46,7	9,7	51,2	2,0	52,2
США	48,8	10,3	53,8	14,7	61,7	8,0	66,7	16,2	77,5
Швеція	88,9	10,2	98,0	-0,5	97,5	3,1	100,5	—	—
Країни, що розвиваються									
Гонконг	94,2	14,6	107,9	9,1	117,8	3,9	122,4	6,1	129,8
Китай	15,9	30,2	20,8	23,3	25,6	16,8	29,9	16,8	34,9
Індія	1,2	103,0	2,4	78,1	4,4	58,3	6,9	1 15,3	14,8
Республіка Корея	67,9	3,4	70,2	8,4	76,1	4,3	79,4	4,4	82,9
Сінгапур	80,4	3,7	83,4	10,8	92,4	9,1	100,8	8,5	109,3
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	4,7	142,9	11,3	101,5	22,8	83,9	42,0	46,3	61,4
Болгарія	33,1	35,6	44,9	35,8	61,0	32,5	80,8	33,2	107,6
Росія	12,1	108,3	25,2	104,9	51,7	61,2	83,4	—	—
Румунія	23,5	38,5	32,5	45,2	47,1	31,1	61,8	—	—
Україна	7,7	77,9	13,7	112,2	29,0	26,4	36,7	1 86,8	105,2

**Ранжирування 195 країн за поширенням мобільних телефонів:
абоненти на 100 мешканців
і зміна за роками (у відсотках)**

Ранг і країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
1. Люксембург	105,1	14,0	119,8	17,2	140,4	11,5	156,5	-3,0	151,9
2. Литва	47,3	33,0	62,9	57,7	99,2	28,0	126,9	8,7	138,0
4. Гонконг (КНР)	94,2	14,6	107,9	9,1	117,8	3,9	122,4	6,1	129,8
6. Естонія	64,7	19,7	77,4	20,0	92,9	15,4	107,3	15,0	123,4
7. Італія	96,0	2,2	98,1	10,3	108,2	13,8	123,1	-0,1	123,0
...									
148. Швеція	88,9	10,2	98,0	-0,5	97,5	3,1	100,5	—	—
144. Голландія	75,9	9,1	82,8	10,3	91,3	6,4	97,1	—	—
151. Росія	12,1	108,3	25,2	104,9	51,7	61,2	83,4	—	—
152. Ліхтенштейн	35,6	112,6	75,8	-1,0	75,0	4,8	78,6	—	—
157. Румунія	23,5	38,5	32,5	45,2	47,1	31,1	61,8		—
...									
175. Киргизстан	1,1	158,9	2,7	114,8	5,9	74,7	10,3	—	—
184. Таджикистан	0,2	251,9	0,7	194,3	2,1	90,0	4,1	—	—
187. Узбекистан	0,7	69,5	1,3	64,0	2,1	31,8	2,7	—	—
190. Туркменія	0,2	11,9	0,2	437,6	1,0	114,4	2,2	—	—
195. М'янмар	0,1	38,3	0,1	35,4	0,2	95,4	0,4	—	—

Інтернет-користувачі: абсолютні показники та зміна за роками (у відсотках)

Країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	28 000 000	17,9	33 000 000	6,7	35 200 000	6,5	37 500 000	2,9	38 600 000
Данія	2 415 500	3,9	2 509 000	9,9	2 757 000	4,7	2 887 000	11,0	3 205 200
Канада	15 200 000	15,8	17 600 000	13,6	20 000 000	10,0	22 000 000	—	—
США	159 727 000	1,7	162 459 400	14,4	185 931 000	6,9	198 780 600	5,1	208 980 600
Швеція	5 125 000	4,1	5 655 000	20,2	6 800 000	1,3	6 890 000	1,3	6 981 200
Країни, що розвиваються									
Гонконг (КНР)	2 918 800	10,1	3 212 800	8,3	3 479 700	1,3	3 526 200	6,9	3 770 400
Китай	59 000 000	34,5	79 500 000	18,2	94 000 000	18,1	111 000 000	23,4	137 000 000
Індія	16 580 000	11,5	18 481 044	89,4	35 000 000	71,4	60 000 000	—	—
Республіка Корея	26 270 000	11,2	29 220 000	8,1	31 580 000	4,5	33 010 000	3,4	34 120 000
Сінгапур	2 100 000	1,7	2 135 034	13,4	2 421 782	-28,5	1 731 600	-0,8	1 717 100
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	808 481	72,2	1 391 903	76,8	2 461 093	37,9	3 394 421	61,4	5 477 500
Болгарія	630 000	—	—	—	1 234 000	29,0	1 591 705	17,5	1 870 000
Росія	6 000 000	100,0	12 000 000	54,2	18 500 000	17,8	21 800 000	17,8	25 688 600
Румунія	2 200 000	81,8	4 000 000	12,5	4 500 000	6,1	4 773 000	6,1	5 062 500
Україна	900 000	177,8	2 500 000	50,0	3 750 000	21,6	4 560 000	21,6	5 545 000

Таблиця 5

**Поширення Інтернету: кількість абонентів на 100 осіб
і зміна за роками (у відсотках)**

Країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	33,9	17,9	40,0	6,7	42,7	6,3	45,4	2,9	46,7
Данія	44,6	3,3	46,0	9,7	50,5	4,3	52,7	10,6	58,3
Канада	48,3	14,7	55,4	12,5	62,3	8,9	67,9	—	—
США	54,7	0,7	55,1	13,3	62,5	5,3	65,7	4,2	68,5
Швеція	57,3	9,8	63,0	19,8	75,5	1,0	76,2	1,0	77,0
Країни, що розвиваються									
Гонконг (КНР)	43,0	9,7	47,2	6,6	50,3	-0,6	50,0	4,7	52,3
Китай	4,6	33,7	6,1	17,5	7,2	17,4	8,4	23,0	10,4
Індія	1,6	9,8	1,7	86,5	3,2	68,9	5,4	—	—
Республіка Корея	55,2	10,7	61,1	7,6	65,7	4,1	68,4	3,0	70,4
Сінгапур	50,5	1,4	51,2	13,2	57,9	-31,3	39,8	-1,5	39,2
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	8,2	73,0	14,1	77,9	25,1	38,6	34,8	62,4	56,5
Болгарія	8,0	—	—	—	15,9	29,5	20,6	18,4	24,4
Росія	4,1	101,0	8,3	54,9	12,9	17,8	15,1	19,0	18,0
Румунія	10,1	82,7	18,5	12,6	20,8	6,4	22,1	6,0	23,4
Україна	1,9	180,9	5,3	50,6	7,9	22,6	9,7	22,3	11,9

Таблиця 6

**Ранжирування 195 країн за поширенням Інтернету:
кількість абонентів на 100 осіб і зміна за роками (у відсотках)**

Ранг і країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
1. Голландія	50,6	3,1	52,2	18,1	61,6	20,1	74,0	20,1	88,8
2. Норвегія	30,7	12,5	34,6	2,7	39,0	88,9	73,6	19,3	87,8
3. Н. Зеландія	48,4	10,3	53,4	10,3	58,9	16,0	68,3	15,3	78,8
4. Швеція	57,3	9,8	63,0	19,8	75,5	1,0	76,2	1,0	77,0
5. Австралія	53,5	6,3	56,8	14,9	65,3	7,8	70,4	6,7	75,1
...									
79. Мексика	10,7	11,9	12,0	11,8	13,4	30,1	17,4	16,7	20,3
—									
82. Греція	13,5	11,3	15,0	17,5	17,6	2,2	18,0	2,2	18,4
83. Росія	4,1	101,0	8,3	54,9	12,9	17,8	15,1	19,0	18,0
84. Молдова	3,5	92,6	6,8	40,0	9,5	37,4	13,1	32,3	17,3
86. Туреччина	6,1	37,6	8,4	68,0	14,2	8,2	15,3	8,2	16,6
...									
169. Туркменістан	—	—	0,4	77,4	0,7	37,2	1,0	32,2	1,3
187. Бангладеш	0,2	16,9	0,2	21,2	0,2	21,1	0,3	16,7	0,3
190. Таджикистан	0,1	14,8	0,1	26,0	0,1	277,4	0,3	—	—
194. Ірак	0,1	16,7	0,1	15,6	0,1	-0,8	0,1	-11,8	0,1
195. Муанмар	0,0	5 635,5	0,0	-0,4	0,0	163,8	0,1	-0,7	0,1

**Користувачі мереж широкополюсного доступу: абсолютні показники й зміна за роками
(у відсотках)**

Країна	2002	2002/ 03	2003	2003/ 04	2004	2004/ 05	2005	2005/ 06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	3 205 000	40,4	4 500 000	53,3	6 900 000	55,1	10 700 000	31,6	14 085 200
Данія	451 297	59,2	718 299	42,1	1 020 893	32,9	1 356 283	28,2	1 738 500
Канада	3 515 000	28,4	4 513 000	20,0	5 416 000	23,8	6 706 699	14,4	7 675 500
США	19 904 281	41,8	28 230 149	34,2	37 890 646	30,4	49 391 060	17,9	58 254 900
Швеція	716 085	10,7	793 000	56,0	1 237 000	56,1	1 931 000	21,5	2 346 300
Країни, що розвиваються									
Гонконг (КНР)	1 038 996	22,0	1 267 966	19,9	1 519 837	9,2	1 659 098	8,3	1 796 200
Китай	5 367 000	107,7	11 147 000	123,2	24 875 000	50,8	37 504 000	35,8	50 916 000
Індія	82 409	70,3	140 362	67,4	235 000	453,2	1 300 000	76,9	2 300 000
Республіка Корея	10 405 486	7,4	11 178 499	6,6	11 921 440	2,3	12 190 711	15,2	14 042 700
Сінгапур	270 000	56,2	421 700	21,5	512 400	29,9	665 500	19,1	796 500
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	20	515,0	123	509,8	750	108,5	1 564	623,9	11 400
Болгарія	—	—	—	—	—	—	165 469	132,3	384 310
Росія	11 000	—	—	—	675 000	135,4	1 589 000	82,5	2 900 000
Румунія	15 800	1 141,2	196 106	95,2	382 783	96,2	751 060	—	—
Їзбекистан	—	—	2 757	99,5	5 500	50,9	8 300	—	—

Таблиця 8

**Користувачі мереж широкополосного доступу:
кількість абонентів на 100 осіб і зміна за роками (у відсотках)**

Країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
Розвинені країни									
Німеччина	3,9	40,4	5,5	53,4	8,4	54,7	12,9	31,6	17,0
Данія	8,3	58,3	13,2	41,9	18,7	32,4	24,7	27,7	31,6
Канада	11,2	27,2	14,2	18,8	16,9	22,6	20,7	13,9	23,6
США	6,8	40,5	9,6	32,9	12,7	28,4	16,3	16,8	19,1
Швеція	8,0	10,2	8,8	55,5	13,7	55,6	21,4	21,1	25,9
Країни, що розвиваються									
Гонконг (КНР)	15,3	21,7	18,6	18,0	22,0	7,0	23,5	6,0	24,9
Китай	0,4	106,4	0,9	121,8	1,9	49,9	2,9	35,3	3,9
Індія	0,0	67,7	0,0	64,9	0,0	445,0	0,1	74,4	0,2
Республіка Корея	21,9	6,9	23,4	6,1	24,8	1,8	25,2	14,8	29,0
Сінгапур	6,5	55,8	10,1	21,2	12,3	24,8	15,3	18,9	18,2
Країни з перехідною економікою									
Білорусь	0,0	518,1	0,0	513,5	0,0	109,6	0,0	633,4	0,1
Болгарія	—	—	—	—	—	—	2,1	134,1	5,0
Росія	0,0	—	—	—	0,5	135,3	1,1	84,3	2,0
Румунія	0,1	1147,5	0,9	95,3	1,8	96,8	3,5	—	—
Узбекистан	—	—	0,0	92,9	0,0	50,3	0,0	—	—

**Ранжирування 195 країн за поширення мереж
широкополосного доступу: кількість абонентів на 100 осіб
і зміна за роками (у відсотках)**

Ранг і країна	2002	2002/03	2003	2003/04	2004	2004/05	2005	2005/06	2006
1. Бермудські острови	—	—	—	—	—	—	28,9	25,6	36,3
2. Голландія	6,6	84,9	12,2	61,9	19,8	27,3	25,2	26,1	31,7
3. Данія	8,3	58,3	13,2	41,9	18,7	32,4	24,7	27,7	31,6
4. Ісландія	8,4	66,5	13,9	36,4	19,0	41,6	26,9	8,7	29,2
5. Республіка Корея	21,9	6,9	23,4	6,1	24,8	1,8	25,2	14,8	29,0
6. Швейцарія	6,3	70,3	10,7	54,0	16,4	41,0	23,1	23,6	28,6
...									
57. Мексика	0,2	82,4	0,4	135,7	1,0	117,8	2,2	59,8	3,4
58. Бразилія	0,4	61,7	0,7	85,6	1,2	44,5	1,8	76,9	3,1
61. Росія	0,0	—	—	—	0,5	135,3	1,1	84,3	2,0
63. Венесуела	0,3	46,9	0,5	76,4	0,8	66,1	1,3	48,0	2,0
66. Перу	0,1	165,7	0,3	45,8	0,5	150,8	1,2	36,7	1,7
...									
79. Грузія	0,0	54,9	0,0	35,9	0,0	27,7	0,1	1035,2	0,6
83. Молдова	0,0	43,5	0,0	304,0	0,1	334,1	0,2	109,7	0,5
87. Єгипет	0,0	407,5	0,0	860,6	0,1	134,5	0,2	71,2	0,3
91. Індія	0,0	67,7	0,0	64,9	0,0	445,0	0,1	74,4	0,2
93. Білорусь	0,0	518,1	0,0	513,5	0,0	109,6	0,0	633,4	0,1

Сектор ІКТ є ринком динамічним, тобто швидко змінюється, та при цьому має у перспективі в країнах, що розвиваються, значний потенціал для зростання. Як ключовий виробник технологій він сприяє загальному зростанню продуктивності виробництва та збільшенню обсягу ВВП, відіграє важливу роль у формуванні конкурентоспроможної інформаційної економіки в цих країнах. Швидкі темпи зростання виробництва, торгівлі та інвестицій у секторі ІКТ останніми роками збереглися і, на думку

експертів, мають тенденцію до зростання. При цьому в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою ці показники вищі, ніж у розвинених країнах, зокрема, у країнах ОЕСР.

Частка доданої вартості сектора ІКТ у сукупній доданій вартості всього виробничого сектора продовжує зростати в усьому світі. На послуги, пов'язані з ІКТ, у країнах ОЕСР припадає більше двох третин доданої вартості всього сектора ІКТ. При цьому найдинамічнішими секторами є комунікаційні послуги і послуги в галузі програмного забезпечення. Зростає зайнятість у секторі ІКТ, а також частка робочої сили, що припадає на цей сектор економіки. Водночас тенденція до зростання цих показників зберігається.

Торговельні потоки, пов'язані з продукцією сектора ІКТ, останніми роками зростали високими темпами, причому ці темпи зрівнялись із темпами зростання торгівлі продукцією обробної промисловості в цілому і перевищують середні темпи зростання торгівлі послугами на базі ІКТ. Протягом 2000–2005 рр. експорт послуг з підтримкою ІКТ мав темпи зростання, які перевищують темпи зростання сукупного експорту послуг. Так, у 2005 році вартісний обсяг експорту послуг на базі ІКТ дорівнював \$1,1 трлн. і склав близько 50 % сукупного експорту послуг порівняно із 37 % в 1995 році. При цьому до 2004 року провідними експортерами послуг на базі ІКТ виступали тільки розвинені країни, а з 2005 року експорт таких послуг почала здійснювати Індія.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у секторі ІКТ зростають швидкими темпами, особливо у сфері виробництва готової продукції ІКТ і послуг на їхній базі. Разом з тим країни, що розвиваються, починають переходити в розряд пріоритетних країн призначення таких потоків ПІІ.

Найбільшими у світі гравцями в сфері експорту товарів і послуг на базі ІКТ є Китай та Індія. Швидкі темпи зростання сектора ІКТ відіграли вирішальну роль у розширенні економіки обох країн. У 2004 році Китай витиснув США з позиції найбільшого виробника та експортера товарів на базі ІКТ. Своєю чергою, Індія стала найбільшим у світі експортером послуг на базі ІКТ і послуг з підтримкою ІКТ, а також головним постачальником послуг з аутсортигу бізнес-процесів. Іноземні інвестиції і розміщення міжнародних замовлень на поставки відіграють важливу роль в економічному зростанні Китаю та Індії. Експерти вважають, що найближчим часом Китай та Індія не тільки збережуть свої позиції найголовніших отримувачів ПІІ й міжнародних замовлень на поставки, але й самі збільшуватимуть замовлення на поставки, які вони розміщують в інших країнах, що розвиваються. Зараз обидві країни переорієнтовуються із трудомістких товарів й послуг на ті, що містять знання. Тому варто очікувати, що вони створять великомасштабні внутрішні ринки й унаслідок цього зовнішня торгівля стане для них менш значимою, ніж для інших

країн, що розвиваються. Ці дві країни акумулюватимуть значний обсяг знань, а також розроблятимуть нові технології й тим самим і надалі сприятимуть глобальним зрушенням у виробництві, торгівлі й зайнятості в секторі ІКТ.

Тенденція, що спостерігається в міжнародному розподілі виробництва товарів і послуг на базі ІКТ, на думку експертів, збереже свою спрямованість, адже країни, що розвиваються, мають більший потенціал для розміщення на своїх територіях таких виробництв, а вплив цього на зайнятість у секторі ІКТ у розвинених країнах у цілому незначний. Водночас конкуренція посилюватиметься, і країнам, які прагнуть залучити ПІІ і контракти на аутсортинг бізнес-процесів, доведеться більше інвестувати в підвищення кваліфікації робочої сили в телекомунікаційну інфраструктуру, а також покращувати свій інвестиційний клімат.

Важливу роль у розвитку сектора ІКТ може відіграти державна інноваційна політика. Зокрема, у сфері телекомунікаційної інфраструктури та послуг державна інноваційна політика може сприяти створенню більш конкурентного ринку шляхом зниження цін та підвищення якості наданих послуг. Уряди можуть також підвищити рівень технічної освіти і професійної підготовки з метою створення ланки висококваліфікованої робочої сили для індустрії інформаційних технологій та забезпечити стабільне регулятивне й загальне сприятливе середовище для залучення контрактів на аутсортинг бізнес-процесів і стимулювання створення центрів електронної підтримки.

На міжнародному рівні угода СОТ щодо технологій вже зробила внесок у спрощення процедур торгівлі товарами на базі ІКТ, з яких 93 % наразі імпортується на безмитній основі. Переглядаючи цю угоду з метою узгодження товарного охоплення на основі міжнародних класифікацій і урахування динамічного характеру ринку ІКТ, необхідно повною мірою оцінити наслідки для країн, що розвиваються.

Нижче наведені статистичні дані, що характеризують виробничий сектор ІКТ і використання їх бізнесом для розглянутої вище групи країн.

Ключові індикатори використання ІКТ у бізнесі та секторі ІКТ
(індикатори А1 – А14 розшифровані в Примітці до таблиці)

Країна	A1	A2	A3	A4	A5	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14
Розвинені країни													
Великобританія	2006	96,0	51,0	93,0	42,0	81,0	34,0	19,0	62,0	37,0	33,0	16,0	83,0
Німеччина	2006	96,0	56,0	95,0	39,0	77,0	41,0	19,0	54,0	4,0	38,0	13,0	77,0
Данія	2006	98,0	68,0	98,0	61,0	85,0	35,0	35,0	59,0	4,0	17,0	17,0	84,0
Ісландія	2006	98,8	57,9	97,0	46,0	71,7	36,1	7,1	12,6	10,2	13,4	63,9	21,5
Швеція	2006	96,0	66,0	96,0	53,0	90,0	43,0	23,0	70,0	18,0	17,0	30,0	92,0
Країни, що розвиваються													
Аргентина	2005	100,0	39,7	95,8	24,8	74,4	47,0	45,6	44,6	15,4	—	—	9,6
Гонконг (КНР)	2006	87,8	58,0	82,8	45,9	51,5	28,9	2,9	21,6	3,6	—	93,4	10,2
Китай	2005	—	—	47,4	—	23,7	—	12,4	9,6	13,6	6,0	—	—
Республіка Корея	2005	96,6	—	95,9	—	58,9	37,3	7,9	33,9	0,7	0,8	—	98,2
Сінгапур	2006	92,8	—	91,0	—	75,0	74,1	14,8	33,9	27,0	24,7	73,0	19,2
Країни з перехідною економікою													
Азербайджан	2006	38,4	9,1	8,7	1,7	32,6	—	—	67,3	4,8	12,1	5,1	17,8
Болгарія	2006	89,6	21,2	74,8	14,5	43,8	35,0	4,7	8,4	26,4	10,9	26,5	6,0
Росія	2005	91,1	29,8	53,3	12,4	27,8	—	23,6	30,7	—	—	—	—
Румунія	2005	77,3	22,4	58,4	15,9	41,2	23,2	4,1	11,0	33,8	11,8	86,4	7,8

Примітка: розшифровка індикаторів. А1 – рік проведення аналізу; А2 – частка підприємств, що використовують комп'ютери; А3 – частка службовців, які використовують комп'ютери; А4 – частка підприємств, що використовують Інтернет; А5 – частка службовців, які використовують Інтернет; А6 – частка підприємств, у яких є власні веб-сайти; А7 – частка підприємств, що використовують Інтранет; А8 – частка підприємств, що працюють із он-лайнним розміщенням замовлень; А9 – частка підприємств, що розміщують замовлення в Інтернеті; А10 – частка підприємств, що мають доступ до Інтернету через аналоговий модем; А11 – частка підприємств, що мають доступ до Інтернету через ISDN; А12 – частка підприємств, що мають доступ до Інтернету зі швидкістю до 2Мbps; А13 – частка підприємств, що мають доступ до Інтернету зі швидкістю понад 2Мbps; А14 – частка підприємств, що мають інші типи доступу до Інтернету.

Використання Інтернету для підтримки бізнес-діяльності

Країна	Рік	Частка підприємств, які використовують Інтернет для:								
		E-mail	Інформація про товари і послуги	Інформація про органи влади	Інша інформація	Інтернет-банкінг і фінансові послуги	Транзакції із владою	Надання послуг клієнтам	Отримання товарів в он-лайн	Інші види діяльності
Розвинені країни										
Великобританія	2006	—	—	—	53,0	73,0	52,0	—	—	—
Німеччина	2006	—	—	—	67,0	77,0	49,0	—	—	—
Данія	2006	—	—	—	53,0	94,0	87,0	—	—	—
Італія	2006	—	—	—	66,0	81,0	84,0	—	—	—
Швеція	2006	—	—	—	72,0	92,0	80,0	—	—	—
—										
Країни, що розвиваються										
Аргентина	2005	97,2	88,1	74,9	40,2	83,7	56,6	43,0	6,1	54,9
Гонконг (КНР)	2006	96,9	96,0	72,6	—	42,2	—	23,4	43,2	53,0
Китай	2005	80,4	65,0	46,1	38,9	—	37,4	35,2	11,0	—
Республіка Корея	2005	88,6	60,9	53,5	77,5	67,4	43,4	34,5	13,2	2,4
Сінгапур	2006	95,1	90,6	82,3	90,6	55,5	85,0	—	35,0	—
—										
Країни з перехідною економікою										
Азербайджан	2006	—	—	25,8	—	25,5	26,4	—	—	—
Болгарія	2006	—	—	57,3	46,9	53,4	61,4	—	—	—
Росія	2005	91,6	54,7	42,5	—	14,9	—	4,5	5,2	—
Румунія	2005	93,9	—	64,9	65,3	51,7	10,2	8,7	3,6	—

Таблиця 12

**Підприємства, що мають доступ через Інтранет, Екстранет або ЛВС
(у відсотках від загальної кількості)**

Країна	Рік	Інтранет	Екстранет	ЛВС
Розвинені країни				
Великобританія	2006	34,0	10,0	—
Німеччина	2006	41,0	24,0	—
Данія	2006	35,0	22,0	—
Канада	2006	38,9	16,7	—
Швеція	2006	43,0	20,0	—
—				
Країни, що розвиваються				
Аргентина	2005	44,2	19,3	76,8
Гонконг (КНР)	2006	28,9	10,1	60,7
Китай	2005	—	—	16,3
Республіка Корея	2005	37,3	—	66,5
Сінгапур	2006	28,5	12,4	60,1
—				
Країни з перехідною економікою				
Азербайджан	2006	—	—	11,5
Білорусь	2005	—	—	41,1
Болгарія	2006	35,0	4,1	52,8
Росія	2005	—	—	52,4
Румунія	2005	23,2	19,1	45,1

**Експорт товарів ІКТ в 1995–2005 рр.
Ранжирування країн за обсягом експорту (\$ млн)**

Країна	1996	2000	2005	Сукупний приріст за 1996–2005 рр., %	Сукупний приріст за 2000–2005 рр., %
1. Китай	18 584	46 996	235 167	32,6	38,0
2. США	123 802	182 262	154 917	2,5	-3,2
3. Японія	103 213	123 548	121 474	1,8	-0,3
4. Гонконг (КНР)	37 643	55 313	118 237	13,6	16,4
5. Сінгапур	67 742	77 345	106 576	5,2	6,6
...					
36. Індія	659	714	1 424	8,9	14,8
37. Естонія	161	996	1 403	27,2	7,1
39. Росія	794	799	1 157	4,3	7,7
40. Мальта	908	1 565	1 121	2,4	-6,4
42. Румунія	37	552	770	39,9	6,9
...					
44. Литва	192	199	661	14,7	27,2
52. Україна	144	283	302	8,6	1,3
56. Білорусь	—	138	199	—	7,6
58. Латвія	49	31	139	12,4	34,9
67. Казахстан	—	55	34	—	-8,9
81. Молдова	12	8	11	-1,8	6,9
89. Вірменія	—	6	5	—	-5,6
101. Азербайджан	3	5	2	-5,2	-15,8
105. Киргизстан	5	4	2	-11,7	-15,6
108. Грузія	1	1	1	7,9	5,8

**Імпорт товарів ІКТ в 1995–2005 рр.
Ранжирування країн за обсягом експорту (\$ млн)**

Країна	1996	2000	2005	Сукупний приріст за 1996–2005 рр., %	Сукупний приріст за 2000–2005 рр., %
1. США	150 475	237 943	256 770	9,1	6,9
2. Китай	16 850	50 597	183 025	6,7	3,8
3. Гонконг (КНР)	44 831	64 403	119 967	12,9	11,2
4. Німеччина	48 736	65 268	99 100	15,7	26,9
5. Сінгапур	50 429	59 769	80 415	5,8	1,1
...					
30. Польща	2 989	5 107	9 070	8,8	9,7
31. Фінляндія	4 214	6 293	9 063	—	—
32. Росія	2 979	1 883	8 859	7,2	0,1
33. Туреччина	2 567	6 035	8 240	5,7	5,8
36. Норвегія	3 206	3 642	5 381	27,9	30,6
...					
51. Україна	418	416	1 739	4,6	-0,7
55. Естонія	355	1 028	1 469	8,0	20,1
60. Литва	287	306	1 077	-1,8	19,4
63. Казахстан	—	348	900	17,2	33,1
71. Білорусь	—	249	555	8,4	9,8
72. Латвія	150	245	551	15,8	28,6
87. Азербайджан	52	124	242	17,9	26,8
94. Грузія	24	52	142	12,2	85,3
103. Молдова	29	43	98	17,5	23,8
109. Вірменія	—	59	72	15,1	12,8
114. Киргизстан	47	25	49	—	—

Рейтинг 50 топ-експортерів ІКТ-послуг у 1996–2005 рр. (\$ млн)

Рейтинг і країна	1996	2000	2005	Сукупний приріст за 1996–2005 рр., %	Сукупний приріст за 2004–2005 рр., %
1. США	84 793	127 234	184 691	9,0	7,7
2. Великобританія	49 896	77 418	132 848	11,5	11,4
3. Німеччина	34 934	36 849	73 836	8,7	14,9
4. Японія	34 757	33 483	52 469	4,7	9,4
5. Ірландія	1 962	14 331	46 574	42,2	26,6
...					
22. Ізраїль	2 977	7 869	9 933	14,3	4,8
23. Бразилія	2 307	5 514	7 845	14,6	7,3
24. Росія	2 456	2 410	7 549	13,3	25,7
25. Австралія	3 873	5 385	6 471	5,9	3,7
26. Угорщина	1 839	1 486	6 026	14,1	32,3
...					
46. Чилі	913	986	1 628	6,6	10,5
47. Хорватія	394	543	1 414	15,3	21,1
48. Кувейт	94	91	1 412	35,2	79,2
49. Філіппіни	11 007	660	1 225	-21,6	13,2
50. Україна	494	448	1 192	10,3	21,6

Аналіз електронної готовності національних економік

Здатність використання інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і забезпечення умов для їхнього ефективного застосування населенням, бізнесом і урядом визначає електронну готовність країни.

Практика показала, що чим більше країна використовує он-лайнві технології, тим більша ймовірність того, що її економіка ставатиме прозорішою й результативнішою. Наведені нижче результати ранжирування дозволять урядам порівняти досягнення своїх технологічних ініціатив з ініціативами інших країн. Крім того, компанії, які планують інвестувати

в он-лайнві технології та операції, мають можливість обирати напрямки найперспективніших інвестицій.

Ранжирування електронної готовності національних економік (69 країн) здійснювалось за виваженою сукупністю 100 кількісних і якісних критеріїв, об'єднаних у шість різних категорій, за якими вимірюють ті чи інші компоненти соціального, політичного, економічного й технологічного розвитку країни. Головний принцип, закладений в основу ранжирування, полягає в тому, що цифрові технології є основою бізнесу. Електронна готовність національних економік визначається не тільки кількістю комп'ютерів, ліній широкополосного зв'язку і мобільних телефонів у країні, але й тим, наскільки громадяни можуть уміло використовувати ці технології, який рівень прозорості систем бізнесу, як уряди заохочують використання цифрових технологій у країні.

Методика проведення ранжирування і відповідні критерії викладені у звіті Economist Intelligence Unit за 2007 рік. У цілому всі показники об'єднані в шість категорій, кожна з яких має своє значення в узагальненому показнику ранжирування, що оцінюється за десятибальною шкалою. Ці категорії включають:

1. *Можливості з'єднання й технологічну інфраструктуру (Connectivity and technology infrastructure)*, вага 20 %. Основні показники містять: поширення широкополосних мереж; доступність широкополосних мереж; поширення мобільного зв'язку; поширення Інтернету; поширення персональних комп'ютерів; поширення Wi-Fi; ступінь безпеки Інтернету, електронну ідентифікацію ID.

2. *Бізнес-середовище (Business environment)*, вага 15 %. До основних показників входять: загальне політичне середовище; макроекономічне середовище; ринкові можливості; політика стосовно приватних підприємств; політика стосовно іноземних інвестицій; зовнішня торгівля й режими обміну; податковий режим; фінансування; ринок праці.

3. *Соціальне і культурне середовище (Social and cultural environment)*, вага 15 %. Основні показники: рівень освіти; рівень грамотності щодо використання Інтернету; ступінь розвитку підприємництва; технічна кваліфікація робочої сили; показники інноваційності.

4. *Юридичне середовище (Legal environment)*, вага 10 %. Основні показники: ефективність традиційних правових регламентів; законодавство, що охоплює Інтернет; рівень цензури; легкість реєстрації нового бізнесу.

5. *Урядова політика та бачення (Government policy and vision)*, вага 15 %. До основних показників входять: витрати уряду на ІКТ, у вигляді частки валового внутрішнього продукту; стратегія цифрового розвитку; стратегія розвитку електронного уряду; розвиток он-лайнвих державних закупівель.

6. *Адаптація користувачів і бізнесу (Consumer and business adoption)*, вага 25 %. Основні показники: питомі (на душу населення) витрати на ІКТ; рівень розвитку електронної комерції; рівень он-лайнної торгівлі; готовність надання он-лайнних послуг громадянам і бізнесу.

У таблиці 16 наведені інтегральні дані ранжирування електронної готовності у вигляді балів для основних регіонів світу (2006–2007 рр.).

Таблиця 16

Інтегральні дані ранжирування електронної готовності регіонів

Регіон світу	Значення бала, 2006 р.	Значення бала, 2007 р.
Північна Америка	8,58	8,62
Західна Європа	7,99	8,07
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	6,10	5,77
Центральна і Східна Європа	5,35	5,07
Латинська Америка	5,21	4,91
Середній Схід і Африка	5,02	4,76

Основний висновок з наведених даних полягає в тому, що цифрова відмінність у глобальному світі, як і раніше, зберігається. Це також підтверджується цифрами з наведеної нижче таблиці 17, у якій надані інтегральні бали (за тією ж десятибальною шкалою) для трьох груп країн, кожна з яких містить по 20 вибраних країн: перша група відповідає верхньому рівню електронної готовності, друга — середньому рівню і третя — нижньому. Оцінки наведені для двох років — 2006 і 2007 роки.

Таблиця 17

Інтегральні бали за десятибальною шкалою для трьох груп країн

Рівень електронної готовності	Бал у 2006 р.	Бал у 2007 р.
Верхній	2,17	4,12
Середній	1,99	3,94
Нижній	1,74	3,54

У таблиці 18 наведені дані з ранжирування 69 конкретних країн, які були об'єктами дослідження в 2007 році, а також аналогічні дані, отримані для цих же країн в 2006 році.

Ранжирування 69 досліджуваних країн у 2006–2007 рр.

Ранжирування електронної готовності у 69 країнах				
Ранг 2007	Ранг 2006	Країна	Бал у 2007 р.	Бал у 2006 р.
1	1	Данія	8,88	9,00
2	2	США	8,85	8,88
2	4	Швеція	8,85	8,74
4	10	Гонконг (КНР)	8,72	8,36
5	3	Швейцарія	8,61	8,81
6	13	Сінгапур	8,60	8,24
7	5	Великобританія	8,59	8,64
8	6	Нідерланди	8,50	8,60
9	8	Австралія	8,46	8,50
10	7	Фінляндія	8,43	8,55
11	14	Австрія	8,39	8,19
12	11	Норвегія	8,35	8,35
13	9	Канада	8,30	8,37
15	20	Бермудські острови	8,15	7,81
16	18	Південна Корея	8,08	7,90
17	23	Тайвань (КНР)	8,05	7,51
18	21	Японія	8,01	7,77
19	12	Німеччина	8,00	8,34
20	17	Бельгія	7,90	7,99
21	16	Ірландія	7,86	8,09
22	19	Франція	7,77	7,86
23	22	Ізраїль	7,58	7,59
24	-	Мальга	7,56	—
25	25	Італія	7,45	7,14
26	24	Іспанія	7,29	7,34
27	26	Португалія	7,14	7,07
28	27	Естонія	6,84	6,71
29	28	Словенія	6,66	6,43
30	31	Чилі	6,47	6,19
31	32	Чеська Республіка	6,32	6,14
32	29	Греція	6,31	6,42

33	30	Об'єднані Арабські Емірати	6,22	6,32
34	32	Угорщина	6,16	6,14
35	35	Південна Африка	6,10	5,74
36	37	Малайзія	5,97	5,60
37	39	Латвія	5,88	5,30
38	39	Мексика	5,86	5,30
39	36	Словаччина	5,84	5,65
40	34	Польща	5,80	5,76
41	38	Литва	5,78	5,45
42	45	Туреччина	5,61	4,77
43	41	Бразилія	5,45	5,29
44	42	Аргентина	5,40	5,27
45	49	Румунія	5,32	4,44
46	43	Ямайка	5,05	4,67
46	46	Саудівська Аравія	5,05	5,03
48	44	Болгарія	5,01	4,86
49	47	Таїланд	4,91	4,63
50	48	Венесуела	4,89	4,47
51	49	Перу	4,83	4,44
52	54	Йорданія	4,77	4,22
53	51	Колумбія	4,69	4,25
54	53	Індія	4,66	4,04
54	56	Філіппіни	4,66	4,41
56	57	Китай	4,43	4,02
57	52	Росія	4,27	4,14
58	55	Єгипет	4,26	4,30
59	58	Еквадор	4,12	3,88
60	61	Україна	4,02	3,62
61	59	Шрі-Ланка	3,93	3,75
62	60	Нігерія	3,92	3,69
63	67	Пакистан	3,79	3,03
64	64	Казахстан	3,78	3,22
65	66	В'єтнам	3,73	3,12
66	63	Алжир	3,63	3,32
67	62	Індонезія	3,39	3,39
68	68	Азербайджан	3,26	2,92
69	65	Іран	3,08	3,15

У таблиці 19 наведені показники електронної готовності національних економік країн за окремими категоріями ранжирування.

Таблиця 19

Електронна готовність національних економік країн за окремими категоріями показника ранжирування, 2007 р.

Ранжирування електронної готовності 69 країн за окремими категоріями, 2007 р.							
	Загальний бал	Можливості з'єднання	Бізнес-середовище	Соціальне і культурне середовище	Юридичне середовище	Урядова політична бачення	Адаптація користувачів і бізнесу
Важливість категорії		20 %	15 %	15 %	10 %	15 %	25 %
Країна	Значення балів за категоріями						
Данія	8,88	8,40	8,65	8,60	8,50	9,85	9,15
США	8,85	8,10	8,59	8,80	9,00	9,00	9,50
Швеція	8,85	8,60	8,40	8,20	8,50	9,70	9,35
Гонконг (КНР)	8,72	8,50	8,62	6,80	9,70	9,10	9,50
Швейцарія	8,61	9,60	8,53	7,60	8,25	9,00	8,40
Сінгапур	8,60	8,10	8,67	7,00	8,55	9,40	9,45
Великобританія	8,59	8,30	8,65	7,80	8,50	8,65	9,25
Нідерланди	8,50	8,30	8,58	7,60	8,50	9,35	8,65
Австралія	8,46	8,10	8,39	8,60	9,40	8,70	8,20
Фінляндія	8,43	7,80	8,65	7,80	8,25	9,00	8,90
Австрія	8,39	7,90	8,09	7,40	8,50	9,05	9,10
Норвегія	8,35	7,30	8,04	8,20	8,25	9,35	8,90
Канада	8,30	7,90	8,69	7,40	8,95	8,40	8,60
Нова Зеландія	8,19	7,30	8,22	8,20	8,85	8,35	8,50
Бермудські о-ви	8,15	7,80	8,41	6,40	9,15	8,35	8,80
Південна Корея	8,08	7,10	7,47	8,20	7,80	8,75	8,85
Тайвань (КНР)	8,05	8,00	7,96	8,00	7,80	8,15	8,20
Японія	8,01	7,50	7,16	8,00	8,00	9,05	8,30

Німеччина	8,00	7,10	8,25	8,20	8,25	7,85	8,45
Бельгія	7,90	8,00	8,10	6,80	8,25	8,35	7,95
Ірландія	7,86	6,80	8,59	7,80	8,50	7,50	8,25
Франція	7,77	6,90	7,97	7,40	8,25	8,15	8,15
Ізраїль	7,58	8,00	7,61	7,20	7,00	7,05	8,00
Мальта	7,56	6,65	7,76	6,60	8,00	8,25	8,15
Італія	7,45	6,90	6,85	7,40	8,50	7,90	7,60
Іспанія	7,29	6,70	7,84	7,00	8,00	7,25	7,35
Португалія	7,14	7,00	7,33	6,60	8,00	6,75	7,35
Естонія	6,84	6,00	7,78	6,00	7,35	6,25	7,60
Словенія	6,66	6,40	7,21	6,60	6,50	5,75	7,20
Чилі	6,47	4,60	7,99	6,20	8,00	6,80	6,40
Чеська Республіка.	6,32	5,45	7,44	6,00	7,05	5,55	6,70
Греція	6,31	4,70	6,68	6,60	7,95	6,90	6,20
Об'єднані Арабські Емірати	6,22	5,20	7,54	6,00	5,55	6,45	6,50
Угорщина	6,16	5,20	7,11	6,00	6,80	4,85	7,00
Південна Африка	6,10	4,30	6,84	5,00	6,60	7,05	7,00
Малайзія	5,97	5,30	7,38	4,60	5,55	6,45	6,35
Латвія	5,88	5,95	7,06	5,60	6,45	4,55	5,85
Мексика	5,86	3,55	7,06	5,20	7,40	6,80	6,20
Словаччина	5,84	4,50	7,48	6,00	6,50	4,55	6,35
Польща	5,80	5,10	7,18	5,60	7,05	4,70	5,80
Литва	5,78	4,80	6,93	5,60	6,50	4,70	6,35
Туреччина	5,61	4,00	6,66	6,00	5,10	5,75	6,15
Бразилія	5,45	3,10	6,88	5,60	7,40	6,10	5,20
Аргентина	5,40	4,00	6,21	5,60	7,15	5,40	5,20
Румунія	5,32	4,20	6,73	5,00	6,45	5,60	4,95
Ямайка	5,05	3,70	6,17	5,20	7,40	5,10	4,40
Йорданія	4,77	3,40	6,27	5,40	5,10	5,25	4,15
Колумбія	4,69	3,60	6,27	4,40	6,30	5,40	3,70
Індія	4,66	2,90	6,25	5,20	5,50	4,60	4,50
Філіппіни	4,66	2,70	6,43	4,40	4,65	5,05	5,10
Китай	4,43	3,50	6,37	4,80	3,60	3,70	4,55
Росія	4,27	3,90	6,08	4,80	4,45	2,85	3,95
Єгипет	4,26	2,75	6,04	5,00	4,00	5,10	3,55

Еквадор	4,12	2,85	5,04	4,20	6,05	4,25	3,70
Україна	4,02	2,95	5,27	4,60	4,45	2,85	4,30
Шрі-Ланка	3,93	1,80	5,90	4,40	5,40	3,75	3,70
Нігерія	3,92	2,00	5,08	4,40	5,15	4,40	3,70
Пакистан	3,79	2,90	5,34	3,00	4,65	3,90	3,65
Казахстан	3,78	2,40	5,93	4,20	3,40	2,85	4,05
В'єтнам	3,73	2,25	5,98	3,60	4,05	4,25	3,20
Алжир	3,63	3,20	5,17	4,00	3,30	3,20	3,20
Індонезія	3,39	2,10	6,33	3,20	2,80	3,40	3,00
Азербайджан	3,26	2,70	5,39	3,00	2,60	2,85	3,10
Іран	3,08	2,80	4,17	4,60	2,10	2,50	2,50

У таблиці 20 наведені кількісні дані за основними показниками ІКТ – оснащеності ряду країн світу, підготовлені в 2008 році Департаментом економічного і соціального розвитку ООН (UN Global E-Government Survey 2008. From E-government to Connected Governance – United Nations, Department of Economic and Social Affairs Division for Public Administration and Development Management, New York, 2008).

Таблиця 20

**ІКТ-оснащеність обраних країн світу, питомі показники,
вимірювані кількістю на 100 користувачів, 2008 р.**

Країна	Інтернет	Персональні комп'ютери	Мобільні абоненти	Фіксовані абоненти	Абоненти широкополосного зв'язку
Австралія	75,12	76,61	97,02	48,81	19,15
Австрія	51,19	61,12	112,80	43,44	17,40
Азербайджан	9,79	2,31	39,23	14,03	0,03
Алжир	7,38	1,06	62,95	8,52	0,59
Андорра	32,65	0,00	96,14	52,78	15,40
Аргентина	20,91	9,07	80,52	24,17	4,01
Бельгія	45,66	37,62	92,55	45,21	19,13
Болгарія	24,38	6,34	107,59	32,28	5,01
Боснія та Герцоговина	24,28	5,43	48,25	25,28	1,02
Бразилія	22,55	16,09	52,90	20,54	3,14
Бутан	3,09	1,60	4,67	4,04	0,00

Великобританія	56,03	76,52	116,39	56,15	21,71
Угорщина	34,75	14,90	98,95	33,27	9,70
Венесуела	15,21	9,25	69,04	15,49	1,97
В'єтнам	17,21	1,39	18,17	18,81	0,61
Німеччина	46,67	60,47	101,92	65,53	17,03
Греція	18,38	9,17	99,62	55,52	4,38
Данія	58,23	69,46	107,25	56,89	31,73
Єгипет	7,95	3,78	23,86	14,33	0,27
Ізраїль	27,74	73,40	122,74	43,88	20,75
Індія	5,44	1,54	14,83	3,64	0,21
Індонезія	7,18	1,47	28,30	6,57	0,05
Йорданія	13,65	6,22	74,40	10,52	0,83
Іран	25,54	10,53	19,38	31,19	0,66
Ірландія	34,13	52,99	111,40	49,81	12,29
Ісландія	65,30	48,30	110,58	65,21	29,53
Іспанія	42,83	28,11	106,39	42,38	15,34
Італія	49,63	36,99	123,08	43,12	14,86
Казахстан	8,42	0,00	52,86	19,77	0,21
Канада	67,89	87,31	52,51	64,12	23,57
Китай	10,35	4,22	34,83	27,79	3,85
Колумбія	14,49	4,15	64,31	17,00	1,36
Латвія	46,65	24,53	95,13	28,64	4,78
Литва	31,69	17,98	138,06	23,19	10,79
Ліхтенштейн	63,22	0,00	79,03	57,50	24,76
Люксембург	72,01	62,37	151,61	52,40	19,80
Македонія	13,15	22,17	69,56	24,10	1,79
Малайзія	43,77	21,54	75,45	16,83	3,48
Мальта	31,73	16,61	85,96	50,16	10,44
Мексика	16,90	13,08	52,63	18,33	3,44
Монако	56,34	22,69	48,76	96,41	26,59
Нігерія	5,95	0,91	24,05	1,26	0,00
Нідерланди	88,87	85,55	97,15	46,63	31,72
Нова Зеландія	78,77	51,55	87,61	42,91	14,18
Норвегія	87,76	59,41	108,57	44,27	27,54
ОАЕ	36,69	23,35	118,51	28,12	5,17
Пакистан	7,64	0,52	21,98	3,34	0,04

Перу	21,49	10,01	29,95	8,22	1,71
Польща	28,57	23,99	95,45	29,81	6,86
Португалія	30,47	13,40	115,95	40,12	13,85
Респ. Молдова	17,35	8,28	32,38	24,27	0,52
Росія	18,02	12,13	83,62	27,94	2,03
Румунія	32,36	12,96	80,45	19,44	8,18
Сан-Марино	56,30	90,33	63,52	77,22	4,52
Саудівська Аравія	18,66	12,82	78,05	15,68	0,87
Сербія	13,34	16,19	63,29	25,91	1,16
Сінгапур	39,21	68,02	109,34	42,32	18,19
Словаччина	41,76	35,72	90,60	21,62	5,87
Словенія	63,62	41,08	92,56	42,60	13,41
США	69,10	76,22	77,40	57,15	19,31
Таїланд	13,07	6,86	63,02	10,92	0,16
Туреччина	16,56	5,56	71,00	25,39	3,74
Україна	12,06	4,61	106,72	26,84	0,00
Філіппіни	5,48	5,37	50,75	4,30	0,15
Фінляндія	55,60	50,01	107,76	36,49	27,14
Франція	49,57	57,86	85,08	55,82	20,91
Хорватія	13,34	16,19	63,29	25,91	1,16
Чеська Республіка	34,69	27,40	119,01	31,48	10,64
Чилі	25,24	14,75	75,62	20,20	5,94
Швейцарія	60,02	86,18	102,12	69,38	29,46
Швеція	76,97	83,49	105,92	59,52	25,87
Шрі-Ланка	2,05	3,54	25,88	9,01	0,14
Еквадор	11,54	6,55	63,23	13,07	0,20
Естонія	57,36	48,91	125,19	40,90	17,22
Південна Африка	10,75	8,36	83,33	9,97	0,35
Південна Корея	71,11	53,18	83,77	55,99	29,27
Ямайка	46,48	6,75	105,78	12,03	1,70
Японія	68,27	67,45	79,32	43,02	20,09

Примітка: назви країн у таблиці впорядковані за алфавітом.

Електронна готовність визначає той фундамент, на основі якого ІКТ поширюються та використовуються у всіх сферах життя сучасного суспільства. Як показує аналіз, чим вищі показники електронної готовності країни, тим вищою стає ефективність їхнього використання в економіці, державному управлінні, соціальній сфері та у багатьох інших галузях.

Оцінка рівня готовності країн світу до формування електронних урядів і парламентів

Формування й розвиток інформаційного суспільства припускає створення електронної держави, тобто способу здійснення інформаційних аспектів державної діяльності, заснованому на використанні ІКТ.

Електронна держава має на увазі підтримку за допомогою ІКТ діяльності як виконавчої влади («електронного уряду»), так і законодавчої («електронного парламенту»).

Останніми роками багато країн почали впроваджувати і використовувати досягнення інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки своїх численних функцій і модернізації діяльності існуючих інститутів влади з метою:

- підвищення якості й доступності державних послуг, надаваних громадянам і організаціям, спрощення процедури та скорочення строків їх надання, зниження адміністративних витрат з боку громадян і організацій, пов'язаних з їхнім одержанням, упровадження єдиних стандартів обслуговування громадян;

- збільшення відкритості інформації про діяльність органів державної влади, розширення можливості доступу до неї та особистої участі громадян, організацій та інститутів громадянського суспільства в процедурах формування та експертизи рішень, прийнятих на всіх рівнях державного управління;

- підвищення якості адміністративно-управлінських процесів, удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення прийнятих рішень на всіх рівнях державного управління, забезпечення оперативності й повноти контролю за результативністю діяльності органів державної влади, забезпечення необхідного рівня інформаційної безпеки.

На формування електронної держави впливають такі фактори:

- потенціал або здатність державного сектору до розгортання інфраструктури ІКТ, що дозволяє поліпшити якість послуг населенню й бізнесу, тобто готовність країни до створення електронних інститутів влади;

- готовність, що означає наявність дій з боку інститутів влади, спрямованих на забезпечення інформацією і знаннями для підвищення озброєності (або ступеня задоволеності) населення.

В огляді UN Global E-Government Survey 2008 наведені індекси готовності електронного уряду в країнах світу, що відображають характеристики доступу до нього, головним чином технологічну інфраструктуру та освітній рівень, завдяки чому можна судити про використання ІКТ для національного, економічного, соціального і культурного розвитку. Індекс дозволяє порівнювати стан і аналізувати тенденції, що існують у межах країн і регіонів, а також між ними. Він особливо цікавий для глав урядів, політиків, фахівців, а також для представників громадянського

суспільства та приватного сектору, оскільки дозволяє проводити глибокий аналіз стану і позицій країни у світовому співтоваристві в галузі використання громадянами електронного уряду.

Таблиця 21

Ранжирування індексу готовності електронного уряду за 25 провідними країнами світу в 2008 і 2003–2005 роках

Країна	Індекс готовності на 2008 р.	Індекс готовності на 2005 р.	Індекс готовності на 2004 р.	Ранг 2008 р.	Ранг 2005 р.	Ранг 2004 р.	Ранг 2003 р.
Швеція	0,9157	0,8983	0,8741	1	3	4	2
Данія	0,9134	0,9058	0,9047	2	2	2	4
Норвегія	0,8921	0,8228	0,8178	3	10	10	7
США	0,8644	0,9062	0,9132	4	1	1	1
Голландія	0,8631	0,8021	0,8026	5	12	11	11
Респ. Корея	0,8317	0,8727	0,8575	6	5	5	13
Канада	0,8172	0,8425	0,8369	7	8	7	6
Австралія	0,8108	0,8679	0,8377	8	6	6	3
Франція	0,8038	0,6925	0,6687	9	23	24	19
Великобританія	0,7872	0,8777	0,8852	10	4	3	5
Японія	0,7703	0,7801	0,7260	11	14	18	18
Швейцарія	0,7626	0,7548	0,7538	12	17	15	8
Естонія	0,7600	0,7347	0,7029	13	19	20	16
Фінляндія	0,7488	0,8231	0,8239	15	9	9	10
Австрія	0,7428	0,7602	0,7487	16	16	17	21
Ізраїль	0,7393	0,6903	0,6805	17	24	23	24
Нова Зеландія	0,7392	0,7987	0,7811	18	13	13	14
Ірландія	0,7296	0,7251	0,7058	19	20	19	17
Ісландія	0,7176	0,7794	0,7699	21	15	14	15
Німеччина	0,7136	0,8050	0,7873	22	11	12	9
Сінгапур	0,7009	0,8503	0,8340	23	7	8	12
Бельгія	0,6779	0,7381	0,7525	24	18	16	23
Італія	0,6680	0,9794	0,6598	27	25	26	17
Мальта	0,6582	0,7012	0,6877	29	21	21	27
Чилі	0,5819	0,6963	0,6835	40	22	22	22
...							
Росія	0,5120	0,5329	0,5017	60	50	52	58
...							

Примітка: таблиця впорядкована за зниженням індексу 2008 р.

Парламенти багатьох країн почали також впроваджувати і використовувати досягнення інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки своїх численних функцій і модернізації діяльності існуючих інститутів влади. Співробітництво на міжпарламентському й міжнародному рівнях значно полегшує цей процес і допомагає парламентам упроваджувати ІКТ у сферу законодавчої влади. Однак донедавна були відсутні оцінки глобальної перспективи та поточні характеристики використання парламентами цих технологій.

У зв'язку з цим слід відзначити Звіт The World e-Parliament Report 2008, який став першою спробою аналізу статистичної інформації про використання ІКТ у діяльності парламентів 188 країн світу (на основі їх анкетування) з метою сприяння законодавчим органам щодо оцінки потенційних вигід від застосування ІКТ у своїй діяльності, визначення ключових цілей і пріоритетів для використання цього критично важливого ресурсу.

Звіт містить значну кількість прикладів «найкращої практики», що цікавить парламенти не тільки тих, що розвиваються, але й розвинених країн.

У таблицях 22 і 23 наведені деякі статистичні дані з інфраструктури й послуг у сфері ІКТ у парламентах країн світу.

Таблиця 22

Доступність загальних ІКТ-послуг у межах діяльності парламентів або аналогічних законодавчих органів влади

Вид загальних ІКТ-послуг	Доступність послуги, %	Використання послуги членами й персоналом парламенту, %
Підтримка персональних комп'ютерів	95	54/46
Управління мережевими даними	89	59/41
Розробка веб-сайтів	88	60/40
Системне адміністрування	88	66/33
Комп'ютерна служба допомоги (Help Desk)	87	69/31
Розробка і супровід додатків	87	32/68
Системне програмування	74	38/62
Мовні (голосові) комунікації	56	47/53

Системи і послуги, доступні членам і персоналу парламентів, %

Вид систем і послуг	Доступність систем і послуг	
	Членам парламенту	Персоналу парламенту
Парламентська поштова скринька	77	79
Персональна поштова скринька	65	63
ПК в індивідуальному користуванні	64	85
Принтер загального користування	2	79
Персональний доступ до Інтернету	62	66
Персональний ноутбук	58	49
Факс загального користування	58	84
Персональний принтер	54	54
Персональний доступ до Інтранету	54	61
Дистанційний доступ до даних	51	45
Стільникові телефони	50	42
Загальний доступ до Інтернету	45	48
Загальний доступ до Інтранету	37	40
Персональний факс	37	20
ПК загального користування	35	38
Персональний веб-сайт	20	—
Персональний цифровий помічник	17	13
Ноутбук загального користування	14	38

Перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій

Інформаційно-телекомунікаційні технології в усьому світі визнані ключовими технологіями ХХІ століття, які на найближчі десятиліття будуть основним двигуном науково-технічного прогресу та економічного зростання, важливим фактором соціальної стабільності в суспільстві. Збереження високого наукового потенціалу в галузі перспективних інформаційних технологій життєво важливе для забезпечення реальної технологічної незалежності та інформаційної безпеки кожної країни, а значить, і майбутнього розвитку її економіки, повноправної участі у світовому співтоваристві.

Темпи росту ринку ІКТ, незважаючи на всі складності в розвитку світової економіки, складають близько 9,5 % у середньому за рік, а світовий випуск продукції і послуг ІКТ склав за підсумками 2008 року \$ 3,8 трлн., що еквівалентно 6,4 % світового ВВП. При цьому приріст

ринку програмного забезпечення складає 14 %. Тільки ринок офшорного програмування, найбільш відкритий щодо можливостей входження в нього, перевищив у 2005 році \$100 млрд., з яких понад 40 % припадає на США.

У зв'язку з цим нині виникла додаткова потреба у фахівцях з ІКТ у світі — понад 500 тисяч осіб.

Зростаюча макроекономічна роль ІКТ, їх розвиток і впровадження доречно впливають на стан економіки всіх країн світу, рівень їх промислового і соціального розвитку, а отже, на світові економічні та політичні відносини. У 2010 році частка зайнятих у секторі ІКТ у розвинених країнах має перевищити 50 %.

Особливостями розвитку цього сектору технологій є:

- ІКТ-технології входять до першої десятки пріоритетів усіх розвинених країн;

- практично у всіх розвинених і в більшості країн, що розвиваються, прийняті національні програми створення і розвитку ІКТ, що посідають пріоритетне місце у державній політиці та законодавчій підтримці;

- недостатність розвитку ІКТ є істотним стримуючим фактором прогресу в усіх без винятку сферах;

- заходи, яких вживають різні країни в галузі розвитку й впровадження ІКТ, значною мірою аналогічні, так само аналогічні й найпріоритетніші питання в межах усього спектру ІКТ;

- провідне місце в цьому секторі займають країни, які володіють високорозвиненим інтелектуальним потенціалом;

- жодна із країн світу не може розвивати ІКТ окремо від світового співтовариства;

- розвинені країни (Німеччина, США, Японія, Канада та ін.) відчувають потребу у висококваліфікованих фахівцях (насамперед у програмістах з фундаментальною математичною освітою), вони орієнтуються на залучення таких фахівців з Індії, Росії, України та інших країн;

- формування ІКТ як самостійної галузі вимагає концентрації професійних знань, відповідної технологічної бази для їхнього випереджувального розвитку і спеціальної освітньої політики;

- ринок ІКТ — один із найбільших і динамічних;

- у геополітичному плані відбувається процес інформаційної глобалізації суспільства на основі розвитку інформаційно-телекомунікаційних мереж і створення єдиного світового інформаційного простору. Ступінь включення країни до цього простору визначає сьогодні не тільки її положення у світовому співтоваристві, але й можливості для подальшого економічного, інтелектуального й науково-технічного розвитку.

Розвиток і широке застосування ІКТ останнім часом стали глобальною тенденцією світового прогресу. У сучасному світі, що динамічно

розвивається, доводиться виконувати роль локомотива всієї економіки, сприяти залученню до країни інвестицій, створенню нових робочих місць, упровадженню прогресивних технологій у виробництво та управління, тобто зрештою — стабільному економічному зростанню й підвищенню рівня життя.

У розвинених країнах існує тісна кореляція між ІКТ і економічним зростанням. Водночас у країнах, що розвиваються, вплив ІКТ невеликий, тому що вони починають забезпечувати зростання ВВП на душу населення лише після досягнення трохи вищого порога у своєму розвитку. При цьому розгортання й використання ІКТ починає впливати на економічне зростання тільки після деякого періоду адаптації.

У зв'язку з цим можна виділити такі **ключові напрямки впливу ІКТ на соціально-економічний розвиток суспільства**:

1. Високі темпи зростання сектору ІКТ.

Даний фактор є основним і обумовлює виникнення всіх інших, наведених нижче.

2. Вплив ІКТ на ефективність ринків і внутрішньофірмове управління.

Широкий доступ громадян, які займаються бізнесом або споживчими покупками, до інформації про ціни та якість товарів на ринку через Інтернет-технології допоможе їм приймати раціональні комерційні рішення й здійснювати ефективний споживчий вибір.

3. Підвищення якості та зростання доступності освіти.

Підвищення ступеня доступності різних інформаційних баз даних і впровадження дистанційних методів навчання дозволяють вирівнювати можливості одержання якісної освіти для різних верств населення і підвищують загальний рівень його грамотності.

4. Вплив ІКТ на соціальні інститути, що забезпечують підвищення ефективності державного управління і прискорений розвиток організації цивільного суспільства.

ІКТ-галузь, від якої багато в чому залежить конкурентоспроможність країн у сучасному світі, є багатокомпонентною, різномірною системою, що динамічно розвивається, стан якої обумовлений рівнем розвитку її основних сегментів:

- матеріального (товари й устаткування),
- нематеріального (програмне забезпечення й інші об'єкти інтелектуальної власності, послуги).

До послуг відносяться такі розділи: консультування (в галузі ІКТ, бізнесу, інформаційної безпеки), інтеграція ІКТ (розробка, мережева інтеграція, впровадження), навчання і тренінги, експлуатація (обслуговування технічних засобів, ПЗ, ІКТ-аутсорсинг). Окремо прийнято виділяти сектори телекомунікацій та Інтернету, які також містять у собі як освіту, так і ПЗ та послуги.

Розвиток ІКТ-галузі характеризують такі основні тенденції:

- бурхливе зростання мобільного зв'язку;
- розвиток технологій широкополосного доступу;
- розвиток комерційного телебачення;
- конвергенція основних підгалузей — телефонного зв'язку, Інтернету, телемовлення зі зміною бізнес-моделей надання послуг;
- розвиток електронного бізнесу, що охоплює поряд з електронною комерцією й так звані електронні ринки.

Найбільше зростання продуктивності у світі за останні п'ять років відзначалось у країнах, які виробляють продукцію ІКТ (США, Фінляндія, Ірландія, Швеція, Корея). За рахунок виробництва ІКТ тут забезпечується понад 50 % усього приросту продуктивності.

Спеціалізація цих країн на випуску продукції ІКТ складалась протягом усього періоду інформатизації, починаючи з 80-х рр. минулого століття. Ними накопичена значна національна база науково-технічних знань, вирощені кластери виробників, сформовані загальноєвропейські бренди виробників продукції ІКТ. Іншим країнам досить складно використовувати успішний досвід лідерів через високі вхідні бар'єри у галузь виробництва ІКТ. Винятками є Китай та Індія, які активно завойовують конкурентні позиції на світовому ринку.

У 2003–2008 рр. хвиля винесення складальних виробництв у держави Східної Європи вплинула на зміну структури торгівлі в країнах ОЕСР. Зокрема, цілий ряд східноєвропейських держав (Угорщина, Словаччина та ін.) сьогодні має профіцит у зовнішній торгівлі ІКТ, в основі якого — експортна спеціалізація цих країн усередині ОЕСР на складанні комп'ютерного і телекомунікаційного устаткування. Примітний також досвід зовнішньоторговельної спеціалізації Ірландії та Індії в сфері інформаційних послуг й інтеграції. Ці країни стали очевидними лідерами в офшорному програмуванні і заробляють на експорті послуг значні кошти (2008 р.): Ірландія — \$20 млрд., Індія — \$25 млрд.

Тенденція до відносного зниження вартості комп'ютерного устаткування робить його більш доступним як для корпоративних клієнтів, так і для приватних осіб. Аналогічна ситуація — в галузі мережевого устаткування, копіювальної техніки й телекомунікаційного устаткування. Аналіз показує, що в країнах, де забезпеченість потенційних споживачів устаткуванням і мережами зростає, створюються сприятливі умови для розвитку інформаційних технологій, а також ємні ринки відповідного устаткування (включаючи комплектуючі та мережі). Новий вид інформаційних технологій, що швидко розвивається, — технології бездротового зв'язку. Можливість їх широкого застосування в багатьох споживчих сегментах дозволяє прогнозувати динамічний розвиток цього сектору на найближчі 3–5 років.

Згідно із прогнозом, зробленим у недавній доповіді ОЕСР про перспективи індустрії ІКТ, економіку чекає негативне зростання у зв'язку з реструктуризацією сфери фінансових послуг і спадом у реальному секторі. Однак продукцію галузей, пов'язаних з Інтернетом і комунікаціями, а також їхню інфраструктуру, послуги в сфері ІКТ та індустрію програмних засобів, навпаки, чекає позитивне зростання. Цієї галузі економічний спад торкнеться найменше. У доповіді дається рекомендація, незважаючи на економічну кризу, продовжувати інноваційну діяльність і НДДКР у галузі й нарощувати інвестиції в зайняті в ній людські ресурси.

Інформаційна безпека ІКТ. Останнім часом чимало уваги в сфері ІКТ приділяється питанням інформаційної безпеки (ІТ-безпека). Під інформаційною безпекою розуміється захист конфіденційності, цілісності й доступності інформації.

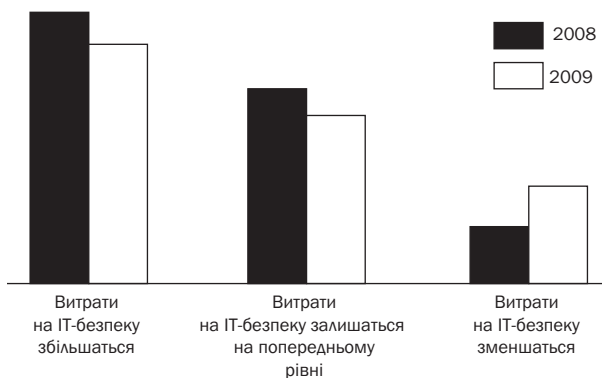
Так, наприкінці 2009 р. Конгрес США додатково виділив \$30 млн на припинення цифрового піратства (\$20 млн — на боротьбу з кіберзлочинністю на державному й місцевому рівнях, \$8 млн — для найму нових агентів ФБР зі знаходження кіберзлочинців за IP-адресами, \$2 млн одержить Міністерство юстиції на судове переслідування хакерів). І це закономірно: щорічно індустрія інтелектуальної власності в США втрачає від піратства \$25,6 млрд, американська економіка (прямо або опосередковано) — 375 тисяч робочих місць, а американські робітники — понад \$16 млрд заощаджень.

Результати опитування, проведеного компанією «PricewaterhouseCoopers» (Pw), «CIO Magazine» і «CSO Magazine» в 2009 р., показують, що більшість компаній не планують скорочення видатків на інформаційну безпеку, а деякі навіть збираються їх збільшити.

Міжнародне щорічне опитування в галузі інформаційної безпеки проводилось он-лайн. Pw проводить таке дослідження 11-й рік поспіль, останні 7 років — разом із журналами CIO і CSO. В опитуванні взяли участь 7200 осіб (виконавчих директорів, фінансових директорів, директорів ІТ, керівників підрозділів інформаційної безпеки) з більш як 130 країн. Їм поставили понад 40 запитань. 31 % респондентів представляли Північну Америку, 27 % — Азію, 26 % — Європу, 14 % — Південну Америку, 2 % — Ближній і Далекій Схід.

Незважаючи на економічну кризу останніх десятиліть, 38 % топ-менеджерів планують збільшити видатки на інформаційну безпеку, а 25 % прогнозують зберегти їх на нинішньому рівні (Рис. 1).

Серед основних висновків дослідження слід зазначити такі: у компаніях зростає кількість інцидентів безпеки, зокрема витоку даних, при цьому в кожному 5 випадку причиною витоку інформації є колишні співробітники компанії; найпріоритетнішою галуззю, на думку керівництва, є захист даних і пріоритет вкладання інвестицій в інформаційну

Рис. 1. Очікування керівників компаній за рівнем витрат на ІТ-безпеку на першу половину 2010 року порівняно з оцінками, зробленими в 2008 році щодо першої половини 2009

* За даними Рв.

безпеку на підставі оцінки ризиків; зросла кількість респондентів, які відповіли, що вони використовують технології для запобігання витоку/втрати даних — з 29 % до 44 %. Відзначається також важливість захисту від ризиків, пов'язаних із соціальними мережами, де співробітники компаній спілкуються в робочий час, часто без відома ІТ-відділу й контролю з його боку.

Висновок

Стрімкий прорив за рядом найважливіших напрямків НТП, насамперед у галузі електроніки, кібернетики та інформатики послужив потужним поштовхом до інтенсивного збільшення процесів інформатизації всіх сфер життя суспільства. Перехід від індустріальної епохи до інформаційного суспільства, а також зміни в підходах до оцінки ролі інформації в політичному та економічному житті країни стали передумовою для виходу ІКТ на якісно новий рівень, що дозволяє без значних капітальних витрат вирішувати складні економічні та інші завдання не тільки в державному масштабі, але й на рівні підприємств, організацій, фірм.

Інформатизація суспільства — це глобальний соціальний процес виробництва і повсюдного використання інформації як суспільного ресурсу, що забезпечує інтенсифікацію економіки, прискорення НТП, демократизацію та інтелектуалізацію суспільства. Інформатизація передбачає масове впровадження методів і можливостей ІКТ, це дозволяє формувати високоорганізоване середовище, що охоплює всі сторони життєдіяльності суспільства.

Розвиток ІКТ у багатьох країнах світу має привести до появи: сучасних державних служб, що взаємодіють із громадянами; електронних урядів і електронних парламентів; системи електронної освіти; системи електронної охорони здоров'я; динамічного середовища електронного бізнесу; широких можливостей з доступу до високопродуктивних і широкополосних мереж за конкурентоспроможними (низькими) цінами; надійної інформаційної інфраструктури.

ІКТ сьогодні — це невід'ємна інфраструктура НІС, світової глобальної економіки, яка не лише забезпечує найефективніше функціонування світових ринків, але й виконує роль локомотива в розвитку світової економіки. Не випадково уряди розвинених країн світу виділили цей напрямок як стратегічний вектор економічного розвитку, основного джерела прискорення економічного зростання на сучасному етапі.

Ступінь впровадження і використання ІКТ у різних сферах життя суспільства стає вирішальним фактором поступального економічного та соціального розвитку держав.

Використані джерела

1. The 2007 E-Readiness Rankings. Raising the Bar — A White Paper of the Economist Intelligence Unit, 2007.
2. Information Economy Report 2007–2008. Science and Technology for Development: the New Paradigm of ICT, UNITED NATIONS, New York and Geneva, 2007.
3. UN Global E-Government Survey 2008. From E-government to Connected Governance — United Nations, Department of Economic and Social Affairs Division for Public Administration and Development Management, New York, 2008.
4. UN Global E-Government Readiness Report 2005: From E-government to E-Inclusion — United Nations, Department of Economic and Social Affairs Division for Public Administration and Development Management, New York, 2005.
5. The World e-Parliament Report 2008. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Inter-Parliamentary Union, Global Center for ICT in Parliament. — UNITED NATION, 2008.
6. Комплексный анализ мировой и отечественной индустрии информационно-телекоммуникационных технологий и прогноз ее развития на 2008–2009 годы. — М., Рос НИИ ИТ и АП, 2008.
7. Анализ технико-экономического состояния и тенденции развития мирового и отечественного рынка информационно-телекоммуникационных технологий. — М., Ассоциация МВТК, 2006.
8. Андрощук Г. О., Еннан Р. Є. Інноваційна політика Європейського Союзу // Наука та інновації, № 5, 2009 — С. 85–96.
9. Андрощук Г. Інтелектуальна власність в інформаційній економіці: міграція в Інтернет // XIV міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтелектуальної власності», Ялта 31 серпня — 4 вересня 2009. — С. 19–27.

10. *Андрощук Г.* Изобретения в цифровой экономике // XV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтелектуальної власності», м. Свалява, Закарпатська обл., 22–26 лютого 2010.
11. *Бродский Н.* Мировые тенденции развития ИКТ и опыт России. — М., «Мир Связи», 2009.
12. *Бруснецова О. А.* Информационно- коммуникационные технологии как фактор развития национальных экономических систем — БизнесИнформ, 2009, №1(1). — С. 15–17.
13. *Згуровський М. З., Родіонов М. К., Жилияев І. Б.* Розвиток інформаційного суспільства в Україні: Правове регулювання у сфері інформаційних відносин. — К.: НТУУ «КПІ», 2006. — 542 с.
14. Исследование ООН: Индекс развития информационно-коммуникационных технологий в 154 странах. — «Новости гуманитарных технологий», 2009.
15. О развитии информационных и коммуникационных технологий в Российской Федерации. Материалы заседания президиума Государственного совета от 16 февраля 2006 года.
16. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Автори-упорядники: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияев, Б. Г. Чижевський, М. Шевченко.— К.: Парламентське вид-во, 2009. — 632 с.
17. *Мельник Л. Г.* Информационная экономика. — Сумы: ИТД «Университетская книга», 2008. — 288 с.
18. Парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні — К.: Парлам. вид-во, 2006. — 175 с.
19. *Хаустов В. К.* Тенденції розвитку ринку ІТ-продукції: вплив промислової власності // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 4. — С. 109–123.
20. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жилияев, М. С. Демкова, І. Г. Малокова. За ред. І. Г. Малокової. — К.: Поліграф-Плюс, 2007. — 254 с.
21. Найбільш інтернетизовані домівки нідерландців //Євробюлетень № 1, січень, 2010 — С. 24.

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІТ-КОМПАНІЙ В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

Андрощук Г. О.,

*завідуючий лабораторією правового забезпечення
розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
кандидат економічних наук*

З 2007 року в російському законодавстві робляться спроби надати податкові стимули для розвитку компаній в сфері інформаційних технологій. В основному вони полягають у зменшенні податків для таких фірм та їх клієнтів і в зниженні страхових внесків у позабюджетні фонди.

Найбільша складність виникла в зв'язку із заміною єдиного соціального податку (ЄСП) страховими внесками: спочатку пільг для ІТ-компаній взагалі не було передбачено. При цьому основне податкове навантаження на ІТ-компанії полягає саме в цих платежах. Потім законодавець передбачив зниження ставок в подібних випадках, але встановив в якості однієї з вимог наявність в штаті компанії не менше 50 співробітників. Природно, для більшості невеликих компаній саме вона і виявилась нездійсненою. 3 грудня 2011 року був прийнятий закон, за яким існуюча система страхових внесків з 1 січня 2012 року зазнає змін. І, що найголовніше, трохи зменшаться вимоги до ІТ-компаніям — для застосування знижених тарифів їм достатньо буде мати в штаті 30 співробітників. При цьому до програмного забезпечення будуть висуватися деякі нові вимоги.

Розглянемо ці нововведення та існуючі пільги більш докладно.

Страхові внески. Спочатку про зміну тарифів за страховими внесками. У 2012–2013 роках їх розмір буде регулюватися статтею 58.2 Федерального закону від 24.07.2009 № 212-ФЗ «Про страхові внески до Пенсійного фонду Російської Федерації, Фонд соціального страхування Російської Федерації, Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування», яка вводиться в дію з 01.01.2012 р.

а) У межах встановленої граничної величини бази для нарахування страхових внесків (в 2012 році вона складе 512 000 рублів, Постанова Уряду РФ від 24.11.2011 № 974) тарифи становлять:

- до Пенсійного фонду — 22 %;
- до Фонду соціального страхування — 2,9 %;
- до Фонду обов'язкового медичного страхування — 5,1 %.

Тобто загальна ставка в межах 512 000 руб. буде знижена з сьогоднішніх 34 % до 30 %.

б) Але з бази, що перевищує 512 000 руб., необхідно буде сплачувати страхові внески до Пенсійного фонду в розмірі 10 % (в інші фонди виплати не проводяться). Нагадаємо: в 2011 році база складає 463 000 рублів, при її перевищенні внески не сплачуються. Тепер про вимоги до ІТ-компаніям, які дають право на застосування таких знижених ставок тарифів (п. 3 ст. 58 ФЗ № 212-ФЗ):

а) в 2012–2017 роках:

— до Пенсійного фонду — 8 %;

— до Фонду соціального страхування — 2 %;

— до Фонду обов'язкового медичного страхування — 4 %.

Тобто всього 14 % (10 % додаткова ставка при цьому не застосовується!!).

б) в 2018 році — загальний розмір тарифів складе 21 %.

в) в 2019 році — 28 %.

Для застосування цих тарифів ІТ-компанії повинні відповідати таким вимогам:

1) До організацій, що здійснюють діяльність в галузі інформаційних технологій, відносяться російські організації (тобто мають реєстрацію на території Російської Федерації), що здійснюють розробку та реалізацію розроблених ними програм для ЕОМ, баз даних на матеріальному носії або в електронному вигляді по каналах зв'язку незалежно від виду договору і (або) надають послуги (виконують роботи) з розробки, адаптації, модифікації програм для ЕОМ, баз даних (програмних засобів та інформаційних продуктів обчислювальної техніки), встановлення, тестування та супроводу програм для ЕОМ, баз даних.

Звертаємо увагу, що до цього формулювання додано вказівку (вона вступила в силу з 01.01.2012 року), що реалізовується програмне забезпечення і бази даних, що реалізуються повинні бути розроблені даною ІТ-компанією. Раніше такого обмеження не було.

Тому якщо компанія буде займатися реалізацією не тільки власного, а й чужого ПЗ, то доходи від продажу чужого ПЗ, швидше за все, не будуть враховуватися при перевірці, чи має ІТ-компанія право на пільги (про це дивіться далі).

Щодо послуг з розробки, адаптації, модифікації, встановлення, тестування та супроводження програмного забезпечення та баз даних такої вимоги за належністю ПЗ не встановлено. У зв'язку з цим не потраплять у коло одержувачів пільги фірми, які:

— займаються тільки реалізацією чужого ПЗ без супровідних послуг;

— мають дохід від реалізації чужого ПЗ в розмірі більшому, ніж 10 % загального доходу компанії.

2) Частка доходів від реалізації примірників програм для ЕОМ, баз даних, передачі майнових прав на програми для ЕОМ, бази даних, від

надання послуг (виконання робіт) з розробки, адаптації і модифікації програм для ЕОМ, баз даних (програмних засобів та інформаційних продуктів обчислювальної техніки), а також послуг (робіт) з установки, тестування та супроводу зазначених програм для ЕОМ, баз даних за підсумками дев'яти місяців року, що передує року переходу організації на сплату знижених страхових внесків, становить не менше 90 % в сумі всіх доходів організації за зазначений період.

З урахуванням зазначеної вище вимоги про розробку реалізованого ПЗ самою ІТ-компанією, важливо стежити, щоб більше 90 % доходів компанії складала саме доходи від реалізації власного ПЗ (БД) та / або від послуг з розробки, адаптації і т.п.

3) Організацією отриманий документ про державну акредитацію.

Акредитацію здійснює Мінкомзв'язок РФ. Детальніше дивіться тут. Зазвичай для акредитації потрібні:

- Заява;
- Довідка про відповідність вимозі за підписом керівника організації;
- Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб (ЄДРЮО), її можна отримати у реєструючій податковій інспекції (безкоштовно при оформленні протягом тижня, і за плату при більш швидкому оформленні);
- Копія Статуту організації.

Акредитація здійснюється безкоштовно протягом 30 днів після подання документів.

4) Середня чисельність працівників за дев'ять місяців року, що передує року переходу організації на сплату страхових внесків за зниженими тарифами, становить не менше 30 чоловік (це правило буде діяти з 2012 року).

У середню чисельність працівників включаються співробітники, що працюють за трудовим договором, зовнішні сумісники та особи, які виконують роботи за цивільно-правовим договором (Наказ Росстату від 12.11.2008 № 278. Зверніть увагу: починаючи зі звітності за січень 2012 року цей наказ Росстату буде замінений новим Наказом Росстату від 24 жовтня 2011 № 435).

Якщо ІТ-компанія тільки створена, то вона теж має право розраховувати на застосування знижених тарифів. Вимоги до неї ті ж, тільки розрахунковий термін становить не 9 місяців, а фактичний звітний період, і в числі «середньооблікової чисельності працівників» враховуються тільки співробітники, які працюють за трудовим договором (Наказ Росстату від 12.11.2008 № 278).

Якщо під час роботи ІТ-компанія перестає відповідати якійсь із зазначених вище вимог, то вона автоматично втрачає право на застосування знижених тарифів.

Податок на прибуток. ІТ-компанії вправі визнати витрати на придбання електронно-обчислювальної техніки матеріальними витратами і списати одноразово на момент введення техніки в експлуатацію, не нараховуючи на неї амортизацію (п. 6 ст. 259, пп. 3 п. 1 ст. 254 Податкового кодексу РФ).

Щоб застосувати це право ІТ-компанія повинна відповідати наступним вимогам:

1) Організація отримала документ про державну акредитацію (порядок див. вище).

2) Частка доходів від реалізації примірників програм для ЕОМ, баз даних, передачі майнових прав на програми для ЕОМ, бази даних, від надання послуг (виконання робіт) з розробки, адаптації і модифікації програм для ЕОМ, баз даних (програмних засобів та інформаційних продуктів обчислювальної техніки), а також послуг (робіт) з установки, тестування та супроводу зазначених програм для ЕОМ, баз даних за підсумками звітного (податкового) періоду складає не менше 90 % в сумі всіх доходів організації за вказаний період, в тому числі від іноземних осіб не менше 70 %.

При визначенні частки доходів від покупців — іноземних осіб враховуються доходи від іноземних осіб, місцем здійснення діяльності яких не є територія Російської Федерації. Місце здійснення діяльності покупця визначається як місце фактичної присутності покупця на території іноземної держави на основі державної реєстрації організації, а при її відсутності — на підставі місця, вказаного в установчих документах організації, місця управління організацією, місця знаходження постійно діючого виконавчого органу, місця знаходження постійного представництва, якщо програми для ЕОМ і бази даних, послуги (роботи) і майнові права, передбачені цим пунктом, купувалися через це постійне представництво, місце проживання фізичної особи.

Документами, що підтверджують отримання доходів від покупців — іноземних осіб, є договір (копія договору), укладений з іноземною особою, та документи, що підтверджують факт надання послуг (виконання робіт), або митна декларація (її копія) з відмітками російського митного органу, що здійснив випуск товарів у митній процедурі експорту, і російського митного органу місця вибуття, через який товар був вивезений з митної території Митного союзу.

3) Середньооблікова чисельність працівників за звітний (податковий) період становить не менше 50 чоловік. В середньоспискову чисельність, нагадаємо, включаються співробітники, що працюють за трудовим договором.

На жаль, в Податковому кодексі вимоги до чисельності співробітників ІТ-компанії поки не змінені.

Податок на додану вартість. Згідно підп. 26 п. 2 ст. 149 ПК: *не підлягає оподаткуванню (звільняється від оподаткування) передача на території Російської Федерації виключних прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, програми для електронних обчислювальних машин, бази даних, топології інтегральних мікросхем, секрети виробництва (наука), а також прав на використання зазначених результатів інтелектуальної діяльності на підставі ліцензійного договору.*

Норма ця діє вже досить давно. Важливо зробити тільки два зауваження:

1) Згідно з роз'ясненнями Мінфіну РФ ця норма ПК застосовується і при подальшій передачі прав по субліцензійному договору (див., наприклад, Лист Мінфіну РФ від 28.12.2010 № 03-07-07/81).

2) Пільга не застосовується, якщо при купівлі-продажу ПЗ на матеріальних носіях або в електронній формі письмовий ліцензійний договір не укладається.

Можлива і зворотна ситуація, коли набувачеві ПЗ важливо виставлення понад його вартості ПДВ. Для цього необхідно чітко прописувати в договорі, що передається не право використання ПЗ, а матеріальні носії.

Так, у Постанові ФАС Московського округу від 1 вересня 2011 року № КА-А40/9419-11 у справі № А40-140882/10-129-522 суд вказав, що укладений сторонами договір не є ліцензійним, оскільки в ньому відсутня вказівка на дозволені способи використання програмного забезпечення в порушення п. 2 ч. 6 ст. 1235 ЦК РФ.

Не дає права на застосування пільги і передача носіїв ПЗ, коли умови договору приєднання викладені на об'єкті придбання екземплярі або на упаковці (так звана обгорткова або пакувальна ліцензія (п. 3 ст. 1286 ГК РФ). Див. Лист Мінфіну Росії від 01.04.2008 № 03 -07-15/44.

ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОГРАМ ДЛЯ ЕОМ У КРАЇНАХ СНД: ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВСТВ

Андрощук Г. О.,

*завідуючий лабораторією правового забезпечення
розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
кандидат економічних наук*

Все більшого значення в житті людства на початку ХХІ ст. набувають інформаційні технології. Суспільство вступило в новий етап свого розвитку, який часто називають «інформаційним». Інформація перетворилась в цінний ресурс, володіння яким визначає місце тієї чи іншої держави в світі. Найважливішу частину інформаційних технологій складають програми для електронних обчислювальних машин (ЕОМ) і бази даних. Така ситуація обумовлює необхідність розробки адекватної системи правового регулювання відносин, пов'язаних із створенням, використанням та захистом програм для ЕОМ і баз даних

Водночас, підписання Україною Міждержавної програми інноваційного співробітництва держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (СНД) на період до 2020 року, розширення та поглиблення взаємовигідного співробітництва, особливо в таких галузях, як інформатика та обчислювальна техніка, прагнення до створення єдиного економічного й інформаційного простору обумовлюють необхідність знання особливостей національних законодавств, що регулюють питання правової охорони та захисту програм для ЕОМ, що є на сьогодні невід'ємною частиною всіх пристроїв будь-якого призначення, у яких потрібна обробка інформації.

Багато норм національних законодавств стосовно питань правової охорони програм для ЕОМ, схожі між собою, оскільки враховують положення низки міжнародних договорів (наприклад, Договору ВОІВ з авторського права 1996 р.), законодавства Європейського союзу в галузі авторського права (зокрема, Директиви 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм), а також здійснені останніми роками значні зміни відповідних національних законодавств з авторського права провідних у цих галузях держав, включаючи США, Японію, Канаду, Австралію та країни — члени Європейського союзу. Однак, незважаючи на це, існують окремі особливості, які доцільно враховувати у практичній діяльності (наприклад, під час укладання відповідних авторських та ліцензійних договорів, коли сторони не є резидентами держави — учасниці СНД).

Розглянемо ці особливості, звертаючи увагу на ті обставини, що в деяких державах — членах СНД норми, які регулюють питання правової охорони програм для ЕОМ, перебувають у декількох національних законах.

Азербайджанська Республіка

Відповідно до ст. 4 Закону Азербайджанської Республіки «Про авторське право і суміжні права» (1996 р.) комп'ютерна програма (програма для ЕОМ) — це сукупність слів, кодів, схем та інших видів інструкцій, що виконуються у формі читання машиною, що приводять у дію комп'ютер для досягнення результатів певної мети. Комп'ютерна програма також містить готові матеріали, розроблені під час роботи, і створені нею аудіовізуальні зображення.

Згідно із п. 1 ст. 6 Закону комп'ютерні програми охороняються як літературні твори, причому відповідно до п. 2 цієї статті, охорона комп'ютерних програм поширюється на всі види програм, у тому числі на операційні системи, які можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код.

Стаття 24 цього ж Закону передбачає, що особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми або базою даних, вправі без одержання дозволу автора або іншого власника виключних прав на використання твору і без виплати додаткової винагороди:

а) внести в комп'ютерну програму або базу даних зміни, зроблені винятково з метою її функціонування на технічних засобах користувача, здійснювати будь-які дії, пов'язані з функціонуванням програми для комп'ютера або бази даних у відповідності з її призначенням, у тому числі запис і зберігання в пам'яті комп'ютера (одного комп'ютера або одного користувача мережі), а також виправлення наявних помилок, якщо інше не передбачене договором з автором;

б) виготовити додаткову копію програми для комп'ютера або бази даних за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей і для заміни правомірно придбаного примірника у разі, коли оригінал програми для комп'ютера або бази даних загублений, знищений або виявився непридатним для використання.

При цьому запасна копія програми для комп'ютера або бази даних не може бути використана з іншою метою, що зазначено в п. 1 чинної статті, і повинна бути знищена у разі, якщо володіння примірником цієї комп'ютерної програми або бази даних перестає бути правомірним.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для комп'ютера, вправі без згоди автора або іншого власника авторських прав і без виплати винагороди декопіювати програму для комп'ютера (відтворити і перетворити об'єктний код у вихідний текст) або доручити іншим особам

здійснити ці дії, якщо вони необхідні для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої цією особою програми для комп'ютера з іншими програмами, які можуть взаємодіяти з декомпільованою програмою, у разі дотримання таких умов:

1) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була відома цій особі з інших джерел;

2) зазначені дії здійснюються відносно тільки тих частин декомпільованої програми для комп'ютера, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

3) інформація, отримана в результаті декомпільовання, може використовуватись лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для комп'ютера з іншими програмами, не може передаватися іншим особам, а також використовуватись з метою розробки програми для комп'ютера, яка за своїм виглядом істотно схожа з декомпільованою програмою для комп'ютера, або для здійснення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право.

Республіка Вірменія

Згідно із ст. 5 Закону Республіки Вірменії «Про авторське право і суміжні права» (1999 р.) об'єктами авторського права можуть бути, зокрема, літературні твори, включаючи всі види комп'ютерних програм (операційні системи, вихідний текст, об'єктний код, системи електронної інформації тощо).

Відповідно до ст. 14 Закону положення про допустимість використання оприлюднених творів з особистою метою без виплати винагороди не поширюється на комп'ютерні програми. При цьому права особи, яка правомірно розпоряджається комп'ютерною програмою відносно відтворення і перетворення для особистого користування, встановлюються законом.

У ст. 18 передбачено, що особа, яка правомірно розпоряджається примірником комп'ютерної програми або машинозчитуємої бази даних (особа, яка має право на використання, далі — користувач), має право без згоди автора або іншого власника авторського права, і без виплати додаткової винагороди відтворити її в єдиному примірнику або перетворити, якщо цей примірник або таке перетворення необхідні для:

а) використання комп'ютерної програми або машинозчитуємої бази даних у сполученні з технічними засобами правомірного користувача винятково для такої мети і у такому обсязі, для яких передбачена програма або база, включаючи виправлення в ній явних помилок;

б) заміни правомірно придбаного примірника комп'ютерної програми або машинозчитуємої бази даних у випадку його втрати, знищення або непридатності.

Правомірний користувач комп'ютерної програми, який одержав повноваження на здійснення будь-якої дії щодо завантаження, показу, застосування, передання або збереження в пам'яті програми, має право без згоди автора або іншого власника авторського права і без виплати додаткової винагороди досліджувати, вивчати або випробовувати функціонування програми з метою визначення ідей і принципів, закладених в основу будь-якого елемента програми.

Правомірний користувач комп'ютерної програми має право без згоди автора або іншого власника авторського права і без виплати додаткової винагороди відтворити та перетворити об'єктний код програми у вихідний текст (декомпілювати комп'ютерну програму) або доручити іншим особам виконання цих дій, якщо вони необхідні для придбання інформації, потрібної для досягнення здатності до взаємодії із самостійно створеною комп'ютерною програмою, за наявності таких умов:

а) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна правомірному користувачеві або діючим за його дорученням особам з інших джерел;

б) зазначені дії обмежені частинами декомпільованої програми, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії. Інформація, отримана в результаті вищевказаного декомпільовання, може бути використана тільки з метою досягнення здатності до взаємодії самостійно створеної комп'ютерної програми і не може: передаватися іншим особам, за винятком випадків, коли це необхідно для досягнення здатності до взаємодії самостійно створеної комп'ютерної програми, або використовуватись для розробки, випуску програми, за своїм виглядом схожої з декомпільованою, або вивчення ринку (маркетингу), або здійснення іншої дії, що порушує авторське право.

Республіка Беларусь

Відповідно до ст. 4 Закону Республіки Беларусь «Про авторське право і суміжні права» (у редакції 1998 р.) комп'ютерна програма — це впорядкована сукупність команд і даних для одержання певного результату за допомогою комп'ютера, записана на матеріальному носії, а також супутня електронна документація.

Згідно із ст. 6 Закону авторське право поширюється, зокрема, на твори літератури, що перебувають у будь-якій об'єктивній формі, у тому числі електронній (комп'ютерна програма, електронна база даних).

Далі в п. 1 ст. 7 прямо зазначено, що об'єктами авторського права є, зокрема, літературні твори (включаючи комп'ютерні програми й бази даних), а в п. 3 цієї статті ще раз підкреслюється, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори, і відзначається, що така охорона поширюється на всі види програм, у тому числі на прикладні програми

та операційні системи, які можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код.

У ст. 16 передбачено право на прокат оригіналів або примірників комп'ютерних програм незалежно від належності права власності на оригінал або примірники зазначених творів. При цьому зазначається, що дане право не застосовується відносно комп'ютерних програм, якщо сама комп'ютерна програма не є основним об'єктом прокату. У ст. 18 зазначеного Закону встановлена заборона на відтворення комп'ютерних програм в особистих цілях без дозволу автора або іншого позивача.

Згідно із ст. 21 цього Закону особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми, вправі виготовити копію комп'ютерної програми за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного екземпляра у випадках, коли оригінал комп'ютерної програми загублений, знищений або виявився непридатним для використання. При цьому копія комп'ютерної програми не може бути використана для інших цілей і повинна бути знищена у разі, якщо володіння примірником цієї комп'ютерної програми перестало бути правомірним. Крім того, особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми, вправі адаптувати комп'ютерну програму для забезпечення спільної роботи з іншими програмами за умови, що отримана при адаптації інформація не буде використовуватись для створення інших комп'ютерних програм, аналогічних адаптованим або для здійснення будь-якої дії, що порушує авторське право.

У ст. 27 передбачено, що під час продажу примірників комп'ютерних програм і баз даних договір вважається укладеним у письмовій формі, якщо його умови (умови використання програми і бази даних) викладені відповідним чином на примірниках програми або бази даних.

Республіка Грузія

У ст. 4 Закону Грузії «Про авторське право і суміжні права» (1999 р.) дається таке визначення терміна «комп'ютерна програма» — це сукупність інструкцій у вигляді слів, кодів, схем або іншій формі, придатної для прочитання машиною, що дає можливість привести комп'ютер у дію з метою досягнення певних результатів; термін включає підготовчий матеріал дизайну комп'ютерної програми.

Підпунктом «а» п. 1 ст. 6 Закону комп'ютерні програми віднесені до літературних творів, а в п. 4 цієї ж статті відзначається, що охорона поширюється на всі види комп'ютерних програм (включаючи операційні системи), які можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код.

Пунктом 3 ст. 16 встановлено, що відносно комп'ютерної програми роботодавець користується виключними майновими правами на її використання, якщо договором не передбачене інше.

У п. 5 ст. 18 передбачено, що авторам або іншим власникам авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних належить виключне право на поширення оригіналів або копій цих творів шляхом прокату незалежно від права власності на ці оригінали, або копії.

Згідно із п. 1 ст. 19 зазначеного Закону автор комп'ютерної програми разом із правами, визначеними ст. 18, користується виключним правом здійснювати, дозволяти або забороняти:

а) репродукування комп'ютерної програми будь-якими засобами і у будь-якій формі, повністю або частково; якщо таке репродукування потрібно для завантаження, показу, роботи, передачі (трансмисії) або зберігання комп'ютерної програми, обов'язкова згода автора;

б) переклад, адаптування, систематизацію або іншу зміну комп'ютерної програми та репродукування отриманих результатів з дотриманням прав особи, що міняє комп'ютерну програму;

в) поширення в суспільстві оригіналу або копій комп'ютерної програми в будь-якій формі, включаючи прокат; перша реалізація автором або з його згоди копій програми в Грузії вичерпує право на контроль за поширенням схожих копій у межах Грузії, за винятком права контролювати наступний прокат оригіналу або копій програми.

Підпунктом «в» п. 2 ст. 21 забороняється репродукування фізичними особами правомірно опублікованих комп'ютерних програм для особистого використання без згоди автора або іншого власника та без виплати йому гонорару.

Відповідно до ст. 28 особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми або бази даних, є правочинною без згоди автора або іншого власника авторських прав і виплати гонорару:

а) вносити в комп'ютерну програму або базу даних зміни необхідні для функціонування технічних засобів споживача, а також здійснювати будь-які, пов'язані з функціонуванням комп'ютерної програми або бази даних, дії, у тому числі запис і зберігання в пам'яті комп'ютера (одного комп'ютера або одного споживача мережі), а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачене авторським договором;

б) виготовляти резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних за умови, якщо він призначений тільки для архіву та заміни загубленого, знищеного або не придатного для використання примірника правомірного власника.

При цьому резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних не може бути використаний для інших, не передбачених п. 1 цієї

статті, цілей і повинен бути знищений відразу після припинення володіння правом на комп'ютерну програму або базу даних.

Згідно із ст. 29 особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми, вправі без згоди автора або іншого власника авторських прав і виплати авторського гонорару здійснювати декомпіляцію комп'ютерної програми (відтворювати та перетворювати об'єктний код у вихідний текст), доручати декомпілювання іншим особам, якщо це необхідно для досягнення здатності взаємодії незалежно створеної такою особою комп'ютерної програми з іншими програмами, у разі дотримання таких умов:

а) дію здійснила особа, яка володіє правом на використання примірника програми, або від її імені інша особа, яка одержала відповідний дозвіл;

б) необхідна для досягнення здатності до взаємодії інформація не була раніше доступна такій особі з інших джерел:

в) ці дії стосуються частин декомпільованої програми, необхідних для досягнення здатності до взаємодії;

г) інформація, отримана в результаті декомпілювання, буде використана лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно створеної комп'ютерної програми з іншими програмами; ця інформація не може бути передана іншим особам або використана для розробки нової комп'ютерної програми, по суті схожою з декомпільованою програмою, або для здійснення іншої дії, що порушує авторське право.

Республіка Казахстан

У ст. 2 Закону Республіки Казахстан «Про авторське право і суміжні права (1996 р.) наведене таке визначення терміна «програма для ЕОМ» — це набір інструкцій або правил, виражених словами, цифрами, кодами, символами, знаками, діаграмами або в будь-якій іншій формі, які можуть бути використані в електронній обчислювальній машині (ЕОМ) або іншим комп'ютерним устроєм з метою виконання заданої функції або запропонованого завдання або з метою досягнення бажаного результату, включаючи також підготовчі матеріали, отримані в процесі розробки програми для ЕОМ, і породжувані нею аудіовізуальні відображення.

Підпунктом 12 п. 1. ст. 7 зазначеного Закону програми для ЕОМ віднесені до об'єктів авторського права, а в п. 2 цієї ж статті сказано, що охорона поширюється на всі види програм для ЕОМ (у тому числі операційні системи), які можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код.

Пунктом 3 ст. 16 передбачено, що право на поширення оригіналу або примірників твору шляхом здачі їх в оренду (і публічний прокат), незалежно від права власності на ці примірники, належить у тому числі

і авторові або власникові авторського права на програму для ЕОМ. Стаття 18 встановлює заборону на відтворення програм для ЕОМ в особистих цілях без згоди автора і без виплати авторської винагороди.

Згідно із ст. 24 Закону особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ або бази даних, вправі без одержання дозволу автора або іншого власника виключних прав на використання твору та без виплати додаткової винагороди:

1) внести в програму для ЕОМ або базу дані зміни, які здійснюються винятково з метою її функціонування на технічних засобах користувача, здійснювати будь-які дії, пов'язані з функціонуванням програми для ЕОМ або бази даних відповідно до її призначення, у тому числі запис і збереження в пам'яті ЕОМ (однієї ЕОМ або одного користувача мережі), а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено договором з автором;

2) виготовити копію програми для ЕОМ або бази даних за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей і для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, коли оригінал програми для ЕОМ або бази даних загублений, знищений або виявився непридатний для використання. При цьому копія програми для ЕОМ або бази даних не може бути використана для інших цілей, ніж це зазначено вище в підпункті 1, і повинна бути знищена у випадку, якщо володіння примірником цієї програми для ЕОМ або бази даних перестає бути правомірним.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ, вправі без згоди автора або іншого власника виключних прав і без виплати додаткової винагороди відтворити й перетворити об'єктний код у вихідний текст (декомпілювати програму для ЕОМ) або доручити іншим особам здійснити ці дії, якщо вони необхідні для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої цією особою програми для ЕОМ з іншими програмами, які можуть взаємодіяти з декомпільованою програмою, у разі дотримання таких умов:

1) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна цій особі з інших джерел;

2) зазначені дії здійснюються відносно тільки тих частин декомпільованої програми для ЕОМ, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

3) інформація, отримана в результаті декомпілювання, може використовуватись лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для ЕОМ з іншими програмами, не може передаватись іншим особам, за винятком випадків, коли це необхідно для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для ЕОМ з іншими програмами, а також не може використовуватись для розробки програми для ЕОМ, за своїм виглядом істотно схожої з декомпільованою

програмою для ЕОМ, або для здійснення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право.

Застосування даних положень не повинне наносити невиправданого збитку нормальному використанню програми для ЕОМ або бази даних та обмежувати необґрунтованим чином законні інтереси автора або іншого власника виключних прав на програму для ЕОМ або бази даних.

У п. 12 ст. 32 передбачено, що під час продажу примірників програм для ЕОМ і баз даних та надання масовим користувачам доступу до них допускається застосування особливого порядку вчинення договорів про використання програм для ЕОМ і баз даних, обумовленого законодавчими актами Республіки Казахстан.

Киргизька Республіка

У ст. 4 Закону Киргизької Республіки «Про авторське право і суміжні права» (у редакції 2001 р.) наведене таке визначення терміна «програма для ЕОМ» — це сукупність інструкцій або правил, виражених словами, цифрами, кодами, символами, знаками або в будь-якій іншій формі, призначених для функціонування ЕОМ та інших комп'ютерних пристроїв для досягнення певної мети або результату.

Статтею 7 Закону до об'єктів авторського права віднесені програми для електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) усіх видів, включаючи прикладні програми та операційні системи.

Відповідно до п. 3 ст. 16 право на поширення оригіналу або примірників твору шляхом здачі в прокат програми для ЕОМ належить авторові незалежно від права власності на ці примірники.

Пунктом 2 ст. 19 цього Закону встановлена заборона на відтворення програм для ЕОМ в особистих цілях без згоди автора й без виплати авторської винагороди.

Згідно із ст. 25 особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ або бази даних, вправі без одержання дозволу автора або іншого власника виключних прав на використання твору і без виплати додаткової винагороди:

1) внести в програму для ЕОМ або базу даних зміни, здійснювані винятково з метою її функціонування на технічних засобах користувача, вчиняти будь-які дії, пов'язані з функціонуванням програми для ЕОМ або бази даних відповідно до її призначення, у тому числі запис і зберігання в пам'яті ЕОМ (однієї ЕОМ або одного користувача мережі), а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено договором з автором;

2) виготовити копію програми для ЕОМ або бази даних за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей і для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, коли оригінал програми для ЕОМ

або бази даних загублений, знищений або став непридатним для використання. При цьому копія програми для ЕОМ або бази даних не може бути використана для інших цілей, ніж зазначено вище в підпункті 1, і повинна бути знищена у разі, якщо володіння примірником цієї програми для ЕОМ або бази даних перестає бути правомірним.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ, вправі без згоди автора або іншого власника виключних прав і без виплати додаткової винагороди відтворити й перетворити об'єктний код у вихідний текст (декомпілювати програму для ЕОМ) або доручити іншим особам здійснювати ці дії, якщо вони необхідні для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої цією особою програми для ЕОМ з іншими програмами, які можуть взаємодіяти з декомпільованою програмою, у разі дотримання таких умов:

1) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна цій особі з інших джерел;

2) зазначені дії здійснюються відносно тільки тих частин декомпільованої програми для ЕОМ, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

3) інформація, отримана в результаті декомпілювання, може використовуватись лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для ЕОМ з іншими програмами, не може передаватися іншим особам, за винятком випадків, якщо це необхідно для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми з іншими програмами, а також не може використовуватись для розробки програми для ЕОМ, за своїм виглядом істотно схожої з декомпільованою програмою для ЕОМ, або для здійснення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право.

Застосування згаданих вище положень не повинне завдавати невинуватого збитку нормальному використанню програми для ЕОМ або бази даних та обмежувати необґрунтованим чином законні інтереси автора або іншого власника виключних прав на програму для ЕОМ або базу даних.

Згідно із п. 2 ст. 32 у разі продажу примірників програм для ЕОМ і надання масовим користувачам доступу до них допускається застосування особливого порядку укладання договору, обумовленого законодавством Киргизької Республіки.

У березні 1998 р. був прийнятий Закон Киргизької Республіки «Про правову охорону програм для ЕОМ і баз даних», положення якого в цілому відповідають положенням згаданого вище Закону Киргизької Республіки «Про авторське право і суміжні права» і розвивають їх.

Стаття 1 цього Закону містить визначення цілої низки термінів, які раніше не зазначались, зокрема:

- «вихідний текст» — текст, написаний будь-якою мовою програмування, яка не піддавалась переробці яким-небудь компілятором;
- «об'єктний код» — програма, яка вийшла в результаті перетворення вихідного тексту в машинний код;
- «компілювання програми для ЕОМ» — технічний прийом, що включає перетворення вихідного тексту в об'єктний код з метою вивчення структури та кодування програми для ЕОМ;
- «декомпілювання програми для ЕОМ» — технічний прийом, що включає перетворення об'єктного коду у вихідний текст із метою вивчення структури й кодування програми для ЕОМ.

У ст. 3 встановлено, що об'єктами авторського права є програми для ЕОМ, які випущені, але так і не випущені до загалу, представлені в об'єктивній формі, незалежно від їхнього матеріального носія, призначення та вартості, що є результатом творчої діяльності автора. Причому вони можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код. Авторське право на програми для ЕОМ не пов'язане із правом власності на їхній матеріальний носій. Будь-яке передання прав на матеріальний носій не спричиняє передання будь-яких прав на програми для ЕОМ.

У ст. 4 зазначено, що авторське право на програму для ЕОМ виникає в силу її створення. Для визнання та здійснення авторського права на програму для ЕОМ не потрібні депонування, реєстрація або дотримання інших формальностей.

У ст. 9 зазначеного Закону передбачені особисті немайнові права автора програми для ЕОМ (право авторства, право на ім'я й право на недоторканність (цілісність)), а в ст. 10 — майнові права, що включають виключне право здійснювати та (або) дозволяти здійснення таких дій: випуск до загалу програми для ЕОМ; відтворення програми для ЕОМ (повне або часткове) у будь-якій формі, будь-якими способами; поширення програми для ЕОМ, у тому числі здачу в прокат; модифікацію програми для ЕОМ, включаючи переклад програми для ЕОМ з однієї мови на іншу; інше використання програми для ЕОМ.

У ст. 11 установлені порядок передання майнових прав на програму для ЕОМ (на основі договору у письмовій формі), істотні умови таких договорів, а також порядок їхньої реєстрації в Киргизпатенті.

Згідно із ст. 12 майнові права на програму для ЕОМ або базу даних, створені в порядку виконання службових обов'язків або за завданням роботодавця, належать роботодавцеві, якщо в договорі між ним і автором не передбачене інше. При цьому порядок виплати та розмір винагороди встановлюються договором між автором і роботодавцем.

Статті 13 і 14 містять положення, що стосуються порядку факультативної реєстрації програм для ЕОМ у Киргизпатенті.

У ст. 16 передбачені положення, що стосуються вільного відтворення та адаптації програми для ЕОМ.

Статті 17, 18 і 19 стосуються захисту прав на програми для ЕОМ і передбачають цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення прав відносно програм для ЕОМ.

Відповідно до ст. 20 автор або інший правовласник можуть просити правову охорону на програму для ЕОМ у зарубіжних країнах після реєстрації відповідної заявки в Киргизпатенті. Недотримання даного положення спричиняє відповідальність, передбачену законодавством Киргизької Республіки. При цьому витрати, пов'язані з одержанням правової охорони програм для ЕОМ у зарубіжних країнах, несе особа, яка просить таку охорону, або за згодою з ним інша фізична або юридична особа.

Республіка Молдова

У ст. 3 Закону Молдови «Про авторське право і суміжні права» наведене таке визначення терміна «Комп'ютерна програма» — це сукупність інструкцій і вказівок (команд), виражених у вигляді слів, кодів, схем, у формі, придатній до зчитування машиною, та приводить комп'ютер у дію для досягнення певної мети або результату. Комп'ютерна програма включає як підготовчі матеріали, отримані в процесі творчості, так і породжувані нею аудіовізуальні відображення.

Пунктом 2 ст. 7 Закону комп'ютерні програми віднесені до охоронюваних об'єктів авторського права як літературні твори. У п. 3 цієї ж статті встановлено, що охорона поширюється на всі види комп'ютерних програм (у тому числі на операційні системи), які можуть бути виражені будь-якою мовою та у будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код.

Згідно із п. 3 ст. 10 право на поширення оригіналу або примірників твору шляхом здачі в прокат комп'ютерної програми належить авторові або іншому власникові авторського права незалежно від права власності на ці примірники.

Пункт 2 ст. 20 зазначеного Закону встановлює заборону на відтворення в особистих цілях в єдиному примірнику правомірно опублікованої комп'ютерної програми без згоди автора або іншого власника авторських прав і без виплати авторської винагороди, на відміну від іншого виду творів.

Згідно із ст. 23 особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми або базою даних, вправі без згоди автора та без виплати авторської винагороди:

а) внести в комп'ютерну програму або базу дані зміни, необхідні для її функціонування на технічних засобах користувача, здійснювати запис

і зберігання в пам'яті комп'ютера, а також виправлення явних помилок, якщо договором не передбачене інше;

б) виготовити резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних за умови, що цей примірник призначений для архівних цілей або для заміни втраченого, знищеного, або примірника, який став непридатним для використання, правомірного власника. Резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних не може бути використаний для інших цілей, це передбачено вище, і повинен бути знищений у разі припинення права володіння примірником комп'ютерної програми або бази даних.

Особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми, вправі без згоди автора або іншого власника авторських прав декомпілювати комп'ютерну програму (відтворити та перетворити об'єктний код у вихідний текст) для досягнення здатності до взаємодії з іншими програмами за умови, що:

а) інформація, яка необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна такій особі з інших джерел;

б) зазначені дії обмежуються тими частинами декомпільованої програми, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

с) інформація, отримана в результаті декомпілювання, може використовуватись лише в зазначених вище цілях, не може передаватись іншим особам і використовуватись для розробки комп'ютерної програми, схожої з декомпільованою програмою, або для здійснення інших дій, що порушують авторське право.

Республіка Таджикистан

Відповідно до підпункту 18 ст. 3 Закону Республіки Таджикистан «Про авторське право і суміжні права» (1998 р.) програма для ЕОМ — це сукупність інструкцій, виражених словами, кодами, символами, знаками, діаграмами або в будь-якій іншій формі, які можуть бути використані в ЕОМ або іншим комп'ютерним устроєм з метою одержання результату. Це поняття, що охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражене у вихідному або об'єктному коді, включаючи підготовчі матеріали й аудіовізуальні відображення, отримані внаслідок розробки програми для ЕОМ, не поширюється на поняття «база даних».

Згідно із ст. 6 Закону програми для ЕОМ охороняються як літературні твори, а згідно із ст. 16 відносно програм для ЕОМ за авторами та іншими власниками авторських прав зберігається право здачі в прокат оригіналів або копій таких творів незалежно від приналежності права власності на оригінали або екземпляри, здавані в прокат.

Положення ст. 19 установлює заборону на відтворення програм для ЕОМ в особистих цілях без згоди автора або іншого власника й без виплати їм винагороди.

Статтею 24 передбачено, що особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ або базою даних, вправі без одержання дозволу автора або іншого власника виключних прав і без виплати додаткової винагороди:

— внести в програму для ЕОМ або базу даних зміни, здійснювані винятково з метою її функціонування на технічних коштах користувача, здійснювати будь-які дії, пов'язані з функціонуванням програми для ЕОМ або бази даних відповідно до її призначення, у тому числі запис і зберігання в пам'яті ЕОМ, що допускається стосовно однієї ЕОМ або одного користувача мережі, якщо інше не передбачено договором з автором;

— виготовити копію програми для ЕОМ або бази даних за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей і для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, коли оригінал програми для ЕОМ або бази даних загублений, знищений або став непридатним для використання. При цьому копія програми для ЕОМ або бази даних повинна бути знищена у випадку, якщо продовження володіння цією програмою для ЕОМ або базою даних перестає бути правомірним.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ, вправі без згоди автора або іншого власника виключних прав і без виплати додаткової винагороди відтворити та перетворити об'єктний код у вихідний текст (декомпілювати програму для ЕОМ) або доручити іншим особам здійснити ці дії, якщо вони необхідні. Для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої цією особою програми для ЕОМ з іншими програмами, які можуть взаємодіяти з декомпільованою програмою, у разі дотримання таких умов:

1) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна цій особі з інших джерел;

2) зазначені дії здійснюються відносно тільки тих частин декомпільованої програми для ЕОМ, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

3) інформація, отримана в результаті декомпілювання, може використовуватись лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для ЕОМ з іншими програмами, не може передаватись іншим особам, за винятком випадків, якщо це необхідно для досягнення, здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для ЕОМ з іншими програмами, а також не може використовуватись для розробки програми для ЕОМ, за своїм виглядом істотно схожої до декомпільованої програми для ЕОМ, або для здійснення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право;

4) застосування згаданих вище положень цієї статті не повинне задавати не виправданого збитку нормальному використанню програми для ЕОМ або бази даних та обмежувати необґрунтованим чином законні інтереси автора або іншого власника виключних прав на програму для ЕОМ або бази даних.

5) згідно із ст. 27 у разі продажу та надання доступу до програми для ЕОМ масовому користувачеві договір вважається укладеним у письмовій формі, якщо його умови (умови використання програми для ЕОМ) викладені відповідним чином на примірниках програми для ЕОМ.

Республіка Туркменістан

Статтею 1058 Цивільного кодексу Туркменістану Сапармурата Туркменбаши (1998 р.) комп'ютерні програми віднесені до охоронюваних літературних творів. Стаття 1082 цього кодексу вводить заборону на відтворення програм для ЕОМ в особистих цілях без згоди автора та без виплати йому винагороди.

Згідно із ст. 1092 особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми або базою даних, вправі без згоди автора або іншого власника авторських прав і без виплати йому авторського гонорару:

а) вносити в комп'ютерну програму або базу даних зміни, необхідні для її функціонування на технічних засобах користувача, а також здійснювати будь-які дії, пов'язані з функціонуванням комп'ютерної програми або бази даних, у тому числі записи зберігання в пам'яті комп'ютера (одного комп'ютера або одного користувача мережі), а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено авторським договором;

б) виготовляти резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних за умови, що цей примірник призначений тільки для архівних цілей і заміни загубленого, знищеного або примірника, що став непридатним для використання, правомірного власника.

Резервний примірник комп'ютерної програми або бази даних не може бути використаний для інших цілей, що передбачено вище, і повинен бути знищений у випадку припинення права володіння примірником комп'ютерної програми або бази даних.

Відповідно до ст. 1093 особа, яка правомірно володіє примірником програми для комп'ютера, вправі без згоди автора або іншого власника авторських прав і без виплати винагороди декомпільовувати програму для комп'ютера (відтворити і перетворити об'єктний код у вихідний текст) або доручити іншим особам здійснити ці дії, якщо вони необхідні для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої цією особою програми для комп'ютера з іншими програмами, які можуть взаємодіяти з декомпільованою програмою, у разі дотримання таких умов:

1) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була відома цій особі з інших джерел;

2) зазначені дії здійснюються відносно тільки тих частин декомпільованої програми для комп'ютера, які необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

3) інформація, отримана в результаті декомпільовання, може використовуватись лише для досягнення здатності до взаємодії незалежно розробленої програми для комп'ютера з іншими програмами, не може передаватися іншим особам, а також не може використовуватись для розробки програми для комп'ютера, за своїм видом істотно схожої з декомпільованою програмою для комп'ютера, або для здійснення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право.

У 1994 р. був прийнятий Закон Туркменістану «Про правову охорону алгоритмів, програм для електронних обчислювальних машин, баз даних і топологій інтегральних мікросхем». Даний Закон, вступив у силу раніше ніж згаданий вище Кодекс, був призначений для регулювання відносин, пов'язаних з наданням правової охорони та використанням алгоритмів, програм для ЕОМ, баз даних і топологій інтегральних мікросхем.

У ст. 2 Закону програми для ЕОМ віднесені до об'єктів авторського права, а в ст. 1 надане таке визначення терміна «програма для ЕОМ» — це об'єктивна форма подання сукупності даних і команд, призначених для функціонування електронних обчислювальних машин (ЕОМ) та інших комп'ютерних устроїв з метою одержання певного результату. Під програмою для ЕОМ розуміються також підготовчі матеріали, отримані під час її розробки, і породжувані нею аудіовізуальні відображення.

Статтею 12 передбачено, що власник всіх майнових прав на програму для ЕОМ безпосередньо або через свого представника протягом терміну дії авторського права може за своїм бажанням зареєструвати програму для ЕОМ шляхом подання заявки до Патентного відомства при Кабінеті Міністрів Туркменістану (Туркменпатент). При цьому заявка на офіційну реєстрацію програми для ЕОМ (далі — заявка на реєстрацію) повинна відноситись до однієї програми для ЕОМ.

Правила оформлення заявки на реєстрацію визначає Туркменпатент. Після надходження заявки на реєстрацію Туркменпатент перевіряє наявність необхідних документів та їхню відповідність вимогам, проводить експертизу програми для ЕОМ.

У разі позитивного результату перевірки Туркменпатент вносить програму для ЕОМ до Фонду алгоритмів і програм, видає заявникові свідоцтво про офіційну реєстрацію і публікує відомості про зареєстровані програми для ЕОМ в офіційному бюлетені Туркменпатента. Отримане свідоцтво надає право вважати суть заявки науковою працею.

За запитом Туркменпатента або за власною ініціативою заявник вправі до публікації відомостей в офіційному бюлетені доповнювати, уточнювати та виправляти матеріали заявки. Порядок офіційної реєстрації, форми свідоцтв про офіційну реєстрацію, склад даних, що вказуються в них, установлюються Туркменпатентом, ним також визначається перелік відомостей, які публікуються в офіційному бюлетені.

Договір про повну уступку всіх майнових прав на зареєстровану програму для ЕОМ підлягає реєстрації в Туркменпатенті. Договори про передання майнових прав на програму для ЕОМ можуть бути зареєстровані в Туркменпатенті за згодою сторін,

Відомості, внесені до Фонду алгоритмів і програм, вважаються достовірними до тих пір, поки не доведене протилежне. Відповідальність за вірогідність зазначених відомостей несе заявник.

За здійснення дій, пов'язаних з офіційною реєстрацією програм для ЕОМ, договорів, і публікацію відомостей стягуються реєстраційні збори. Розміри, строки сплати реєстраційних зборів, а також підстави для звільнення від їхньої сплати або зменшення їхніх розмірів установлюються Кабінетом Міністрів Туркменістану.

Республіка Узбекистан

Статтею 1042 Цивільного кодексу Республіки Узбекистан (1997 р., з наступними змінами) (2) програми для ЕОМ всіх видів, включаючи прикладні програми та операційні системи, віднесені до об'єктів авторського права. У ст. 1053 цього Кодексу встановлена заборона на відтворення програм для ЕОМ для особистої мети без згоди автора та без виплати йому винагороди.

Стаття 6 Закону Республіки Узбекистан «Про авторське право і суміжні права» (1996 р.) повторює положення Кодексу про те, що до об'єктів авторського права відносяться програми для ЕОМ всіх видів, включаючи прикладні програми та операційні системи, а ст. 27 — установлена Кодексом заборона на відтворення програм для ЕОМ для особистої мети без згоди автора й без виплати йому винагороди.

Статтею 34 передбачено, що право особи, що володіє екземпляром програми для ЕОМ або бази даних, на відтворення та переробку програми для ЕОМ для наступного особистого використання встановлюється законом.

Визначення терміну «програма для ЕОМ» наведене в ст. 1 Закону Республіки Узбекистан «Про правову охорону програм для електронних обчислювальних машин і баз даних» (1994 р.). Під цим терміном розуміється сукупність даних і команд, призначених для функціонування ЕОМ, мереж ЕОМ та інших комп'ютерних засобів з метою одержання певного результату.

Згідно із ст. 9 цього Закону право на реєстрацію програм для ЕОМ мають фізичні або юридичні особи Республіки Узбекистан, інших держав, що володіють стосовно них всіма особистими та майновими правами або тільки майновими правами відповідно до договору. Правовласник безпосередньо або через свого представника реєструє у Державному реєстрі програмних продуктів (далі — Реєстр) програму для ЕОМ шляхом подання заявки у відповідний орган при Державному патентному відомстві Республіки Узбекистан (далі — Агентство).

Заявка на офіційну реєстрацію програми для ЕОМ (далі — заявка на реєстрацію) повинна відноситись до однієї програми для ЕОМ. Правила оформлення заявки на реєстрацію визначає Агентство. Після надходження заявки на реєстрацію Агентство перевіряє наявність необхідних документів та їх відповідність вимогам до правила, у разі позитивного результату перевірки Агентство вносить програму для ЕОМ до відповідного Реєстру, видає заявникові свідоцтво про офіційну реєстрацію та публікує відомості про зареєстровані програми для ЕОМ в офіційному бюлетені Агентства.

За запитом Агентства або за власною ініціативою заявник має право до публікації відомостей в офіційному бюлетені доповнювати, уточнювати та виправляти матеріали заявки. У разі негативного результату перевірки Агентство видає заявникові документ, що свідчить про відмову в офіційній реєстрації.

Порядок офіційної реєстрації, форми свідоцтва про офіційну реєстрацію, склад даних, що вказуються в ньому, установлюються Агентством. Агентством також визначається перелік відомостей, які публікуються в офіційному бюлетені.

Договір про повну уступку всіх майнових прав на зареєстровану програму для ЕОМ підлягає реєстрації в Агентстві. Договори про передання майнових прав на програму для ЕОМ можуть бути зареєстровані в Агентстві за згодою сторін.

Відомості, внесені до Реєстру, вважаються достовірними доти, поки не доведене протилежне. Відповідальність за вірогідність зазначених відомостей несе заявник.

За здійснення дій, пов'язаних з офіційною реєстрацією програм для ЕОМ, договорів, і публікацію відомостей стягуються реєстраційні збори. Розміри, строки сплати реєстраційних зборів, а також підстави для звільнення від їхньої сплати або зменшення розмірів зборів установлюються Урядом Республіки Узбекистан.

Згідно із ст. 10 зазначеного Закону юридичні та фізичні особи Республіки Узбекистан вправі зареєструвати програми для ЕОМ або бази даних в інших державах або зробити їхню міжнародну реєстрацію. Реєстрація програми для ЕОМ в інших державах юридичними та фізичними

особами Республіки Узбекистан здійснюється після подання заявки до Агентства.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ або базою даних, вправі без одержання додаткового дозволу від власника права здійснювати будь-які дії, пов'язані з функціонуванням програми для ЕОМ або бази даних відповідно до її призначення, у тому числі запис і зберігання у пам'яті ЕОМ, а також виправлення явних помилок. Запис та зберігання у пам'яті ЕОМ допускаються стосовно однієї ЕОМ або одного користувача в мережі, якщо інше не передбачене договором з правовласником.

Відповідно до ст. 12 особа, яка законно володіє примірником програми для ЕОМ, має право без згоди правовласника та без виплати додаткової винагороди (якщо інше не передбачене договором) здійснювати такі дії: адаптувати програми для ЕОМ; виготовляти або доручати виготовлення копії програми для ЕОМ за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей і за необхідності (у випадку, коли оригінал програми для ЕОМ загублений, знищений або виявився непридатним для використання) для заміни правомірно придбаного примірника. При цьому копія програми для ЕОМ не може бути використана для іншої мети, ніж зазначено вище, і повинна бути знищена у разі, якщо подальше використання цієї програми для ЕОМ перестає бути правомірним.

Особа, яка правомірно володіє примірником програми для ЕОМ, може декомпілювати її з метою вивчення кодування та структури цієї програми тільки за наявності письмової згоди автора або іншого власника.

Україна

Згідно із ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (у редакції 2001 р.) «комп'ютерна програма» — це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Згідно із ст. 8 Закону об'єктами, які охороняються, є в тому числі і комп'ютерні програми.

Відповідно до ст. 24 особа, яка правомірно володіє примірником комп'ютерної програми, вправі без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право на цю програму:

1) внести у комп'ютерну програму зміни (модифікації) з метою забезпечення її функціонування на технічних засобах особи, яка використовує ці програми, і робити дії, пов'язані з функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, зокрема, запис і збереження у пам'яті

комп'ютера, а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено угодою з автором або іншою особою, що має авторське право;

2) виготовити одну копію комп'ютерної програми за умови, що ця копія призначена тільки для архівної мети або для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, якщо оригінал комп'ютерної програми буде загублений, знищений або стане непридатним для використання. При цьому копія комп'ютерної програми не може бути використана для іншої мети, ніж зазначено в даному пункті вище, і повинна бути знищена у випадку, якщо володіння примірником цієї комп'ютерної програми перестає бути правомірним;

3) декомпілювати комп'ютерну програму (перетворити її з об'єктного коду у вихідний текст) з метою одержання інформації, необхідної для досягнення її взаємодії з незалежно розробленою комп'ютерною програмою, при дотриманні наступних умов:

а) інформація, яка необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступна цій особі з інших джерел;

б) зазначені дії здійснюються тільки відповідно тих частин комп'ютерної програми, які необхідні для досягнення способу до взаємодії;

в) інформація, отримана в результаті декомпіляції, може використовуватись тільки для досягнення здатності до її взаємодії з іншими програмами, але не може передаватися іншим особам, крім випадків, якщо це необхідно для досягнення здатності до взаємодії з іншими програмами, а так само не може використовуватись для розробки комп'ютерної програми, схожої на декомпільовану комп'ютерну програму, або для здійснення будь-якої іншої дії, яка порушує авторське право;

4) спостерігати, вивчати, досліджувати функціонування комп'ютерної програми з метою визначення ідей і принципів, які лежать у її основі, за умови, що це робиться під час виконання будь-якої дії із завантаження, показу, функціонування, передання або запису на згадку (збереження) комп'ютерної програми.

Застосування зазначених вище положень не повинне завдавати збиток використанню комп'ютерної програми та обмежувати законні інтереси автора та (або) іншої особи, яка має авторське право на комп'ютерну програму.

Виходячи з наведеного огляду, незважаючи на те, що практично у всіх державах — учасницях СНД програми для ЕОМ охороняються нормами національних законодавств, щодо авторського права, як літературні твори, а обсяг надаваних авторам або іншим правовласникам особистих немайнових і майнових прав багато в чому співпадає, однак існують і розбіжності, наприклад, у можливості або забороні відтворення програм для ЕОМ в особистих цілях без згоди автора або іншого власника авторського права та без виплати йому відповідної винагороди.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

**ІНТЕРНЕТ-ДОГОВОРИ
ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР**

**Київ
2011**

*Рекомендовано
вченою радою НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ
(протокол № 9 від 25 жовтня 2011 року)*

Рецензенти:

Орлюк О. П., доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України,

Жиляєв І. Б., доктор економічних наук, ст. наук. співробітник

Соловійов В. П., доктор економічних наук, професор

Андрощук Г. О.

Інтернет-договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності: науково-практичний коментар. — К.: Лазурит-Поліграф, 2011. — 80 с.

Здійснено аналіз положень Договору ВОІВ про авторське право (WIPO Copyright Treaty-WCT) і Договору ВОІВ про виконання і фонограми (WIPO Performances and Phonograms Treaty — WPPT), прийнятих на Дипломатичній конференції ВОІВ та відповідних норм національних й міжнародних норм у сфері інтелектуальної власності. Це перші міжнародні акти, прийняті з врахуванням розвитку нових технологічних досягнень, насамперед цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій. Даються рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет.

Розраховано на науковців, інженерно-технічних, творчих працівників, юристів, викладачів, суддів, студентів- користувачів Інтернет, всіх, хто хоче впевнено створювати, поширювати і контролювати використання своїх творів у цифровому середовищі.

ЗМІСТ

Передмова

ДОГОВІР ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО

- Стаття 1. Відношення до Бернської конвенції
- Стаття 2. Сфера охорони авторського права
- Стаття 3. Застосування статей 2–6 Бернської конвенції
- Стаття 4. Комп'ютерні програми
- Стаття 5. Компіляції даних (бази даних)
- Стаття 6. Право на розповсюдження
- Стаття 7. Право на прокат
- Стаття 8. Право на розповсюдження серед широкої публіки
- Стаття 9. Тривалість охорони фотографічних творів
- Стаття 10. Обмеження і винятки
- Стаття 11. Зобов'язання стосовно технічних засобів
- Стаття 12. Зобов'язання стосовно інформації про управління правами
- Стаття 13. Застосування в часі
- Стаття 14. Положення по забезпечення прав
- Стаття 15. Асамблея
- Стаття 16. Міжнародне бюро
- Стаття 17. Право участі в Договорі
- Стаття 18. Права та обов'язки згідно з Договором
- Стаття 19. Підписання Договору
- Стаття 20. Набуття чинності Договором
- Стаття 21. Дата початку участі в Договорі
- Стаття 22. Застереження, що не допускаються відносно Договору
- Стаття 23. Денонсація Договору
- Стаття 24. Мови Договору
- Стаття 25. Депозитарій

УЗГОДЖЕНІ ЗАЯВИ ВІДНОСНО ДОГОВОРУ ВОІВ ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Висновок

ДОГОВІР ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРО ВИКОНАННЯ І ФОНОГРАМИ

ГЛАВА I. Загальні положення

- Стаття 1. Відношення до інших конвенцій
- Стаття 2. Визначення
- Стаття 3. Особи, які охороняються за цим Договором

Стаття 4. Національний режим

ГЛАВА II. Права виконавців

Стаття 5. Моральні права виконавців

Стаття 6. Майнові права виконавців щодо їх незаписаних виконань

Стаття 7. Право на відтворення

Стаття 8. Право на розповсюдження

Стаття 9. Право на прокат

Стаття 10. Право зробити записані виконання доступними

ГЛАВА III. Права виробників фонограм

Стаття 11. Право на відтворення

Стаття 12. Право на розповсюдження

Стаття 13. Право на прокат

Стаття 14. Право зробити фонограми доступними

ГЛАВА IV. Загальні положення

Стаття 15. Право на винагороду за ефірне мовлення
і сповіщення для загального відома

Стаття 16. Обмеження і винятки

Стаття 17. Строк охорони

Стаття 18. Зобов'язання стосовно технічних заходів

Стаття 19. Зобов'язання стосовно інформації
про управління правами

Стаття 20. Формальності

Стаття 21. Застереження

Стаття 22. Застосування в часі

Стаття 23. Положення про забезпечення прав

ГЛАВА V. Адміністративні та прикінцеві положення

Стаття 24. Асамблея

Стаття 25. Міжнародне бюро

Стаття 26. Право участі в Договорі

Стаття 27. Права та обов'язки згідно з Договором

Стаття 28. Підписання Договору

Стаття 29. Набуття чинності Договором

Стаття 30. Дата початку участі в Договорі

Стаття 31. Денонсація Договору

Стаття 32. Мови Договору

Стаття 33. Депозитарій

Узгоджені заяви до договору ВОІВ про виконання і фонограми

Висновок

Список використаних джерел

Додаток

ПЕРЕДМОВА

Розвиток інформаційних технологій і зростання (збільшення) використання Internet трансформували ринок творів та інших об'єктів, що охороняються авторським правом. Можливості їх «збуту» авторами та іншими право-володарями і «придбання» користувачами непропорційно зросли. Водночас з'явилися невідомі раніше загрози правопорушень і комерційного піратства. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та держави-члени відповіли на цей виклик активізацією законотворчої діяльності, що мала важливі наслідки, зокрема у 1996 році, і не припиняється до сьогодні.

20 грудня 1996 року, в рамках Дипломатичної конференції в штаб-квартирі ВОІВ в Женеві, був прийнятий Договір, який на міжнародному рівні регулює питання охорони авторських прав (Договір ВОІВ про авторське право).

Договір ВОІВ про авторське право (далі ДАП) став першим міжнародним актом, прийнятим після суттєвого перегляду в 1971 р. Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (далі Бернська конвенція). Він значно модернізував та доповнив положення Бернської конвенції з врахуванням розвитку нових технологічних досягнень, що отримали розповсюдження в останній чверті ХХ століття, насамперед цифрові та інформаційно-комунікаційні технології.

В результаті впровадження цифрових технологій з'явилась унікальна можливість створювати копії творів, забезпечуючи їх абсолютну ідентичність оригіналу. Як тільки об'єкт переведено в цифрову форму, стає можливим дуже просто й недорого відтворювати його копії майже без втрати якості та поширювати їх з використанням телекомунікаційних засобів.

Ще одним фактором, що безпосередньо впливає на ситуацію з розповсюдження та охорони творів у сучасному світі, є прискорений розвиток комунікаційних технологій. Поява комп'ютерних мереж, що представляють собою універсальний спосіб з'єднання потенційно необмеженого числа абонентів-споживачів, неконтрольовані інформаційні потоки, що циркулюють у таких мережах, — все це робить становище правовласників дуже вразливим. Твори виражені в електронній формі, доступні в комп'ютерній мережі, можуть бути сприйняті необмеженим колом зацікавлених осіб у будь-який час за бажанням кожного з них. Відтворення (копіювання) охоронюваних об'єктів в особистих цілях досягло таких значних масштабів, що стало загрожувати нормальному комерційному використанню творів.

Як зазначалося в прес-комюніке ВОІВ, присвяченому набранню чинності ДАП, *«захищаючи інтереси авторів у кіберпросторі, Договір*

відкриває нові обрії для композиторів, художників, письменників і інших користувачів Інтернету, які можуть впевнено створювати, поширювати й контролювати використання своїх творів у цифровому середовищі»,

ДАП вводить нові положення, що забезпечують охорону в цифровому середовищі прав на будь-які літературні, музичні й художні твори, доповнюючи тим самим Бернську конвенцію. Як підкреслив Генеральний директор ВОІВ д-р Каміл Ідріс у своїй заяві з нагоди вступу ДАП у чинність, цей міжнародний договір *«являє собою нову віху в модернізації міжнародного законодавства по авторському праву, що вводить його в нову цифрову епоху... має ключове значення для подальшого розвитку Інтернету, електронної торгівлі й тим самим для розвитку індустрії розваг і інформації».*

Однак, незважаючи на те, що ДАП і прийнятий одночасно з ним Договір ВОІВ про виконання і фонограми (далі — ДВФ) часто називають «Інтернет-Договорами», ці міжнародні акти регулюють не тільки питання, пов'язані з Інтернетом. Зрозуміло, жодне інше технічне нововведення не викликало в такий короткий строк стільки дискусій про необхідність зміни законодавства про авторське право, скільки їх породило поширення Інтернету. Однак зазначена назва просто підкреслює найбільш помітний, але далеко не єдиний «привід» для прийняття нових міжнародних актів. Скоріше, поява Інтернету, розвиток нових форм цифрового запису творів, поширення нових способів комунікації, стрімке настання «цифрової епохи» стали причиною, що обумовила необхідність ретельного перегляду й систематизації положень, що діють на міжнародному рівні в сфері авторського права і суміжних прав. Основні положення ДАП зводяться насамперед до зміцнення положень діючих міжнародних угод в сфері авторського права і їхньому доповненню для сфери нових цифрових технологій, зокрема за рахунок введення нових прав, пов'язаних з використанням творів у цифровій формі (у тому числі в інтерактивних комп'ютерних мережах), подальшого розширення охорони прав, які надаються, систематизації правових норм, уточнення переліків і змісту виключень та обмежень, що допускаються. На цих же принципах засновані розроблювальні в цей час проекти Договору ВОІВ по аудіовізуальних виконаннях і Договору ВОІВ про охорону прав організацій мовлення. Зокрема, ДАП містить загальні (застосовні не тільки до перетвореного в цифрову форму твору) положення про право на поширення, право на прокат, право на повідомлення для загального відома, а також установлене для країн-учасниць зобов'язання передбачати адекватні й ефективні заходи, що дозволяють правовласникам захищати свої права від порушень.

Таким чином, ДАП, як і всі прийняті останнім часом і розроблювані нові договори ВОІВ, покликаний сприяти, по-перше, уніфікації

законодавства по всіх країнах, що приєднуються, а по-друге, служити фундаментом для подальшого нормотворення на міжнародному рівні.

Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WIPO Performances and Phonograms Treaty — WPPT) був прийнятий одночасно з Договором ВОІВ про авторське право на Дипломатичній конференції Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) з деяких питань авторського права і суміжних прав, яка проходила 2–20 грудня 1996 р. в штаб-квартирі цієї організації в Женеві.

За своєю структурою, а також стосовно значної частини формулювань, що використовуються, дані договори дуже близькі, проте між ними існує цілий ряд відмінностей, обумовлених перш за все особливостями об'єктів, яким надається охорона.

Договір ВОІВ про виконання і фонограми (далі — ДВФ) складається з преамбули і 33 статей, об'єднаних у п'ять глав. У Главі I наводяться загальні положення (відношення ДВФ до інших міжнародних договорів, визначення, що використовуються, коло осіб, які охороняються, режим охорони, що надається. Глава II присвячена особистим немайновим і майновим правам виконавців на результати їх творчої діяльності, глава III — виробникам фонограм. У главі IV наведені спеціальні положення (право на винагороду за деякі випадки використання виконань і фонограм, допустимі обмеження і виключення, строки охорони, зобов'язання по відношенню до технічних заходів і інформації про управління правами, формальності, застереження тощо). Глава V містить адміністративні і заключні положення.

Слід зазначити, що на Дипломатичній конференції одночасно з ДВФ були прийняті спеціальні Узгоджені заяви до окремих його статей, які хоча формально і не є частиною Договору, але розглядаються як своєрідні «коментарі», «роз'яснення» до окремих його положень. Іншими словами, будь-яке тлумачення відповідних положень ДВФ в обов'язковому порядку має здійснюватися з урахуванням Узгоджених заяв, що відносяться до них.

Переваги приєднання до договорів. 20 вересня 2001 року Верховна Рада України прийняла Закони про приєднання України до Договору ВОІВ про авторське право і Договору ВОІВ про виконання і фонограми, основні положення «Інтернет-Договорів» ВОІВ були імплементовані в Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Ратифікація та застосування договорів забезпечує цілу низку переваг.

Договори сприяють розвитку електронної торгівлі — як на внутрішньому ринку країн-учасниць, так і в світовому масштабі.

Враховуючи значне прискорення темпів розвитку цифрових технологій приєднання до договорів забезпечує готовність країни до їх

засвоєння, створивши правовий режим, здатний вирішувати проблеми, що виникають.

Договори забезпечують надійний захист не лише творів, що охороняються авторським правом, але й захист інтересів виконавців (включаючи виконавців фольклору) і виробників фонограм.

Застосування договорів стимулюватиме надходження в Україну іноземних інвестицій, слугуватиме стимулом до створення нових творів, сприятиме розвитку національного культурного самовиявлення.

Договори змусять також інші країни забезпечувати надійний захист прав вітчизняних праволодарів при використанні результатів їх інтелектуальної діяльності за кордоном, охороняючи цим самим їх інтереси і залучаючи чималі кошти до національної економіки.

Ці переваги особливо важливі в епоху глобальних мереж, інформаційної економіки, коли розповсюдження творів у кіберпросторі не стримується державними кордонами країн.

Приєднання до договорів свідчить про глибоке усвідомлення країною ролі інтелектуальної власності і спроможність до подальшого науково-технічного та інноваційного розвитку.

*Договір
всесвітньої організації інтелектуальної власності
про авторське право*

Преамбула

Договірні Сторони,

Бажаючи вдосконалювати та підтримувати охорону прав авторів на їхні літературні та художні твори найбільш ефективним та однаковим шляхом,

Вважаючи за необхідне ввести нові міжнародні правила та більш чітке тлумачення певних існуючих правил з метою забезпечення адекватного вирішення питань, що виникають у зв'язку з економічним, соціальним, культурним та технічним розвитком,

Визнаючи глибокий вплив розвитку та зближення інформаційних та комунікаційних технологій на створення та використання літературних і художніх творів,

Наголошуючи на виключній значимості охорони авторського права як стимулу для літературної та художньої творчості,

Вважаючи за необхідне збереження балансу між правами авторів та інтересами широкої публіки, особливо в сфері освіти, наукових досліджень і до доступу до інформації, як відображено в Бернській конвенції,

Погодились про наступне:

Грунтуючись на положеннях Бернської конвенції, даний Договір прокликаний, як підкреслюється в преамбулі, сприяти найбільш ефективному й однаковому вдосконалюванню охорони авторських прав, забезпечити введення ряду нових правил і більше чітке тлумачення вже існуючих, послужити основою для збереження розумного балансу між правами авторів і інтересами суспільства в сучасних умовах.

Стаття 1.

Відношення до Бернської конвенції

(1) Цей Договір є спеціальною угодою в рамках значення Статті 20 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів по відношенню до Договірних Сторін, які є членами Союзу, створеного цією Конвенцією.

Цей Договір не має жодного відношення до інших договорів, крім Бернської конвенції, і не обмежує будь-які права та зобов'язання за будь-якими іншими договорами.

(2) Ніщо в цьому Договорі не змінює існуючі зобов'язання, які Договірні Сторони мають по відношенню один до одного згідно з Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів.

(3) Надалі «Бернська конвенція» означає Паризький акт від 24 липня 1971 року Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів).

(4) Договірні Сторони дотримуються Статей 1–21 і Додаткового розділу Бернської конвенції*.

У ДАП вказується, що цей Договір є *«спеціальною угодою в розумінні статті 20 Бернської конвенції...»*, відповідно до якої держави — учасники Конвенції вправі укласти між собою будь-які спеціальні, угоди, що надають авторам більш широкі права в порівнянні з її положеннями або включають будь-які інші норми, що не суперечать Бернській конвенції.

Більше того, відповідно до п. 4 даної статті спеціально передбачається, що всі країни — учасниці ДАП зобов'язані також дотримуватись основних положень Бернської конвенції незалежно від того, чи є вони членами Бернського союзу чи ні.

Таким чином, положення ДАП доповнюють уже наявні положення Бернської конвенції, прямо передбачаючи обов'язковість їхнього застосування.

Однак у відношенні всіх інших міжнародних договорів в області авторських прав у даному Договорі використовується трохи інший підхід, відповідно до якого просто декларується відсутність якого-небудь зв'язку між їхніми положеннями й вимогами ДАП.

При прийнятті ДАП у відношенні п. 4 даної статті була зроблена спеціальна Узгоджена заява, спрямована на рішення ряду питань, пов'язаних із застосуванням «права на відтворення» у нових технологічних умовах: *«Право на відтворення, як воно визначено в Статті 9 Бернської конвенції, і винятки, що допускаються відносно цього права, повністю застосовується у цифровому середовищі і, зокрема відносно використання творів у цифровій формі. Розуміється, що зберігання твору, що охороняється в цифровій формі в електронному засобі є відтворенням в контексті Статті 9 Бернської конвенції»*.

Незважаючи на те, що Узгоджені заяви до ДАП формально не є положеннями самого Договору, вони розглядаються не тільки в якості «коментаря» до його статей, але і як роз'яснення, що стосується обов'язкового, мінімально необхідного обсягу охорони, що має бути надана відповідно до пояснених ними норм ДАП.

Докладніше зміст Узгодженої заяви до п. 4 даної статті буде розглянуто в коментарі до ст. 8 даного Договору.

Стаття 2.

Сфера охорони авторського права

Охорона авторських прав поширюється на форму вираження, а не на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі.

У ДАП даються роз'яснення відносно окремих видів охоронюваних і не охоронюваних авторським правом об'єктів, відсутні або недостатньо чітко викладені в Бернській конвенції й ряді інших міжнародних угод в галузі авторського права.

Так, спеціально вказується, що авторсько-правова охорона не поширюється на *«ідеї, процеси, методи функціонування або математичні концепції як такі»*, а може застосовуватися тільки відносно форми їх вираження. Неможливість охорони методами авторського права самих *«ідей»* у відриві від форми їхнього вираження в цей час фактично загальноприйнята, однак щоб уникнути різного роду схоластичних суперечок при підготовці даного Договору було ухвалене рішення відбити дане положення в тексті цього міжнародного акту.

Форма вираження при цьому може бути різною: письмова, усна, звуко або відеозапис, об'ємно-просторова і т.п.

Стаття 3.

Застосування Статей 2–6 Бернської Конвенції

Договірні Сторони із урахуванням відповідних змін, застосовують положення Статей 2-6 Бернської конвенції, що стосуються охорони, передбаченої цим Договором*.

Статті 2–6 Бернської конвенції містять найважливіші положення про твори, що охороняються, можливі обмеження охорони відносно певних творів, критерії для надання охорони, у тому числі критерії для надання охорони кінематографічним творам, творам архітектури й певним художнім творам, а також гарантовані права і можливі обмеження охорони прав для громадян окремих країн, що не беруть участі у Бернській конвенції.

У п. 4 ст.1 ДАП передбачається, що всі країни, що беруть участь у даному Договорі, дотримуються ст. 1–21 і Додаткового розділу Бернської конвенції.

Однак, у розглянутій *статті* акцент робиться на необхідність застосування базових положень для цілей самого ДАП, тобто мова йде не тільки про обов'язковість дотримання вимог Бернської конвенції, але й про використання правил, що закріплюються в ній, при застосуванні положень ДАП. Зокрема, необхідність саме такого підходу при визначенні терміну *«країна Союзу»* була додатково підкреслена в зробленій при прийнятті ДАП Узгодженій заяві відносно розглянутої статті: *«Розуміється, що при застосуванні Статті 3 цього Договору, вираз «країна*

Союзу» в Статтях 2-6 Бернської конвенції) буде читатися так, якби це було посилання на Договірну Сторону цього Договору, при застосуванні тих Статей Бернської конвенції відносно захисту, який надається цим Договором. Розуміється також, що вираз «країна, яка не є учасником Союзу» в цих Статтях Бернської конвенції буде, при таких же обставинах, читатися так, якби це мало відношення до країни, яка не є Договірною Стороною цього Договору, а також вираз «ця Конвенція» в Статтях 2 (8), 2 bis (2), 3, 4, 5 Бернської конвенції буде читатися, якби це мало відношення до Бернської конвенції та цього Договору. Нарешті, розуміється, що посилання в Статтях 3-6 Бернської конвенції «громадянин однієї з країн Союзу» буде означати, якщо ці Статті будуть застосовуватися відносно цього Договору, відносно міжурядової організації, яка є Договірною Стороною цього Договору, що мова йде про громадянина однієї з країн цієї організації».

Стаття 4.

Комп'ютерні програми

Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні Статті 2 Бернської конвенції. Така охорона застосовується до комп'ютерних програм незалежно від способу або форми їх вираження*.

Коментована стаття закріплює обов'язок держав-учасниць надавати комп'ютерним програмам (програмам для ЕОМ) незалежно від способу й форми їх вираження таку ж охорону, яка надається літературним творам. При цьому в Узгодженій заяві, зробленій відносно розглянутої статті при прийнятті її на Дипломатичній конференції, спеціально підкреслюється, що обсяг охорони комп'ютерних програм повинен відповідати положенням ст. 2 Бернської конвенції й відповідним положенням Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі — Угода TRIPS), що входить у пакет документів про створення Світової організації торгівлі (СОТ). Поширення охорони на комп'ютерні програми незалежно від форми їхнього вираження свідчить про охорону комп'ютерних програм, представлених у формі як вихідних текстів, так і об'єктних кодів.

Стаття 5.

Компіляції даних (бази даних)

Компіляції даних або іншої інформації в будь-якій формі, які за підбором і розміщенням змісту є результатом інтелектуальної творчості, охороняються як такі. Така охорона не розповсюджується на самі дані або інформацію і не обмежує будь-яке авторське право, яке відноситься до самих даних або інформації, що містяться в компіляції*.

У відповідності до статті й Узгодженої заяви, зробленої відносно цієї статті, авторсько-правова охорона повинна забезпечуватися будь-яким

компіляціям даних або іншій інформації, що представляє собою підбір та розташування зберігання результату інтелектуальної творчості, причому відносно обсягу охорони даного виду об'єктів в Узгодженій заяві також робиться посилання до положень ст. 2 Бернської конвенції й Угоди TRIPS: «Обсяг охорони компіляцій даних (баз даних) по статті 5 даного Договору при прочитанні спільно зі статтею 2 відповідає статті 2 Бернської конвенції, так само як і у відповідних положеннях Угоди TRIPS».

Стаття 6.

Право на розповсюдження

(1) Автори літературних та художніх творів користуються виключним правом дозволяти розповсюдження серед широкої публіки оригіналу і примірників своїх творів шляхом продажу або іншої передачі права власності.

(2) Ніщо в цьому Договорі не впливає на свободу Договірних Сторін визначати, якщо вони існують, умови, за яких вичерпання права, зазначеного в пункті (1), застосовується після першого продажу або іншої передачі права власності на оригінал або примірник твору з дозволу автора*.

Безумовно, що найбільш важливі положення ДАП пов'язані з розширенням охорони авторських прав з урахуванням нових технологічних досягнень.

Історія авторського права показує, що його еволюція здійснювалася значною мірою шляхом розширення кола повноважень автора: спочатку з'явилося право на відтворення творів (copyright), потім воно було доповнено правом на публічне виконання, а в міру розвитку технічних засобів — правом на передачу в ефір (повідомлення для широкої публіки засобами бездротового зв'язку), далі — права, пов'язані з передачею по кабелю і т. п. Саме таким шляхом постійно розвивається як вітчизняне, так і зарубіжне законодавство.

У міжнародних угодах в галузі авторського права, у тому числі в ДАП, установлюються насамперед мінімально допустимі для сучасних країн стандарти охорони авторського права. Причому та обставина, що права, які надаються авторам, об'єднані в ст. 6–8 ДАП у три групи (право на розповсюдження, право на прокат і право на розповсюдження серед широкої публіки), не означає, що заперечується існування інших авторських прав або потрібне їхнє об'єднання з вищезгаданими правами.

Наприклад, у тексті ДАП немає окремої статті, присвяченої праву на відтворення, але це не означає, що дане право може не визнаватися державами-учасницями. Так, у відношенні права на відтворення творів всі

держави — учасниці ДАП мають дотримуватися положень Бернської конвенції, як і відносно інших прав, передбачених ст. 1–21 Конвенції в редакції Паризького акту від 24 липня 1971 р. (п. 3 і 4 ст. 1 ДАП).

У відповідності зі спеціально зробленою стосовно ст. 6 і 7 ДАП Узгодженою заявою сторін використані в них визначення «примірники» і «оригінал і примірники» відносяться *«винятково до зафіксованих примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних предметів»*. Таким чином, випадки розповсюдження творів у цифровій формі по комп'ютерній мережі до даної статті не відносяться.

Додатково слід зазначити невдале використання в розглянутій статті словосполучення *«розповсюдження серед широкої публіки»*, що у цьому випадку ставиться тільки до випадків використання оригіналів або примірників творів. У ст. 8 ДАП через *«розповсюдження серед широкої публіки»* розкриваються випадки використання творів в інтерактивному режимі в цифрових мережах, у тому числі в Інтернеті.

Стаття 7.

Право на прокат

(1) Автори

(i) комп'ютерних програм;

(ii) кінематографічних творів; і

(iii) творів, втілених у фонограмах, як визначено національним законодавством Договірних Сторін, користуються виключним правом дозволяти комерційний прокат для публіки оригіналів або примірників своїх творів.

(2) Пункт (1) не застосовується:

(i) по відношенню до комп'ютерних програм, якщо сама програма не є головним об'єктом прокату; та

(ii) по відношенню до кінематографічних творів, якщо тільки такий комерційний прокат не призводить до широкого копіювання таких творів, що завдає суттєвої шкоди виключному праву на відтворення.

(3) Незважаючи на положення пункту (1), Договірна Сторона, в якій на 15 квітня 1994 року діяла і продовжує діяти система справедливої компенсації авторам за прокат примірників їх творів, втілених у фонограмах, може користуватися цією системою за умови, що комерційний прокат творів, втілених у фонограмах, не завдає суттєвої шкоди виключному праву авторів на ідтворення.

Дана стаття закріплює особливе право на прокат, якому в наш час приділяється все більше уваги на міжнародному рівні, а також передбачає ряд винятків із зазначеного права, застосовуваних відносно комп'ютерних програм і кінематографічних творів.

Необхідність встановлення винятків відносно комп'ютерних програм була обумовлена побоюваннями, що право на прокат буде перешкоджати звичайній практиці, пов'язаній з широким наданням у тимчасове користування технічних пристроїв, при роботі яких використовується програмне забезпечення, у тому числі комп'ютерних пристроїв, транспортних засобів і т.п.

Відносно кінематографічних творів питання про можливість встановлення винятків поставлено у залежність від того, чи буде таке встановлення приводити до заподіяння «істотного збитку» правовласникам.

Погоджена заява у відношенні ст. 6 і 7 ДАП, що розкриває поняття «примірники» і «оригінал і примірник», було розглянуто в коментарі до попередньої статті.

У відношенні ст. 7 зроблена також окрема Узгоджена заява, відповідно до якої зобов'язання по даній статті «не вимагає, щоб Договірна сторона передбачала виключне право на комерційний прокат відносно авторів, яким по законодавству цієї Договірної сторони не надаються права відносно фонограм. Розуміється, що це зобов'язання відповідає статті 14 (4) Угоди TRIPS».

Для розкриття даного положення необхідно відзначити, що згідно п. 4 ст.14 Угоди TRIPS положення про право на прокат відносно комп'ютерних програм, передбачені ст. 11 цієї Угоди, «повинні застосовуватися *mutatis mutandis* до виробників фонограм і будь-яких інших власників прав відносно фонограм, як визначено в законодавстві членів СОР». Але, в силу розглянутої статті країни — учасниці ДАП не зобов'язані застосовувати передбачені положення щодо власників прав на фонограми, тобто ДАП не передбачає рішення питання про надання права на прокат відносно фонограм.

Стаття 8.

Право на розповсюдження серед широкої публіки

Не порушуючи положень Статей 11 (1) (ii), 11 bis (1) (i) та (ii), 11ter (1) (ii), 14 (1) (ii) та 14bis (1) Бернської конвенції автори літературних і художніх творів користуються виключним правом дозволяти будь-яке розповсюдження своїх творів серед широкої публіки через дотові або недотові засоби зв'язку, включаючи розповсюдження своїх творів серед широкої публіки у такий спосіб, що представники публіки можуть мати доступ до таких творів у будь-якому місці і в будь-який час за їх власним вибором*.

«Хоча зміст положення ст. 8 Договору ВОІВ, зазначає польський дослідник, доктор права Анжей Матлак, є досить енігматичним (незрозумілим), однак загально визнано, що він містить різноманітні форми експлуатації творів, між іншим, у цифровому вигляді. Тобто він відноситься не

тільки до традиційних форм розповсюдження, але й до використання творів у мережах електронної комунікації (наприклад-Інтернеті)».

Зміни, обумовлені інтенсивним розвитком цифрових і інформаційно-телекомунікаційних технологій, привели до того, що охорона творів у зв'язку з їхнім перетворенням у цифрову форму й використанням у комп'ютерних мережах потенційно стала проблемною галуззю в сфері авторського права й суміжних прав. Останнім часом все чіткіше проявляється необхідність вжиття ефективних заходів для подолання тих негативних наслідків, на які прирікають правовласників впровадження нових технологій і розвиток засобів масової комунікації.

При деякому припустимому спрощенні практично у випадку будь-якого використання охоронюваного авторським правом об'єкта в комп'ютерній мережі можна виділити три етапи, кожному з яких відповідає цілком певний правочин, що законодавчо закріпленний за правовласником.

Насамперед для будь-якого використання в цифровому середовищі твору або об'єкта суміжних прав повинні бути в ній «розміщені», а саме записані на сервері, у комп'ютері й т. ін.

На наступному етапі потенційні користувачі (представники публіки) повинні мати доступ до «розміщеного» на одному з вузлів мережі охоронюваного авторським правом об'єкта. При цьому не має значення, платно або безкоштовно буде здійснюватися такий доступ, чи буде використовуватися пароль, скільки осіб у дійсності захочуть ознайомитися з відкритим для доступу об'єктом.

Заключний етап — «скачування» (завантаження) охоронюваного авторським правом об'єкта і його відтворення на комп'ютері «кінцевого користувача» («споживача інформації»). Якщо мова йде про комп'ютер громадянина, то фактично, як правило, здійснюється «відтворення твору в особистих цілях». Якщо ж «кінцевим користувачем» («споживачем інформації») є організація (її працівник), то правова картина істотно ускладнюється й має потребу в додатковому розгляді для різних випадків використання об'єкта.

Таким чином, майже будь-яке використання творів у комп'ютерних мережах (у тому числі в Інтернеті) нерозривно пов'язане з виконанням трьох послідовних дій: завантаженням провайдером змісту цифрової копії охоронюваного авторським правом об'єкта на пам'ять комп'ютера (на сервер), надходженням інформації до «кінцевого користувача» («споживача інформації») і відтворенням копії цього об'єкта на його комп'ютері.

Трьом етапам використання охоронюваних авторським правом об'єктів у комп'ютерній мережі (запис на сервері — надання доступу для потенційних користувачів (представників публіки) — поява на екрані монітора «кінцевого користувача» («споживача інформації»)) відповідають

два авторсько-правових правочини: відтворення — розповсюдження серед широкої публіки — відтворення.

Перший етап (первісне відтворення) не надає правовласникам достатніх можливостей для контролю за використанням належних їм прав і забезпечення їхньої ефективної реалізації.

У ході прийняття ДАП саме проблема застосування права на відтворення в цифровому середовищі, у тому числі в Інтернеті, викликала найбільші дискусії серед учасників Дипломатичної конференції. Більшість делегацій відмовилося визнавати відтворенням «ефемерне» (тимчасове) зберігання перетворених у цифрову форму творів у комп'ютерних мережах. У зв'язку із цим у Договір так і не було включено загальне положення про поширення права на відтворення на всі випадки відтворення творів у цифровій формі. Однак за пропозицією делегації США на Дипломатичній конференції була прийнята спеціальна Узгоджена заява у відношенні ст. 1 (4) ДАП, відповідно до якої *«право на відтворення, як воно визначено в статті 9 Бернської конвенції, і виключення, що допускаються цією статтею, повністю застосовуються в цифровому середовищі й, зокрема, відносно використання творів у цифровій формі. Розуміється, що зберігання охоронюваного твору в цифровій формі на електронних носіях є відтворенням у змісті статті 9 Бернської конвенції»*.

На підставі ст. 9 Бернської конвенції, згаданої в наведеній вище Узгодженій заяві, авторам творів має надаватися виключне *право на відтворення їхніх творів будь-яким чином і в будь-якій формі*.

У той же час положення ДАП не забороняють встановлювати в національних законодавствах винятки, що дозволяють відтворювати твори без згоди правовласників *«у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не наносить збитку нормальному використанню твору й не утискає необґрунтованим чином законні інтереси автора»* (п. 2 ст. 9 Бернської конвенції). Обґрунтовані винятки можуть бути встановлені, наприклад, у відношенні *«перехідних, випадкових або ненавмисних відтворень творів у цифровій формі»*, які можуть мати місце при здійсненні з використанням засобів сучасної цифрової техніки ряду технологічних операцій, необхідних для обробки й передачі інформації.

Делегації, що брали участь у Дипломатичній конференції, визнали, що розміщення творів у цифрових мережах (у тому числі в Інтернеті) і надання до них доступу для представників публіки повинні здійснюватися тільки з дозволу правовласників. Однак до моменту прийняття ДАП право авторів надавати такий дозвіл в одних країнах розглядалося як один з різновидів права на розповсюдження серед широкої публіки, а в інших (у тому числі в США) — надавалося в рамках права на поширення. Оскільки використання концепції розповсюдження серед широкої публіки відносно розміщення й передачі творів у комп'ютерних

мережах було схвалено більшістю країн, то на такі розміщення й передачу творів було поширено саме право на розповсюдження серед широкої публіки.

Як вже зазначалося, загальна схема передачі повідомлення в комп'ютерній мережі досить проста: провайдер завантажує первісну цифрову копію охоронюваного об'єкта в пам'ять комп'ютера, потім вона потрапляє на комп'ютер одержувача (за його запитом або з його згоди) і відновлюється шляхом перекладу з цифрової мови на аналогову.

Для повноцінної адаптації авторського права до нових технологічних умов основну увагу доводиться зосереджувати саме на другому етапі розглянутого вище процесу. Тому при підготовці даного Договору було запропоновано виробити й закріпити в національних законодавствах новий правочин, що дозволяє повною мірою відбити особливості «розповсюдження серед широкої публіки» в умовах комп'ютерної (інтерактивної) мережі й тим самим забезпечити надійну охорону авторських і суміжних прав у нових умовах.

Перетворені в цифрову форму твори можуть передаватися в комп'ютерній мережі з використанням будь-яких способів зв'язку: по телефонних проводах, кабельних лініях, оптико волоконних системах, із застосуванням ефірного, наземного й супутникового мовлення і т.п. При цьому спостерігаються істотні особливості в способах використання творів, що значно відрізняють їх від «звичайних», що стали звичними, способів використання.

Наприклад, аудіо- і відеопрограми приймаються в так званому інтерактивному режимі, що припускає «активну» участь у цьому процесі самих «кінцевих користувачів» («споживачів інформації»). У той же час при ефірному й кабельному мовленні відбувається «пасивний» прийом переданих програм. У принципі в інтерактивних мережах будь-яка підключена до мережі зацікавлена особа може сама бути не тільки одержувачем, але й відправником інформації.

Інтерактивність припускає наявність у особи, підключеної до мережі, можливості приймати й передавати сигнали в будь-який час за власним вибором їхніх одержувачів і відправників. Сигнали не завжди приймаються синхронно з їхньою передачею. Особи, підключені до мережі, самі можуть вибирати, коли саме охоронюваний авторським правом об'єкт буде наданий у їхнє розпорядження-перетворення сигналів у цифрову форму дозволяє здійснювати з ними ряд специфічних технологічних операцій: «стик», розподіл на пакети з наступним «розширенням» і об'єднанням пакетних повідомлень після їхнього прийому. При використанні добутоків у комп'ютерних (інтерактивних) мережах у ряді випадків мають місце зовсім специфічні ситуації, наприклад повідомлення з метою наступного відтворення при завантаженні файлів MP3 і т. п.

У результаті, незважаючи на застосування в інтерактивних мережах багатьох технічних пристроїв і способів зв'язку, характерних для ефірного й кабельного мовлення, повна аналогія майже у всіх випадках неможлива. Інтерактивне цифрове середовище створює додаткові можливості, які не можна не помітити, у тому числі у вигляді множинності персональних інтерактивних комунікацій.

Нові міжнародні угоди, у тому числі ДАП, свідчать як про пристосованість існуючого законодавства до нових реалій, так і про необхідність його подальшого вдосконалювання. Фахівці вже давно дійшли висновку, що необхідно на законодавчому рівні враховувати специфіку того комплексу відносин, що складаються при використанні творів, виконань, фонограм, теле-радіопередач у новому глобальному цифровому середовищі.

Використання охоронюваних авторським правом об'єктів у комп'ютерних (інтерактивних) мережах, безсумнівно, відрізняється від будь-яких відомих дотепер видів використання творів і об'єктів суміжних прав, у тому числі й таких, як передача в ефір або повідомлення для широкої публіки по кабелю.

У законодавстві багатьох країн уже сьогодні права, якими наділяються автори й інші власники авторських прав, сформульовані настільки широко, що «охоплюють» практично будь-які способи використання охоронюваних об'єктів. Такий підхід застосовується й у найбільш значимих міжнародних угодах, у тому числі в тих, у яких Україна бере участь і до яких збирається приєднатися.

Саме так «побудовані» нові договори ВОІВ. Наприклад, при виділенні в ДАП прав — на відтворення (шляхом відсилання до положень Бернської конвенції), на розповсюдження, на прокат і на повідомлення для широкої публіки у всіх випадках уживаються досить «широкі» формулювання, які дозволяють враховувати як уже існуючі технічні можливості, так і ті, які в цей час, можливо, не можуть бути й передбачені.

Однак навіть при такому підході на міжнародному рівні було визнано необхідним спеціально підкреслити застосування при використанні творів у комп'ютерних (інтерактивних) мережах особливого різновиду права на повідомлення для широкої публіки — права на доведення до широкої публіки (ст. 8 ДАП). Оскільки, як ми вже відзначали вище, існує безсумнівна специфіка використання охоронюваних об'єктів за допомогою комп'ютерних мереж, то відсутність прямої вказівки на застосовність у таких випадках якого-небудь конкретного виду виключних майнових авторських прав постійно приводило б до того, що на практиці недобросовісні користувачі прагнули б використовувати цю обставину для ухилення від відповідальності за допущені порушення.

Як результат закріпленого у ДАП підходу в правовласників з'явилося зовсім нове виключне майнове авторське право на розповсюдження твору серед широкої публіки, згадане в ст. 8 даного Договору (*the making available to the public of their works*). Це право відповідно до прийнятого в європейській правовій традиції тлумачення є різновидом більше загального права- на повідомлення твору для широкої публіки по дротах або бездротовим засобом, що також згадано в даній статті (*any communication to the public of their works, by wire or wireless means*) і вже знайшло закріплення в законодавчих актах багатьох розвинених країн світу.

В Україні все гостріше усвідомлювалася необхідність включення такого нового Інтернет- права в гарантований правовласникам перелік майнових прав автора. У результаті в Закон України «Про авторське право і суміжні права» до переліку виключних прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) було внесено право на «подання своїх творів до загального відома таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором» (ст. 15 Закону), а до майнових прав виконавців — «розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмах чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором...» (ст. 39 Закону).

Аналогічний підхід було здійснено і в Росії. Так в Закон Російської Федерації «Про авторське право і суміжні права» було внесено особливе «право на розповсюдження серед широкої публіки» (ст. 16, 37 і 38 Закону), що мало гарантувати авторам, виконавцям і виробникам фонограм здійснення їхніх прав в інтерактивному цифровому середовищі. Даний правочин був уведений федеральним Законом від 20.07.2004 р. № 72-ФЗ «Про внесення змін до Закону Російської Федерації «Про авторське право і суміжні права» і набув чинності з 1 вересня 2006 р.

Що стосується запропонованої для нового правочину назви — «право на розповсюдження серед широкої публіки», то саме вона відповідає перекладу ДАП на російську мову, схваленого ВОІВ і розміщеному на сайті www.wipo.org (див. ст. 8 даного Договору). Запропоновані переклади термінів підтримують багато фахівців. Наприклад, С. А. Сударіков також пропонує називати новий правочин «правом на розповсюдження серед широкої публіки».

В Узгодженій заяві, зробленій у відношенні ст. 8 ДАП, було спеціальне застереження, що *«просте надання фізичних засобів, що дозволяють зробити або здійснити повідомлення, саме по собі не є повідомленням у змісті даного Договору або Бернської конвенції. Далі розуміється, що ніщо в статті 8 не перешкоджає Договірній стороні застосовувати*

статтю 11bis(2)». Таким чином, як акт «доведення до широкої публіки» не повинне розглядатися саме по собі надання технічних засобів, використуваних для «доведення до широкої публіки».

Крім того, спеціально відзначено, що кожна із країн-учасниць зберігає можливість самостійно визначати умови здійснення прав, передбачених ст. 11bis Бернської конвенції відносно окремих випадків розповсюдження творів серед широкої публіки по проводах або засобами бездротового зв'язку.

Стаття 9.

Тривалість охорони фотографічних творів

По відношенню до фотографічних творів Договірні Сторони не застосовують положення Статті 7 (4) Бернської конвенції.

Коментована стаття збільшує строк охорони фотографічних творів, крім застосування положень п. 4 ст. 7 Бернської конвенції, що допускає можливість встановлення скороченого строку охорони цих творів. Таким чином, відносно фотографічних творів не буде застосовуватися положення про мінімальний строк охорони, що дорівнює 25 рокам із часу створення таких творів, а буде застосовуватися строк охорони, установлений п. 1 тієї ж статті Бернської конвенції, що становить увесь час життя автора і 50 років після його смерті (у загальному випадку).

Стаття 10.

Обмеження і винятки

(1) В окремих особливих випадках, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і невинувато не обмежують законних інтересів автора. Договірні Сторони можуть передбачити в своєму національному законодавстві обмеження або винятки стосовно прав, що надаються авторам літературних та художніх творів згідно з цим Договором.

(2) При застосуванні Бернської конвенції Договірні Сторони встановлюють будь-які обмеження або винятки з передбачених нею прав для окремих особливих випадків, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і невинувато не обмежують законних інтересів автора*.

Як відомо, авторське право завжди було дуже непростим правовим інститутом, оскільки в його основі лежав «розумний компроміс», баланс різнонаправлених інтересів авторів та інших правовласників, користувачів, суспільства і його громадян та держави.

Щоб забезпечити справедливу рівновагу приватних і суспільних інтересів, у даному Договорі обумовлюється, що держави-учасники вправі встановлювати у своїх законодавствах обмеження або винятки

з передбачених даним Договором або Бернською конвенцією прав *«у певних особливих випадках, які не наносять збитку нормальному використанню твору й необґрунтованим чином не зачіпають законних інтересів автора»*.

Аналогічні критерії відносно допустимості винятків і обмежень із права на відтворення встановлюються п. 2 ст. 9 Бернської конвенції. Відповідно до цього пункту держави-учасниці можуть передбачати у своєму внутрішньому законодавстві певні особливі випадки вільного відтворення творів без згоди власників авторських прав, що представляють собою винятки із загального права автора на відтворення твору в будь-якій формі й будь-якому способі. Однак при цьому обов'язково мають дотримуватися одночасно трьох встановлюваних Бернською конвенцією умов:

— такі випадки повинні бути точно визначені, тому що мова може йти тільки про «Особливі» випадки встановлення винятків;

— вільне відтворення творів у цих випадках не повинне наносити збитку нормальної експлуатації твору, тобто його звичайному використанню;

— можливість вільного відтворення творів у таких випадках не повинна необґрунтованим чином зачіпати законних інтересів авторів, тобто встановлення кожного винятку повинне бути обґрунтоване вагомими соціальними або іншими причинами й в обов'язковому порядку враховувати, як це відіб'ється на реалізації прав авторів і інших правовласників.

Відтворення творів на підставі встановлених винятків із загального права на відтворення не повинне суперечити звичайному, нормальному їхньому використанню. Сфера дії цих винятків має бути обмежена тільки тими випадками, коли не існує можливості реалізувати право на відтворення (наприклад, відтворення творів фізичними особами в особистих цілях без використання технічних засобів) або коли встановлення винятків жодним чином не вплине на використання авторських прав (наприклад, окремі випадки фотокопіювання творів винятково в наукових або судових цілях).

ДАП розширює сферу застосування зазначених критеріїв і передбачає необхідність відповідності їм при встановленні будь-яких винятків із будь-яких прав, що надаються на підставі цього Договору, а не тільки відносно винятків із права на відтворення, що надається відповідно до положень ст. 9 Бернської конвенції. Відносно даної статті зроблена спеціальна Узгоджена заява: *«Розуміється, що положення Статті 10 дозволяють Договірним Сторонам розширювати щодо цифрового середовища обмеження та винятки в своїх національних законодавствах, які вважаються прийнятними згідно з положеннями Бернської конвенції. Одночасно, ці положення, зрозуміло, дозволяють Договірній Стороні знаходити нові винятки та обмеження, які є прийнятними в цифровому сітьовому середовищі»*.

Розуміється також, що Стаття 10 (2) не зменшує та не збільшує сферу застосування обмежень та виключень, яка дозволяється Бернською конвенцією».

Таким чином, в Узгодженій заяві, зробленій у відношенні ст. 10 ДАП, передбачено, що держави-учасниці вправі «переносити й відповідним чином поширювати на цифрове середовище» ті обмеження й винятки, що визнаються припустимими Бернською конвенцією, а також визначити нові винятки й обмеження, які необхідні з врахуванням особливостей використання цифрових комп'ютерних мереж. При цьому можливості застосування винятків і обмежень, установлених Бернською конвенцією, не повинні ні розширюватися, ні обмежуватися.

Таким чином, ДАП передбачає достатні можливості для прояву гнучкості при встановленні державами-учасницями винятків або обмежень відносно застосування авторських прав у цифровому середовищі. Однак при цьому необхідне обов'язкове дотримання встановлюваних ст. 10 критеріїв допустимості таких винятків і обмежень.

Стаття 11.

Зобов'язання стосовно технічних засобів

Договірні Сторони передбачають відповідну правову охорону та ефективні засоби правового захисту від обходу існуючих технічних засобів, які вживаються авторами у зв'язку із застосуванням їх прав згідно з цим Договором або Бернською конвенцією і обмежують дії, які не дозволені авторами або не допускаються законом по відношенню до їх творів.

У даному Договорі є ряд нових важливих положень стосовно «захисту від обходу технічних засобів» (ст. 11) і так званої «інформації про управління правами» (ст. 12).

Як відомо, технічні засоби захисту творів мають давню історію. З розвитком техніки право власники намагаються застосовувати для захисту своїх прав удосконалені технічні способи, не завжди сподіваючись на достатність лише правових механізмів захисту.

Однак технічні засоби захисту творів також не можуть гарантувати відсутність правопорушень, оскільки будь-який технічний захист, забезпечуваний одними технічними засобами, можна обійти шляхом застосування інших технічних засобів, що дозволяють його усунути, заблокувати або іншим способом обійти. Розвиток цифрових технологій привів не тільки до можливості використання нових технічних засобів захисту охоронюваних авторським правом об'єктів, але й до того, що в масовому порядку стали випускатися спеціальні пристрої й прилади, що забезпечують зняття (видалення, блокування й т. п.) технічних засобів захисту, а також надаються послуги, що заподіюють значні збитки

правовласникам. Як зазначає консультант ВОІВ С. А. Сударіков, *«усвідомлення ненадійності технічних засобів захисту привело до того, що правовласники знову звернулися до правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, пропонуючи поставити поза законом будь-які технічні пристрої, що дозволяють обходити ті технічні засоби, які застосовуються для захисту таких об'єктів»*.

Від кожної приєднаної до ДАП держави потрібно надати *«ефективні засоби правового захисту від обходу існуючих технічних засобів»*, правомірно застосовуваних правовласниками для захисту своїх прав.

Стаття 12.

Зобов'язання стосовно інформації про управління правами

(1) Договірні Сторони передбачають відповідні ефективні засоби юридичної відповідальності по відношенню до будь-якої особи, яка свідомо чинить будь-які з нижчезазначених дій, знаючи або, у зв'язку із застосуванням цивільно-правових засобів захисту, маючи належні підстави знати, що така дія буде спонукати, дозволяти, сприяти або приховувати порушення будь-якого права, передбаченого цим Договором або Бернською конвенцією:

(i) **недозволене усунення або зміну будь-якої електронної інформації про управління правами;**

(ii) **недозволене поширення, імпортування для розповсюдження, передачу в ефір або розповсюдження серед широкої публіки, творів або примірників творів, знаючи, що в них без дозволу була усунена або змінена електронна інформація про управління правами*.**

(2) **«Інформація про управління правами» в розумінні цієї статті означає інформацію, яка ідентифікує твір, автора твору, володаря будь-якого права на твір або інформацію про умови використання твору, а також будь-які цифри або коди, в яких подана така інформація, якщо будь-яка з цих складових інформації додана до примірника твору або фігурує у зв'язку із розповсюдженням твору серед широкої публіки.**

Коментована стаття передбачає обов'язкове відбиття в національних законодавчих актах Договірних держав положень про спеціальні міри відповідальності за несанкціоноване вилучення або зміну інформації про управління правами, під якою розуміють *«інформацію, що ідентифікує твір, автора твору, власника якого-небудь права на твір або інформацію про умови використання твору та будь-яких цифр або кодів, у яких представлена така інформація, коли кожний із цих елементів інформації прикладений до примірника твору або з'являється у зв'язку з повідомленням твору серед широкої публіки»*. Відповідальність має передбачатися також

за деякі випадки використання творів, у відношенні яких була усунута або змінена електронна інформація про управління правами.

Відносно згаданої статті зроблена спеціальна Узгоджена заява: *«Розуміється, що вказівка на «порушення будь-якого права, передбаченого даним Договором або Бернською конвенцією», включає як виключні права, так і права на винагороду.*

Далі розуміється, що Договірні сторони не будуть ґрунтуватися на цій статті при визначенні або застосуванні систем керування правами, у результаті чого вводилися б формальності, допускаються не по Бернській конвенції або даному Договорі, що забороняють вільний рух товарів або перешкоджають користуванню правами за даним Договором».

Таким чином, в Узгодженій заяві, зробленій стосовно ст. 12 ДАП, відзначається, що її положення, які стосуються охорони інформації про управління правами, повинні застосовуватися не тільки в інтересах власників виключних прав на використання творів, але й в інтересах авторів і інших власників права на одержання винагороди (у тому числі в тих випадках, коли законодавство допускає використання творів без згоди правовласників, але з виплатою їм винагороди). Крім того, в зазначеній Узгодженій заяві відзначається, що держави-учасники не повинні, ґрунтуючись на даній статті, вводити формальності, не припустити Бернською конвенцією або ДАП, які забороняють вільне переміщення товарів або перешкоджають користуванню правами, надаваними у відповідності до цього Договору.

Стаття 13.

Застосування в часі

Договірні Сторони застосовують положення Статті 18 Бернської конвенції до всіх видів охорони, передбачених цим Договором.

У даній статті спеціально оговорюється застосування до всіх видів охорони, що передбачено даним Договором, положень ст. 18 Бернської конвенції, у тому числі так званого *«принципу ретроактивної охорони»*. Відповідно до цього принципу охороні підлягають всі твори, у відношенні яких не минув передбачений Бернською конвенцією строк, у тому числі твори, вперше опубліковані до моменту приєднання відповідної держави до зазначеної Конвенції. Можливі виключення із цього правила обмежені спеціальними положеннями Бернської конвенції.

Стаття 14.

Положення про забезпечення прав

(1) Договірні Сторони зобов'язуються відповідно до своїх правових систем вжити заходів, необхідних для забезпечення застосування цього Договору.

(2) Договірні Сторони передбачають наявність в їх законах заходів щодо забезпечення прав, які дозволяють ефективно протидіяти будь-яким актам порушення прав, передбачених цим Договором, включаючи термінові заходи для запобігання порушень та заходи як стримуючий засіб від подальших порушень.

Даний Договір виходить із того, що кожна держава відповідно до своєї правової системи самостійно вживає заходи, необхідні для використання його положень і забезпечення ефективної охорони передбачених прав.

Стаття 15.

Асамблея

(1) (а) Договірні Сторони засновують Асамблею.

(б) Кожна Договірна Сторона має бути представлена одним делегатом, який може мати заступників, радників та експертів.

(с) Витрати кожної делегації оплачуються Договірною Стороною, яка її призначила. Асамблея може звернутися до Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі «ВОІВ») з проханням надати фінансову допомогу для делегацій тих Договірних Сторін, які вважаються країнами, що розвиваються, відповідно до встановленої практики Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, або є країнами, що перебувають у процесі переходу до ринкової економіки.

(2) (а) Асамблея розглядає питання, які стосуються збереження, розвитку, застосування та функціонування цього Договору.

(б) Асамблея виконує функцію, покладену на неї відповідно до Статті 17 (2), що стосується допуску окремих міжурядових організацій до участі в цьому Договорі.

(с) Асамблея виносить рішення про скликання будь-якої дипломатичної конференції для перегляду цього Договору та видає необхідні вказівки Генеральному директору ВОІВ щодо підготування такої дипломатичної конференції.

(3) (а) Кожна Договірна Сторона, яка є державою, має один голос і голосує тільки від свого імені.

(б) Будь-яка Договірна Сторона, яка є міжурядовою організацією, може брати участь у голосуванні замість держав-членів такої організації, в якій кількість голосів дорівнює кількості держав-членів цієї організації, яка є стороною цього Договору. Будь-яка така міжурядова організація не бере участі в голосуванні, якщо будь-яка з держав-членів такої організації використовує своє право голосувати, і навпаки.

(4) Один раз на два роки Асамблея скликається Генеральним директором ВОІВ на чергову сесію.

(5) Асамблея встановлює свої процедурні правила, включаючи скликання позачергових сесій, вимоги до кворуму та, на підставі положень цього Договору, необхідну більшість для прийняття рішень.

У згаданій статті закріплені адміністративні положення, пов'язані з установою Асамблеї країнами — учасницями ДАП, оплатою необхідних для її роботи видатків, періодичністю проведення сесій, порядком прийняття нею правил і т. п.

Стаття 16.

Міжнародне бюро

Міжнародне бюро ВОІВ виконує адміністративні функції, які стосуються цього Договору.

У цій статті передбачено, що адміністративні функції, пов'язані з ДАП, виконуються Міжнародним бюро ВОІВ.

Стаття 17.

Право участі в Договорі

(1) Будь-яка держава-учасниця ВОІВ може стати учасницею цього Договору.

(2) Асамблея може винести рішення про допуск до участі в цьому Договорі будь-якої міжурядової організації, яка заявляє, що вона має компетенцію і власну, обов'язкову для всіх держав-членів такої організації, нормативну базу з питань, що регулюються цим Договором і що вона належним чином уповноважена відповідно до своїх внутрішніх процедур стати учасницею цього Договору.

(3) Європейське співтовариство, зробивши заяву, згадану у попередньому пункті, на Дипломатичній конференції, де було прийнято цей Договір, може стати учасником цього Договору.

Ця стаття визначає можливе коло учасників даного міжнародного договору — приєднатися до нього може будь-яка держава — член ВОІВ, а також за певних умов — будь-яка міжурядова організація і Європейське співтовариство.

Стаття 18.

Права та обов'язки згідно з Договором

Якщо в цьому Договорі не передбачено будь-яких спеціальних положень про інше, кожна Договірною Сторона користується всіма правами та бере на себе всі зобов'язання, що виходять з цього Договору.

При приєднанні до ДАП кожна з держав, що приєдналися, користується всіма правами й приймає на себе всі зобов'язання, передбачені цим Договором.

Стаття 19.

Підписання Договору

Цей Договір є відкритим для підписання до 31 грудня 1997 року будь-якою державою-членом ВОІВ та Європейським співтовариством.

Дана стаття присвячена питанням підписання ДАП і застосовувалася до зазначеної в ній дати.

Стаття 20.

Набуття чинності Договором

Цей Договір набуває чинності через три місяці після подання Генеральному директору ВОІВ на збереження 30 державами документів про ратифікацію або приєднання.

Ця стаття визначає дату вступу ДАП у чинність. Див.: Висновок.

Стаття 21.

Дата початку участі в Договорі

Цей Договір стає обов'язковим для:

(i) 30 держав, зазначених у Статті 20, з дати набуття цим Договором чинності;

(ii) кожної іншої держави після закінчення трьох місяців з дати подання цією державою відповідного документа на зберігання Генеральному директору ВОІВ;

(iii) Європейського співтовариства після закінчення трьох місяців з дати подання на зберігання документа про ратифікацію або приєднання, якщо такий документ було подано після набуття чинності цим Договором відповідно до Статті 20, або трьох місяців після набуття чинності цим Договором, якщо такий документ було подано для зберігання до набуття чинності цим Договором;

(iv) будь-якої іншої міжурядової організації, яка допущена до участі в цьому Договорі, після закінчення трьох місяців після подання на зберігання її документа про приєднання.

У даній статті визначається дата початку участі в ДАП держав, що приєднуються до нього.

Стаття 22.

Застереження, що не допускаються відносно Договору

За цим Договором не допускається жодних застережень.

Для виключення можливості будь-яких інших тлумачень ця стаття визначає, що при приєднанні до ДАП держави не вправі робити які-небудь застереження.

Стаття 23.

Денонсація Договору

Будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цей Договір через повідомлення, адресоване Генеральному директору ВОІВ. Будь-яка денонсація вводиться в дію по закінченні одного року з дати отримання повідомлення Генеральним директором ВОІВ.

Стаття містить положення відповідно про порядок денонсації ДАП.

Стаття 24.

Мови Договору

(1) Цей Договір підписується в одному примірнику англійською, арабською, іспанською, китайською, російською і французькою мовами, причому всі тексти на цих мовах є рівно автентичними.

(2) Офіційний текст будь-якою мовою, крім мов, зазначених у пункті (1), затверджується Генеральним директором ВОІВ на прохання зацікавленої сторони після консультацій зі всіма зацікавленими сторонами. В цьому пункті «зацікавлена сторона» означає будь-яку державу-члена ВОІВ, про офіційну мову або одну з офіційних мов якої йдеться, а також Європейське співтовариство та будь-яку іншу міжурядова організацію, яка може стати учасницею цього Договору, якщо йдеться про одну з її офіційних мов.

Стаття визначає мови, на яких ДАП був спочатку підписаний, а також установлює порядок затвердження офіційного тексту даного Договору на будь-якій іншій мові.

Стаття 25.

Депозитарій

Генеральний директор ВОІВ є депозитарієм цього Договору.

Дана стаття містить положення відповідно про депозитарії даного міжнародного договору, яким визначається Генеральний директор ВОІВ.

УЗГОДЖЕНІ ЗАЯВИ ВІДНОСНО ДОГОВОРУ ВОІВ
ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО, ПРИЙНЯТІ
ДИПЛОМАТИЧНОЮ КОНФЕРЕНЦІЄЮ
20 грудня 1996 р.

Коментарі до Узгоджених заяв включені в текст коментарів до відповідних статей, однак для зручності користування коментарем текст Узгоджених заяв наведений далі окремо.

Щодо статті 1(4)

Право на відтворення, як воно визначено в Статті 9 Бернської конвенції, і винятки, що допускаються відносно цього права, повністю застосовується у цифровому середовищі і, зокрема відносно використання творів у цифровій формі. Розуміється, що зберігання твору, що охороняється в цифровій формі в електронному засобі, є відтворенням в контексті Статті 9 Бернської конвенції.

Щодо статті 3

Розуміється, що при застосуванні Статті 3 цього Договору, вираз «країна Союзу» в Статтях 2–6 Бернської конвенції буде читатися так, якби це було посилання на Договірну Сторону цього Договору, при застосуванні тих Статей Бернської конвенції відносно захисту, який надається цим Договором. Розуміється також, що вираз «країна, яка не є учасником Союзу» в цих Статтях Бернської конвенції буде, при таких же обставинах, читатися так, якби це мало відношення до країни, яка не є Договірною Стороною цього Договору, а також вираз «ця Конвенція» в Статтях 2 (8), 2bis (2), 3, 4, 5 Бернської конвенції буде читатися, якби це мало відношення до Бернської конвенції та цього Договору. Нарешті, розуміється, що посилання в Статтях 3–6 Бернської конвенції «громадянин однієї з країн Союзу» буде означати, якщо ці Статті будуть застосовуватися відносно цього Договору, відносно міждержавної організації, яка є Договірною Стороною цього Договору, що мова йде про громадянина однієї з країн цієї організації.

Щодо статті 4

Сфера захисту комп'ютерних програм відповідно до Статті 4 цього Договору, включаючи Статтю 2, співпадає зі Статтею 2 Бернської конвенції і відповідними положеннями Угоди TRIPS.

Щодо статті 5

Сфера захисту компіляції даних (баз даних) відповідно до Статті 5 цього Договору, включаючи Статтю 2, співпадає зі Статтею 2 Бернської конвенції і відповідними положеннями Угоди TRIPS.

Щодо статей 6 і 7

Використані в цих Статтях вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат в контексті зазначених Статей, відносяться виключно до записаних екземплярів, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

Щодо статті 7

Розуміється, що зобов'язання відповідно до Статті 7 (1) не вимагає від Договірної Сторони надавати виключні права на комерційний прокат авторам, які відповідно до законодавства Договірної Сторони, не наділені такими правами відносно фонограм. Розуміється, що це зобов'язання співпадає із Статтею 14 (4) Угоди TRIPS.

Щодо статті 8

Розуміється, що просте надання фізичним особам права на здійснення повідомлення не в повному обсязі співпадає з поняттям повідомлення, яке передбачено цим Договором або Бернською конвенцією. Зрозуміло також, що Стаття 8 ні в якому разі не перешкоджає Договірній Стороні застосувати Статтю 11 bis (2).

Щодо статті 10

Розуміється, що положення Статті 10 дозволяють Договірним Сторонам розширювати щодо цифрового середовища обмеження та винятки в своїх національних законодавствах, які вважаються прийнятними згідно з положеннями Бернської конвенції. Одночасно, ці положення, зрозуміло, дозволяють Договірній Стороні знаходити нові винятки та обмеження, які є прийнятними в цифровому сітьовому середовищі.

Розуміється також, що Стаття 10 (2) не зменшує та не збільшує сферу застосування обмежень та виключень, яка дозволяється Бернською конвенцією.

Щодо статті 12

Розуміється, що посилання на «порушення будь-якого права, що охоплюється цим Договором або Бернською конвенцією» включає як виключні права, так і права на одержання винагороди.

Розуміється далі, що Договірні Сторони не будуть базуватися на цій Статті для знаходження або застосування систем по управлінню правами, які б здійснювали нав'язування формальностей, які недопустимі за Бернською конвенцією та цим Договором, наприклад, забороняючи вільний рух товарів або перешкоджаючи користуванню правами, які передбачені цим Договором.

ВИСНОВОК

Не можна не відзначити, що за ступенем адаптації до сучасних технологій ДАП під час його розробки й прийняття перевершував існуючі національні закони про авторське право.

Ще до набрання чинності ДАП почав безпосередньо впливати на розвиток національного законодавства в багатьох розвинених країнах світу. Саме з урахуванням положень нових «Інтернет-Договорів» ВОІВ (ДАП і ДВФ) в 1998 р. у США був прийнятий спеціальний Закон про авторське право в цифровому тисячолітті (The Digital Millennium Copyright Act — ДМСА), що створило передумови для приєднання США до нових міжнародних угод. Багато в чому аналогічне значення мала прийнята 22 травня 2001 р. Директива ЄС № 2001/29/ЄС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві».

У відповідності зі ст. 20 ДАП повинен був набути чинності через три місяці після того, як ВОІВ одержить тридцятую ратифікаційну грамоту або акт про приєднання, до Договору. Це відбулося 6 грудня 2001 р., коли в результаті приєднання до ДАП Габону було досягнуто необхідне число ратифікацій.

У результаті ДАП набув чинності 6 березня 2002 р., через три місяці після приєднання до нього тридцяти держав-учасниць.

За станом на 25 січня 2008 року до ДАП приєдналися вже 64 держави: Австралія, Албанія, Аргентина, Вірменія, Азербайджан, Бахрейн, Білорусія, Бельгія, Бенін, Ботсвана, Болгарія, Буркіна-Фасо, Гана, Чилі, Колумбія, Коста-Рика, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Домініканська Республіка, Еквадор, Сальвадор, Габон, Грузія, Гватемала, Гвінея, Гондурас, Угорщина, Індонезія, Ямайка, Японія, Йорданія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Малі, Мексика, Монголія, Нікарагуа, Оман, Панама, Парагвай, Перу, Філіппіни, Польща, Катар, Республіка Корея (Південна Корея), Китай, Ліхтенштейн, Республіка Молдова, Монтенегро, Румунія, Сент-Люсія, Сенегал, Сербія та Чорногорія, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Македонія, Того, **Україна**, Об'єднані Арабські Емірати, Сполучені Штати Америки».

Очевидно, що реальна ефективність ДАП у позбавленому кордонів киберпросторі багато в чому залежить від того, наскільки широко його положення будуть визнані країнами в усьому світі.

*Договір
Всесвітньої організації інтелектуальної власності
про виконання і фонограми*

Преамбула

Договірні Сторони,

Бажаючи вдосконалювати та підтримувати охорону прав виконавців і виробників фонограм найбільш ефективним та однаковим шляхом,

Вважаючи за необхідне введення нових міжнародних правил з метою забезпечення адекватного рішення питань, що виникають у зв'язку з економічним, соціальним, культурним та технічним розвитком,

Визнаючи глибокий вплив розвитку та зближення інформаційних та комунікаційних технологій на виробництво та використання виконань і фонограм,

Вважаючи за необхідне збереження балансу між правами виконавців і виробників фонограм та інтересами широкої публіки, особливо в сфері освіти, наукових досліджень та доступу до інформації,

Погодилися на наступне:

Важливе значення для тлумачення положень ДВФ має преамбула, що відображає основну мету і принципи досягнутих в ході Дипломатичної конференції домовленостей. В той же час преамбула, на відміну від прийнятих Узгоджених заяв, є частиною самого Договору.

Преамбула до ДВФ у порівнянні з преамбулою до Римської конвенції 1961 р. (Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення), яка обмежується простою констатацією існуючого у Договірних держав «бажання захистити права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення», містить більш розгорнуті положення. В ній не тільки говориться про бажання найефективніше і одноманітно удосконалювати охорону прав виконавців і виробників фонограм, але вказуються основні причини, які обумовлюють необхідність такого удосконалення охорони на сучасному етапі. До їх числа нарівні з розвитком інформаційних і комунікаційних технологій віднесена і необхідність вирішення більш широкого кола проблем, що виникають «у зв'язку з економічним, соціальним, культурним і технічним розвитком».

Таким чином, не дивлячись на те, що ДВФ часто відносять до числа так званих «Інтернет-договорів» ВОІВ, насправді його прийняття тільки частково пояснюється появою Інтернету і розвитком інформаційних і комунікаційних технологій. Розробка ДВФ повинна була

сприяти вирішенню багатьох задач, а не тільки забезпеченню на міжнародному рівні охорони виконань і фонограм при їх використуванні в комп'ютерних мережах.

В преамбулі до цього Договору спеціально звертається увага на необхідність збереження балансу між охороною прав виконавців і виробників фонограм і врахуванням інтересів публіки, у тому числі пов'язаних із забезпеченням широкого доступу до інформації, як основної умови розвитку освіти, науки і культури в сучасному світі.

ГЛАВА I Загальні положення

Стаття 1

[Відношення до інших конвенцій]

(1) Ніщо в цьому Договорі не применшує існуючі зобов'язання, які Договірні Сторони мають по відношенню одна до одної згідно з Міжнародною конвенцією про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, укладеної в Римі 26 жовтня 1961 року (далі згадується як «Римська конвенція»).

(2) Охорона, надавана згідно з цим Договором, не зачіпає і жодним чином не впливає на охорону авторського права на літературні і художні твори. Відповідно ніяке положення цього Договору не може тлумачитися як таке, що завдає шкоди такій охороні*.

(3) Цей Договір ніяк не пов'язаний з будь-якими іншими договорами і не обмежує будь-які права та зобов'язання, які в них містяться.

В статті визначається відношення ДВФ до інших міжнародних договорів і до охорони авторських прав. Крім того, наголошується, що положення ДВФ не змінюють і не відмінюють зобов'язань, що випливають з Римської конвенції 1961 р. або яких-небудь інших міжнародних договорів. Слід зазначити, що в п. 1 ст. 1 Договору ВОІВ про авторське право (далі — ДАП) вказується, що він є *«спеціальною угодою у розумінні статті 20 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів»* Однак в цьому Договорі ніде не говориться про те, що він є *«спеціальною угодою»* по відношенню до Римської конвенції: *«Договірні*

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 1 (2): Розуміється, що Стаття 1 (2) уточнює взаємозв'язок між правами на фонограми за цим Договором та авторським правом на твори, що втілені у фонограми. У випадках, коли дозвіл вимагається як від автора твору, втіленому у фонограмі, так і від виконавця або виробника, що володіє правами на фонограму, необхідність у наданні дозволу автором не відпадає з тієї причини, що також необхідний дозвіл виконавця або виробника і навпаки.

держави зберігають за собою право укладати між собою спеціальні угоди, якщо такі угоди передбачають надання виконавцям, виробникам фонограм і організаціям мовлення ширші права, ніж ті які надаються даною Конвенцією, або містять інші положення, що не суперечать даній Конвенції». Навпаки, згідно п. 3 ст. 1 ДВФ він визнається взагалі жодним чином не пов'язаним з будь-якими іншими міжнародними договорами.

В той же час, не дивлячись на вказівку відсутності зв'язку між ДВФ і іншими міжнародними договорами, не можна не визнати, що він повністю задовольняє вимогам ст. 22 Римської конвенції, оскільки передбачає у ряді випадків надання виконавцям і виробникам фонограм більш широких прав і не містить положень, що суперечать цій Конвенції. Отже, є всі підстави вважати ДВФ спеціальною угодою по відношенню до Римської конвенції.

Договірні держави визнали необхідним не тільки закріпити в п. 2 ст. 1 положення про те, що охорона, яка надається згідно з цим Договором виконавцям і виробникам фонограм, «не зачіпає і жодним чином не впливає на охорону авторського права» і, що жодне з його положень не повинно трактуватися як підстава для обмеження охорони авторських прав, але і спеціально роз'яснити в Узгодженій заяві до даного пункту взаємозв'язок, що існує між правами на фонограми і правами на твори: *«У випадках, коли дозвіл вимагається як від автора твору, втіленого у фонограмі, так і від виконавця чи виробника, який володіє правами на фонограму, необхідність отримання дозволу від автора не відпадає з причини того, що також вимагається дозвіл виконавця або виробника».*

Крім того, в Узгодженій заяві, зробленій відносно ст. 1, наголошується, що її положення не перешкоджають наданню виконавцям і виробникам фонограм національними законодавствами держав-учасниць ДВФ більш широкого спектру прав, ніж це передбачено безпосередньо Договором.

Стаття 2 [Визначення]

Для цілей цього Договору:

(а) «виконавці» — це актори, співаки, музиканти, танцюристи та інші особи, які грають роль, співають, читають, декламують, грають на музичному інструменті, інтерпретують або іншим чином виконують літературні або художні твори, або вираження фольклору;

(б) «фонограма» означає запис звуків виконання або інших звуків, або відтворення звуків, крім звуків у формі запису, включеного до кінематографічного або іншого аудіовізуального твору*;

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 2 (б): Розуміється, що визначення фонограми, яке міститься в Статті 2 (б), не передбачає того, що права на фонограму

(с) «запис» означає втілення звуків або їх відтворень, яке дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою;

(d) «виробник фонограми» означає фізичну або юридичну особу, яка бере на себе ініціативу та несе відповідальність за перший запис звуків виконання або інших звуків, або відтворень звуків;

(е) «опублікування» запису виконання або фонограми означає надання примірників запису виконання або фонограми публіці за згодою власника прав та за умови, що примірники надаються публіці у розумній кількості*;

(f) «ефірне мовлення» означає передачу засобами недротового зв'язку звуків або зображень і звуків, або їх відтворень для приймання публікою; така передача через супутник також є «ефірним мовленням»; передача кодованих сигналів є «ефірним мовленням», якщо засоби декодування надаються публіці організацією мовлення або за її згодою;

(g) «сповіщення для загального відома» виконання або фонограми означає передачу для публіки будь-яким способом, крім ефірного мовлення, звуків виконання чи звуків або відтворень звуків, записаних на фонограму. Для цілей Статті 15 «сповіщення для загального відома» включає доведення звуків або відтворень звуків, записаних на фонограму, до слухового сприйняття публікою.

Даний Договір багато в чому слідує традиціям, закладеним Римською конвенцією. Так, в ст. 2 наводяться визначення термінів (як це зроблено в ст. 3 Римської конвенції), що використовуються, проте у ряді випадків вони істотно відрізняються від формулювань, що містяться в Конвенції.

При визначенні поняття «виконавці» ДВФ в основному слідує Римській конвенції, згідно ст. 3 (а) якої *«виконавці — означають акторів, співаків, музикантів, танцюристів або інших осіб, які грають роль, співають, читають, декламують, виконують або яким-небудь іншим чином беруть участь у виконанні літературних або художніх творів»*. Проте у визначенні цього терміну, наведеному в цьому Договорі, є дві основні відмінності:

будь-яким чином зачіпаються у зв'язку з їх включенням до кінематографічного або іншого аудіовізуального твору.

* Узгоджена заява стосовно Статті 2 (е): Вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат, в контексті зазначених статей, відносяться виключно до записаних примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

по-перше, в якості однієї з видів дій, що визнаються виконанням, згадується «інтерпретація» (наприклад, «інтерпретація» диригентом виконаного оркестром музичного твору);

по-друге, охорона розповсюджується на випадки виконання не тільки творів, але і так званих «виразів фольклору» (поширений, але не зовсім адекватний переклад цього терміну на російську мову — «*произведения народного творчества*», українською мовою — «твори народної творчості»). Розробники ДВФ цілком обгрунтовано визнали несправедливим виключати з сфери охорони подібні виконання тільки на тій підставі, що вони не мають конкретного автора або їх автор невідомий.

Існує ряд відмінностей між визначенням поняття «фонограма», що наведене в Римській конвенції, згідно ст. 3 (b) якої «*фонограма означає будь-який виключно звуковий запис звуків виконання або інших звуків*», і визначенням, яке міститься в ДВФ. З урахуванням розвитку цифрових технологій при розробці даного Договору у визначенні поняття «фонограма» була включена згадка про «відображення звуків», яка має на увазі представлення звуків у будь-якій цифровій чи іншій формі. Крім того, замість визначення фонограми, як «виключно звукового запису», була запропонована зовсім інша концепція. Так, з даного поняття виключені тільки «*звуки у формі запису, включеного в кінематографічний або інший аудіовізуальний твір*», що дозволить уникнути спірних моментів, розповсюджуючи охорону фонограм на всю решту форм запису звуків (наприклад, коли фонограма представлена у цифровій формі у поєднанні з різноманітними об'єктами авторських і суміжних прав у складі продукту мультимедіа і може відтворюватися разом з ними або окремо від них).

Відповідно до Узгодженої заяви, зробленої відносно ст. 2 (b) ДВФ, будь-яке включення фонограми в аудіовізуальний твір, а також будь-яке використання такої фонограми окремо від аудіовізуального твору повинне здійснюватися на підставі договору з володільцем прав на неї. Це пояснюється тим, що будь-який запис звуків, включених в аудіовізуальний твір (наприклад, запис «саунд-трека» до такого твору), здійснюваний окремо від запису самого аудіовізуального твору, також підпадає під визначення фонограми.

На відміну від Римської конвенції, в ст. 3 (e) якої «*відтворення*» означається як виготовлення одного або декількох екземплярів запису», ДВФ не містить визначення самого поняття «відтворення», хоча з його положень і Узгоджених заяв, зроблених відносно ст. 7, 11 і 16, витікає, що в Договорі цьому поняттю дається більш широке тлумачення.

В той же час, на відміну від Римської конвенції, ст. 2 (c) ДВФ дає визначення поняття «запис», розкриваючи його як будь-яку фіксацію

звуків або їх відображень в будь-якій матеріальній формі (у тому числі в цифровій), яка дозволяє надалі здійснювати їх сприйняття, відтворення або повідомлення за допомогою технічних засобів.

У відповідності до ст. 3 (с) Римської конвенції *«виробник фонограми»* означає *«громадянина або юридичну особу, яка першою записує звуки виконання або інші звуки»*. ДВФ доповнює це визначення згадуванням про можливість запису не тільки звуків, а й їх *«відображень»* (в тому числі в цифровій формі), а також вносить уточнення, згідно якого виробником фонограми визнається не особа, яка першою записує звуки (як це зроблено в Римській конвенції), а особа, *«яка бере на себе ініціативу і несе відповідальність за перший запис звуків...»*. Права на фонограму виникають не у працівника, що здійснює технічні дії по її запису, а у фізичної або юридичної особи, що організувала такий запис, яка проявила необхідну ініціативу, яка вклала сили і кошти в створення фонограми, яка координувала цю діяльність. Хоча вищевикладені положення малися на увазі вже в Римській конвенції, формулювання, що використовується в ДВФ вносить значну ясність в це питання.

Закріплене в ст. 2 (е) ДВФ визначення поняття *«опублікування»* майже не відрізняється від визначення, наведеного в ст. 3 (d) Римської конвенції — *«надання публіці примірників фонограми в достатній кількості»*. Згадка в даному Договорі про те, що опублікуванням вважається не всяке пропонування примірників запису виконання або фонограми, а тільки здійснюване за згодою правоволодільців, у більшості зближує закріплену в ньому концепцію *«опублікування»* з тією, яка встановлюється п. 3 ст. 3 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (далі — Бернська конвенція) відносно опублікування творів.

В Узгодженій заяві до ст. 2 (е) ДВФ наголошується, що для мети даної статті (так само, як і для мети ст. 8, 9, 12 і 13) поняття *«примірник»* і *«оригінал»* застосовуються тільки до таких виражених в матеріальній формі примірників запису виконання або фонограми, які можуть бути випущені в господарський обіг на матеріальних носіях.

Визначення поняття *«передача в ефір»*, що міститься в ст. 2 (f) ДВФ включає три випадки:

— передавання зображень і (або) звуків або їх відображень засобами бездротового зв'язку для прийому публікою (в цій частині визначення в основному співпадає з тим, яке закріплене ст. 3 (f) Римської конвенції, за винятком згадки про *«відображення зображень і звуків»*, обумовленого бажанням врахувати випадки їх представлення в цифровій формі);

— передавання зображень і (або) звуків або їх відображень за допомогою засобів супутникового зв'язку для безпосереднього приймання публікою (при здійсненні передач через супутники прямого мовлення без використання систем спеціального кодування сигналів);

— передавання через супутник кодованих сигналів, яке визнається передаванням в ефір тільки за умови, що організація, яка здійснює таке передавання або треті особи за її згодою надають публіці пристрої декодування, завдяки яким представники публіки можуть приймати зображення і (або) звуки, які передаються.

Наведене в ст. 2 (g) ДВФ визначення поняття «сповіщення для загального відома» по смислу істотно відрізняється від того значення, яке надає йому Бернська конвенція і ДАП.

Так, в ДАП (ст. 8) поняття «сповіщення для загального відома» включає:

— сповіщення для загального відома творів по дротах (передача по кабелю);

— сповіщення для загального відома творів засобами бездротового зв'язку (передача в ефір);

— сповіщення для загального відома творів в інтерактивному режимі (в Інтернеті або за допомогою інших комп'ютерних мереж).

В цьому Договорі в силу прямої вказівки, яка міститься в ст. 2(g), з поняття «сповіщення для загального відома» виключені будь-які випадки «передачі в ефір». Питання про те, чи розглядається в ДВФ «доведення для загального відома», як один із видів «сповіщення для загального відома», викликає дискусію серед спеціалістів. В той же час до «сповіщення для загального відома» у ст. 2(g) ДВФ віднесені такі випадки здійснення «слухового сприйняття публікою» записаних на фонограму звуків, які згідно Бернської конвенції розглядаються, як публічне виконання (ст. 11 і 11ter) чи «публічне повідомлення переданого в ефір твору за допомогою гучномовця або будь-якого іншого апарату, що передає знаки, звуки або зображення» (підпункт (iii) п. 1 ст. 11bis).

Стаття 3

[Особи, які охороняються за цим Договором]

Договірні Сторони надають охорону, передбачену цим Договором, виконавцям і виробникам фонограм, які є громадянами інших Договірних Сторін.

Під громадянами інших Договірних Сторін розуміються ті виконавці або виробники фонограм, які відповідають критеріям надання охорони, передбаченим Римською конвенцією, як нібито всі Договірні Сторони цього Договору були Договірними державами цієї Конвенції. Стосовно зазначених критеріїв Договірні Сторони застосовують відповідні визначення, подані в Статті 2 цього Договору*.

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 3 (2): Для цілей застосування Статті 3 (2) розуміється, що запис означає завершення виготовлення еталонної стрічки («bande-mere»).

Будь-яка Договірна Сторона, використовуючи можливості, передбачені Статтею 5 (3) Римської конвенції, або для виконання положень Статті 5 згаданої Конвенції, Статтею 17 цієї Конвенції подає Генеральному директору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) повідомлення, як передбачено зазначеними положеннями*.

Пункт 1 ст. 3 ДВФ формально закріплює критерії «національності» (громадянства) в якості базового для визначення осіб, які користуються охороною згідно цього Договору. Однак в п. 2 цієї статті зроблене спеціальне застереження про те, що для цілей ДВФ під «громадянами» держав, які беруть в ньому участь, розуміють тих виконавців і виробників фонограм, які б відповідали критеріям надання охорони, передбаченим Римською конвенцією, якщо б всі учасники ДВФ були членами цієї Конвенції.

Таким чином, відповідь на питання про коло осіб, яким повинна надаватися охорона відповідно до ДВФ, може бути отримана на підставі аналізу ст. 4, 5 і 17 Римської конвенції.

Згідно ст. 4 Римської конвенції її учасники, а отже, і всі учасники ДВФ надають виконанням національний режим охорони при дотриманні хоча б однієї з наступних умов:

- виконання має місце в іншій державі-учасниці;
- виконання включено у фонограму, що охороняється;
- виконання, яке не записане на фонограму, розповсюджується шляхом передачі в ефір, що охороняється відповідно до ст. 6 вказаної Конвенції.

Стаття 5 Римської конвенції передбачає, що виробникам фонограм національний режим охорони надається при дотриманні будь-якої з наступних умов:

- виробник фонограми є громадянином або юридичною особою іншої Договірної держави (критерій національної приналежності);
- перший запис звуку був здійснений в іншій Договірній державі (критерій місця першого запису);
- фонограма вперше опублікована в іншій Договірній державі (критерій місця першої публікації), при цьому тими, що охороняються відповідно до даного критерію визнаються і фонограми, вперше опубліковані за межами Договірних держав, але не пізніше 30 днів після цього

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 3: Розуміється, що зазначені в Статтях 5 (а) та 16 (а) (iv) Римської конвенції на «громадянина іншої Договірної держави» при застосуванні до цього Договору буде означати по відношенню міжурядової організації, яка є Договірною стороною цього Договору, громадянина однієї із країн — членів цієї організації.

опубліковані також в одній з Договірних держав (така публікація вважається «одночасною»).

Пункт 3 ст. 5 Римської конвенції допускає для будь-якої Договірної держави можливість відмовитися від застосування критерію місця першої публікації або критерію місця першого запису, а також у ряді випадків можливість використовувати застереження, передбачене ст. 17 даної Конвенції. Пункт 3 ст. 3 ДВФ надає такі ж можливості всім Договірним державам, при цьому порядок застосування відповідних застережень, передбачений Договором і Римською конвенцією, по суті однаковий.

У Узгодженій заяві, зробленій відносно п. 2 ст. 3 ДВФ, роз'яснюється, що для мети застосування положень, що з нього випливають, у тому числі критерію місця першого запису, поняття «запис» означає завершення виготовлення еталонної стрічки («master tape» або «bande-mere»).

Слід також відзначити ще одну Узгоджену заяву, зроблену відносно цієї статті, відповідно до якої у разі приєднання до ДВФ міжурядової організації передбаченої в ньому охороною повинні користуватися всі громадяни Договірних держав такої організації.

Стаття 4

[Національний режим]

Кожна Договірна сторона надає громадянам інших Договірних сторін, як вони визначені в статті 3 (2), такий самий режим, який вона надає своїм власним громадянам відносно виняткових прав, що особливо надаються цим Договором, і права на винагороду, передбаченого в статті 15 цього Договору.

(2) Зобов'язання, передбачене в пункті (1), не застосовується в тому ступені, в якій інша Договірна сторона використовує застереження, що допускаються відповідно до статті 15 (3) цього Договору.

Дана стаття закріплює принцип надання національного режиму охорони, що став останнім часом традиційним для міжнародних договорів в галузі авторського права і суміжних прав. Проте цей принцип має обмежений характер, оскільки Договірна держава зобов'язана забезпечити іноземним фізичним і юридичним особам — володільцям прав на виконання і фонограми, що охороняються відповідно до цього Договору — таку ж охорону, яка надається власним правовласникам, але тільки стосовно:

- тих виключних прав, які спеціально передбачені ДВФ;
- права на винагороду, спеціально передбаченого ст. 15 ДВФ.

Звісно, наведені норми не обмежують можливість надання більш широкій охорони згідно інших міжнародних договорів або національного законодавства, однак, безпосередньо з положень ДВФ цього не випливає. Крім того, п. 2 ст. 4 ДВФ передбачає, що положення п. 1 цієї статті

можуть не застосовуватися будь-якою державою в тому ступені, в якому інша держава використовує допустимі п. 3 ст. 15 даного Договору застереження (стосовно виплати винагороди виконавцям і виробникам фонограм за використання фонограм, які опубліковані в комерційних цілях, для ефірного мовлення або будь-якого сповіщення до загального відома).

ГЛАВА II Права виконавців

Стаття 5

[Моральні права виконавців]

(1) Незалежно від майнових прав виконавця і навіть у разі їх передачі виконавець стосовно своїх незаписаних усних виконань і виконань, записаних на фонограми, має право вимагати бути визнаним як виконавець своїх виконань, крім тих випадків, коли ненадання такого права диктується способом використання виконання, і заперечувати проти будь-якого перекручення, спотворення або інші зміни своїх виконань, які можуть завдавати шкоди його репутації.

(2) Права, які надаються виконавцю згідно з пунктом (1), зберігаються після його смерті принаймні до закінчення дії майнових прав та здійснюються особами або установами, уповноваженими законодавством Договірної Сторони, в якій запитується охорона. Проте ті Договірні Сторони, законодавство яких на момент ратифікації цього Договору або приєднання до нього не передбачає після смерті виконавця охорону всіх прав, викладених у попередньому пункті, можуть передбачити, що деякі з цих прав після смерті виконавця перестають здійснюватися.

(3) Засоби захисту для забезпечення прав, передбачених цією Статтею, регулюються законодавством Договірної Сторони, в якій запитується охорона.

Одна з істотних відмінностей даного Договору від Римської конвенції полягає в тому, що в ньому вперше на міжнародному рівні отримали закріплення особисті немайнові (моральні) права виконавців по відношенню до їх виконань. Положення ст. 5 ДВФ, що закріплює ці права, до певної міри аналогічні положенням ст. 6bis Бернської конвенції, що гарантує охорону особистих немайнових прав авторів.

Слід звернути увагу, що дана стаття ДВФ передбачає достатньо докладну регламентацію охорони особистих немайнових прав виконавців, зокрема:

— право вимагати бути визнаним як виконавець своїх виконань, *«за винятком тих випадків, коли ненадання такого права продиктовано*

характером використання виконання» (очевидно, дане виключення повинне тлумачитися строго обмежувально і застосовуватися тільки в тих випадках, коли зазначення імені виконавця при використанні результатів його творчої діяльності неможливе або, принаймні, вельми утруднено);

— дія особистих немайнових прав виконавців не тільки стосовно записаних на фонограми виконань, але і відносно виконань, які не були записані (так звані «усні виконання»);

— дія особистих немайнових прав виконавця незалежно від його майнових прав і навіть після передачі цих прав, припинення їх дії або смерті виконавця (із застереженням, що допускається п. 2 ст. 5);

— можливість для виконавця заперечувати проти всякого перекручення, спотворення або іншої зміни своїх виконань, здатного завдати шкоду його репутації (аналогічно праву, що надається авторам на захист їх репутації).

Стаття 6

[Майнові права виконавців щодо їх незаписаних виконань]

Виконавці мають виключне право стосовно своїх виконань дозволяти:

(і) ефірне мовлення і сповіщення для загального відома своїх незаписаних виконань, за винятком випадків, коли виконання уже передавалось в ефір;

(ii) запис своїх незаписаних виконань.

Щодо незаписаних виконань дана стаття Договору передбачає надання виконавцям виключного права дозволяти:

— передачу незаписаних виконань в ефір (крім випадків, коли виконання вже передавалося в ефір; одна з причин існування даного виключення полягає в необхідності обліку діючого в багатьох країнах особливого правового режиму відносно ретрансляції переданих в ефір творів і об'єктів суміжних прав);

— повідомлення незаписаних виконань для загального відома (крім випадків, коли виконання вже передавалося в ефір);

— запис незаписаних виконань.

Стаття 7

[Право на відтворення]

Виконавці користуються виключним правом дозволяти пряме або опосередковане (непряме) відтворення своїх виконань, записаних на фонограми, будь-яким чином і в будь-якій формі.

По відношенню до записаних виконань ст. 7–10 ДВФ передбачають для виконавців більш широкий перелік виключних прав:

право на відтворення — виключне право дозволяти пряме або опосередковане відтворення виконань (ст. 7);

право на розповсюдження — виключне право дозволяти розповсюдження оригіналів і примірників виконань, записаних на фонограми, шляхом продажу або іншої передачі права власності (ст. 8);

право на прокат — виключне право дозволяти згідно положень національного законодавства кожної Договірної держави комерційний прокат оригіналів і примірників виконань, записаних на фонограми навіть після їх розповсюдження, здійсненого виконавцем або на підставі його дозволу (ст. 9);

право на сповіщення виконань для загального відома в інтерактивному режимі з використанням Інтернету або інших комп'ютерних мереж (ст. 10).

Слід зазначити, що надання виключних прав на записані виконання супроводжується рядом застережень і роз'яснень.

Так, відносно права на відтворення в спеціальній Узгодженій заяві, зробленій до ст. 7, 11 і 16 ДВФ, передбачено, що дане право, а також допустимі ст. 16 виключення повністю застосовуються в «цифровому середовищі» (тобто по відношенню до записів виконань, представлених в цифровій формі). Крім того, в Узгодженій заяві спеціально обумовлюється, що поняттям «відтворення» охоплюється не тільки створення копії твору в цифровій формі, але навіть зберігання такої копії в цифровій формі в будь-якому електронному засобі. Аналогічні положення містяться в Узгодженій заяві, зробленій відносно ст. 1 (4) ДАП.

Стаття 8

[Право на розповсюдження]

(1) Виконавці користуються виключним правом дозволяти доведення до загального відома оригіналу і примірників своїх виконань, записаних на фонограми, шляхом продажу або іншим шляхом передачі права власності.

(2) Ніщо в цьому Договорі не впливає на свободу Договірних Сторін визначати або не визначати умови, на яких вичерпання права, згаданого в пункті (1), застосовується після першого продажу або іншої передачі права власності на оригінал чи примірник записаного виконання з дозволу виконавця*.

---

* Узгоджена заява стосовно Статей 2 (е), 8, 9, 12 і 13: Вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат, в контексті зазначених статей відносяться виключно до записаних примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

Пункт 2 даної статті передбачає для кожної Договірної держави свободу у визначенні умов, за яких вичерпання виключного права виконавців на розповсюдження настає після першого продажу чи іншого передання права власності на примірник записаного виконання з дозволу виконавця. Договірні держави вправі, зокрема, передбачити, що таке вичерпання настає тільки за умови розповсюдження примірника виконання на визначеній території (наприклад, даної держави чи будь-якої Договірної держави Європейського співтовариства і т. п.).

Під словом «оригінал» і «примірник», які використовуються в ст. 2, 8, 9, 12 і 13 ДВФ, згідно з Узгодженою заявою, яка зроблена стосовно цих статей, розуміють тільки такі примірники виконань, які можуть бути випущені в цивільний обіг у вигляді матеріальних предметів, тобто розповсюджуватися або здаватися в прокат на матеріальних носіях. Це застереження виключає, зокрема, застосування положень про вичерпання прав стосовно будь-яких виконань, відтворених у комп'ютерних пристроях, навіть якщо їх відтворення здійснювалося правомірно.

Стаття 9

[Право на прокат]

1) Виконавці користуються виключним правом дозволяти комерційний прокат для публіки оригіналу і примірників своїх виконань, записаних на фонограми, як це визначено національним законодавством Договірних Сторін, навіть після їх розповсюдження, здійсненого виконавцем або за його дозволом.

(2) Незалежно від положень пункту (1) Договірна Сторона, яка на 15 квітня 1994 року мала і нині має систему справедливої винагороди виконавців за прокат примірників їх виконань, записаних на фонограмах, може зберегти цю систему за умови, що комерційний прокат фонограм не завдає істотної шкоди виключному праву виконавців на відтворення*.

Пункт 2 даної статті передбачає можливість не надавати виключне право на прокат для тих держав, в яких на 15 квітня 1994 р. діяла система справедливої винагороди виконавців за прокат їх виконань. Дане застереження і вказаний строк обумовлені положеннями ст. 14 (4) Угоди про торгові аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS), що входить в пакет документів про створення Світової організації торгівлі.

---

* Узгоджена заява стосовно Статей 2 (е), 8, 9, 12 і 13: Вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат, в контексті зазначених статей відносяться виключно до записаних примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

Стаття 10

[Право зробити записані виконання доступними]

Виконавці користуються виключним правом дозволяти доведення до загального відома своїх виконань, записаних на фонограмах, через дротові або бездротові засоби зв'язку таким чином, що представники публіки можуть отримувати до них доступ із будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором.

Особливий інтерес становлять положення даної статті, спрямовані на забезпечення охорони прав на виконання при їх використанні в умовах комп'ютерних мереж, у тому числі в Інтернеті.

Поява в ДАП і ДВФ особливого виключного права на сповіщення для загального відома обумовлена особливостями інтерактивної передачі творів і об'єктів суміжних прав, які істотно відрізняють даний вид використання від інших способів використання об'єктів, що охороняються авторським і суміжними правами.

На відміну від ст. 8 ДАП, що охоплює будь-які випадки сповіщення творів для загального відома, в тому числі шляхом їх передачі в ефір, по кабелю і сповіщення для загального відома, при розробці ДВФ був застосований інший підхід. Більшість держав виявилися неготовими надати виконавцям і виробникам фонограм виключні права на передачу в ефір і сповіщення по кабелю. Переважно це було обумовлено закріпленим в ст. 12 Римської конвенції правом на винагороду для виконавців і виробників фонограм за сповіщення виконань і фонограм для загального відома (замість надання яких-небудь виключних прав).

В той же час для випадків інтерактивної передачі виконань і фонограм було прийнято рішення не обмежуватися тільки наданням права на винагороду, а закріпити в ст. 10 і 14 ДВФ нове виключне право «дозволяти сповіщення для загального відома... по дротах або засобами бездротового зв'язку таким чином, що представники публіки можуть здійснювати доступ... з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором.

ГЛАВА II

Права виробників фонограм

Стаття 11

[Право на відтворення]

Виробники фонограм мають виключне право дозволяти пряме або непряме відтворення своїх фонограм будь-яким способом і в будь-якій формі*.

---

* Узгоджена заява стосовно Статей 7, 11 і 16: Право на відтворення, як воно визначене в Статтях 7 та 11, і винятки, що допускаються відносно цього права

Виключні права, аналогічні правам виконавців відносно використання їх записаних виконань, передбачені в ст. 11–14 цього Договору для виробників фонограм:

- право на відтворення (ст. 11);
- право на розповсюдження (ст. 12);
- право на прокат (ст. 13);
- право на сповіщення для загального відома (ст. 14).

Відносно виключних прав виробників фонограм діють ті ж Узгоджені заяви, що і відносно прав виконавців, а також застереження і обмеження, багато в чому аналогічні тим, які встановлені в ст. 7–10 даного Договору, що стосуються охорони прав виконавців.

Стаття 12

[Право на розповсюдження]

(1) Виробники фонограм мають виключне право дозволяти доведення до загального відома оригіналу і примірників своїх фонограм шляхом продажу або іншим шляхом передачі права власності.

(2) Ніщо в цьому Договорі не впливає на свободу Договірних Сторін визначати або не визначати умови, на яких вичерпання права, згаданого в пункті (1), застосовується після першого продажу або іншої передачі права власності на оригінал чи примірник фонограми з дозволу виробника фонограми*.

Див. коментар до ст. 11 і 8 цього Договору.

Стаття 13

[Право на прокат]

(1) Виробники фонограм мають виключне право дозволяти комерційний прокат оригіналу або примірників своїх фонограм для публіки навіть після їх розповсюдження, здійсненого виробником або з його дозволу.

(2) Незалежно від положень пункту (1), Договірна Сторона, яка на 15 квітня 1994 року мала і зараз має систему справедливої винагороди виробників фонограм за прокат примірників їхніх фонограм, може

через Статтю 16, повністю застосовуються в цифровому середовищі і, зокрема, відносно використання виконань і фонограм у цифровій формі в електронному засобі є відтворенням в контексті цих статей.

* Узгоджена заява стосовно Статей 2 (е), 8, 9, 12 і 13: Вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат, в контексті зазначених статей відносяться виключно до записаних примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

зберегти цю систему за умови, що комерційний прокат фонограм не завдає істотної шкоди виключним правам виробників фонограм на відтворення*.

Див. коментар до ст. 11 і 9 даного Договору.

Стаття 14

[Право зробити фонограми доступними]

Виробники фонограм мають виключне право дозволяти доведення до загального відома своїх фонограм через дротові і недротові засоби зв'язку таким чином, що представники публіки можуть здійснювати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їхнім власним вибором.

Див. коментар до ст. 11 і 10 цього Договору.

ГЛАВА IV

Загальні положення

Стаття 15

[Право на винагороду за ефірне мовлення і сповіщення для загального відома]

(1) Виконавці та виробники фонограм мають право на одноразову справедливу винагороду за пряме або непряме використання фонограм, опублікованих з комерційною метою, для ефірного мовлення або будь-якого сповіщення для загального відома.

(2) Договірні Сторони мають встановити в своєму національному законодавстві, що одноразову справедливу винагороду вправі вимагати у користувача виконавець або виробник фонограми, або і виконавець і виробник фонограми. Договірні Сторони можуть також встановити в національному законодавстві норми, згідно з якими у разі відсутності угоди між виконавцем і виробником фонограми встановлюються умови, за якими одноразова справедлива винагорода розподіляється між виконавцями і виробниками фонограм.

(3) Будь-яка Договірна Сторона у повідомленні, переданому на збереження Генеральному директору ВОІВ, може заявити, що вона буде застосовувати положення пункту (1) тільки стосовно певних

---

* Узгоджена заява стосовно Статей 2 (е), 8, 9, 12 і 13: Вирази «примірники» та «оригінал та примірники», які є предметом права на розповсюдження та права на прокат, в контексті зазначених статей, відносяться виключно до записаних примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних об'єктів.

видів використання або що вона обмежить їх застосування будь-яким іншим шляхом, або що вона взагалі не буде застосовувати ці положення.

(4) Для виконання положень цієї Статті фонограми, доступні для загального відома через дротові і недротові засоби зв'язку таким чином, що представники публіки можуть отримувати до них доступ із будь-якого місця і в будь-який час за їхнім власним вибором, вважаються як нібито вони були опубліковані з комерційною метою*.*.*.

Найскладнішими для тлумачення і застосування, зазначають російські дослідники-коментарі І. А. Блізнец, Л. І. Подшибіхін, К. Б. Леонтьєв, Н. В. Бузова, є положення ст. 15 даного Договору, що передбачає для виконавців і виробників фонограм особливе право на справедливу винагороду за передачу в ефір і сповіщення для загального відома фонограм, опублікованих з комерційною метою.

Слід відзначити, що дебати і протиріччя, які виникли при прийнятті ст. 15, призвели до того, що щодо неї була зроблена спеціальна Узгоджена заява. В ній, на відміну від інших Узгоджених заяв, не тільки не роз'яснюється зміст даної статті, а навпаки, констатується, що передбачені нею положення *«не являють собою остаточне вирішення питання про рівень прав на ефірне мовлення і сповіщення для загального відома, якими повинні користуватися виконавці і виробники фонограм в цифрову еру»*. Крім того, відзначається, що *«делегатії не змогли досягнути консенсусу з різних пропозицій щодо аспектів виключних прав, які необхідно надати у певних обставинах або щодо прав, які необхідно надати без можливості застережень, і тому залишили це питання для майбутнього вирішення»*.

Права, що передбачаються ст. 15 ДВФ, в деякій мірі аналогічні правам, що містяться в ст. 12 Римської конвенції, тобто йдеться виключно про фонограми, опубліковані з комерційною метою.

Щоправда, згідно Узгодженої заяви, що зроблена стосовно даної статті, її положення не перешкоджають наданню передбачених у ній прав

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 15: Розуміється, що Стаття 15 не є повним вирішенням рівня прав ретрансляції і комунікації на суспільство, яке мають мати виконавці і виробники фонограм у цифрову еру. Делегатії не змогли досягнути консенсусу по різних пропозиціям щодо аспектів виключних прав, які необхідно надати у певних обставинах або щодо прав, які необхідно надати без можливості застережень, і тому залишили це питання для майбутнього вирішення.

** Узгоджена заява стосовно Статті 15: Розуміється, що Стаття 15 не перешкоджає наданню права, передбаченого цією Статтею, виконавцям фольклору та виробникам фонограм, що записують фольклор, якщо такі фонограми не були опубліковані для отримання доходу.

виконавцям фольклору та виробникам фонограм, що записують фольклор, якщо такі фонограми не були опубліковані для отримання доходу. Крім того, будь-яка держава вправі надати у своєму національному законодавстві ширшу охорону виконанням і фонограмам у порівнянні з охороною, яка передбачена положеннями ДВФ, в тому числі по відношенню до кола осіб, які мають можливість скористатися правом на отримання винагороди, встановленої у ст. 15.

Слід відзначити застереження, зроблене в п. 4 даної статті, згідно якого будь-які фонограми, що стали доступними в інтерактивному режимі в Інтернеті або іншій комп'ютерній мережі, для цілей даної статті розглядаються, *«як такі, якщо б вони були опубліковані для комерційної мети»*, хоча це і не відповідає визначенню поняття «опублікування», яке закріплене в ст. 2 (е) ДВФ. Таким чином, будь-яке правомірне розміщення фонограми в комп'ютерній мережі визнається дією, аналогічною її опублікуванню, і наступні передачі в ефір або сповіщення для загального відома такої фонограми згідно з положеннями статті, що коментується, тягнуть зобов'язання щодо виплати винагороди володільцям прав на фонограму і записане на ній виконання.

На відміну від ст. 12 Римської конвенції, яка надає Договірним державам свободу у визначенні того, чи будуть одержувачами передбаченої нею винагороди виконавці і виробники фонограм, або тільки виконавці, або тільки виробники фонограм, п. 1 ст. 15 ДВФ однозначно встановлює, що одержувачами винагороди є обидві ці категорії правоволодільців.

В той же час п. 2 ст. 15 даної статті дозволяє закріплювати в національному законодавстві різні варіанти збору передбаченої цією статтею винагороди з користувачів: виробникам фонограм з подальшою виплатою виконавцям, виконавцям з подальшою виплатою виробникам фонограм, виробникам фонограм і виконавцям спільно або взагалі незалежно один від одного.

Не дивлячись на таку детальну регламентацію положень, пов'язаних з реалізацією права на винагороду за передачу в ефір і сповіщення для загального відома, ДВФ передбачає можливість істотних застережень стосовно даного права, дотримуючись в цьому питанні підходу, закладеному в ст. 16 Римської конвенції.

Пункт 3 ст. 15 надає будь-якій Договірній державі можливість шляхом здачі повідомлення Генеральному директору ВОІВ заявити, що воно за вибором:

- застосовуватиме положення п. 1 ст. 15 тільки відносно деяких видів використання фонограм;

- обмежити застосування цих положень ще яким-небудь чином на свій розсуд;

взагалі не застосовуватиме положення п. 1 ст. 15 і надаватиме передбачене в ньому право на винагороду.

До теперішнього часу з числа держав, що приєдналися до ДВФ, застереження щодо ст. 15 зробили США, Японія і Чилі.

Стаття 16

[Обмеження і винятки]

(1) Договірні Сторони можуть передбачити в своєму національному законодавстві такі види обмежень або винятків щодо охорони прав виконавців і виробників фонограм, які передбачені в їхньому національному законодавстві щодо охорони авторського права на літературні і художні твори.

(2) Договірні Сторони зводять будь-які обмеження або винятки з передбачених цим Договором прав до певних особливих випадків, які не завдають шкоди нормальному використанню виконання або фонограми і необґрунтованим способом не обмежують законних інтересів виконавця або виробника фонограми*^{**,***}.

Стосовно допустимих обмежень і виключень з охорони прав виконавців і виробників фонограм п. 1 даної статті дотримується підходу, що став вже традиційним. Так, кожна Договірна держава вправі встановити у своєму національному законодавстві щодо охорони прав виконавців і виробників фонограм такі ж виключення, які допускаються стосовно охорони авторського права на твори. В п. 2 додатково застерігається, що виключення або обмеження з передбачених ДВФ прав виконавців і виробників фонограм:

- можуть встановлюватися тільки в певних особливих випадках;
- не повинні завдавати шкоди нормальному використуванню виконань і фонограм;
- не повинні призводити до необґрунтованого ущемлення законних інтересів виконавців або виробників фонограм.

Очевидно, що використане в п. 2 даної статті формулювання аналогічне вживаного в п. 2 ст. 9 Бернської конвенції для встановлення так

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 7, 11 і 16: Право на відтворення, як воно визначене в Статтях 7 та 11, і винятки, що допускаються відносно цього права через Статтю 16, повністю застосовуються в цифровому середовищі і, зокрема, відносно використання виконань і фонограм у цифровій формі в електронному засобі є відтворенням в контексті цих статей.

** Узгоджена заява стосовно Статті 16: Узгоджена заява відносно Статті 10 (про обмеження і винятки) Договору ВОІВ про авторське право застосовується, з урахуванням відповідних змін, також до Статті 16 (про обмеження і винятки) Договору ВОІВ про виконання і фонограми.

званого «триступеневого правила перевірки» стосовно виключень з права на відтворення творів, передбаченого даною Конвенцією.

При прийнятті ДВФ стосовно ст. 16 було зроблено Узгоджену заяву, згідно з якою до цієї статті застосовуються положення, що містяться в Узгодженій заяві до аналогічної ст.10 ДАП (з урахуванням особливостей охоронюваних авторським і суміжними правами об'єктів). В Узгодженій заяві до ст. 10 ДАП зазначається, що Договірним державам дозволяється *«переносити і відповідним чином розповсюджувати на цифрове середовище обмеження і виключення в своїх національних законах, які вважаються прийнятними за Бернською конвенцією... визначати нові виключення і обмеження, які придатні в середовищі цифрових комп'ютерних мереж»*.

Таким чином, при ухваленні ДВФ було спеціально відзначено, що загальні положення про можливість встановлення обмежень і виключень з прав виконавців і виробників фонограм повністю застосовні відносно виконань і фонограм, виражених в цифровій формі і використовуваних в Інтернеті або інших комп'ютерних мережах.

Стаття 17

[Строк охорони]

(1) Строк охорони, надаваної виконавцям згідно з цим Договором, триває, принаймні, до кінця 50-річного періоду, відлік якого починається з року, в якому виконання було записано на фонограмі.

(2) Строк охорони, надаваної виробникам фонограм згідно з цим Договором, триває, принаймні, до кінця 50-річного періоду, відлік якого починається з кінця року, в якому фонограма була опублікована, або — у разі відсутності такого опублікування протягом 50 років з дня запису фонограми — 50 років з кінця року, в якому був зроблений запис.

Згідно даної статті мінімально допустимий строк охорони прав виконавців складає 50 років після року, в якому був здійснений запис виконання на фонограму, а виробників фонограм — 50 років після року публікації фонограми або 50 років після року запису фонограми в тому випадку, якщо вона не була опублікована протягом 50 років після її запису.

Слід зазначити, що ст. 14 Римської конвенції передбачає більш короткий мінімальний строк охорони прав на виконання і фонограми — 20 років. Положення ДВФ про строк охорони прав виконавців і виробників фонограм відповідають ст. 14 (5) Угоди TRIPS.

Договірні Сторони передбачають відповідну правову охорону і ефективні засоби правового захисту від обходу існуючих технічних засобів, якими користуються виконавці або виробники фонограм у зв'язку із здійсненням своїх прав відповідно до цього Договору, та які обмежують дію щодо їх виконань і фонограм, які не дозволені виконавцями або виробниками фонограм або не допускаються законом.

При розробці обох так званих «Інтернет — договорів» ВОІВ (ДАП і ДВФ) одним з найпомітніших нововведень стало встановлення особливих зобов'язань стосовно надання захисту від обходу технічних засобів і захисту стосовно інформації про управління правами.

Поняття «технічні засоби захисту» в ДВФ не визначено. «Очевидно, під ними слід розуміти, зазначають російські дослідники-коментатори І. А. Блізнец, Л. І. Подшибіхін, К. Б. Леонт'єв, Н. В. Бузова, *технічні пристрої і їх компоненти, програми для ЕОМ та інші технічні засоби, що використовуються виконавцями і виробниками фонограм у зв'язку зі здійсненням їх прав (наприклад, для контролю доступу до виконань або фонограм) і обмежуючі дії по відношенню до виконань або фонограм, які не дозволені володільцями прав на них або не допускаються законодавством*».

Закон України «Про авторське право і суміжні права» (Ст. 1) чітко визначає «технічні засоби захисту-технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського і суміжних прав».

Всі технічні засоби захисту умовно можна розділити на дві групи:

1) засоби контролю над доступом до твору або об'єкту суміжних прав (наприклад, широко використовувані ключі і паролі, кодуючі і декодуючі засоби та ін.);

2) засоби контролю над відтворенням твору або об'єкту суміжних прав (наприклад, серійні номери, спеціально розроблені формати, засоби контролю наявності правомірно придбаного матеріального носія з відповідною інформацією в пристрої зчитування комп'ютера та ін.).

Ця стаття визначає, що всі Договірні держави зобов'язані забезпечити правову охорону і ефективні засоби правового захисту від обходу таких технічних засобів, тобто від зняття встановлених за допомогою технічних засобів обмежень відносно використання виконань і фонограм або здійснення інших дій, що призводять до порушення належного функціонування таких технічних засобів.

Стаття 19

[Зобов'язання стосовно інформації про управління правами]

(1) Договірні Сторони передбачають відповідні та ефективні засоби правового захисту щодо будь-якої особи, яка свідомо чинить будь-які з нижчезазначених дій, знаючи або, у зв'язку із застосуванням цивільно-правових засобів захисту, маючи належні підстави знати, що така дія може спонукати, дозволяти, сприяти або приховувати порушення будь-якого права, передбаченого цим Договором:

(i) усунення або зміну будь-якої електронної інформації про управління правами без дозволу;

(ii) розповсюдження, імпортування для розповсюдження, передачу в ефір, сповіщення або доведення до загального відома без дозволу виконань, примірників записаних виконань або фонограм, знаючи, що в них без дозволу була усунена або змінена електронна інформація про управління правами.

(2) «Інформація про управління правами» в розумінні цієї статті означає інформацію, яка ідентифікує виконавця, виконання виконавця, виробника фонограми, фонограму, володільця будь-якого права на виконання або фонограму, або інформацію про умови використання виконання і фонограми і будь-які цифри або коди, в яких подана така інформація, коли будь-яка з цих складових інформації, додана до примірника записаного виконання або фонограми, або фігурує у зв'язку із сповіщенням або доведенням записаного виконання або фонограми до загального відома*.

Поняття «інформація про управління правами» визначено в ст. 19 даного Договору.

Стаття 20

[Формальності]

Володіння правами і здійснення прав, передбачених цим Договором, не пов'язані з дотриманням будь-яких формальностей.

На відміну від положень Римської конвенції і Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм, дана стаття встановлює принцип вільного від дотримання будь-яких формальностей надання охорони виконанням

---

* Узгоджена заява стосовно Статті 19: Узгоджена заява відносно Статті 12 (про зобов'язання стосовно інформації про управління правами) Договору ВОІВ про авторське право застосовується, з урахуванням відповідних змін, також до Статті 19 (про зобов'язання стосовно інформації про управління правами) Договору ВОІВ про виконання і фонограми.

і фонограмам, зближуючись в цьому відношенні з аналогічними по суті положеннями Бернської конвенції (п. (2) ст. 5).

Стаття 21

[Застереження]

Згідно з положеннями Статті 15 (3) ніякі застереження до цього Договору не допускаються.

В даній статті спеціально вказується на неприпустимість здійснення будь-яких застережень стосовно передбачених Договором правил, за винятком тих випадків, коли його положення надають Договірним державам можливість робити визначені ним застереження.

Стаття 22

[Застосування в часі]

(1) Договірні Сторони, з врахуванням відповідних змін, застосовують положення Статті 18 Бернської конвенції до прав виконавців і виробників фонограм, передбачених цим Договором.

(2) Незалежно від положень пункту (1) Договірна Сторона може обмежити застосування Статті 5 цього Договору виконаннями, здійсненими після введення в дію цього Договору стосовно цієї Сторони.

Згідно п. 2 ст. 20 Римської конвенції жодна з Договірних держав не зобов'язана застосовувати передбачені нею положення до виконань, які мали місце до дати приєднання такої держави до Римської конвенції, а також до фонограм, які були записані до цієї дати.

Зовсім інший підхід передбачений ст. 22 Договору, яка встановлює застосування щодо охорони прав виконавців і виробників фонограм за аналогією положень ст. 18 Бернської конвенції, в тому числі передбаченого нею так званого «принципу ретроактивної охорони». Згідно цього принципу охороні підлягають всі об'єкти, стосовно яких не вичерпався передбачений строк охорони, в тому числі вперше опубліковані до моменту приєднання відповідної держави до Бернської конвенції, при чому всі можливі виключення з цього правила обмежені спеціальними положеннями даної Конвенції.

Проте п. 2 даної статті Договору допускає можливість додаткового виключення з вказаних вище правил відносно особистих немайнових прав виконавців, оскільки відповідно до його положень будь-яка Договірна держава має право обмежити застосування присвяченої цим правам ст. 5 Договору тільки тими виконаннями, які матимуть місце після приєднання до нього такої держави.

Стаття 23

[Положення про забезпечення прав]

(1) Договірні Сторони зобов'язуються прийняти відповідно зі своїми правовими системами заходи, необхідні для забезпечення застосування цього Договору.

(2) Договірні Сторони забезпечать, щоб в їх законах були передбачені заходи щодо забезпечення прав, які дозволяють ефективно протидіяти будь-яким актам порушення прав, передбачених цим Договором, включаючи термінові засоби для запобігання порушень та засоби як стримуючий засіб від подальших порушень.

Ця стаття Договору виходить з того, що кожна держава відповідно до своєї правової системи самостійно буде вживати заходів, необхідних для застосування його положень і забезпечення ефективної охорони передбачених в ньому прав, включаючи заходи, що є «стримуючим засобом від подальших порушень».

ГЛАВА V

Адміністративні та прикінцеві положення

Стаття 24

[Асамблея]

(1)

(а) Договірні Сторони засновують Асамблею.

(б) Кожна Договірна Сторона може бути представлена одним делегатом, який може мати заступників, радників та експертів.

(с) Витрати кожної делегації оплачуються Договірною Стороною, яка її призначала. Асамблея може звернутися до Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі — ВОІВ) з проханням надати фінансову допомогу для сприяння участі делегацій тих Договірних Сторін, які вважаються країнами, що розвиваються, відповідно до встановленої практики Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй або є країнами, що перебувають у процесі переходу до ринкової економіки.

(2)

(а) Асамблея розглядає питання, які стосуються збереження, розвитку, застосування та функціонування цього Договору.

(б) Асамблея виконує функцію, покладену на неї за Статтею 26 (2), що стосується допуску окремих міжурядових організацій до участі в цьому Договорі.

(с) Асамблея приймає рішення про скликання будь-якої дипломатичної конференції для перегляду цього Договору та видає необхідні

вказівки Генеральному директору ВОІВ про підготовку такої дипломатичної конференції.

(3)

(а) Кожна Договірна Сторона, яка є державою, має один голос і голосує тільки від свого імені.

(б) Будь-яка Договірна Сторона, яка є міжурядовою організацією, може приймати участь у голосуванні замість держав — членів такої організації в кількості голосів, що дорівнює кількості держав — членів такої організації, які є сторонами цього Договору. Будь-яка така міжурядова організація не приймає участі в голосуванні, якщо будь-яка з держав — членів такої організації використовує своє право голосувати, і навпаки.

(4) Асамблея збирається один раз у два роки на чергову сесію, скликувану Генеральним директором ВОІВ.

(5) Асамблея встановлює свої правила процедури, включаючи скликання позачергових сесій, вимоги до кворуму та, на підставі положень цього Договору, необхідну більшість для прийняття різних рішень.

Ця стаття Договору передбачає ряд адміністративних положень, пов'язаних з заснуванням Асамблеї та здійсненням нею своєї діяльності.

Стаття 25

[Міжнародне бюро]

Міжнародне бюро ВОІВ виконує адміністративні функції, які стосуються цього Договору.

Даною статтею закріплено положення про виконання Міжнародним бюро ВОІВ адміністративних функцій стосовно Договору.

Стаття 26

[Право участі в Договорі]

(1) Будь-яка держава — член ВОІВ може стати учасницею цього Договору.

(2) Асамблея може винести рішення про допуск будь-якої міжурядової організації до участі в цьому Договорі, яка заявляє, що вона має компетенцію і власну, обов'язкову для всіх держав — членів такої організації нормативну базу з питань, що регулюються цим Договором, і що вона належним чином уповноважена відповідно до своїх внутрішніх процедур стати учасницею цього Договору.

(3) Європейське співтовариство, зробивши заяву, згадану у попередньому пункті, на Дипломатичній конференції, на якій було прийнято цей Договір, може стати учасником цього Договору.

Можливе коло учасників ДВФ визначається даною статтею, згідно якої учасником даного Договору, так само як і учасником ДАП, може стати будь-яка держава, що є членом ВОІВ, а за певних умов і будь-яка міжурядова організація.

Стаття 27

[Права та обов'язки згідно з Договором]

Якщо в цьому Договорі не передбачено будь-яких спеціальних положень про інше, кожна Договірніа Сторона користується всіма правами та приймає на себе всі зобов'язання, що виходять з цього Договору.

Згідно цієї статті кожна держава, яка приєдналася до ДВФ користується всіма правами і приймає на себе всі передбачені ним зобов'язання.

Стаття 28

[Підписання Договору]

Цей Договір відкритим для підписання до 31 грудня 1997 р. будь-якою державою — членом ВОІВ і Європейським співтовариством.

Дана стаття присвячена питанням підписання ДВФ і визначення дати відкриття його для підписання.

Стаття 29

[Набуття чинності Договором]

Цей Договір набуває чинності через три місяці після подання Генеральному директору ВОІВ на збереження 30 державами документів про ратифікацію або приєднання.

В цій статті визначається порядок набуття чинності Договором.

Див.: Висновок.

Стаття 30

[Дата початку участі в Договорі]

Цей Договір стає обов'язковим для:

(i) 30 держав, зазначених у Статті 29, з дати набуття чинності цим Договором;

(ii) кожної іншої держави після закінчення трьох місяців з дати подання цієї державою для зберігання свого документа Генеральному директору ВОІВ;

(iii) Європейського співтовариства після закінчення трьох місяців з дати подання для зберігання документа про ратифікацію або приєднання, якщо такий документ було подано після набуття чинності цим Договором згідно зі Статтею 29, або трьох місяців після набуття чинності

цим Договором, якщо такий документ було подано для зберігання до набуття чинності цим Договором;

(iv) будь-якої іншої міжурядової організації, яка допущена до участі в цьому Договорі, після закінчення трьох місяців після подання для зберігання її документа про приєднання.

Дата початку участі в ДВФ кожної з держав, що приєднуються і Європейського співтовариства, повинна визначатися відповідно до правил цієї статті Договору.

Стаття 31

[Денонсація Договору]

Будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цей Договір через повідомлення, адресоване Генеральному директору ВОІВ. Будь-яка денонсація вводиться в дію через рік з дати отримання повідомлення Генеральним директором ВОІВ.

Дана стаття містить положення про порядок денонсації ДВФ.

Стаття 32

[Мови Договору]

(1) Цей Договір підписується в одному примірнику англійською, арабською, іспанською, китайською, російською і французькою мовами, причому всі тексти на цих мовах є автентичними.

(2) Офіційний текст на будь-якій мові, крім мов, зазначених у пункті (1), затверджується Генеральним директором ВОІВ на прохання зацікавленої сторони після консультацій зі всіма зацікавленими сторонами. В цьому пункті «зацікавлена сторона» означає будь-яку державу – член ВОІВ, про офіційну мову або одну з офіційних мов якої йдеться, а також Європейське співтовариство та будь-яку іншу міжурядову організацію, яка може стати учасницею цього Договору, якщо йдеться про одну з її офіційних мов.

Дана стаття встановлює ряд положень про мови Договору. Слід зазначити, що одна з мов, на яких підписується ДВФ, – російська.

Стаття 33

[Депозитарій]

Депозитарієм цього Договору є Генеральний директор ВОІВ.

Ця стаття закріплює положення про депозитарій Договору, яким визнається Генеральний директор ВОІВ.

УЗГОДЖЕНІ ЗАЯВИ
ДО ДОГОВОРУ ВОІВ ПРО ВИКОНАННЯ І ФОНОГРАМИ
ПРИЙНЯТІ ДИПЛОМАТИЧНОЮ КОНФЕРЕНЦІЄЮ
20 грудня 1996 р.

Для зручності користування коментарем текст Узгоджених заяв наведено нижче.

Стосовно статті 1

Розуміють, що ст. 1 (2) уточнює взаємозв'язок між правами на фонограми за даним Договором і авторським правом на твори, втілені у фонограмах. У випадку, коли дозвіл вимагається як від автора твору, втіленого у фонограмі, так і від виконавця або виробника, який володіє правами на фонограму, необхідність отримати дозвіл від автора не відпадає з причини того, що також вимагається дозвіл виконавця або виробника, і навпаки.

Далі розуміють, що ніщо в статті 1 (2) не перешкоджає Договірній стороні надавати виключні права виконавцю або виробнику фонограм на додаток до прав, які повинні бути надані за даним Договором.

Стосовно статті 2 (b)

Розуміють, що визначення фонограми, що міститься в статті 2 (b), не передбачає того, що права на фонограму яким-небудь чином зачіпаються у зв'язку з їх включенням в кінематографічний або інший аудіовізуальний твір.

Стосовно статі 2 (e), 8, 9, 12 і 13

Вирази «примірники» і «оригінал і примірники» в значенні цих статей, будучи предметом права на розповсюдження і права на прокат згідно вказаним статтям, відносяться виключно до зафіксованих примірників, які можуть бути випущені в обіг у вигляді матеріальних предметів.

Стосовно статті 3

Розуміють, що вказівка в статтях 5 (a) і 16 (a) (iv) Римської конвенції на «Громадянина іншої Договірної держави» при застосуванні до цього Договору означатиме стосовно міжурядової організації, яка є Договірною стороною цього Договору, громадянина однієї з країн — членів цієї організації.

Стосовно статті 3 (2)

Для мети застосування статті 3 (2) розуміється, що запис означає завершення виготовлення еталонної стрічки («master tape» або «bande-mere»).

Стосовно статі 7, 11 і 16

Право на відтворення, як воно визначено в статтях 7 і 11, і виключення, що допускаються відносно цього права через статтю 16, повністю застосовуються в цифровому середовищі і, зокрема, відносно використання виконань і фонограм в цифровій формі. Розуміється, що зберігання виконання або фонограми, що охороняється, в цифровій формі в електронному засобі є відтворенням в значенні цих статей

Стосовно статті 15

Розуміють, що ст. 15 не являє собою остаточного вирішення питання про рівень прав на ефірне мовлення і сповіщення для загального відома, якими повинні користуватися виконавці і виробники фонограм у цифрову еру. Делегаціям не вдалося досягти консенсуса щодо різноманітних пропозицій стосовно аспектів виключності, яка повинна надаватися за певних обставин, або по відношенню до прав, які повинні надаватися без можливості застережень, і тому це питання було залишено для подальшого вирішення.

Стосовно статті 15

Розуміють, що стаття 15 не перешкоджає наданню права, передбаченого цією статтею, виконавцям фольклору і виробникам фонограм, що записують фольклор, якщо такі фонограми не були опубліковані для комерційної вигоди.

Стосовно статті 16

Узгоджена заява стосовно статті 10 (про обмеження і виключення) Договору ВОІВ про авторське право застосовується з урахуванням відповідних змін також до статті 16 (про обмеження і виключення) Договору ВОІВ про виконання і фонограми.

Стосовно статті 19

Узгоджена заява стосовно статті 12 (про зобов'язання стосовно інформації про управління правами) Договору ВОІВ про авторське право застосовується з урахуванням відповідних змін також до статті 19 (про зобов'язання стосовно інформації про управління правами) Договору ВОІВ про виконання і фонограми.

ВИСНОВОК

Згідно зі ст. 29 Договору, що коментується мав набути чинності через три місяці після отримання ВОІВ тридцятої ратифікаційної грамоти або акту про приєднання. Це відбулося 20 лютого 2002 р., коли після приєднання Гондурасу до Договору було отримано необхідну кількість ратифікацій.

В результаті ДВФ набув чинності 20 травня 2002 р., через три місяці після приєднання до нього тридцятої Договірної держави.

Станом на 25 січня 2008 року до ДВФ приєдналися вже 62 держави: Австралія, Албанія, Аргентина, Вірменія, Азербайджан, Бахрейн, Білорусь, Бельгія, Бенін, Ботсвана, Болгарія, Буркіна-Фасо, Гана, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Домініканська Республіка, Еквадор, Сальвадор, Габон, Грузія, Гватемала, Гвінея, Гондурас, Угорщина, Індонезія, Ямайка, Японія, Йорданія, Казахстан, Киргизстан, Китай, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Малі, Мексика, Монголія, Монтенегро, Нікарагуа, Оман, Панама, Парагвай, Перу, Філіппіни, Польща, Республіка Молдова, Румунія, Сент-Лусія, Сенегал, Сербія і Чорногорія, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Македонія, Того, **Україна**, Об'єднані Арабські Емірати, США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми» № 2732-III від 20 вересня 2001 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 2, ст. 15)
2. Закон України «Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право» № 2733-III від 20 вересня 2001 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 2, ст. 16)
3. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, підписаний в Римі 26 жовтня 1961 року» № 2730-III від 20 вересня 2001 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 2, ст. 3)
4. *David Vaver, Pierre Sirinelli*. Principles of copyright: Cases and materials. — Geneva-WIPO, 2002. — 168 p.
5. *Rafal Golat*. Prawo autorskie i prawa pokrewne. 4 wydanie. — Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2006. — 269 s.
6. Problemy prawa autorskiego. Pod redakcja Janusza Barty // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego. — 2001. — № 78.
7. Focus on Intellectual Property Right //US Department of State, 20067 — 108 p.
8. WIPO Intellectual Property Handbook: Policy Law and Use. — Geneva, WIPO PUBLICATION, № 489(E) — Reprinted, 2006. — 478 p.
9. Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика. — К: Юрінком Інтер, 2003. — 341 с.

10. *Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И.* Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. Науч.-практ. изд. — К: Издательский Дом «Ин Юре», 2000. — 164 с.

11. *Андрощук Г. О.* Приєднання України до міжнародних договорів з інтелектуальної власності стане кроком на шляху до СОТ// Світ. — 2001. — № 37–38. — жовтень.

12. *Андрощук Г. О.* Економічна значимість авторського права // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2008, №1. — С. 8–31.

13. *Андрощук Г. О.* Економічна цінність інтелектуальної власності. // Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія: у 2 ч. — Ч. 1. — К: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — С. 179–204.

14. *Андрощук Г. О.* Економіка інтелектуальної власності як наука // Матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності в Україні», Київ, 21–24 травня 2008 р. — С. 19–27.

15. *Андрощук Г.* Економічне значення індустрії авторського права в Україні // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки», Хмельницький: ХМЦНТЕІ, 2009. — С. 64–72.

16. *Афанасьєва К. О.* Авторське право: Практ. посіб. — К: Атіка, 2006. — 224 с.

17. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. — Женева: Всемирная Организация Интеллектуальной Собственности, 1996. — 58 с.

18. *Близнец И. А., Подшибихин Л. И., Леонтьев К. Б., Бузова Н. В.* Постатейный комментарий к договору ВОИС по авторскому праву // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 4. — С. 2–31.

19. *Близнец И. А., Подшибихин Л. И., Леонтьев К. Б., Бузова Н. В.* Постатейный комментарий к договору ВОИС по исполнением и фонограммам // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2006. — №12. — С. 74–104.

20. *Власюк Н.* Трансформація законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав // Інтелектуальна власність, 2003. — № 11. — С. 3–5.

21. *Гаврилов Э. П.* Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах. Судебная практика. — М.: Экзамен, 2002. — 352 с.

22. *Даценко К.* Авторские права в Интернете защитит закон // Юридическая практика. — 2002. — № 1(211).

23. *Доріс Лонг, Патріція Рей, Жаров В. О., Швелєва Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С.* Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. — К: «К.І.С.», 2007. — 448 с.

24. *Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В.* Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. — К: ЮрінкомІнтер, 2004 — 512 с.

25. *Дроб'язко Р.* Договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право та про виконання і фонограми// Право України. — 1998. — № 12.

26. *Загородній С., Коротаєва Ю.* Інтернет — договори ВОІВ та дискусійні питання авторського права і суміжних прав// Інтелектуальна власність. — 2001. — № 6.

27. Законодавство України про охорону інтелектуальної власності/ Упоряд. Г. О. Андрощук. — К.: Парламентське вид-во, 2002. — 172 с. (Б-ка офіційних видань).
28. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування / Г.О. Андрощук (упорядкування). — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 320 с.
29. *Згуровський М. З., Родіонов М. К., Жилиєв І. Б.* Розвиток інформаційного суспільства в Україні: Правове регулювання у сфері інформаційних відносин. — К.: НТУУ «КПІ», 2006. — 542с.
30. Интеллектуальная собственность (исключительные права): Учебное пособие / Под ред. Н. М. Коршунова. — М.: Эксмо, 2006. — 576 с. — (Российское юридическое образование).
31. *Ідріс К.* Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання. — Женева: ВОІВ, переклад з англійської, Укрпатент, 2006. — 371с.
32. *Калятин В. О.* Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФА. — М., 2000. — 480 с.
33. *Литчик Д.* Авторское право и смежные права. Пер. с фр. — М: Научно-издательский центр «Ладомир».Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
34. *Матлак А.* Цифрове розповсюдження творів та об'єктів суміжних прав у світлі нового законодавчого регулювання// Інтелектуальна власність, 2005. — № 2. — С. 29–39.
35. *Минков А. М.* Международная охрана интеллектуальной собственности. — СПб.: Питер, 2001. — 720 с.
36. *Моргунова Е. А., Рузанова О. А.* Авторское право: Комментарий законодательства. — М: Издательство «Экзамен», 2004. — 272 с.
37. *Пастухов О. М.* Авторське право в Інтернеті. — К.: Школа, 2004. — 144 с. — Бібліогр.: с. 135–143.
38. *Подшибихин Л., Леонтьев К., Бузова Н.* Европейский опыт совершенствования законодательства об авторском праве в эпоху становления информационного общества// Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права, 2001. — № 11. — С. 2–10.
39. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів/ О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; — К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — 696 с.
40. Право інтелектуальної власності: науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України/ За заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. — К.: Парламентське вид-во, 2006. — 432 с.
41. *Сергеев А.П.* Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 752 с.
42. *Скордамалья В.* Право інтелектуальної власності ЄС. Навчальний посібник. — К: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. — 156 с.
43. *Судариков С. А.* Основы авторского права. — Мн.: Амалфея, 2000. — 512 с.
44. *Судариков С.* Гармонизация национального законодательства в области авторского права и смежных прав с новыми международными нормами// Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права, 2001.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ
ЦИФРОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО
ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ***

1.1. Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет (далі — Рекомендації) розроблені відповідно до Договору ВОІВ про авторське право від 20 грудня 1996 року, Договору ВОІВ про виконання і фонограми від 20 грудня 1996 року, Директиви 2001/29/ЄС «Про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві» від 22 травня 2001 року та Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ.

1.2. Рекомендації розроблені з метою створення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав, захисту прав авторів, виконавців та інших суб'єктів, які на законних підставах володіють майновими правами. У Рекомендаціях наведені приклади технічних та організаційних засобів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав, а також особливості захисту авторського права і суміжних прав до їх порушення та особливості захисту авторського права і суміжних прав після їх порушення. Рекомендації сприятимуть діяльності організацій колективного управління майновими правами авторів та виконавців у процесі збору винагороди, розподілу та виплати винагороди за використання об'єктів авторського права і суміжних прав в Інтернеті. Не менш важливе місце в Рекомендаціях належить Інтернет-провайдерам, їх ролі у використанні об'єктів авторського права і суміжних прав, а також договорам, які Інтернет-провайдери укладають з користувачами Мережі.

2. Законодавче регулювання використання об'єктів авторського права і суміжних прав

2.1. Автору належить виключне право дозволяти або забороняти використання твору, якщо інше не встановлено договором чи законом.

---

* Рекомендації розроблені Державним департаментом інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>.

Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором.

2.2. Виконавцеві, виробнику фонограми, виробнику відеограми чи організації мовлення належить виключне право дозволяти або забороняти використання об'єкта суміжних прав, якщо інше не встановлено договором чи законом. Використання записаного виконання або фонограми, відеограми є забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до виконання або фонограми, відеограми з місця та в час, обраних нею.

2.3. Правомірне використання об'єктів авторського права і суміжних прав (в тому числі надання платних послуг користувачам мережі Інтернет із завантаження відповідних файлів) шляхом відтворення (розміщення), надання доступу, продажу, — потребує отримання дозволу від власників виключних майнових прав на твори, виконання, фонограми та відеограми. Ними є суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав (автор, виконавець, виробник фонограми, відеограми).

2.4. Способи використання творів, фонограм, відеограм; переробки творів, зміни форми творів, зміни форми фіксації; передання виключних прав тощо регулюються у договірному порядку з суб'єктами авторського права і суміжних прав або з організаціями колективного управління майновими правами зазначених суб'єктів.

3. Способи захисту авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет

3.1. Ідентифікація об'єктів авторського права і суміжних прав.

Ідентифікаційний код ISBN (Міжнародний стандартний книжковий номер) призначений для захисту фонограм; **ISAN** — номер, розроблений на Міжнародній конференції товариств авторів і композиторів (CISAC) і дозволяє ефективно захищати фільми та інші аудіовізуальні твори; цифровий ідентифікатор DOI, супроводжує твори або їхні частини, дозволяючи тим самим простежити «долю» об'єкта в торговельному обігу; існують й інші програмні коди, що дають можливість порушити цілісність твору при неправильному його використанні.

3.2. **Цифровий підпис.** Суть цифрового підпису полягає в тому, що він дозволяє ідентифікувати справжнього автора того або іншого твору, тим самим знімаючи в контрагента будь-які сумніви про те, з ким він має справу.

3.3. **Цифрові марки.** Найпоширенішою є система так званих «цифрових водяних знаків», впроваджуваних у твори (тексти, графічні зображення і т. п.) у Мережі. Їх перевага полягає в тому, що при звичайному

візуальному розгляді зображення користувач не бачить яких-небудь закодованих позначень — знака копірайта ©, імені автора, року видання. Але потім при застосуванні певного програмного засобу можна довести, що файли містять додаткову інформацію, що вказує на особу, яка її записала. Можливе і застосування спеціальних «відбитків» — вони також дозволяють контролювати використання творів в інформаційних мережах, а при виявленні порушень авторського права і суміжних прав, забезпечувати належну доказову базу в суді.

3.4. Обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, наприклад, бази даних комерційних сайтів і деяких електронних бібліотек та архівів доступні тільки за попередню плату. Можливе застосування «цифрових конвертів», що передбачають укладання угоди із власниками тих або інших ресурсів у Мережі.

3.5. **Методи криптографічного перетворення матеріалів**, такі як шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів (наприклад, система — SCMS, що дозволяє виготовити одну копію документа й унеможливує подальше копіювання цього примірника).

3.6. **Метод антикопії, або антикопіювання.** Суть полягає в тому, заборона робити копії, — що на CD-ROM ставиться своєрідний зашліф

3.7. **Створення web-депозитаріїв**, що дозволяють фіксувати об'єкти інтелектуальної власності у мережі Інтернет і закріплювати їх правовий статус, інакше кажучи, які визначають, що та кому належить.

3.8. **Метод перехресного субсидування** при використанні об'єктів авторського права та суміжних прав. За загальним визначенням, перехресне субсидування це:

а) практика фіксації цін на рівні, який перевищує загальні середні витрати на виробництво товарів і послуг у певній галузі за рахунок перерозподілу цінового навантаження серед різних груп споживачів;

б) надання фірмою внутрішніх субсидій на виробництво одних товарів або одним підрозділом за рахунок прибутку від інших товарів, діяльності інших підрозділів.

4. Особливості захисту авторського права і суміжних прав до їх порушення та особливості захисту авторського права і суміжних прав після їх порушення.

4.1. Контроль власників авторського права і суміжних прав за використанням об'єктів в мережі Інтернет полягає в наступному:

— **Обмежена функціональність.** За такого підходу, власник авторського права надає користувачеві примірник твору, який має функціональні обмеження. Такий підхід є одним із шляхів впровадження в життя таких бізнес-моделей як «спробуй, перед тим, як купити» та «продавай поліпшені версії».

— **«Годинникова бомба».** Аналогічно до прийому з функціональними обмеженнями, за цього підходу власник авторських прав розповсюджує функціонально повноцінний об'єкт інтелектуальної власності, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим. Один з варіантів такого підходу передбачає закриття продавцем доступу до твору після певної кількості користувань (наприклад, після перегляду комп'ютерного файлу 10 разів його буде неможливо більше подивитися).

— **Захист від копіювання.** За цього підходу продавець обмежує кількість разів, коли комп'ютерний файл може бути скопійований. Захист від копіювання був нормою в 1980-х роках, але пізніше вийшов з ужитку значною мірою тому, що користувачі скаржились на незручність, а також тому, що захист копії можна було досить легко «зламати».

— **Криптографічні конверти.** Криптографічні конверти — це програмне забезпечення, яке зашифровує твори так, що доступ до них може бути отриманий лише із застосуванням належного ключа до шифру. Програми, що здійснюють таку операцію, часто називають торговою маркою фірми ІВМ «cryptolopes». Власники прав можуть захищати свої права на твори, розповсюджуючи їх у криптографічних конвертах і вимагаючи від користувачів плати за ключі, за допомогою яких твір можна «вийняти» з «конверта».

— **Контракти.** Одним із найефективніших та, на жаль, недооцінених правовласниками засобів запобігання порушенню їхніх прав є контракти. За правильного оформлення контракти можуть надати власникам авторського права і суміжних прав ширше повноваження щодо контролю за використанням їхніх творів ніж ті, що надаються їм відповідно до законодавства.

— **Запобіжні заходи.** Законодавством держав-членів Світової організації торгівлі (СОТ) мають бути передбачені процедури, які передбачають ефективні дії проти будь-якого порушення прав інтелектуальної власності, в тому числі термінові заходи, та способи захисту прав, які стримують від подальших порушень. Такі процедури держави-члени СОТ зобов'язує встановити стаття 41(1) Угоди TRIPS, яка є обов'язковою для підписання всіма членами організації.

4.2. Методи для перевірки кількості випадків використання творів, розміщених в Інтернеті, та стягнення платні за таке використання:

— **Коди доступу.** Багато із засобів запобігання порушенням авторського права і суміжних прав на розміщені в Інтернеті твори, доступних їхнім власникам, можуть застосовуватися у поєднанні з кодами доступу. Такі коди дозволяють користувачам «вимикати» такі захисні механізми, як «годинникові бомби» та функціональні обмеження, «вбудовані» в твори.

— **Конверти управління правами.** Як і у випадку криптографічних конвертів, власник авторського права і суміжних прав розміщує твір у

спеціальний програмний «конверт». Однак, за даного підходу «конверт» періодично зв'язується із сервером продавця для перевірки дотримання заданих ним параметрів використання твору.

— **Апаратні засоби.** Методи захисту від копіювання, засновані на апаратних засобах, вимагають від користувача придбання і встановлення певного пристрою. Наприклад, при застосуванні підходу на основі дебетової картки користувач купує картку, на яку записується інформація про сплату ним певної суми та після інсталяції якої вона автоматично дебетується під час використання творів її власником. За підходу на основі «супер-розподілу» апаратний засіб рахує епізоди використання творів і автоматично дебетує рахунок, який підтримується на центральній базі. Таким чином, навіть коли користувач отримав копію твору від третьої особи, апаратний засіб може забезпечити платежі власнику авторського права і суміжних прав.

— **Виконувані програми.** Виконувані програми, що завантажуються з Інтернету, такі, як Java applets та ActiveX scripts, є частками інформації, яка передається із серверу продавця на комп'ютер користувача за принципом «використай та викинь». Інакше кажучи, виконувана програма працює під час конкретного сеансу зв'язку та стирається з оперативної пам'яті комп'ютера по його закінченні. Випадки використання виконуваних програм, а значить, і інформації із серверу продавця, легко піддаються обчисленню, оскільки ці програми мають завантажуватися у комп'ютер користувача під час кожного сеансу зв'язку.

— **Централізоване обчислення.** За такого підходу всі виконувані програми, що не є частиною інтерфейсу комп'ютера користувача, залишаються на сервері продавця. Через це комп'ютер користувача повинен встановлювати контакт з сервером щоразу, як використовується програма, що дозволяє центральному комп'ютеру обчислювати кількість сеансів доступу. Централізоване обчислення фактично є спадщиною ранньої доби комп'ютерної техніки, коли обчислювальна потужність персональних комп'ютерів клієнтів була такою малою, що вони змушені були використовувати потужності центрального комп'ютера.

— **Цифрові сертифікати.** При застосуванні технології цифрового підпису сертифікаційний орган видає користувачеві електронний файл — цифровий сертифікат, яким користувач посвідчується як власник публічного ключа. Проте, цифрові сертифікати можуть використовуватися для посвідчення більшої інформації, ніж просто особи тих, кому їх було видано. Наприклад, вони можуть посвідчувати права, що належать певній особі. Таким чином, продавці можуть користуватися цифровими сертифікатами для контролю доступу до системних ресурсів, у тому числі файлів, що містять твори, надаючи доступ до файлів користувачам, які можуть пред'явити цифровий сертифікат з зазначеними

в ньому правами (наприклад, право на доступ, завантажування, перегляд тощо) та термінами їх дії. Отримати цифровий сертифікат користувач може як від продавця, так і від третьої особи.

— **Клірингові центри.** За такого підходу власники авторського права і суміжних прав на розміщені в Інтернеті твори надають кліринговим центрам повноваження з ліцензування своїх прав на твори. Користувач сплачує збір за видачу ліцензії такому кліринговому центру, а той в свою чергу розподіляє отримані кошти серед власників прав.

— **Продаж фізичних копій.** Продаж фізичних, чи «жорстких», копій лишається високоефективним способом обчислення кількості випадків використання творів, навіть тих, що є доступними через Інтернет. У той час, як електронне розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності має багато переваг, досі лишаються численні переваги придбання фізичних копій творів, наявних в Інтернеті.

5. Організації колективного управління в процесі охорони та захисту прав творців в мережі Інтернет

5.1. Оформлення організацією колективного управління взаємовідносин з суб'єктами авторського права і суміжних прав. Видом такого оформлення може бути договір приєднання, аналогічний ліцензіям GNU, Creative Commons, але з положеннями про добровільну винагороду. Правовласникам можуть пропонуватися декілька варіантів таких договорів, але будь-який із них має передбачати певний мінімум прав для користувачів: вільне відтворення, розповсюдження, добровільна винагорода. Договір включатиме положення щодо порядку збору, розподілу і виплати винагороди та інші положення.

5.2. Створення ідентифікаторів, що є реквізитами певної роботи (твору, фонограми тощо) — це можуть бути числа або назва твору, автора, виконавця, іншого правовласника.

Можлива наявність кількох видів ідентифікаторів:

— За творами — в такому разі слід присвоювати ідентифікатор кожному окремому твору.

— За альбомом — у музичній сфері.

— За суб'єктом — винагорода за діяльність гурту, виконавця, актора, виробника фонограм тощо в цілому, тобто за всю творчу діяльність.

5.3. **Перехоплення ідентифікаторів.** Певну небезпеку становитиме можлива підміна справжніх ідентифікаторів, у результаті чого винагорода буде надходити неналежному набувачеві.

Для протидії необхідно створити зручну систему верифікації, тобто користувач повинен мати можливість перед здійсненням оплати перевірити справжність ідентифікатора (SMS на офіційний номер проекту з автоматичною відповіддю або ввести ідентифікатор у поле верифікації на офіційному сайті проекту, або інша аналогічна дія).

5.4. **Текст ліцензії для користувачів.** Він може існувати як складова мультимедійного файлу (наприклад, ID3-tag), подаватися окремим текстовим файлом або повідомлятися гіперпосилання, за яким в мережі Інтернет можна ознайомитися з повним текстом ліцензії та перевірити, що певний правовласник справді приєднався до умов відповідної ліцензії для розповсюдження твору чи об'єкта суміжних прав. Важливо визначити, які конкретні дії користувача будуть акцентом (аналогом підпису) відповідного договору (ліцензії).

5.5. **Процес збору винагороди.** Цей етап, очевидно, краще автоматизувати за допомогою саме послуг фінансових посередників. Їх зацікавленість полягатиме в одержанні певного відсотку від збору коштів, що сплачуються користувачами як добровільна винагорода. Для цього необхідно укласти договір між ОКУ та відповідною фінансовою установою.

5.6. **Процес розподілу винагороди.** Деякі питання щодо розподілу винагороди врегульовуються ще на етапі укладення угоди між суб'єктами авторського права і суміжних прав та ОКУ. Дані суб'єкти мають передбачити відсоткове співвідношення стосовно розподілу між ними винагороди, зібраної за використання окремого об'єкта авторського права, суміжних прав, альбому, творчості в цілому. Але таке співвідношення може переглядатися через певний проміжок часу за взаємною домовленістю між зазначеними суб'єктами. Можна ввести й об'єктивний фактор — коли на співвідношення впливатимуть преференції користувачів: вони при оплаті зазначатимуть свій варіант відсоткового співвідношення або суб'єкта (чи кількох суб'єктів), якому (яким) користувачі хочуть спрямувати більшу частку винагороди.

5.7. **Процес виплати винагороди.** У договорі між суб'єктами авторського права та суміжних прав з ОКУ обумовлюватиметься мінімальна сума, яка підлягає виплаті зазначеним суб'єктам при її накопиченні. Можливі регулярні за вимогою суб'єктів, — виплати та позапланові

5.8. **Платіжні системи.** Необхідно передбачити способи платежів, зручні для користувачів, тобто, неперекладні складними процедурами. Як відомо, для реєстрації у певних сервісах, спільнотах або здійсненні електронних платежів необхідний мінімум обов'язкових даних (логін, пароль тощо). У цих системах діятиме такий самий принцип. Додаткові ж опції, направлені на з'ясування певних преференцій, будуть виставлені як оптимальні за замовчуванням, але користувач зможе їх персоналізувати: бажання відображати в загальному доступі інформацію про здійснені платежі (це ніби декларація конкретного користувача про підтримку конкретного творчого працівника, який, у свою чергу має визначитися, чи робити дану інформацію загальнодоступною), бажана перевага на користь певного суб'єкта під час розподілу винагороди тощо. Пропонуються деякі способи платежів.

SMS-платежі. Користувач надсилає з мобільного телефону текстове повідомлення з ідентифікатором і додатковою інформацією щодо винагороди. Відповідні кошти знімаються з «мобільного» рахунку користувача і переводяться на віртуальний рахунок суб'єкта прав, що управляється ОКУ. Як варіант гроші після оподаткування винагороди можуть переводитися на «мобільний» рахунок суб'єкта прав.

Платіжні картки. Продаж платіжних карток певного номіналу (5, 10...100 грн тощо). Купуючи їх, користувач поповнює свій віртуальний рахунок на зазначену на картці суму. Користувач може у будь-який час дистанційно (Інтернет, платіжний термінал) перерахувати певну суму коштів на віртуальний рахунок суб'єкта права, що управляється ОКУ. Як варіант, після вирахування податків суб'єкт права отримує гроші на такий самий віртуальний рахунок.

Платіжні термінали (наприклад, «i-box»). Маючи готівку, завжди можна сплатити винагороду у місцях, де встановлені такі термінали (ринки, супермаркети тощо).

Інтернет-гроші (наприклад, PayPal, Web-Money тощо). Зручний спосіб оплати, якщо допустимими будуть платежі, при яких користувач знаходиться в країні, іншій, ніж ОКУ або якщо користувач призвичаївся до таких «віртуальних грошей» і має відповідний рахунок з коштами на ньому.

Кредитні картки. Цей спосіб розрахунків є давно звичайним на Заході. У нас його популярність невпинно зростає. Кредитні картки використовуються для зняття коштів із банківського рахунку. Разом з тим, більше опцій в управлінні цим рахунком існує при роботі через мережу Інтернет, і останнім часом таке управління рахунком набуває популярності.

5.9. Строк дії договору правовласників з ОКУ щодо вільного розповсюдження і збору добровільної винагороди починається з моменту укладання договору. Договір може бути достроково припинений з ініціативи правовласника (правовласників), після чого забороняється вільне розповсюдження відповідних примірників.

5.10. Міжнародні зв'язки. Хоча вільне розповсюдження планується здійснювати переважно шляхом вільного завантаження файлів із мережі Інтернет, що передбачає відсутність національних кордонів для користувачів, все ж, може виявитися неможливим існування єдиної структури глобального масштабу (територіальний принцип діяльності ОКУ), тому ОКУ різних країн мають укласти взаємні угоди про збір і передачу добровільної винагороди для іноземних респондентів.

5.11. Розмір виплати авторської винагороди за створення і використання твору встановлюються в авторському договорі або у договорах, що укладаються за дорученням суб'єктів авторського права і суміжних прав

організаціями колективного управління з особами, які використовують твори:

— за публічне сповіщення через мережу Інтернет творів науки, літератури і мистецтва, у тому числі комп'ютерних програм та баз даних: 5 відсотків доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої відбувається публічне сповіщення творів;

— за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і (або) відеограмах та їх примірників: 2,5 відсотки доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання виконань;

— за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет фонограм, відеограм, опублікованих без комерційної мети: 2,5 відсотки доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання фонограм, відеограм.

— за публічне сповіщення (публічне повторне сповіщення) шляхом трансляції і ретрансляції зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах виконань, а також безпосередньо фонограм і (або) відеограм, опублікованих з комерційною метою, їх примірників через Інтернет сплачується 5 відсотків доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання об'єктів суміжних прав.

6. Роль Інтернет-провайдерів у механізмі регулювання використання об'єктів авторського права і суміжних прав

З метою дотримання міжнародного та національного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав Інтернет-провайдери у своїй діяльності можуть керуватися наступними положеннями.

6.1. Укладання цивільно-правового договору Інтернет-провайдерів з користувачами мережі Інтернет.

6.2. Доповнення договору про надання провайдерських послуг розділом «Використання об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет».

6.3. Визначення в розділі «Використання об'єктів авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет» умов відтворення (розміщення), використання та продажу об'єктів авторського права і суміжних прав.

6.4. Обов'язковою умовою укладання договору про надання провайдерських послуг повинна бути згода користувачів на укладання договорів із організаціями колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.

6.5. Зазначення в договорі про надання провайдерських послуг розмірів виплати авторській винагороди за:

— публічне сповіщення через мережу Інтернет творів науки, літератури і мистецтва, у тому числі комп'ютерних програм та баз даних:

5 відсотків доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої відбувається публічне сповіщення творів;

— публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і (або) відеограмах та їх примірників: 2,5 відсотки доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання виконань;

— публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет фонограм, відеограм, опублікованих без комерційної мети: 2,5 відсотки доходів, одержаних з того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання фонограм, відеограм.

— публічне сповіщення (публічне повторне сповіщення) шляхом трансляції і ретрансляції зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах виконань, а також безпосередньо фонограм і (або) відеограм, опублікованих з комерційною метою, їх примірників через Інтернет сплачується 5 відсотків доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання об'єктів суміжних прав.

6.6. Визначення в договорі про надання провайдерських послуг відповідальності користувачів за неправомірне використання об'єктів авторського права і суміжних прав згідно з чинним законодавством України.

6.7. Укладання договорів Інтернет-провайдерів з організаціями колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав про виплату провайдерами добровільної винагороди.

6.8. Включення у вартість провайдерських послуг сум, що підлягають виплаті організаціям колективного управління.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ВІЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

1. Загальні положення

Ці Рекомендації пропонуються авторам (у тому числі співавторам), розповсюджувачам, користувачам комп'ютерних програм вільного користування й розроблені з урахуванням норм Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996, Цивільного кодексу України (далі — Кодекс), Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2002 № 247-р «Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням», розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 № 1588-р «Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом», постанов Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір», «Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади» від 10.09.2003 № 1433, «Про затвердження Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади» від 04.03.2004 № 253, наказів Міністерства освіти і науки України від 08.01.2003 № 8 «Про утворення Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення» та від 02.12.2004 № 903 «Про затвердження Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах».

2. Визначення термінів та режиму правової охорони комп'ютерних програм

У цих Рекомендаціях терміни вживаються в такому значенні:

вільна публічна ліцензія — загальнодоступний договір приєднання, що надає особі, яка приєдналася до такого договору, безоплатний дозвіл на таке: використання комп'ютерної програми з будь-якою метою; доступ до вихідного коду; будь-які дослідження механізмів функціонування програми; використання механізмів (принципів) функціонування будь-яких довільних частин коду програми для створення інших програм та (або) адаптації до потреб користувача; відтворення комп'ютерної програми й розповсюдження її примірників будь-яким способом та в будь-якій формі; внесення змін і вільне розповсюдження як оригінальної комп'ютерної програми, так і зміненої, на тих самих умовах, під які підпадає оригінальна комп'ютерної програма, якщо інше не передбачено

ліцензією; договір приєднання — договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому без права запропонувати свої умови договору;

комп'ютерна програма вільного користування (вільне (відкрите) програмне забезпечення) — комп'ютерна програма, яка розповсюджується на умовах договору приєднання (вільної публічної ліцензії), що надає особі, яка приєдналася до такого договору, безоплатний дозвіл на таке: використання комп'ютерної програми з будь-якою метою; доступ до вихідного коду; будь-які дослідження механізмів функціонування програми; використання механізмів (принципів) функціонування будь-яких довільних частин коду програми для створення інших програм та (або) її адаптації до потреб користувача; відтворення комп'ютерної програми та розповсюдження її примірників будь-яким способом та в будь-якій формі; внесення змін і вільне розповсюдження як оригінальної комп'ютерної програми, так і зміненої, на тих самих умовах, під які підпадає оригінальна комп'ютерної програма, якщо інше не передбачено ліцензією; контрольна марка — спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист; примірник комп'ютерної програми вільного користування — це копія комп'ютерної програми вільного користування, яка виконана в будь-якій матеріальній формі.

Інші терміни використовуються в значенні, визначеному в Кодексі, Законах України «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», інших актах законодавства України та міжнародних договорах, до яких приєдналася Україна.

Відповідно до статті 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, стороною якого є Україна, комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні Статті 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Така охорона застосовується до комп'ютерних програм незалежно від способу або форми їх вираження.

3. Використання вільних публічних ліцензій як договору приєднання з точки зору вітчизняного законодавства у сфері авторського права

Комп'ютерні програми вільного користування супроводжуються вільними публічними ліцензіями, які є договорами приєднання.

Стаття 634 Кодексу передбачає можливість використання договору приєднання в цивільних правовідносинах.

Вільні публічні ліцензії передбачають приєднання до них шляхом вчинення певних дій (зокрема відтворення, модифікації, розповсюдження комп'ютерної програми), які виражають волю особи установити правовідносини, тобто приєднатися до умов вільної публічної ліцензії.

Частина 1 статті 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон) встановлює, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору.

Використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору, за винятком випадків, передбачених статтями 21–25 Закону.

Згідно з частиною першою статті 639 Кодексу договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом.

Стаття 33 Закону встановлює вимоги до договорів на право використання творів. Зокрема, ця стаття містить вимогу про те, що договори про передачу прав на використання творів укладаються в письмовій формі.

Частина 2 статті 1107 Кодексу передбачає, що договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладається в письмовій формі.

Відповідно до статті 207 Кодексу правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Договір про передачу прав на використання творів вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх істотних умов (строку дії договору, способу використання твору, території, на яку поширюється передане право, розміру та порядку виплати авторської винагороди, а також інших умов, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути надана згода).

Стосовно таких умов договору, як строк, територія та винагорода в контексті вільних публічних ліцензій, слід враховувати положення статті 1109 Кодексу (у разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України), статті 1110 Кодексу (у разі відсутності в ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права

на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років. Якщо за шість місяців до закінчення зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час), а також частини 4 статті 12 Кодексу (особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом).

4. Спеціальні норми вітчизняного законодавства, які регулюють використання комп'ютерних програм вільного користування

Закон, регулюючи правовідносини щодо використання комп'ютерних програм, не містить спеціальних визначень та норм відносно комп'ютерних програм вільного користування, вільного (відкритого) програмного забезпечення тощо. Але на рівні підзаконних нормативно-правових актів існують окремі визначення та норми щодо цих видів комп'ютерних програм.

Концепція Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 № 1588-р, розмежовує програмне забезпечення на пропрієтарне (яке відповідно до ліцензій містить обмеження щодо його копіювання та модифікації) і програмне забезпечення з відкритим кодом, яке розповсюджується на умовах ліцензування, що не обмежує право використання такого програмного забезпечення, зокрема його копіювання та модифікацію.

Згідно з пунктом 6 Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1433, придбання органами виконавчої влади комп'ютерних програм здійснюється з урахуванням потреби. При цьому придбаваються виключно ліцензійні примірники таких програм або примірники програм вільного використання, які повинні бути забезпечені документацією, що підтверджує правомірність їх використання згідно з ліцензією або належність до комп'ютерних програм вільного використання.

Пункт 1.1. Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 02.12.2004 № 903, містить визначення поняття «комп'ютерна програма вільного користування», яке було взято за основу цих Рекомендацій.

Пункт 3.1. зазначених вище Правил визначає умови придбання комп'ютерної програми вільного користування, використані для цілей розділу 7 цих Рекомендацій.

5. Рекомендації щодо підтвердження правомірності використання комп'ютерних програм вільного користування

У разі придбання комп'ютерних програм вільного користування за рахунок державних коштів, за рахунок коштів юридичних/фізичних осіб чи в разі отримання таких комп'ютерних програм на безоплатній основі користувачі повинні:

отримувати комп'ютерні програми, які мають бути забезпечені договором, що підтверджує їх належність до комп'ютерних програм вільного користування;

отримувати від постачальника документальне підтвердження правомірності використання комп'ютерних програм, зокрема договір щодо їх належності до комп'ютерних програм вільного користування.

Цей договір є примірником (електронним, у тому числі в складі комп'ютерної програми, та/або паперовим) вільної публічної ліцензії або містить посилання на її офіційний текст, який знаходиться в загальному доступі в мережі Інтернет.

Умови приєднання до вільної публічної ліцензії визначаються у відповідній ліцензії.

Текст вільної публічної ліцензії може бути викладений мовою оригіналу або у вигляді, локалізованому постачальником, якщо така можливість передбачається ліцензією. Електронний примірник вільної публічної ліцензії, що не входить до складу комп'ютерної програми, надається як електронний документ.

Підтвердженням правомірності використання комп'ютерної програми вільного користування є факт приєднання до неї шляхом вчинення певних дій (зокрема відтворення, у тому числі запис у пам'ять комп'ютера, модифікація, розповсюдження комп'ютерної програми), а також наявність зазначених вище документів.

Будь-який постачальник комп'ютерних програм вільного користування має право отримувати плату за продаж користувачеві примірників комп'ютерних програм вільного користування, а також надання супутніх послуг: установку, локалізацію, технічну підтримку тощо, — якщо це передбачено умовами вільної публічної ліцензії.

Документи про оплату примірника комп'ютерної програми, а також надання послуг з установлення та підтримки комп'ютерної програми вільного користування, можуть використовуватися в разі виникненні спорів щодо якості матеріального носія, на якому записаний примірник відповідної комп'ютерної програми, та якості зазначених послуг.

Правомірним використанням комп'ютерної програми вільного користування вважається також отримання користувачем за угодою з постачальником послуги із завантаження примірника такої комп'ютерної

програми з комп'ютерної мережі (зокрема мережі Інтернет) та встановлення на комп'ютер замовника.

6. Питання отримання контрольних марок для маркування примірників комп'ютерних програм вільного користування в контексті вимог вітчизняного законодавства у сфері авторського права

У контексті чинного законодавства постає проблема розповсюдження комп'ютерних програм вільного користування на дисках для лазерних систем зчитування та інших аналогічних носіях.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (далі — Закон про розповсюдження) розповсюдження на території України примірників, зокрема, комп'ютерних програм, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками.

Контрольні марки видаються імпортерам, експортерам та відтворювачам (далі — Заявники) примірників комп'ютерних програм на підставі документів, передбачених частиною першою статті 5 Закону про розповсюдження. Зокрема, відповідно до пункту «е» частини першої згаданої статті заявники надають копію договору про передачу (відчуження) майнових прав авторів або договори про передачу прав на використання комп'ютерних програм шляхом їх відтворення та розповсюдження примірників, починаючи з договору, за яким майнові права авторів або права на використання передаються на територію України, або починаючи з договору, за яким майнові права авторів або права на використання передаються від первинних суб'єктів авторського права (у разі виникнення цих прав на території України).

Заявник подає копії зазначених договорів, а також оригінал договору, за яким безпосередньо заявникові передаються майнові права авторів і (або) суб'єктів суміжних прав або права на використання аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Після внесення змін до законодавства та передбачення можливості укладання електронної форми договору приєднання на використання комп'ютерної програми заявник, що одержує контрольні марки для розповсюдження комп'ютерних програм вільного користування, як зазначені договори зможе використовувати вільну публічну ліцензію, у разі приєднання до якої заявнику передається право на відтворення, модифікацію та розповсюдження відповідних комп'ютерних програм. Вільна публічна ліцензія адресована невизначеному колу осіб на невизначеній території та виключає будь-яке безпосереднє адресування, поняття «оригіналу» та «копії» договору тощо. Такі ліцензії, як правило, існують лише в цифровому вигляді (як окремий текстовий файл) і є невід'ємною

частиною комп'ютерних програм, які публікуються авторами згідно з умовами відповідних ліцензій.

Відповідальність за дотримання умов вільної публічної ліцензії під час розповсюдження комп'ютерних програм несе заявник.

Якщо вільні публічні ліцензії мають різні версії, заявник зобов'язується розповсюджувати комп'ютерну програму з дотриманням умов тієї версії ліцензії, якою супроводжується комп'ютерна програма вільного користування.

До заяви на одержання контрольних марок додається вичерпний перелік комп'ютерних програм, які заявник розповсюджуватиме на умовах вільних ліцензій. У переліку мають зазначатися назва, версія кожної комп'ютерної програми та назва й версія вільної ліцензії, на умовах якої ця програма розповсюджується. Цей перелік підписується заявником та скріплюється печаткою, якщо заявником є юридична особа.

Якщо заявник, отримавши контрольні марки для розповсюдження комп'ютерних програм на умовах вільних публічних ліцензій, записує на відповідні матеріальні носії та розповсюджує комп'ютерні програми, суб'єкти авторського права на які не приєдналися до умов вільних публічних ліцензій, він несе передбачену законодавством цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення авторського права.

7. Врахування економічних аспектів вільного програмного забезпечення під час створення, використання та легалізації комп'ютерних програм

Відповідно до Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2002 р. № 247-р, одним з основних організаційних заходів щодо легалізації програмного забезпечення є використання безкоштовних аналогів комерційного програмного забезпечення.

У Концепції Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 № 1588-р, зазначається, що міжнародний досвід свідчить, що, незважаючи на необхідність значних витрат на початковому етапі запровадження використання програмного забезпечення з відкритим кодом замість пропрієтарного, економія в подальшому в масштабах держави може становити близько 80–87 відсотків, включаючи витрати на адміністрування, адаптацію та перенавчання персоналу.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади» від 04.03.2004 № 253 легалізація комп'ютерних програм в органах

виконавчої влади — приведення використання комп'ютерних програм у відповідність до вимог законодавства про авторське право шляхом заміни неліцензійних примірників комп'ютерних програм на ліцензійні.

Однак легалізація в широкому розумінні, крім заміни неліцензійних примірників комп'ютерних програм на ліцензійні, може передбачати забезпечення правомірного використання комп'ютерних програм взагалі (фінансування закупівлі ліцензійних копій комп'ютерних програм, заходи з переходу на безкоштовні аналоги комерційного програмного забезпечення).

Пункт 9 згаданої постанови передбачає, що на підставі укладених договорів про легалізацію органи виконавчої влади у встановленому порядку передбачають у бюджетних запитах необхідні для виконання зазначених договорів обсяги фінансування.

Що стосується комп'ютерних програм вільного користування, незважаючи на те, що відповідна ліцензія на їх використання є безоплатною й примірники таких комп'ютерних програм звичайно доступні для вільного завантаження через мережу Інтернет, ефективність використання вільного програмного забезпечення вимагає виділення певних коштів, зокрема на навчання персоналу, отримання технічної підтримки, послуг щодо вдосконалення та забезпечення взаємодії програм з обладнанням.

Комерційна діяльність програмістів у сфері вільного програмного забезпечення звичайно побудована на отриманні прибутку за надання супутніх послуг, пов'язаних з використанням відповідних комп'ютерних програм.

Розробники вільного програмного забезпечення укладають оплатні договори з користувачами, які звичайно передбачають такі послуги:

- адаптація вільного програмного забезпечення до специфічних вимог користувача — відповідно до особливостей його діяльності (забезпечення програм додатковими функціями) або обладнання;
- випуск оновлень до вільного програмного забезпечення (виправлення помилок, розширення функціональності);
- навчання користувачів та адміністраторів вільного програмного забезпечення (курси, тренінги тощо);
- надання консультацій щодо використання вільного програмного забезпечення тощо.

Однією з моделей розвитку вільного програмного забезпечення є розробка нових комп'ютерних програм на базі вже існуючих, що дозволяється умовами вільних публічних ліцензій. При цьому розробник може отримувати кошти за саму послугу, оскільки відповідне право на модифікацію передається за ліцензією безкоштовно.

При цьому розробники використовують реєстри та сховища (депозитарії) вільного програмного забезпечення, окремі з яких є загальнодоступними в мережі Інтернет.

Слід наголосити, що економічна ефективність використання вільного програмного забезпечення може знижуватися, якщо користувач не передбачатиме фінансування зазначених вище заходів.

Зважаючи на це, використання вільного програмного забезпечення та його легалізація, зокрема шляхом переходу з комерційного на вільне програмне забезпечення, можуть вимагати вкладення додаткових коштів.

Крім того, слід враховувати, що економічна ефективність вільного програмного забезпечення на практиці підтверджується стосовно використання комп'ютерних програм для забезпечення роботи серверів, ефективними є також вільні операційні системи, офісні додатки (робота з текстом, таблицями, базами даних, електронною поштою, Інтернет тощо).

Що ж стосується таких сфер діяльності, як видавництво, графіка, анімація, відеомонтаж, архітектура, то для них профільні пропріетарні комп'ютерні програми можуть бути більш функціональними й ефективними. Хоча з часом з'являються та розвиваються аналоги у сфері вільного програмного забезпечення.

Для уникнення порушень авторського права або надлишкового фінансування закупівлі ліцензійних примірників комерційного програмного забезпечення за відсутності професійної орієнтації на зазначені вище види діяльності рекомендується використовувати безкоштовне програмне забезпечення. При цьому можуть існувати й комерційні аналоги, які є безкоштовними або умовно-безкоштовними (freeware, shareware), але мають обмежену функціональність.

Отже, економічна ефективність вільного програмного забезпечення може залежати від оптимального підбору комп'ютерних програм відповідно до потреб користувача та рівня витрат на додаткові послуги, пов'язані з функціонуванням цього програмного забезпечення й навчанням користувачів.

Ця обставина повинна враховуватися і в процесі вирішення питання про легалізацію програмного забезпечення для того, щоб легалізація могла бути ефективною.

Крім того, загальні навички роботи з вільним програмним забезпеченням можуть надаватися в системі шкільної, професійної та вищої освіти.

Налагодження ефективної системи використання готових рішень у вільному програмному забезпеченні, яке використовується в державному секторі, може потребувати вдосконалення порядку подачі органами виконавчої влади інформації про результати планової інвентаризації

комп'ютерних програм. Подальше використання цієї інформації може потребувати створення окремого реєстру, у якому зазначатиметься інформація про комп'ютерну програму, реквізити вільної публічної ліцензії, а також створення депозитарію вихідних кодів вільного програмного забезпечення.

8. Перспективи внесення змін до законодавства України у сфері авторського права для врахування специфіки комп'ютерних програм вільного користування

Концепція Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом передбачає, що виконання Програми базуватиметься на ґрунтовному дослідженні сучасного стану розвитку та використання в Україні програмного забезпечення з відкритим кодом, об'єктивному аналізі вітчизняного ринку надання послуг з використання програмного забезпечення з відкритим кодом у державному, громадському, приватному секторах та в окремих галузях порівняно з пропріетарним програмним забезпеченням.

Розв'язання проблеми здійснюватиметься, зокрема, шляхом удосконалення нормативно-правової бази з питань інтелектуальної власності щодо використання програмного забезпечення з відкритим кодом.

Міністерство освіти і науки України наразі забезпечує опрацювання проекту Закону України від 15.06.2010 № 6523 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав», який, зокрема, передбачає доповнення частини першої статті 33 Закону абзацом другим такого змісту:

«Договір на використання комп'ютерної програми може бути укладений як шляхом підписання його обома сторонами, так і шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Умови таких договорів можуть бути викладені в письмовій, у тому числі електронній формі, у примірниках комп'ютерних програм чи додаватись до них як окремий документ. Приєднання може здійснюватись шляхом виконання особою, яка приєднується до договору, певних дій, що виражають її волю до такого приєднання».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ці Рекомендації спрямовані на впорядкування процесу використання комп'ютерних програм і комп'ютерної техніки з попередньо встановленими комп'ютерними програмами суб'єктами господарювання України з метою створення ними системи внутрішнього контролю за використанням комп'ютерних програм, дотримання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності. Рекомендації можуть бути використані для розробки і затвердження керівником суб'єкта господарювання внутрішнього документу, обов'язкового для виконання працівниками — Правил використання комп'ютерних програм (далі — Правила).

1. Загальні положення

1.1. У цих Рекомендаціях терміни вживаються у такому значенні:

договір приєднання — договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому без права запропонувати свої умови договору;

договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму — договір, у якому одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або в повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах;

договір про створення за замовленням і використання комп'ютерної програми — договір, у якому одна сторона (програміст) зобов'язується створити комп'ютерну програму відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленій строк;

комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для читування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах);

комп'ютерна програма вільного користування (вільне (відкрите) програмне забезпечення, програмне забезпечення з відкритим кодом) — комп'ютерна програма, яка розповсюджується на умовах договору приєднання (вільної публічної ліцензії), що надає особі, яка приєдналася до такого договору, безоплатний дозвіл на: використання комп'ютерної програми з будь-якою метою; доступ до вихідного коду; будь-які дослідження механізмів функціонування програми; використання механізмів

(принципів) функціонування будь-яких довільних частин коду програми для створення інших програм та (або) адаптації до потреб користувача; відтворення комп'ютерної програми і розповсюдження її примірників будь-яким способом та в будь-якій формі; внесення змін і вільне розповсюдження як оригінальної комп'ютерної програми, так і зміненої, на тих самих умовах, під які підпадає і оригінальна комп'ютерної програма, якщо інше не передбачено ліцензією;

контрольна марка — це спеціальний знак, що дає право на розповсюдження примірників комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист;

ліцензійна комп'ютерна програма — це комп'ютерна програма, яка вводиться в обіг, розповсюджується і використовується з дотриманням вимог чинного законодавства, в обсягах, формах і способами, прямо зазначеними в ліцензії;

ліцензійний договір — договір, у якому одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання комп'ютерної програми (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог чинного законодавства;

ліцензія (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності) — це письмове повноваження на використання комп'ютерної програми в певній обмеженій сфері, надане особою, яка має виключне право дозволяти використання комп'ютерної програми. Ліцензія на використання комп'ютерної програми може бути виключною, одиничною, невиключною, а також іншого виду, що не суперечить закону;

ліцензія з кінцевим користувачем (EULA) — це договір на використання комп'ютерної програми, укладений між особою, яка має виключне право дозволяти використання комп'ютерної програми та кінцевим користувачем її примірника. Ліцензія з кінцевим користувачем може бути укладена як договір приєднання; неліцензійна комп'ютерна програма — це комп'ютерна програма, яка використовується у будь-якій формі і будь-яким способом без відповідного дозволу особи, якій належать майнові права інтелектуальної власності на цю програму;

примірник комп'ютерної програми — це копія комп'ютерної програми, яка виконана в будь-якій матеріальній формі;

1.2. Комп'ютерна програма є об'єктом авторського права й охороняється як літературний твір у відповідності до чинного законодавства. З моменту створення комп'ютерної програми її автору належать майнові та особисті немайнові права. Майнові права на комп'ютерну програму належать її авторові, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Будь-яка особа, яка бажає використовувати комп'ютерну програму, повинна отримати дозвіл на використання цієї програми.

1.3. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може здійснюватись на підставі одного з таких документів: ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійного договору; договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладається у письмовій формі.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони.

Договір про передачу прав на використання творів вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх істотних умов (строку дії договору, способу використання твору, території, на яку поширюється передане право, розміру і порядку виплати авторської винагороди, а також інших умов, щодо яких за вимогою однієї з сторін повинна бути надана згода).

Особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі.

У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України.

У разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше, ніж на п'ять років. Якщо за шість місяців до закінчення зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час.

1.4. Використання твору без дозволу автора є порушенням авторського права. Порушення авторського права, у тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством. Незабезпечення дотримання законодавства може бути підставою для притягнення керівника суб'єкта господарювання та (або) іншої відповідальної особи до відповідальності.

1.5. Працівники суб'єкта господарювання зобов'язані дотримуватися законодавства з питань правової охорони комп'ютерних програм та використовувати комп'ютерні програми в обсязі, формі, способом, визначеними в ліцензії або в ліцензійному договорі, або в іншому договорі щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

2. Відповідальні особи та їх обов'язки

2.1. Відповідальним за дотримання вимог законодавства під час використання комп'ютерних програм суб'єктом господарювання є його керівник.

Керівник суб'єкта господарювання може призначити уповноважену ним особу (осіб), відповідальну за інформаційно-технічне забезпечення суб'єкта господарювання.

Керівник суб'єкта господарювання або уповноважена ним особа забезпечують дотримання положень цих Правил при використанні комп'ютерних програм і комп'ютерної техніки з попередньо встановленими комп'ютерними програмами.

У випадках, передбачених пунктом 2.3 Правил, працівники суб'єкта господарювання несуть персональну відповідальність за порушення авторських прав на комп'ютерні програми.

2.2. Керівник суб'єкта господарювання та/або уповноважена ним особа:

- визначає потреби в придбанні нової комп'ютерної техніки і комп'ютерних програм;

- забезпечує ведення обліку комп'ютерної техніки і комп'ютерних програм, що придбаваються та використовуються;

- організовує роботу із створення архівів примірників комп'ютерних програм і збереження супровідної документації до них, зокрема ліцензії або ліцензійного договору, або іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на ці комп'ютерні програми;

- забезпечує проведення інвентаризації комп'ютерних програм, що використовуються суб'єктом господарювання;

- контролює встановлення комп'ютерних програм та їх використання користувачами комп'ютерної техніки, перевіряє наявність ліцензії або ліцензійного договору, або іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на ці комп'ютерні програми;

- з метою запобігання неправомірному використанню комп'ютерних програм проводить легалізацію комп'ютерних програм, тобто забезпечує приведення використання наявних комп'ютерних програм у відповідність до вимог законодавства про авторське право шляхом заміни неліцензійних примірників комп'ютерних програм на ліцензійні;

- організовує проведення планових та позапланових перевірок правомірності використання комп'ютерних програм;

- організовує проведення інструктажу, навчання співробітників суб'єкта господарювання правилам роботи з комп'ютерною технікою і комп'ютерними програмами та дотримання авторських прав на комп'ютерні програми.

2.3. Для забезпечення персональної відповідальності працівників суб'єкта господарювання за правомірне використання комп'ютерних програм проводяться наступні заходи:

- закріплення за кожним працівником робочого комп'ютера;
- попередження працівника під розпис про персональну відповідальність за самовільне встановлення неліцензійних комп'ютерних програм.

3. Придбання та підтвердження правомірності використання комп'ютерних програм і комп'ютерної техніки з попередньо встановленими комп'ютерними програмами

3.1. При закупівлі комп'ютерних програм чи їх отриманні на безоплатній основі суб'єкти господарювання мають:

- набувати виключно ліцензійні примірники комп'ютерних програм або примірники комп'ютерних програм вільного користування, які мають бути забезпечені документацією, що підтверджує правомірність їх використання згідно з ліцензією або ліцензійним договором, або іншим договором щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності чи належності до комп'ютерних програм вільного використання (вільна публічна ліцензія);

- отримувати від постачальника документальне підтвердження правомірності використання комп'ютерних програм, зокрема ліцензію або ліцензійний договір, або інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності чи належності до комп'ютерних програм вільного використання (вільна публічна ліцензія). Примірники ліцензійних комп'ютерних програм, що реалізуються на дисках для лазерних систем читування (CD-дисках), мають бути марковані контрольними марками згідно з вимогами Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних».

Ліцензія з кінцевим користувачем (EULA) та вільна публічна ліцензія можуть укладатися як договір приєднання.

Умови приєднання до вільної ліцензії визначаються у відповідній ліцензії.

Текст ліцензії може бути викладений мовою оригіналу або у вигляді, локалізованому постачальником, якщо така можливість передбачається ліцензією.

Підтвердженням правомірності використання ліцензійної комп'ютерної програми на умовах ліцензії з кінцевим користувачем може бути факт приєднання до неї шляхом вчинення певних дій (зокрема встановлення комп'ютерної програми шляхом запису в пам'ять комп'ютера), а також наявність електронного примірника ліцензії, яка подається у вигляді, що надає можливість користувачеві ознайомився з текстом ліцензії перед встановленням комп'ютерної програми.

Підтвердженням правомірності використання комп'ютерної програми вільного користування є факт приєднання до неї шляхом вчинення певних дій (зокрема відтворення, в тому числі запис у пам'ять комп'ютера, модифікація, розповсюдження комп'ютерної програми), а також наявність електронного примірника ліцензії, яка подається у вигляді, що надає можливість користувачеві ознайомився з текстом ліцензії перед встановленням комп'ютерної програми.

Будь-який постачальник комп'ютерних програм вільного користування, має право отримувати плату за продаж користувачеві примірників комп'ютерних програм вільного користування, а також надання супутніх послуг: встановлення, локалізація, технічна підтримка тощо, якщо це передбачено умовами вільної публічної ліцензії.

Документи щодо оплати примірника комп'ютерної програми, а також надання послуг щодо встановлення та підтримки комп'ютерної програми вільного користування, можуть використовуватися при виникненні спорів щодо якості матеріального носія, на якому записаний примірник відповідної комп'ютерної програми та якості зазначених послуг.

Правомірним використанням комп'ютерної програми вільного користування вважається також отримання користувачем за угодою з постачальником послуги із завантаження примірника такої комп'ютерної програми з комп'ютерної мережі (зокрема, мережі Інтернет) та встановлення на комп'ютер замовника.

3.2. У разі придбання комп'ютерної техніки з попередньо встановленими на жорсткі диски комп'ютерними програмами суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватись вимог щодо правомірного використання комп'ютерних програм, зазначених у пункті 3.1 Правил.

4. Облік комп'ютерних програм

4.1. Для здійснення контролю за наявністю, збереженням та обігом комп'ютерних програм на кожен комп'ютер суб'єкта господарювання в тижневий строк після введення його в експлуатацію оформлюється картка обліку комп'ютерної техніки із зазначенням установлених комп'ютерних програм, яка зберігається протягом усього строку експлуатації комп'ютера.

Картка обліку ведеться в електронній та/або паперовій формах і повинна містити такі відомості:

- інформацію про користувача(ів), за яким(и) закріплено комп'ютерну техніку;
- технічні параметри комп'ютерної техніки, що експлуатується;
- назву, вид, версію кожної встановленої програми, дату її придбання та встановлення, найменування виробника чи розповсюджувача примірників цієї програми, реквізити ліцензії або ліцензійного договору,

або іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

4.2. Закріплення комп'ютерної техніки суб'єкта господарювання за користувачем повинно бути документально оформлене. У разі зміни користувача, за яким закріплена комп'ютерна техніка, до картки обліку вноситься відповідний запис.

4.3. Установлення комп'ютерних програм, їх переустановлення чи видалення здійснюється лише за погодженням з керівником суб'єкта господарювання або особою, яка відповідає за інформаційно-технічне забезпечення суб'єкта господарювання.

4.4. Бухгалтерський облік нематеріальних активів, у тому числі комп'ютерних програм, здійснюється на підприємствах та організаціях усіх форм власності відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242 та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України, які регулюють питання зарахування на бухгалтерський облік нематеріальних активів, зокрема, об'єктів права інтелектуальної власності. Для бюджетних установ бухгалтерський облік здійснюється згідно з Інструкцією з обліку необоротних активів бюджетних установ, затвердженою наказом Державного казначейства України від 17.07.2000 № 64.

5. Проведення інвентаризації комп'ютерних програм

5.1. Суб'єкти господарювання щорічно проводять планову інвентаризацію комп'ютерних програм, що використовуються, визначають вимоги до комп'ютерних програм, які мають застосовуватись для задоволення потреб цих суб'єктів, та визначають необхідну кількість комп'ютерних програм для задоволення таких потреб. При цьому комп'ютерні програми, які не підлягають легалізації через моральну застарілість, невідповідність стандартам, тощо, виводяться з експлуатації.

5.2. У процесі інвентаризації перевіряються: наявні комп'ютерні програми; документація, що підтверджує правомірність використання комп'ютерних програм, та інші питання, які можуть бути включені до програми інвентаризації.

5.3. Результати інвентаризації оформлюються актами інвентаризації комп'ютерних програм і зберігаються суб'єктом господарювання протягом 3 років.

6. Контроль за використанням комп'ютерних програм

6.1. Керівник суб'єкта господарювання та/або уповноважена ним особа організовує проведення планових і позапланових перевірок використання комп'ютерних програм з метою виявлення випадків невідповідності їх використання положенням чинного законодавства і цих Правил та

виявлення фактів неправомірного використання комп'ютерних програм. При виявленні фактів неправомірного використання комп'ютерних програм з'ясовуються причини й умови, які привели до встановлення цих програм, та вживаються заходи щодо припинення неправомірного використання комп'ютерних програм.

РЕЕСТР ВИРОБНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На виконання завдань, передбачених Концепцією легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2002 року № 247-р та Указу Президента від 8 квітня 2011 року № 436 «Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України» утворено Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення (далі – Реєстр).

З метою створення інформаційно-довідкової бази з питань виробництва та розповсюдження програмного забезпечення, забезпечення ідентифікації та обліку виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, створення прозорого і цивілізованого конкурентного середовища у сфері виробництва та розповсюдження програмного забезпечення, створення умов для розвитку інфраструктури та механізмів функціонування вітчизняної індустрії програмного забезпечення Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України видано наказ від 22.03.12 року № 332 «Про затвердження Положення про Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12.04.2012 за № 558/20871. До нього додаються бланки заяви про внесення відомостей до Реєстру, рішення про внесення відомостей до Реєстру та свідоцтво про внесення відомостей до Реєстру.

Внесення відомостей до Реєстру відбувається на добровільних засадах на підставі поданої заяви про внесення відомостей до Реєстру. За результатами розгляду заяви Державною службою приймається рішення про внесення відомостей до Реєстру та видається свідоцтво про внесення відомостей до Реєстру.

Для занесення відомостей до Реєстру заявник передає особисто чи надсилає рекомендованим поштовим відправленням документи до Державної служби інтелектуальної власності України (МСП, м. Київ-35, вул. Урицького, 45, (044) 494-06-64, 494-06-95) за визначеним переліком. Детальніше в Інформаційному листі. Заява про внесення відомостей до Реєстру та додані до неї документи розглядається у місячний термін з дня їх надходження до Державної служби.

Оплата за внесення відомостей до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення не передбачена.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

НАКАЗ

м. Київ

22.03.2012

№ 332

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України
12.04.2012 № 558/20871

**Про затвердження Положення про Реєстр
виробників та розповсюджувачів
програмного забезпечення**

Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого Указом Президента України від 08 квітня 2011 року № 410, підпункту 22 пункту 4 Положення про Державну службу інтелектуальної власності України, затвердженого Указом Президента України від 08 квітня 2011 року № 436 та на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2002 року № 247-р «Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням» та з метою створення та ведення Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Положення про Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, що додається.
2. Державній службі інтелектуальної власності України відповідно до Указу Президента України від 03 жовтня 1992 року № 493 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.
3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на Голову Державної служби інтелектуальної власності України Паладія М. В.
4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

Д. В. Табачник

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
22 березня 2012 року № 332

Зареєстровано
в Міністерстві юстиції України

12.04.2012 № 558/20871

ПОЛОЖЕННЯ
про Реєстр виробників та розповсюджувачів
програмного забезпечення

І. Загальні положення

1.1. Це Положення встановлює порядок ведення й користування Реєстром виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення (далі — Реєстр), внесення до нього відомостей про виробників і розповсюджувачів програмного забезпечення, а також надання інформації з нього.

1.2. Цілями ведення Реєстру є:

створення інформаційно-довідкової бази з питань виробництва та розповсюдження програмного забезпечення;

формування даних Реєстру для проведення статистичних спостережень щодо виробництва та розповсюдження програмного забезпечення;

надання відомостей з Реєстру про діяльність виробників та/або розповсюджувачів програмного забезпечення як об'єктів авторського права;

забезпечення ідентифікації та обліку виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення;

створення прозорого і цивілізованого конкурентного середовища у сфері виробництва та розповсюдження програмного забезпечення;

створення умов для розвитку інфраструктури та механізмів функціонування вітчизняної індустрії програмного забезпечення.

1.3. У цьому Положенні терміни вживаються в такому значенні:

Адміністратор Реєстру — державне підприємство, що входить до сфери управління Державної служби інтелектуальної власності України;

виробник — суб'єкт господарювання, який здійснює виробництво програмного забезпечення на території України;

Держатель Реєстру — Державна служба інтелектуальної власності України;

заявник — суб'єкт господарювання, який здійснює діяльність, пов'язану з виробництвом та/або розповсюдженням програмного забезпечення, і звернувся із заявою про внесення відомостей до Реєстру;

користувач даних Реєстру — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та фізичні особи; програмне забезпечення — набір комп'ютерних програм і пов'язаних з ними даних, що містять інструкції, придатні для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату;

Реєстр — це спеціалізована електронна база даних, що містить відомості про виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, ведення якої здійснюється українською мовою;

розповсюджувач — суб'єкт господарювання, який здійснює розповсюдження програмного забезпечення на території України.

II. Формування та ведення Реєстру

2.1. Формування та ведення Реєстру здійснює Адміністратор Реєстру.

2.2. Адміністратор Реєстру:

приймає та розглядає документи, подані для внесення відомостей до Реєстру;

готує проекти рішень про внесення відомостей до Реєстру;

видає свідоцтва про внесення відомостей до Реєстру;

вносить відомості до Реєстру;

здійснює заходи з технічного і програмно-технологічного забезпечення функціонування Реєстру;

відповідає за його функціонування, збереження відомостей, унесених до Реєстру;

надає відомості з Реєстру;

виконує інші роботи, пов'язані з функціонуванням Реєстру.

2.3. Унесення відомостей про заявників до Реєстру відбувається на добровільних засадах на підставі поданої заяви про внесення відомостей до Реєстру (далі — Заява) за встановленою формою, наведеною у додатку 1 до цього Положення.

2.4. Заява подається Адміністратору Реєстру з пакетом документів, передбачених пунктом 2.5 цього розділу, які підтверджують діяльність заявника у галузі виробництва та/або розповсюдження програмного забезпечення, особисто заявником (уповноваженою ним особою) або надсилається ним рекомендованим поштовим відправленням.

2.5. До заяви додаються:

копія договору про передачу (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права або договорів про передачу прав на використання програмного забезпечення шляхом його виробництва та розповсюдження

його примірників, починаючи з договору, за яким майнові права суб'єктів авторського права або права на використання програмного забезпечення передаються на територію України, або починаючи з договору, за яким майнові права суб'єктів авторського права або права на використання програмного забезпечення, у разі виникнення цих прав на території України, передаються від первинних суб'єктів зазначених прав;

копії документів, якими підтверджується наявність у суб'єкта господарювання авторського права на програмне забезпечення;

копії документів, у яких зазначаються дозволені способи використання програмного забезпечення.

До документів, складених іноземною мовою, додаються їх переклади українською мовою, посвідчені в установленому порядку.

2.6. Заява та копії документів засвідчуються: від юридичних осіб — підписом посадової особи заявника, який скріплюється печаткою, від фізичних осіб-підприємців — особистим підписом заявника.

2.7. Документи, необхідні для внесення відомостей до Реєстру, подаються заявником у паперовій папці.

2.8. Заява та додані до неї документи розглядаються в місячний строк з дня надходження документів до Адміністратора Реєстру.

2.9. Адміністратор Реєстру надсилає заявнику відповідний запит у випадку ненадання, подання неповних чи неналежним чином оформлених документів.

Заявник протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня отримання письмового запиту надає необхідні документи Адміністратору Реєстру.

У випадку ненадання заявником необхідних документів Адміністратор Реєстру відмовляє у внесенні відомостей до Реєстру, про що повідомляє заявника.

2.10. Заявник забезпечує достовірність і повноту відомостей у заяві та документах, поданих для внесення відомостей до Реєстру.

2.11. За результатами розгляду заяви Держателем Реєстру приймається рішення про внесення відомостей до Реєстру за формою, наведеною у додатку 2 до цього Положення, про що заявнику надсилається письмове повідомлення протягом трьох робочих днів.

2.12. Після прийняття рішення про внесення відомостей до Реєстру заявникові видається свідоцтво про внесення відомостей до Реєстру за формою, наведеною в додатку 3 до цього Положення.

2.13. У ході формування та ведення Реєстру обробка персональних даних здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

III. Інформаційна база Реєстру

3.1. Реєстр містить такі відомості щодо:

3.1.1 юридичних осіб:

найменування — повне та скорочене (якщо таке є);

код за ЄДРПОУ;

місцезнаходження та повна поштова адреса;

телефон, телефакс, електронна адреса (E-mail), адреса веб-сайту у всесвітній мережі Інтернет (URL);

відомості про керівника (найменування посади, прізвище, ім'я, по батькові);

коротка характеристика видів діяльності у галузі програмного забезпечення;

найменування виробника та/або розповсюджувача програмного забезпечення;

дата надходження заяви про внесення відомостей до Реєстру;

порядковий номер реєстрового запису;

дата прийняття та номер рішення про внесення відомостей до Реєстру;

серія та номер свідоцтва про внесення відомостей до Реєстру;

3.1.2 фізичних осіб-підприємців:

прізвище, ім'я, по батькові;

реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер та серія паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади і мають відмітку у паспорті);

місце проживання;

телефон, телефакс, електронна адреса (E-mail), адреса веб-сайту у всесвітній мережі Інтернет (URL);

коротка характеристика видів діяльності у галузі програмного забезпечення;

найменування виробника та/або розповсюджувача програмного забезпечення;

дата надходження заяви про внесення відомостей до Реєстру;

порядковий номер реєстрового запису;

дата прийняття та номер рішення про внесення відомостей до Реєстру та індивідуальний реєстраційний номер заявника;

серія та номер свідоцтва про внесення заявника до Реєстру.

IV. Унесення змін до Реєстру

4.1. У разі зміни найменування, організаційно-правової форми, місцезнаходження заявника Адміністратором Реєстру вносяться відповідні зміни.

Такі зміни вносяться до Реєстру за заявою заявника, після чого протягом п'яти робочих днів видається нове свідоцтво.

4.2. Заява про внесення змін до Реєстру подається заявником в довільній формі разом з документами, що підтверджують такі зміни.

Заява про внесення змін до Реєстру та документи, що підтверджують такі зміни, подаються Адміністратору Реєстру особисто заявником (уповноваженою ним особою) або надсилаються рекомендованим поштовим відправленням.

4.3. Раніше видане свідоцтво повертається Адміністратору Реєстру протягом п'яти робочих днів з дня отримання заявником нового свідоцтва та зберігається Адміністратором Реєстру в установленому законодавством порядку.

V. Надання відомостей з Реєстру

5.1. Надання відомостей з Реєстру здійснюється у такому порядку. Користувач звертається до Держателя Реєстру з письмовою заявою, складеною у довільній формі, про надання інформації з Реєстру.

Держатель Реєстру відповідно до поданої заяви надає користувачу інформацію, яка стосується найменування юридичної особи або прізвища, ім'я, по батькові фізичної особи-підприємця, найменування програмного забезпечення, дати та номера свідоцтва, а також місцезнаходження юридичної особи або місця проживання фізичної особи-підприємця у разі письмової згоди.

5.2. Держатель Реєстру надає витребувані дані з Реєстру користувачу у письмовій формі у визначений законодавством строк.

**Голова Державної служби
інтелектуальної власності України**

М. В. Паладій

Додаток 1
до Положення про Реєстр виробників
та розповсюджувачів програмного забезпечення

ЗАЯВА

про внесення відомостей до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення

Заявник _____
(найменування, місцезнаходження та поштова адреса юридичної особи)

_____
(прізвище, ім'я та по батькові керівника юридичної особи)

_____
(прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця, місце проживання)

організаційно-правова форма _____,

код за ЄДРПОУ юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер та серія паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади і мають відмітку у паспорті)

поточний рахунок _____,
(найменування банківської установи, МФО)

інформація про тип носія, на якому розповсюджується програмне забезпечення _____,

електронна адреса (E-mail) та адреса веб-сайту в мережі Internet _____,

телефон _____, факс _____,
просить внести відомості до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення.

Сфера діяльності в галузі програмного забезпечення:

(виробництво, розповсюдження)

найменування програмного забезпечення, яке виробляється (розповсюджується)

(найменування посади) (підпис) (прізвище, ініціали)

М. П.

(дата заповнення заяви)

Додаток 2
до Положення про Реєстр виробників
та розповсюджувачів програмного забезпечення

(Державний Герб України)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

Україна, МСП 03680, м. Київ-35, вул. Урицького, 45

Тел.: (044) 494-06-06, Факс: (044) 494-06-67

Р І Ш Е Н Н Я

про внесення відомостей

до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення

від «_____» _____ року № _____

Розглянувши заяву _____
(найменування суб'єкта господарювання (повне та скорочене (якщо таке є)), або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця)

про внесення відомостей до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення і додані до неї документи, Державна служба інтелектуальної власності України вирішила:

унести відомості про _____

(скорочене найменування суб'єкта господарювання, місцезнаходження — для юридичної особи або місце проживання — для фізичної особи-підприємця, код за ЄДРПОУ — для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер та серія паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади і мають відмітку у паспорті) — для фізичної особи-підприємця)

до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення як суб'єкта господарювання, що є виробником та/або розповсюджувачем програмного забезпечення _____

(найменування програмного забезпечення)

(найменування посади) (підпис) (прізвище, ініціали)

М. П.

Додаток 3
до Положення про Реєстр виробників
та розповсюджувачів програмного забезпечення

(Державний Герб України)

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО

про внесення відомостей до Реєстру виробників
та розповсюджувачів програмного забезпечення

Серія _____ № _____

(найменування суб'єкта господарювання (повне та скорочене (якщо таке є) або прізвище,
ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця)

із зазначенням організаційно-правової форми)

Код за ЄДРПОУ юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків або номер та серія паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади і мають відмітку у паспорті) _____

Вид діяльності у сфері програмного забезпечення _____

Місцезнаходження (місце проживання) _____

Найменування програмного забезпечення, яке виробляється, розпо-
всюджується _____

(найменування посади) (підпис) (прізвище, ініціали)

М. П. (дата реєстрації)

(дата видачі)

**ЗАКОНИ УКРАЇНИ, ПРИЙНЯТІ ЗА ПІДСУМКАМИ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ «СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ
СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

Закон України

**ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО РОЗДІЛУ XX
«ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ» ПОДАТКОВОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ
ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ІНДУСТРІЇ
ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

№ 5091-VI від 5 липня 2012 року

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., №№ 13–17, ст. 112) такі зміни:

1. Підрозділ 2 доповнити пунктом 26 такого змісту:

«26. Тимчасово, з 1 січня 2013 року до 1 січня 2023 року, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання програмної продукції.

Для цілей цього пункту до програмної продукції відносяться:

результат комп'ютерного програмування у вигляді операційної системи, системної, прикладної, розважальної та/або навчальної комп'ютерної програми (їх компонентів), а також у вигляді інтернет-сайтів та/або онлайн-сервісів;

криптографічні засоби захисту інформації».

2. Абзаци четвертий та п'ятий пункту 10 підрозділу 4 доповнити словами та цифрами «а для суб'єктів індустрії програмної продукції, які застосовують особливості оподаткування, передбачені в пункті 15 підрозділу 10 цього розділу, — 5 відсотків».

3. Підрозділ 10 доповнити пунктом 15 такого змісту:

«15. Особливості оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції

1.1. Тимчасово, з 1 січня 2013 року до 1 січня 2023 року, платник податків, який відповідає критеріям, встановленим у підпункті 1.4 цього

пункту (далі — суб'єкт індустрії програмної продукції), має право застосовувати особливості оподаткування, передбачені цим пунктом.

1.2. Згідно з особливостями оподаткування податок на прибуток від здійснення видів економічної діяльності, визначених у підпункті 1.5 цього пункту, нараховується суб'єктом індустрії програмної продукції за ставкою, визначеною пунктом 151.1 статті 151 цього Кодексу.

1.3. Платники податку ведуть окремий облік доходів та витрат, пов'язаних з отриманням прибутку від здійснення видів економічної діяльності, визначених у підпункті 1.5 цього пункту.

При цьому:

до складу витрат таких платників податку, пов'язаних з отриманням прибутку, що оподатковується за ставкою, визначеною підпунктом 1.2 цього пункту, не включаються витрати, пов'язані з отриманням прибутку від іншої діяльності, ніж передбачена в підпункті 1.5 цього пункту;

сума амортизаційних відрахувань, нарахованих на основні засоби, що використовуються для отримання прибутку, що оподатковується за ставкою, визначеною підпунктом 1.2 цього пункту, не враховується у витратах, пов'язаних з отриманням прибутку від іншої діяльності, ніж передбачена в підпункті 1.5 цього пункту.

У разі якщо основні засоби використовуються одночасно для отримання прибутку, що оподатковується за ставкою, визначеною підпунктом 1.2 цього пункту, та прибутків від іншої діяльності, витрати платника податку, пов'язані з отриманням прибутку, що оподатковується за ставкою, визначеною підпунктом 1.2 цього пункту, підлягають збільшенню на частку загальної суми нарахованих амортизаційних відрахувань, яка так відноситься до загальної суми нарахованих амортизаційних відрахувань звітного податкового періоду, як сума доходів від видів економічної діяльності, визначених у підпункті 1.5 цього пункту, відноситься до доходів від усіх видів економічної діяльності такого платника податку.

Аналогічно відбувається розподіл витрат, що одночасно пов'язані як з отриманням прибутку, що оподатковується за ставкою, визначеною підпунктом 1.2 цього пункту, так і з отриманням прибутків від іншої діяльності.

1.4. Суб'єктом індустрії програмної продукції вважається суб'єкт господарювання, який протягом попередніх чотирьох послідовних звітних (податкових) кварталів сукупно одночасно відповідає таким критеріям:

1) питома вага доходів суб'єкта від здійснення видів економічної діяльності, визначених у підпункті 1.5 цього пункту, становить не менш як 70 відсотків доходів від усіх видів економічної діяльності з реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг;

2) первісна вартість основних засобів та/або нематеріальних активів суб'єкта перевищує 50 розмірів мінімальної заробітної плати, установлені законом на 1 січня звітного (податкового) року;

3) у суб'єкта відсутній податковий борг;

4) щодо суб'єкта судом не прийнято постанови про визнання боржника банкрутом відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Для новоутворених суб'єктів індустрії програмної продукції, які здійснюють діяльність протягом не менше двох повних звітних (податкових) кварталів до дня подання реєстраційної заяви в порядку, передбаченому підпунктом 1.6 цього пункту, дозволяється при визначенні відповідності такого суб'єкта критеріям, встановленим цим пунктом, застосовувати показники господарської діяльності за період фактичної діяльності суб'єкта та за умови дотримання всіх зазначених критеріїв у фактичній кількості звітних (податкових) кварталів.

По закінченню двох повних звітних (податкових) кварталів з дня реєстрації новоутвореного суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, орган державної податкової служби проводить документальну позапланову невиїзну перевірку платника щодо відповідності його діяльності критеріям, встановленим цим пунктом.

У разі невідповідності діяльності суб'єкта критеріям, встановленим цим пунктом, такий платник податків має провести нарахування податків і виконати дії в порядку та за правилами, передбаченими підпунктом 1.7 цього пункту, а орган державної податкової служби приймає рішення про анулювання свідоцтва про реєстрацію суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, у порядку, передбаченому в підпункті 1.8 цього пункту.

Для цілей цього пункту не вважаються новоутвореними суб'єкти господарювання, які утворені після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції» шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення), приватизації та корпоратизації.

1.5. Видами економічної діяльності з реалізації товарів, виконання робіт та надання послуг в індустрії програмної продукції в цілях визначення наявності права суб'єкта індустрії програмної продукції на застосування особливостей оподаткування є:

1) видання програмного забезпечення, включаючи видання і реалізацію (продаж, прокат та/або надання ліцензій) системних пакетів програм, службових та ігрових програм, публікацію готового (несистемного) програмного забезпечення, у тому числі переклад або адаптацію

несистемного програмного забезпечення для певного ринку за власний рахунок: операційні системи, бізнес та інші додатки; випуск комп'ютерних ігор для всіх платформ;

2) комп'ютерне програмування та всі види діяльності з написання, модифікування, тестування і забезпечення технічною підтримкою, документування програмного забезпечення (у тому числі з використанням комерційних або вільно розповсюджених модулів), включаючи розроблення структури і змісту та/або написання системи команд, необхідних для створення та виконання: системного програмного забезпечення (у тому числі відновлення), прикладних програм (у тому числі відновлення), баз даних, веб-сайтів (у тому числі їх аудіовізуальних елементів); налаштування програмного забезпечення, тобто модифікацію та конфігурацію існуючих додатків, таким чином, щоб воно функціонувало в рамках інформаційної системи клієнта; розроблення індивідуального програмного забезпечення (на замовлення) та адаптування пакетів програм до потреб користувачів; написання програмних супроводжуючих інструкцій для користувачів;

3) консультування з питань інформатизації, включаючи планування та розроблення комп'ютерних систем, що поєднують комплектуюче устаткування, програмне забезпечення та комунікаційні технології, консультування щодо типу та конфігурації комп'ютерних технічних засобів і використання технологій програмного забезпечення: аналіз інформаційних потреб користувачів та пошук найоптимальніших рішень, консультування з питань створення продукції програмного забезпечення і надання допомоги щодо технічних аспектів комп'ютерних систем, консультування з питань обслуговування роботи програмного забезпечення та інформатизації;

4) діяльність з керування комп'ютерним устаткуванням, включаючи надання послуг з місцевого керування і діяльності комп'ютерних систем клієнтів, а також з оброблення даних та інші супутні послуги, експлуатацію на довготривалій (постійній) основі засобів обробки даних, що належать іншим користувачам;

5) створення та впровадження інформаційно-технічних комплексів, систем та мереж щодо: проектування та створення комплексів, систем та мереж на базі інформаційних технологій, систем передачі даних та систем збереження даних, монтажу і встановлення електронно-обчислювальних машин та іншого устаткування для оброблення інформації; обслуговування та супровід комплексів, систем і мереж, збудованих на базі інформаційних технологій; встановлення програмного забезпечення за винагороду, включаючи реалізацію, інсталяцію, впровадження, інтеграцію з іншими системами, підтримка (налагодження, консультування з питань розробки та експлуатації, модифікація та доробка, виправлення

помилки); розроблення криптографічних засобів захисту інформації; надання права на використання програмного забезпечення, включаючи передачу майнових прав інтелектуальної власності на програмне забезпечення (комп'ютерні програми);

б) оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність, включаючи діяльність, пов'язану з базами даних: надання даних у певному порядку або послідовності шляхом їх вибору в режимі он-лайн або прямого доступу до оперативних даних, відсортованих згідно із запитом, для широкого чи обмеженого кола користувачів (комп'ютеризований менеджмент); оброблення, підготовку та введення даних із застосуванням програмного забезпечення користувача або власного програмного забезпечення.

1.6. Для отримання свідоцтва про реєстрацію як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, суб'єкт індустрії програмної продукції подає до органу державної податкової служби за своїм місцезнаходженням реєстраційну заяву.

Реєстраційна заява про реєстрацію суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, подається керівником або представником юридичної особи — платника (з документальним підтвердженням особи та повноважень) до відповідного органу державної податкової служби не пізніше як за 30 календарних днів до початку звітного (податкового) кварталу, з якого зазначений суб'єкт передбачає отримати право на використання особливостей оподаткування.

У реєстраційній заяві зазначаються підстави для реєстрації суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування.

Суб'єкт індустрії програмної продукції разом з реєстраційною заявою подає фінансову звітність, копії первинних документів (засвідчені підписом платника податку або його посадовою особою та скріплені печаткою (у разі її наявності) чи в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб, якщо такі документи створюються ним в електронній формі), що підтверджують право на використання особливостей оподаткування.

Для підтвердження права суб'єкта індустрії програмної продукції на застосування особливостей оподаткування орган державної податкової служби має право провести документальну позапланову невідвізну перевірку платника для встановлення достовірності поданих платником документів. Така перевірка може бути проведена протягом 10 робочих днів, що настають за днем отримання реєстраційної заяви.

Орган державної податкової служби мотивовано відмовляє суб'єкту індустрії програмної продукції в реєстрації його як суб'єкта, який

застосовує особливості оподаткування, якщо за результатами розгляду реєстраційної заяви, поданих документів або проведеної документальної позапланової невиїзної перевірки встановлено, що зазначений суб'єкт не відповідає критеріям, визначеним у підпункті 1.4 цього пункту.

Рішення про таку відмову має бути надіслано платнику податків у порядку, визначеному статтею 42 цього Кодексу, протягом 15 робочих днів, що настають за днем отримання реєстраційної заяви.

Рішення про відмову в реєстрації не обмежує можливість повторного звернення суб'єкта індустрії програмної продукції до органу державної податкової служби з метою реєстрації як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування.

У разі відсутності підстав для відмови суб'єкту індустрії програмної продукції в реєстрації як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, орган державної податкової служби зобов'язаний протягом 15 робочих днів з дня отримання реєстраційної заяви включити такого платника до реєстру суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції, та видати йому або надіслати поштою з повідомленням про вручення свідоцтво про реєстрацію такого суб'єкта як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування.

Суб'єкт індустрії програмної продукції має право застосовувати особливості оподаткування з першого числа місяця календарного кварталу, що настає за місяцем, в якому такого суб'єкта було включено до реєстру суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції. За порушення строків включення платника до реєстру суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції, та/або видачі йому відповідного свідоцтва посадові особи органів державної податкової служби несуть відповідальність відповідно до закону.

Форми реєстраційної заяви, заяви про анулювання реєстрації, свідоцтва про реєстрацію та порядок ведення реєстру суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції, затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань науки, інновацій та інформатизації України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, веде реєстр суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції, та щомісячно оприлюднює його на своєму веб-сайті.

У разі незатвердження центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, зазначених

у цьому пункті форм реєстраційні заяви платниками податків подаються у довільній формі.

1.7. У разі якщо суб'єкт, який застосовує особливості оподаткування, не відповідає критеріям, встановленим у підпункті 1.4 цього пункту, то:

1) на такого суб'єкта не поширюються особливості оподаткування, встановлені цим пунктом. Такий суб'єкт зобов'язаний визначити податкове зобов'язання з податків, визначених особливостями оподаткування, за підсумками звітного (податкового) кварталу, в якому була допущена така невідповідність, і в порядку, передбаченому цим Кодексом, сплатити податок до бюджету в загальному порядку та сплатити пеню на суму збільшеного податку за період, починаючи з першого числа звітного (податкового) кварталу, в якому була допущена така невідповідність;

2) такий суб'єкт втрачає право застосовувати особливості оподаткування протягом чотирьох послідовних звітних (податкових) кварталів, наступних за звітним (податковим) кварталом, в якому була допущена така невідповідність;

3) такий суб'єкт вважається платником відповідних податків на загальних підставах з першого числа звітного (податкового) кварталу, в якому була допущена така невідповідність.

По закінченню чотирьох послідовних звітних (податкових) кварталів, наступних за звітним (податковим) кварталом, в якому була допущена невідповідність суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, критеріям, встановленим у підпункті 1.4 цього пункту, суб'єкт індустрії програмної продукції може отримати свідоцтво про реєстрацію як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, в порядку, передбаченому підпунктом 1.6 цього пункту.

1.8. Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування, підлягає анулюванню в разі, якщо зазначений суб'єкт:

1) подає заяву про анулювання реєстрації як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування;

2) не відповідає критеріям, встановленим у підпункті 1.4 цього пункту;

3) припиняє здійснення видів економічної діяльності, що надавали йому право застосовувати особливості оподаткування, у зв'язку з ліквідацією або реорганізацією.

У таких випадках:

суб'єкт індустрії програмної продукції як суб'єкт, який застосовує особливості оподаткування, зобов'язаний повернути органу державної податкової служби свідоцтво про реєстрацію як суб'єкта, який застосовує особливості оподаткування;

орган державної податкової служби анулює свідоцтво про реєстрацію суб'єкта індустрії програмної продукції як суб'єкта, який застосовує

особливості оподаткування, та виключає його з реєстру суб'єктів, які застосовують особливості оподаткування діяльності в індустрії програмної продукції.

Рішення органу державної податкової служби може бути оскаржене платником податку в порядку, передбаченому статтею 56 цього Кодексу».

II. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

забезпечити перегляд і приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

Закон України

ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДТРИМКУ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ПРОГРАМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Цей Закон спрямований на формування сприятливих умов розвитку індустрії програмної продукції України для створення високопродуктивних робочих місць, залучення інвестицій, збільшення обсягів випуску високотехнологічної продукції, стимулювання наукомісткого експорту та імпортозаміщення, реалізацію науково-технічного потенціалу України.

Стаття 1. Сфера дії Закону

Сфера дії цього Закону поширюється на суб'єктів господарювання індустрії програмної продукції, визначеної згідно з Податковим кодексом України, та суспільні відносини, пов'язані з їх діяльністю.

Стаття 2. Форми державної підтримки

Формами державної підтримки розвитку індустрії програмної продукції є:

встановлення особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції, передбачених Податковим кодексом України;

інші форми державної підтримки, що розробляються центральним органом виконавчої влади з питань науки, інновацій та інформатизації з подальшим їх затвердженням Кабінетом Міністрів України.

Стаття 3. Пріоритетні напрями державної підтримки розвитку індустрії програмної продукції

1. Державна підтримка розвитку індустрії програмної продукції спрямована на:

1) удосконалення способів забезпечення розвитку індустрії програмної продукції в Україні;

2) стимулювання розвитку системи управління в індустрії програмної продукції, у тому числі на поліпшення управління якістю продукції на основі стандартизації;

3) формування ефективного механізму взаємодії юридичних та фізичних осіб, зайнятих у сферах фундаментальної і прикладної науки,

виробничому та інших секторах економіки, з учасниками індустрії програмної продукції;

4) стимулювання переходу до моделі інноваційного розвитку індустрії програмної продукції;

5) удосконалення податкового, митного, валютного, трудового та пенсійного законодавства в частині, що регулює діяльність індустрії програмної продукції;

6) збільшення кількості високопродуктивних робочих місць в індустрії програмної продукції;

7) підвищення конкурентоспроможності учасників індустрії програмної продукції на зовнішніх ринках;

8) створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку індустрії програмної продукції;

9) сприяння здійсненню фундаментальних та прикладних наукових досліджень у сфері інформаційних технологій;

10) активізацію міжнародного співробітництва та покращення іміджу України на міжнародному ринку як країни, що має розвинену і висококонкурентну індустрію програмної продукції;

11) сприяння пріоритетному запровадженню комп'ютерних програм, створених учасниками індустрії програмної продукції України, на державних підприємствах, в наукових установах, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у тому числі з метою зниження витрат замовників;

12) сприяння запровадженню комп'ютерних програм, створених учасниками індустрії програмної продукції України, у тому числі з метою зниження витрат вітчизняних товаровиробників.

Стаття 4. Плани заходів державної підтримки

1. Державна підтримка розвитку індустрії програмної продукції України здійснюється за формами, визначеними статтею 2 цього Закону, на основі річних планів заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції України за напрямками, визначеними статтею 3 цього Закону.

2. Річні плани заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції України розробляються центральним органом виконавчої влади з питань науки, інновацій та інформатизації не пізніше 1 грудня року, що передує плановому, та затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Стимулювання розвитку системи управління в індустрії програмної продукції

1. З метою стимулювання розвитку системи управління в індустрії програмної продукції центральний орган виконавчої влади з питань

науки, інновацій та інформатизації, інші центральні органи виконавчої влади згідно з їхніми повноваженнями і суб'єкти господарювання індустрії програмної продукції формують механізм взаємодії за такими напрямками:

1) удосконалення форм статистичної звітності, що подаються суб'єктами господарювання індустрії програмної продукції;

2) визначення критеріїв оцінки стану та розвитку індустрії програмної продукції;

3) визначення функцій, завдань та методів управління в індустрії програмної продукції;

4) запровадження системи ефективної взаємодії суб'єктів господарювання індустрії програмної продукції, центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для розвитку індустрії програмної продукції;

5) запровадження системи постійного моніторингу та виявлення проблемних питань в індустрії програмної продукції для удосконалення регулювання її діяльності;

6) регулярне прогнозно-аналітичне дослідження тенденцій ринку програмної продукції і визначення потреб держави в оновленні програмного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ, організацій;

7) оцінка потреби індустрії програмної продукції у кваліфікованих кадрах і запровадження ефективних механізмів вирішення питань кадрового забезпечення.

Стаття 6. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд та приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ЗМІСТ

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «Про проведення парламентських слухань на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення»	3
ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ	4
Вступне слово А.І. МАРТИНЮКА, <i>Першого заступника Голови Верховної Ради України</i>	4
Доповідь В. П. СЕМИНОЖЕНКА, <i>Голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України</i>	6
Співдоповідь М. Г. ЛУЦЬКОГО, <i>Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	12
Виступи в обговоренні	
СУЛІМА Є. М., <i>перший заступник міністра освіти, науки, молоді та спорту України</i>	17
ЗАГОРОДНІЙ А. Г., <i>віце-президент Національної академії наук України, академік НАН України</i>	19
РОЄНКО М. В., <i>президент асоціації «Інформаційні технології України»</i>	21
ЦАРЬКОВ Є. І., <i>народний депутат України</i>	22
ШИРОКОВ В. А., <i>директор Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук, член-кореспондент Національної академії наук України</i>	24

КАРДАКОВ О. Ю., голова наглядової ради закритого акціонерного товариства «Октава капітал»	26
БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О. Б., завідувач відділом Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, доктор економічних наук, професор	28
БЕЛИХ Д. О., директор компанії «Амеріа Україна»	29
ЗГУРОВСЬКИЙ М. З., ректор Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», академік НАН України	31
ПАВЛЕНКО В. П., заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України	32
ОРОБЕЦЬ Л. Ю., народний депутат України	34
ЛІПАНОВ О. В., директор міжрегіонального наукового інформаційно-аналітичного центру «Інфобуд», кандидат технічних наук	36
АНДОН П. І. , директор Інституту програмних систем Національної академії наук України, академік НАН України	37
ДРАГАН Г. С., директор Іллічівського інституту Одеського національного університету імені Мечнікова, доктор фізико-математичних наук, професор	39
ГЛУШКОВА В. В., старший науковий співробітник Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова Національної академії наук України, кандидат фізико-математичних наук	40

ЗАКУСИЛО О. К., <i>перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Національної академії педагогічних наук України</i>	42
ОСТАПЕНКО С. В., <i>віце-президент компанії «SysIQ»</i>	45
БИКОВ В. Ю. , <i>директор Інституту інформаційних технологій засобів навчання Національної академії педагогічних наук України</i>	47
ЛИСИЦЬКИЙ І. В., <i>член Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України</i>	49
БОНДАРЕНКО М. Ф., <i>ректор Харківського національного університету радіоелектроніки, доктор технічних наук, професор</i>	50
ХАУСТОВ Д. В., <i>керівник науково-учбового центру публічного акціонерного товариства «Укртелеком»</i>	51
РЖЕЧИЦЬКИЙ В. М., <i>експерт Інтернет асоціації України</i>	53
ВОРОБІЄНКО П. П., <i>ректор Одеської національної академії зв'язку ім. Попова</i>	55
ЛОМАКОВСЬКА Г. В., <i>директор ліцею інформаційних технологій № 79 м. Києва</i>	56
Заклучне слово:	
СЕМИНОЖЕНКА В. П., <i>Голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України</i>	57
ЛУЦЬКОГО М. Г., <i>Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	58

МАРТИНЮКА А. І., <i>Першого заступника Голови Верховної Ради України</i>	58
---	----

Невиголошені виступи:

ДАВИМУКА С. А., <i>заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, доктор економічних наук, професор</i>	61
---	----

ШИМКІВ Д. А., <i>генеральний директор компанії «Майкрософт Україна»</i>	64
--	----

ПАРАМОНОВ А. І., <i>доцент кафедри комп'ютерних технологій Донецького національного університету</i>	66
---	----

СЕРГІЄНКО В. І., <i>науковий консультант Інституту законодавства, доктор економічних наук</i>	67
--	----

ФЕДОРУК П. І., <i>завідувач кафедри інформаційних технологій, директор Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, академік АТН України, доктор технічних наук, професор</i>	70
--	----

САВІНОВА Н. А., <i>доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права і психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук</i>	71
--	----

КОНОВАЛЕНКО В. В., <i>директор ГО «Товариство популяризації знань про інтелектуальну власність», генеральний директор ТОВ «Нотек Лтд Ко»</i>	73
---	----

ЩЕРЯКОВ С. М., <i>доцент приватного вищого навчального закладу «Галицька Академія»</i>	76
---	----

ДОЛИННИЙ А. С.,
генеральний директор товариства «Кард-системс»,
віце-президент Всеукраїнської громадської організації
«Українська Федерація Індустрії Безпеки» (УФІБ) 78

БОРОДУЛІНА Л. В.,
виконавчий директор консорціуму «АСТЕК» 80

АНІСІМОВ А. В.,
член-кореспондент НАН України, декан факультету кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка 81

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«Про рекомендації парламентських слухань на тему:
«Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії
програмного забезпечення» 83

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії
програмного забезпечення» 84

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ

МАТЕРІАЛИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Створення в Україні сприятливих умов для розвитку
індустрії програмного забезпечення 93

РОЗПОРЯДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
«Про затвердження плану заходів щодо забезпечення
розвитку освіти у сфері інформаційних технологій
на період до 2013 року» 131

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
«Про затвердження концепції легалізації програмного
забезпечення та боротьби з нелегальним
його використанням» 136

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
«Про затвердження порядку легалізації комп'ютерних програм
в органах виконавчої влади» 142

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ «Про затвердження державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом на 2012–2015 роки»	145
--	-----

ДИРЕКТИВА РАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВДРУЖНОСТІ «Про правову охорону комп'ютерних програм»	149
---	-----

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Довідково-аналітичні матеріали Міністерства внутрішніх справ України до парламентських слухань «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення»	157
--	-----

Науково-аналітична записка Інституту економіки та прогнозування НАН України «Мережева готовність в системі формування інформаційного суспільства в Україні»	167
--	-----

Інформаційно-комунікаційні технології як фактор розвитку національних інноваційних систем	184
--	-----

Податкове стимулювання ІТ-компаній в Російській Федерації	235
--	-----

Правова охорона програм для ЕОМ у країнах СНД: особливості національних законодавств	240
---	-----

Інтернет-договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності: науково-практичний коментар	260
---	-----

Рекомендації щодо забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм вільного користування	334
---	-----

Рекомендації щодо забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм у діяльності суб'єктів господарювання	344
---	-----

Реєстр виробників та розповсюджувачів
програмного забезпечення 352

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
**«Про затвердження Положення про Реєстр виробників
та розповсюджувачів програмного забезпечення»** 353

Положення про Реєстр виробників та розповсюджувачів
програмного забезпечення 354

**ЗАКОНИ УКРАЇНИ, ПРИЙНЯТІ ЗА ПІДСУМКАМИ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ «СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ
СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

ЗАКОН УКРАЇНИ
**«Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення»
Податкового кодексу України щодо особливостей
оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції»** 365

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
**«Про державну підтримку розвитку індустрії
програмної продукції»** 373

Науково-практичне видання

**СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Матеріали парламентських слухань
у Верховній Раді України
14 грудня 2011 року*

Автори-упорядники:
Г. О. Андрощук, М. М. Шевченко

Відповідальний за випуск
М. М. Шевченко

Коректор *Р. І. Костюченко*

Технічна редакція та комп'ютерна верстка
О. П. Хлопової

Підписано до друку 24.09.2012 р.
Формат 60×90/16. Папір офс. Гарнітура Petersburg.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 24,0. Обл.-вид. арк. 23,88.
Вид. № 997. Тираж 500 пр.

Парламентське видавництво
04053, м. Київ-53, Несторівський провулок, 4
тел. 272-12-61, факс 272-10-18
E-mail: radabook@gmail.com

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 2759 від 07.02.2007 р.

Creation in Ukraine favorable conditions for the development of the software industry: Scientific and practical issue / Authors-compilers: Hennadiy Androshchuk, Mykola Shevchenko. — Kyiv: Parliamentary publishing house, 2012. — 386 p.

Materials parliamentary hearings in Verkhovna Rada of Ukraine December 14, 2011, information and analysis, covering the status, problems and strategic perspectives of the software industry in Ukraine, as well as international experience in this field.

For legislators, officials of central and local government officials, entrepreneurs and researchers, graduate students, and all those interested in the development of software industry in Ukraine.